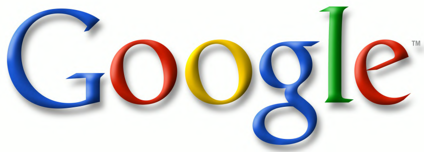

WIDENER LIBRARY
HX PIRA 1

VE
RI
TAS

CONTENTS

HITELEMZÉSTAN

SZEMINÁRIUMOK, TANÍTÓ- ÉS TANÍTÓNŐKÉPZŐ-INTÉZETEK SZÁMÁRA ÉS MAGÁNHASZNÁLATRA

ÍRTA

DR. HÁM ANTAL

A KEGYES-TANÍTÓREND KOLOZSVÁRI HITTUDOMÁNYI ÉS TANÁRKÉPZŐ INTÉZETÉBEN A LELKIPÁSZTORKODÁSTAN, BÖLCSELET ÉS NEVELÉSTAN RENDES TANÁRA

AZ EGYHÁZMEGYEI ÉS RENDI HATÓSÁG ENGEDÉLYÉVEL

MINDENT ÚGY MONDJ, HOGY AZ, KINEK BESZÉLSZ, HALLVÁN HIGYJEN, HIVÉN REMÉLJEN ÉS REMÉLVÉN SZERESSEN.

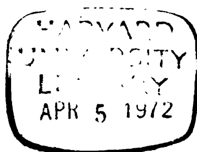
SZT. ÁGOST. DE CATECH. RUD. C. 4.

KOLOZSVÁR

KIADJA LEPAGE LAJOS EGYETEMI TANKÖNYVKERESKEDÉSE

1907

APR 5 1972

ELŐSZÓ.

Oly hitelemzéstant akartam írni, mely röviden és világosan egybefoglalja mindazon szabályokat, melyeket a hitelemzőnek tiszte gyakorlásánál módszer tekintetében értékesítenie kell.

Tapasztalatból tudom, hogy mily nagy fáradságába kerül a kezdő hitelemzőnek lelkiismeretes munkája. A sokszor hangoztatott „kezdet nehézségei" talán senkinek a vállát nem nyomják oly sulyosan, mint épen a kezdő hitelemzőét. Mert nem elég, hogy oly gondolatkörbe kell beleilleszkednie, mely elvontságánál fogva már magában véve is képes lefoglalni minden erejét és figyelmét, hanem oly tárggyal is kell megbírkóznia, melynek kezelése módszer tekintetében a legnagyobb kívánalmakkal lép elő. Az a félkészültség ugyanis, mely a többi tantárgynál még némi eredményt létrehozhat, itt, a vallástanban teljesen csődöt mond; mert míg amott a közlés fogyatékosságát pótolhatja a szemlélet: addig a vallásos fogalmak közlésének hiányosságát, mivel azok legnagyobb részben elvontak, nem javíthatja meg semmi.

A módszer alapos elsajátításának azonban két fő akadálya van. Az egyik a szabályoknak szétszórt, terjengős és kicsinységekbe vesző tárgyalása, mi a tanulást fárasztóvá és unalmassá teszi; a másik a formák különfélesége, melyek keretén belül az egyes tárgyak előadásának le kell folynia, a mely formák a maguk váltakozó részeivel szintén csak az eligazodást nehezítik s a kedvetlenséget növelik.[1]

[1] Elég legyen csak röviden jelezni, hogy mennyire különböző fokozatokat kívánnak egyesek a vallásoktatás egyes tárgyainak előadásánál.

Spirago szerint a bibliai történet előadásának a következő fokozatai vannak: 1. a tárgy megnevezése; 2. az elbeszélés; 3. ismétlés (utánmondás, magyarázat, szemléltetés); 4. megbeszélés (a katekizmus igazságainak levezetése); 5. alkalmazás.

A katekizmusé pedig: 1. megnevezés; 2 a fogalom kifejtése; 3. a magyarázat; 4. a bizonyítás; 5. az alkalmazás.

Baumgartner szerint a bibliánál az *alsó* fokon: 1. elbeszélés; 2. magyarázat; 3 a bibl. kép megbeszélése; 4. szemléltetés; 5. alkalmazás. — A *felső* fokon pedig: 1. elbeszélés vagy felolvasás; 2. magyarázat; 3. alkalmazás; 4. emléztetés; 5. ismétlés és értékesítés (pl irásbeli dolgozatra, szemléltetésre stb.)

A katekizmusnál közép és felső fokon: 1. előkészítés: 2. új anyag előadása; 3. magyarázat; 4. bizonyítás; 5. emléztetés; 6. alkalmazás.

Könyvem megírásában főleg eme két akadály elhárítására voltam tekintettel.

Első sorban tehát az volt főtörekvésem, hogy a hitelemzés módszerének szabályait világosan és áttekinthetően csoportosítsam. Ez nemcsak emlékezetben tartásukat, hanem alkalmazásukat is nagyon meg fogja könnyíteni.

A másik, mire szintén kiváló súlyt fektettem, az előadás oly alapformájának megállapítása volt, mely a hitelemzés minden ágában érvényesíthető. A ki a külföld e nemű mozgalmait figyelemmel kíséri, könnyen észreveheti, hogy az a törekvés, mely az ú. n. Herbart — Ziller — Rein-féle formális fokozatokat a vallásoktatásban is érvényesíteni akarja, az értelem munkájának megkönnyítésén kívül az előadás egységes külső formájának szabályozására is irányul. A mi világosan mutatja, hogy egy-egy tárgynak előadása külső alak tekintetében sem lehet egyesek önkényére és tetszésére bízva, hanem annak egységes terv szerint kell kialakulnia.

E cél elérésére az említett formális fokozatoknak a hitelemzésnél való alkalmazása gyakorlatinak látszott ugyan, de alaposabb megfontolás után mégis el kellett tőle térnem. Ezek a fokozatok ugyanis épenséggel nem feleltek meg a hozzájuk fűzött várakozásnak,[1] mert a mellett, hogy alkalmazásuk nagyon nehéz és sok időt vesz igénybe, még számuk sincs végérvényesen megállapítva, a minek következménye azután, hogy mint Bittorf panaszosan említi,[2] mindenki annyi fokozatot alkot magának, a hány neki tetszik.[3]

Ez a körülmény indított engem arra, hogy ámbár iskoláinkat mai nap Ziller és Rein felfogása és akarata szerint formálják, mégis eltérjek tőlük s egyiket sem követve, a logika és lélektan törvényei szerint magam alkossam meg azt a formát, mely szerint a hitelemző előadások kidolgozandók. Mily sikerrel járt e munka, a jövő tapasztalatai fogják megmutatni. Éltet a remény, hogy világossága, áttekinthetősége s alkalmazásának könnyűvolta megóvja a hitelemzőt a nagy fáradságtól és a tanulókban mégis a legszebb eredményt hozza létre.

Noser szerint a bibliánál: 1. elbeszélés; 2. magyarázat; 3. emléztetés; 4. összekapcsolás és kifejtés; 5. alkalmazás.

A katekizmusnál: 1. magyarázat; 2. szemléltetés; 3. emléztetés; 4. előadás; 5. bizonyítás; 6. vallásos érzelmek felkeltése; 7. alkalmazás.

[1] Kritikájukat lásd *Sallwürk*, Das Ende der Zillerschen Schule. Frankfurt a/M. 1904. és Die didaktischen Normalformen. 3. Aufl. Frankfurt a/M. 1906. c. munkáiban.

[2] *Bittorf*, Methodik des evang. Religionsunterrichts in der Volksschule. Leipzig. 1904. 28. l.

[3] Herbart és Ziller 4, Rein és Thrändorf 5, Dörpfeld és Bittorf csak 3 formális fokozatot vesz fel.

Könyvemben világosság mellett rövidségre is törekedtem; mindazáltal fel kellett vennem oly részeket is, melyek sok előtt már ismeretesek. Igy kívánta ezt a teljesség és az a körülmény, hogy olyanokra is tekintettel voltam, kik a lelkipásztori neveléstanon kívül a pedagógiának más részében, főleg az oktatástanban nem jártasok.

A tanár tudni fogja, hogy a körülmények szerint mit hagyhat el belőle.

A szabályokat, a hol csak szükségesnek mutatkozott, példákkal tettem világosakká. Hiszem, hogy könyvem használhatóságát ez csak emeli.

A Függelékekben közlöm a legújabb tantervet a bold. Szűz Máriához szóló két imádságot, melyeket a tanítók ritkán találhatnak meg imádságos könyveikben, de beemléztetni szükséges; továbbá adok két módszeresen kidolgozott hitelemzést a „Szentháromságról" és kettőt a „Jézus születése" című bibliai történetről, hogy a különböző osztályú előadások között a különbséget feltüntessem; végül a hitelemzőre vonatkozó nevezetesebb állami intézkedéseket és rendeleteket.

Forrásokul könyvem megírásánál a jegyzetekben idézetteken kívül még a következő műveket használtam:

Szt. Ágoston, De catechetisandis rudibus.

Gruber, Katechetische Vorlesungen. I—III. Salzburg. 1853.

Brunner, Didaktik und Methodik der kath. Religionslehre. (S. A.) München. 1898.

Dementhon, Directoire de l'enseignement religieux. I. II. 3. éd. Paris et Lyon. 1899.

Martin, Der Religionsunterricht in der Volksschule. Leipzig. 1900.

Hempel, Zum Katechismus-Unterrichte. 4. Aufl. Langensalza. 1903.

Fonyó, A hitelemzéstan elemei. 5. kiad. Ó-Becse. 1903.

Thrändorf, Allgem. Methodik des Religionsunterrichtes. 4. Aufl. Langensalza. 1903.

Bitlorf i. m.

Knecht, Prakt. Kommentar zur bibl. Geschichte. 19. Aufl. Freiburg im Bg. 1903.

Hám, A középiskolai vallásoktatás módszere. Budapest. 1905.

Weber, Die Münchener katechetische Methode. Kempten und München. 1905.

*

Renninger — Göpfert, Pastoraltheologie. Freiburg im Bg. 1893.

Curtmann, Lehrbuch der Erziehung. 6. Aufl. Leipzig und Heidelberg. 1855.

Willmann O. Didaktik als Bildungslehre. 3. Aufl. I. II. Braunschweig. 1903.

Overberg B. Anweisung zum zweckmässigen Schulunterricht. 4. Aufl. Paderborn. 1905.

A' *Havi Közlöny, Egyházi Közlöny, Papok Lapja, Lehrproben und Lehrgänge* idevágó cikkelyei.

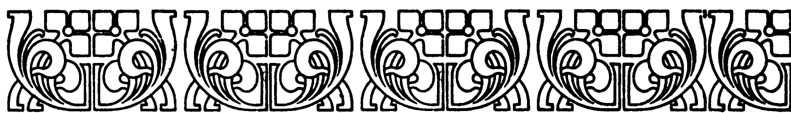
Végül hálás köszönetet mondok főt. *Kádár Szilveszter* plebános úrnak, a ki hitoktatói működésében szerzett gazdag tapasztalatait a legnagyobb szívességgel bocsátotta rendelkezésemre.

Könyvemet a szaktársak figyelmébe ajánlom.

Kolozsvárt, 1906. június hó.

A szerző.

BEVEZETÉS.

1. §. A vallás fogalma.

Vallás alatt Isten ismeretét és tiszteletét s az ezen ismeretnek és tiszteletnek megfelelő érzés-, gondolkozás- és cselekvésmódot értjük.

A vallás tehát két elemből áll: *elméletből*, t. i. a vallási igazságok ismeretéből, és *gyakorlatból* vagyis a megismert igazságoknak az emberi életben való alkalmazásából. E kettő a vallás fogalmában egymástól el nem választható, miértis vallásról csak ott lehet szó, a hol az elmélet és gyakorlat együttesen fordul elő. Innen van, hogy a mint a vallási igazságok ismerete azok gyakorlata nélkül csupán csak tudás, de nem vallás, épúgy a cselekedetek, melyeknek nem a vallási igazságok az indító okai, lehetnek ugyan emberies (humánus) cselekedetek, de azért még nem vallásosak.[1]

2. §. A vallásoktatás célja és jelentősége; helye a tanításban; felosztása.

1. A vallásoktatásnak kettős célja van: távolabbi és közelebbi.

Távolabbi célja a tanulókat a ker. erények és tökéletesség elsajátíttatása által örök boldogságra segíteni.

Közelebbi célja pedig, hogy a ker. hit igazságait alaposan megismertesse, az értelemben megszilárdítsa s a ker. életre szoktasson és neveljen.

E szerint a vallásoktatásnak feladata is kettős:

a) *tanítania* kell a gyermekeket vagyis meg kell ismertetnie, érttetnie és elsajátíttatnia velük a kath. vallás hitigazságait és erkölcsi

[1] Például: egy istentelen ember nagyon jól ismerheti a kath. vallás minden igazságát, de azért senki sem fogja rámondani, hogy vallásos ember; megesshetik szíve a nyomorulton s ebből kifolyólag alamizsnát is adhat neki, de ez a tette mégsem vallásos cselekedet. Ilyen csak akkor volna, ha azért alamizsnálkodnék, mert Isten parancsolja.

alaptörvényeit és pedig úgy, hogy a gyermekek azokat a szokásos ellenvetések ellen maguk is meg tudják védelmezni;

b) *nevelnie* is kell a gyermekeket azaz szívükre és akaratukra kell hatnia, hogy a megismert vallási igazságokat gondolkozásuknak és cselekvésüknek állandó zsinórmértékeül ismerjék el és e szerint éljenek.

2. Jelentősége kitűnik azon befolyásból, melyet a vallásoktatás az egyén, család, egyház és állam életére gyakorol.

a) A vallásoktatás fontos az egyén életére; mert *a)* az ember itt a földön boldogságra törekszik, ez a boldogság pedig ama lelki megnyugvásban áll, melyet vallás-erkölcsi szükségleteinek kielégítése nyujt, a mit elérni csak vallásoktatás útján lehet. *b)* Az ember élete a földi boldogság elérésével nem fejeződik be, hanem folytatódik a túlvilágon, s a kapu, melyen keresztül abba lépünk, a boldog halál. Erre csak a vallásoktatás készít elő. — *c)* Vallásoktatás nélkül egész ember nem is képzelhető; egyedül ez az, mely nemcsak az értelmet fejleszti, hanem a kedélyre és akaratra is befoly, míg a tanítás többi ága csak az értelemmel foglalkozván, egyoldalú képzést ad. — *d)* Végül a törvények lelkiismeretes megtartására is csak a vallásoktatás tanít. Az ember ugyanis vagy félelemből vagy szeretetből engedelmeskedik. A vallásoktatás ez utóbbit állítja elénk az engedelmesség indító okául s ezzel képesít bennünket arra, hogy a törvényeket akkor is megtartsuk, ha emberi tekintetek nem is korlátoznak, s így büntetéstől nem is kell tartanunk.

b) De a vallásoktatás nagy befolyással van a családi életre is. Békés családi élet csak ott van, a hol igazi vallásosság honol. Ennek hiányában a családtagok gyengeségei elviselhetetlenekké válnak, s ott, a hol a türelmes szeretetnek kellene uralkodnia, a türelmetlen békétlenség és gyengédtelenség ver gyökeret. A tapasztalás azt is bizonyítja, hogy jó családtagok egyedül a vallásosan nevelt gyermekek lesznek, míg az olyanok, kik vallásoktatásban nem részesülnek, erkölcsileg eldurvulnak és hozzátartozóiknak szégyenévé, de önmaguk szerencsétlenségévé is válnak.

c) Nem kevésbbé jelentős a vallásoktatás az egyházi élet szempontjából. A vallás egysége és ereje ugyanis java részben a helyes vallásoktatástól függ. A helytelen vallásoktatás civakodást, szakadást von maga után, melyet a szeretet kihülése, elidegenedés,

közöny, sőt hidegség embertársaink iránt stb. követ nyomon. Hogy ezzel az egyházi élet is ellanyhul, természetes; mert a hit élete együtthalad a szeretet életével.

d) Végül igen fontos az állam életére is; mert csak vallásos polgárok fogják lelkiismeretesen megtartani az állam törvényeit még akkor is, ha az talán anyagi hátrányokat von maga után; csak az ilyenek képesek önzetlen áldozatra. A vallástalanság a polgári erények mérge, nyomában ott a forradalom, mivel a törvény és tekintély elismerését egyedül a vallás követeli.[1]

3. Tekintve azt a nagy fontosságot, mellyel a vallásoktatás az ember életére minden tekintetben bir, következik, hogy az az oktatás többi ágai között a legelső helyet foglalja el. Ezt különben már tárgya is mutatja, mellyel foglalkozik, mivel nála szebb, jobb és fenségesebb még csak el sem gondolható, lévén az az Isten.

4. A vallásoktatás három részre oszlik: alsó, közép és felső vallásoktatásra.

Az alsófokú vallásoktatás az elemi vagy népiskolában foglal helyet, s ezt a vallásoktatást más szóval *hitelemzésnek* nevezzük.

A középfokú vallásoktatás a középiskolákban (gimnázium, reáliskola) és az ezekkel némileg egyforma intézetekben (polgári-iskola, tanítóképző) divik.

Felsőfokú vallásoktatásban azok részesülnek, a kik magukat egyházi pályára szánták (klerikusok) vagy legalább a vallási igazságoknak mélyebb ismeretére akarnak szert tenni. Ezen a fokon a vallásoktatás egészen tudományos.

Mi itt csak az alsófokú vallásoktatásról szólunk.

3. §. A hitelemzés fogalma, feladata és fontossága.

1. A hitelemzés[2] azon tanítási mód, melyen a hit elemei közöltetnek a ker. ifjúsággal.

[1] *Baumgartner*, Unterrichtslehre 2. Aufl. Freiburg im Bg 1898. 119. k l.

[2] Latin neve *katechesis*, a görög *katécheó* szóból, melynek jelentése: nevelni, tanítani, oktatni. Belőle származnak a következő szavak: *katechismus* (katekizmus), mely azon könyvet jelenti, a hol röviden és velősen össze van foglalva az egész keresztény tanítás: *katechumen*, mely szó azt a személyt jelenti, a ki még csak most kezdi tanulni a hitigazságokat; *katecheta* = hitelemző; *katechetica* = hitelemzéstan.

2. Feladata, hogy a ker. ifjúságot meggyőződésen alapuló ker. életre nevelje.

3 Fontossága kitűnik 1. az Üdvözítő parancsából, ki apostolainak azt hagyta, hogy *mindenkit* oktassanak a hit igazságaira és gyakorlatára.[1] — 2. Az egyház intézkedéséből. A trienti zsinat ugyanis azt rendeli, hogy mindazok, kikre a lelkek vezetése bízva van, legalább vasár- és ünnepnapokon tanítsák híveiket a hit elemeire, s egyúttal meghagyja, hogy a lanyhákat a püspök erre egyházi büntetésekkel is kényszerítse.[2] — 3. Az észből. Minthogy a gyermekszív ártatlansága — és hajlékonyságánál fogva kiválóan alkalmas a jó befogadására, azért korán kell belevetni a ker. élet magvát, hogy ott kikelvén és megerősödvén, később ne engedjen az élet erkölcsi viharainak. — 4. A tapasztalásból, mely azt mutatja, hogy a hol a hitelemzést nem hanyagolják el, ott a vallás-erkölcsi élet is a legszebben virul, ellenkező esetben pedig erkölcsi romlás, babonák és tévedések kapnak lábra.

Tekintve a hitelemzés fontosságát, a kath. anyaszentegyház rendkívüli kegyelmekben is részesíti azokat, a kik benne részt vesznek. Nevezetesen V. Pál pápa

1) 200 napi búcsút engedett mindazoknak, a kik gyermekeket, szolgákat és más személyeket arra birnak, hogy a ker. tanításra menjenek;

2) 100 napi búcsút mindazoknak, a kik hétköznap nyilvánosan vagy magán úton a ker. vallásra oktatnak;

3) 7 évi búcsúban részesül minden tanító, ki ünnepnap a gyermekeket ker. tanításra vezeti és oktatja;

4) 100 napi búcsút nyer mindazon tanító, aki hétköznap a ker. vallásra tanít saját iskolájában;

5) 100 napi búcsúban részesül minden szülő, valahányszor otthon gyermekeinek és hozzátartozóinak a ker. vallást magyarázza;

6) 100 napi búcsút nyer minden hivő, ki a ker. vallás tanaival tanulás vagy tanítás céljából félóráig foglalkozik.[3]

4. A hitelemző tulajdonságai.

A hitelemzés gyümölcse mindenekelőtt a Szentlélek malasztjától függ ugyan,[4] de befolyással van reá magának a hitelemző-

[1] Mát. 28, 19; Márk 16, 15.

[2] Trienti zs. 24. ül. 4. fej. de ref.

[3] V. *Pál*, Const. *Ex credito nobis* 6. Oct. 1607. (*Cherubini*, Bull. Magn. III. 224. §. 11., 14., 15., 16., 18., 22.)

[4] Ján. 15, 5; Kor. II. 3, 5.

nek személye is. Mert a hitelemzőnek kell a tananyag holt betűibe életet lehelnie, a módszert minden gépiességtől megóvnia, mivel különben minden munkája eredménytelen marad. Ennélfogva szükséges, hogy vallás-erkölcsi és értelmi tekintetben birjon azon tulajdonságokkal, melyeket a gyermekek helyes nevelése és oktatása feltételez.

1. Vallás-erkölcsi tekintetben a hitelemző összes tulajdonságai bennfoglaltatnak e két szóban: *igaz vallásosság.* Ez magában foglalja:

a) az *élő hitet*, mely azon erős meggyőződést táplálja a hitelemzőben, hogy nem emberi tudományt közöl, hanem Isten igéjét, az örök igazságokat hirdeti; [1]

b) a *jámborságot*, mely magával hozza, hogy a hitelemző Isten áldását kéri munkájára, működésének eredményét Tőle várja s mindent Isten dicsőségének előmozdítása végett tesz;

c) a gyermekek iránt való *szeretetet*, mely nélkül nincs áldásos működés, mivel szívre csak az hat, mi szívből jön;

d) a *szelídséget és türelmet*, mely távoltartja a harag kitöréseit;

e) a *békeszeretetet*, mely kerül mindent, mi a kartársakkal együttvaló működést megnehezítené s az együttérzést megzavarhatná;

f) az *illedelmességet*, mely a hitelemző szavait, taglejtését, ruházatát, szóval egész külsejét a ker. szerénységhez alkalmazza;

g) *a hivatásszeretetet*, mely a hitelemzőt arra képesíti, hogy áthatva tisztének fontosságától, ne kíméljen semmi fáradságot, hogy a rábízott gyermekeket az üdvösség tudományába és gyakorlatába minél alaposabban bevezethesse.

2. Értelmi tekintetben megkívántatik a hitelemzőtől, hogy tisztán és világosan tudja a tananyagot s ismerje a módot, melyen azt a gyermekekkel a legkönnyebben és legsikeresebben közölheti. Szükséges tehát;

a) hogy *alapos jártassággal birjon a vallástanban,* mert különben az előforduló nehéz vallási igazságokat nem lesz képes a tanulókkal világosan és érthetően közölni.

E végből a legpontosabban kell tudnia az előadandó anyagot, ismernie kell a katekizmus egyes részeinek, §-ainak, kérdéseinek

[1] Kor. I. 2, 12. kk.

összefüggését, szóról-szóra kell tudnia, a kérdéseket és feleleteket,[1] ismernie az egyes szók, mondatok valódi értelmét; továbbá tudnia kell a felhozott bizonyítékokat s azokat helyesen alkalmazni azon igazságokra, melyek mellett tanúskodnak. — A bibliából ismernie kell a benne elszórt igazságok összefüggését és mi ezzel jár, a könyvben szükségképen előjövő hézagoknak kitöltését a szentírásból; tudnia kell, hogy miként fogja fel és magyarázza a kath. egyház az egyes bibliai helyeket; végül jártasnak kell lennie a biblia magyarázatához és megértéséhez szükséges földrajzi, történelmi s régiségtani ismeretekben.[2] Továbbá jártasnak kell lennie az egyház szertartásaiban, ismernie kell azok eredetét legalább vázlatosan; ellenben összefüggésüket a vallási igazságokkal, melyeknek szemléltető ábrázolásai, úgyszintén jelentésüket a legalaposabban kell tudnia. — A történelemben nemcsak az egyes események és ezek okozati összefüggésében kell jártasnak lennie, hanem megkívántatik még, hogy ismerje és kellőképen tudja mérlegelni ama befolyást, melyet az egyház az ő tanításával és intézményeivel az emberiség fejlődésére gyakorolt; hogy meg tudja védelmezni az egyházat a támadások ellen s legyen világos átnézete az egyháznak egész működéséről.

b) Birjon alapos képzettséggel az elméleti és gyakorlati pedagógiában. A jó nevelés alapelveinek, a nevelés eszközeinek s ezek alkalmazási módjának mély ismerete nélkül ugyanis lehetetlen helyesen tanítani és nevelni. A szakkönyvek gondos tanulmányozása tehát elengedhetetlenül szükséges a hitelemzőnek, mint a melyekből az elméleti pedagógia törvényeit megismerheti; a helyes gyakorlatra pedig tapasztalt hitelemzők előadásának megfigyelése (hospitálás), ezek vezetése mellett tartott próbaelőadások, az egyes tanórákra való szorgalmas előkészülés és saját előadása és eljárása felett való elmélkedés fogják őt képesíteni.

5. §. A hitelemzés nehézségei.

A mily fontos része a gyermeknevelésnek a hitelemzés, époly nehéz is. Mert:

[1] A katekizmus *összes* kérdéseinek sorrendjét nem kell tudni, mert ez a lehetetlenséggel határos, másrészt mivel a kérdezésnél úgyis csak az összefüggő kérdések egymásutánja jön tekintetbe. Az összefüggő kérdések sorrendjét tudni már elengedhetetlen kötelesség, és nagyon szomorú, ha a hitelemző a katekizmust oly kevéssé tudja, hogy a kérdezésnél a tankönyvre szorul.

[2] *Ohler,* Lehrbuch der Erziehung und des Unterrichtes. 3. Aufl. Mainz. 1863. 178. l.

1. A hitelemzőnek elvont igazságokat kell közölnie kis gyermekekkel abban a korban, a melyben a gyermeki lélek érzéki észrevételekhez tapad s az elvont igazságokat csak nagyon nehezen képes felfogni és megérteni.

2. A vallás igazságait a hitelemzőnek kitörölhetetlenül kell a gyermekbe beoltania; a gyermek lelke pedig könnyen enged a változó benyomásoknak, minek következtében a mily nehezen fogadja be a hitigazságokat, époly nehezen tartja is meg.

3. A gyermeknek értelmi fejletlensége is nagy akadály; mert a hitelemzőnek le kell ereszkednie a gyermekek értelméhez, bele kell magát élnie azok gondolkozásmódjába, elsajátítania nyelvüket, a mi a műveltebb embernek nagyon nehéz és sok tanulmányt igényel.

4. Ehhez járul, hogy a gyermekek nem is egyforma tehetségűek, a hitelemzőnek pedig minden növendékét bele kell vezetnie a hit igazságaiba. Nagy figyelmet és jártasságot követel tehát munkája, nehogy a jobbak miatt a gyengébbeket elhanyagolja.

5. A tananyag lehetőleg az iskolában sajátítandó el, a mi tekintve a rendelkezésre álló kevés óraszámot, nagyon igénybe veszi a hitelemző buzgóságát és erejét

6. A hitelemző rendelkezésére kevés fegyelmi eszköz áll, holott a gyermekek épen ebben a korban a legpajkosabbak és legrendetlenebbek. Eme hibák kiirtására neki csak szeretettel szabad törekednie, nehogy büntetések alkalmazásával elveszítse tanítványainak szeretetét s szigorúsága miatt a vallástan is gyűlöletessé váljék előttük.

De bármily nagyok legyenek is e nehézségek, mégsem legyőzhetetlenek. E munkájában bátorítsa a hitelemzőt tisztének fontossága; a jutalom, mely azokra vár, kik a gyermekeket oktatják;[1] buzdítsa ama szent férfiak példája, kik ezt a nemes tisztet a legszebb eredménnyel töltötték be (kal. szt. József, szt. De la Salle János, Don Bosco stb.); de ösztönözze őt ama nagy károk megfontolása is, melyeket az elhanyagolt hitelemzés a családnak és a hazának okozhat. Segíteni fogja őt törekvésében ama támogatás, melyben a tanítói kar tagjainak egymást részesítniök kell;

[1] Dán. 12, 3: Az értelmesek tündökleni fognak, mint az égboltozat fénye, és a kik igazságra oktatnak sokakat, mint a csillagok örökkön örökké.

különösen pedig a buzgó imádság, mely bizonyosan meghozza fáradozására Isten bőséges áldását.

6. §. A hitelemzéstan fogalma és felosztása.

A hitelemzéstan rendszeres összfoglalata azon szabályoknak, melyek szerint a hitelemzőnek az elemi iskolába járó gyermekeket a vallásoktatásban részesítenie kell.

Két részre oszlik: elméleti és gyakorlati hitelemzéstanra.

Az elméleti hitelemzéstan azon szabályokat adja elő, melyek képesítik a hitelemzőt, hogy a ker. vallás igazságait növendékeivel megérttesse és elsajátíttassa.

A gyakorlati hitelemzéstan pedig azon szabályokat tárgyalja, melyek segítségével a hitelemző a gyermekeket a megismert vallási igazságok gyakorlatába vagyis a keresztény életbe bevezetheti.

I. RÉSZ.

Elméleti hitelemzéstan.

7. §. A hitelemzés anyaga.

A hitelemzés anyagát a kinyilatkoztatás tartalma képezi, vagyis azon hitigazságok és erkölcsi szabályok összege, melyek a szentírásban és hagyományban foglaltatnak, s melyeket a kath. egyház tévmentes tanító hivatala előad, hogy higyjük és azok szerint éljünk.

Ide tartoznak ennélfogva: 1) a hitágazatok és pedig úgy azok, melyeknek ismerete elengedhetetlenül szükséges az üdvösségre, pl. van Isten, — valamint azok, melyeket azért kell tudnunk, mivel ez meg van parancsolva, pl. a Hiszekegy 12 ágazata. 2) Isten és az anyaszentegyház parancsai. 3) A malaszteszközök (szentségek és imádságok). Ezekhez járulnak kiegészítésül az egyház szokásai, szertartásai és énekei, nemkülönben az egyháztörténelem főbb eseményei, mint a melyekben az egyház élete letükröződik.

A hitelemzésnek feladata azonban a gyermekeknek ker. életre való kiképzése lévén, önként következik, hogy az nem ölelheti fel a kinyilatkoztatás egész tartalmát, hanem ki kell belőle válogatnia azon igazságokat, melyek a gyermekeknek későbbi életükben irányadókul szolgálnak.

8. §. A tananyag kiválasztása.

A hitelemzés tananyagát úgy kell megválasztani, hogy a gyermekek Istent megismerjék, megszeressék s ez által az Üdvözítő példájának követésére buzduljanak. A kiválasztásban tehát nem a szeszély, hanem egyedül a hitelemzés célja lehet az irányadó, miértis csak azt és annyit szabad tananyagnak kiszemelni,

a mi és a mennyi a gyermekeknek elég, de szükséges is, hogy koruknak megfelelő vallási ismeretek birtokába jussanak.

A tananyagnak eme kiválasztásában a hitelemzőnek nagy segítségére vannak azon tantervek és útasítások, melyeket az egyházmegyék püspökei szoktak egyenkint vagy együttesen előírni.[1] Ezek a tantervek általában meghatározzák, hogy mi és mennyi veendő fel osztályonként a kinyilatkoztatás tartalmából.

Mivel a hitelemzőnek a vallásra vonatkozó dolgokban engedelmeskednie kell illetékes püspökének, természetes, hogy köteles lelkiismeretesen alkalmazkodni az egyházmegyében előírt tantervhez is. Mindazáltal vannak esetek, midőn attól el kell térnie. Nevezetesen:

a) ha a gyermekek értelmi tehetsége gyenge. Az okosság parancsolja, hogy az oly anyagot, melynek megértésére a szükséges képesség bennök még nincs meg, ne tárgyaljuk, hanem hagyjuk azt akkora, mikor már fel tudják fogni.[2] Egyelőre elég, ha ily esetben vágyat tudunk bennök ébreszteni az iránt, hogy minél előbb meghallhassák. Csak a hittitkok képeznek kivételt; ezeket akkor kell tárgyalni, a mikorra elő vannak írva, mivel bármikorra halasztanók is azok tárgyalását, a gyermekek — a hittitkok természeténél fogva — úgy sem tudnák felfogni.

b) Az idő és hely körülményei is befolyhatnak arra, hogy a hitelemző a tantervtől eltérjen Mentől rövidebb idő áll a hitelemző rendelkezésére, annál kevesebb anyagot lehet átvennie. Ott, hol a tanév nyolc hónapból áll, lehetetlen tíz hónapra szóló tananyagot elvégezni.

A helyi körülmények is megkívánhatják, hogy a hitelemző azon igazságokra fektesse a fősúlyt, melyek összefüggésben állanak a gyermekek életviszonyaival. Oly helyen például, a hol többféle vallásfelekezet van, a hitelemzőnek sokkal behatóbban kell tárgyalnia azon igazságokat, melyek választó falat képeznek a kath. vallás és a többi felekezet között, mint ott, a hol ez a vallásbeli különbség nincs meg, vagy a másik felekezet oly kicsiny, hogy számba sem jöhet. Ez a behatóbb tárgyalása egyes igazságoknak

[1] Nálunk kötelező *A magyarországi latin és görög szertartású római katholikus népiskolák tanterve. Budapest.* 1905.

[2] *Állami tanterv és útasítás az elemi népiskola számára.* Budapest. 1905. 15. lap.

pedig szükségképen magával hozza, hogy más, kevésbbé fontos igazságot, noha tárgyalása elő van írva, mégis vagy egyáltalán ne vagy csak alig érintsen.[1]

Ezek a körülmények feljogosítják a hitelemzőt, hogy a tantervben előírt tananyagból újabb kiválasztást tegyen. De itt ügyeljen arra, 1) hogy a kiválasztásnál a lényegeset és föltétlenül szükségeset ne mellőzze. Ilyenek azok a pontok, melyeket minden kereszténynek halálos bűn terhe alatt kell tudnia, továbbá melyek a ker. életre elhatározó befolyást gyakorolnak. Az előbbiekhez tartozik a teremtésről, a Megváltóról, a Szentlélekről, a malasztról, a szentségekről és az egyházról szóló tan; az utóbbiakhoz a szentségek méltó fölvétele, a bánat és az isteni erények fölindítása, az imádság, az istentiszteleten való részvétel és a gyermekek állapotának megfelelő erények: istenfélelem, önmegtagadás, türelem és szelídség, alázatosság, tisztaság.[2] — 2) Gondot fordítson arra is, hogy a kiválasztott anyag évenkint és óránkint minden osztályban egy teljes egészet *(tanegység)* képezzen, de úgy, hogy azért a megelőző a következővel mégis összefüggjön.

9. §. A részletes és helyi tanterv; óraterv.

1. A hitelemzés célját csak úgy érjük el, ha a tananyagot nemcsak kiválasztjuk, hanem fel is dolgozzuk. E végből nem elég csak általánosságban tudnunk, hogy egy év alatt mit kell elvégeznünk, mert így könnyen megeshetik, hogy az év végén elvégzetlen anyag marad fenn, mi a tanulókra nézve káros; hanem tisztában kell lennünk azzal is, hogy mekkora anyagot kell feldolgoznunk az egyes órákon. Csak ily beosztással érhetjük el, hogy a kitűzött anyagot úgy átvesszük, a mint azt az eredményes vallásoktatás megkívánja. Minthogy pedig a tananyag eme tagolása a részletes tanterv feladata, következik, hogy ha a hitelemző a tanításban tervszerűen és a célnak megfelelőleg akar eljárni, kell, hogy jó részletes tanterv álljon rendelkezésére.

2. Miként az általános, úgy a részletes tanterv megállapítása is a megyéspüspök jogkörébe tartozik.[3] Csakhogy ez a

[1] *Stöckl,* Lehrbuch der Pädagogik. Mainz. 1873. 286. k. 1. *Schüch-Polz,* Handbuch der Pastoraltheologie. 13. Aufl. Insbruck. 1905. 74. k. ll.

[2] *Noser,* Katechetik. 3. Aufl. Freiburg im Bg. 1901. 21. k. 1.

[3] A legújabb tantervnek a népiskolai vallásoktatásra vonatkozó rendelkezését a *Függelékben* közöljük.

tanterv nem mindenütt alkalmazható változtatás nélkül. Az általános szempontok mellett ugyanis, melyek tekintetbevételével a püspöki részletes tanterv készül, egyes helyeken oly különös viszonyok uralkodnak, melyeket a tanításban figyelmen kívül hagyni az oktatás eredményének veszélyeztetése nélkül nem lehet, pl. az egyik helyen rövidebb a tanév, máshol ismét több a szünidő stb. A hitelemzőnek tehát ezen különleges viszonyokra is tekintettel kell lennie, a mi magával hozza, hogy a püspöki részletes tantervet, — minthogy ez csak általános keretekben mozog, — a helyi szükséglethez kell átalakítania; ha pedig kötelező tanterv még nem volna, magának kell minden tekintetben megfelelő részletes tantervet kidolgoznia.[1] Ezt a tantervet *helyi tantervnek* nevezzük.

A helyi tanterv készítésénél a következőket tartsuk szem előtt.

A.) Vegyük figyelembe az iskola viszonyait Nevezetesen:

a) *az iskola jellegét*, mert a kath. jellegű iskolákban, a hol a tanító is részt vesz a vallásoktatásban, több anyagot lehet felvenni, mint a felekezetlen iskolákban, a hol a hitelemzésben való részvétel a tanítók tetszésére van bízva;

b) a *tantermek számát*; mert a vallástani órák száma is ahhoz igazodik. Igy az egy tanítóval biró kath. népiskolában a 6 osztálynak csak heti 4 vallástani órája van (az államiban 3), a kéttanítósnak 8 (az áll. 4), a háromtanítósnak 12 (áll. 6), a négytanítósnak 16 (áll. 8), az öttanítósnak 20 (áll. 10), az egészen osztott (hattanítós) népiskolában pedig 24 (áll. 12) a vallástan heti óraszáma.[2] Ennek megfelelőleg a tananyag is több vagy kevesebb lesz;

c) az *iskolalátogatás'*. A tanulók rendetlen iskolalátogatása nagyon hátráltatja a haladást s így szintén befolyással van a tananyag mennyiségére;

d) a *szorgalmi időt*. Néhol a tanév 7—8 hónap, másutt 10. A rövidebb tanév alatt kevesebb anyagot lehet elvégezni, mint a teljes tanév alatt;

e) az *egy osztályba járó tanulók értelmi fejlettségét*; mert a gyengébb tehetségű gyermekekből összeverődött osztály

[1] Áll. tanterv 325. l.

[2] Püsp. tanterv 40—43, 68. k. l.; állami tanterv 326. k. ll.

képtelen elsajátitani azt az anyagot, melyet egy értelmesebb osztály könnyen magáévá tesz.

B) Ki kell számítanunk, hogy körülbelül hány vallástani óra lesz a tanévben.

C) Meg kell állapitanunk, hogy a lehetséges óraszámhoz képest és az előbb felsorolt körülmények figyelembevétele mellett mennyit lehet elvégeznünk óránként, naponként, hónaponként és negyedenként a tantervben kijelölt tananyagból.[1]

Az így készült helyi tanterv a felsőbb hatóságnak terjesztendő be helybenhagyás végett minden tanév elején. A megerősített tantervet pontosan be kell tartani; eltérni csak akkor szabad tőle, ha előre nem látott körülmények annak megtartását lehetetlenné teszik, pl. ha az iskola járvány miatt hosszabb ideig zárva volt. De a hitelemzőnek törekednie kell a rendelkezésére fennmaradó idő gondos kihasználásával a tananyag egyensúlyát helyreállítani s a támadt hiányokat lehetőleg pótolni.

3. Noha a tanterv megállapítása a tanulók haladására lényegesen befoly, mégis a teljes siker elérésére magában véve nem elég, mivel ez az egyes tanórák jó kihasználásától is függ. A tanórák kihasználása pedig csak akkor lehet jó, ha bizonyos terv szerint történik. Az óraterv megakadályozza azt, hogy egyes osztályok rovására a többiekkel kelleténél tovább foglalkozzunk. Ha tehát minden osztály haladását egyformán akarjuk biztositani, meg kell határoznunk azt is, hogy a tantervben kijelölt időn belül mennyi ideig foglalkozhatunk egy-egy osztállyal vagy csoporttal. Az időnek ezt a megállapitását *óratervnek* nevezzük.

[1] A helyi tanterv elkészítése különböző alakban történhetik. Hogy azonban kellő átnézetünk legyen az anyag beosztásáról, másrészt, hogy előző évi tapasztalatainkat a következő tanév tantervének készítésénél felhasználhassuk, célszerűnek látszik egy nagyobb alakú füzetet az alábbi alakban megrubrikázni.

Az évi tananyag:			
Az első negyedévi tananyag:			
Szeptember havi tananyag:			Megjegyzés:
1. hét	1. óra	Tananyag:	Pl. beirások miatt elmaradt.
	2. „	„	
	3. óra	„	
	4. „	„	Az anyag hosszú; a magyarázat bő.
2. hét	1. óra	„	
	2. „	„	
	3. óra	„	
	4. „	„	

Az óraterv megállapítása az iskolák beosztásának és az egyes osztályok vallástani órája összegének tekintetbevételével történik.

A *teljesen osztott* iskolákban a püspöki tanterv 4-4, az állami tanterv pedig 2—2 órát ír elő a heti vallásoktatásra. Legcélszerűbben ezt az időt úgy oszthatjuk be, hogy 1—1 óráig foglalkozunk az egyes osztályokkal, és pedig hitvallásos iskolákban, mivel a tanító is köteles közreműködni a vallásoktatásban, 2—2 óra a hitelemző órája magyarázatnak, a másik 2-2 óra pedig a beemlézésre és kikérdezésre marad, melyeket a tanító végez. Állami iskolákban is helyesebb az órás tervhez alkalmazkodni, mert bővebben lehet az anyagot tárgyalni.

A *részben osztott* iskolákban a különálló osztályok tanításánál megtartjuk az órás beosztást s így 1—1 egész órát fordítunk mindenik osztály vallástanítására minden alkalommal; az összevont osztályokban pedig félórás terv szerint tanítunk, úgyhogy a vallástanra kijelölt óra egyik felében az egyik, másik felében a másik osztállyal foglalkozunk s a míg az egyik osztályt tanítjuk, addig a másiknak csendes foglalkozást jelölünk ki.[1] Különösen ajánlatos a félórás órabeosztás az állami intézetekben, mivel ezekben az óraszám osztályösszevonás után sem emelkedik kettőn felül.

A *teljesen osztatlan* népiskolákban a püspöki tanterv szerint összesen heti 4, az állami tanterv szerint pedig összesen heti 3 órában végzi el a tananyagot mind a hat osztály. Egy-egy osztályra tehát nagyon kevés idő jut. E bajon a tantervek úgy segítenek, hogy a rokon osztályokat összevonják s e szerint osztják fel a heti óraszámot. Így a püspöki tanterv szerint az összevont I. és II. osztályra jut heti 1 óra (áll. tanterv szerint 1), a III. és IV. osztályra heti 1 1/2 óra (áll. tant. 1), az V. és VI osztályra szintén 1 1/2 (áll. tant. 1) óra. Van tehát összesen három csoport két-két osztállyal. Ezekre a csoportokra nézve a püspöki tanterv úgy rendelkezik, hogy minden csoportban fél-fél óráig tartó vallásoktatásban részesül mindenik osztály. Az állami tantervben kitűzött 3 órát pedig 20—20 perces részre osztjuk, s így egy-egy csoport 20 percig taníttatik egy tanórában.

[1] L. a 23. §-t.

A tanórák alapos felhasználásának ily iskolákban jobban kedvez az ú. n. váltakozó rendszer, mely abban áll, hogy egy-egy csoport mindkét osztálya ugyanazt az anyagot végzi és pedig egyik tanévben az egyik, másik tanévben a másik tanévre kitűzött anyagot. Ennek előnye abban áll, hogy mivel az óra nem apróztatik fel, behatóbban és bővebben tárgyalható a felveendő anyag. Ily váltakozó rendszer szerint tanítjuk az V. és VI. osztályt, melyeknek egyik évben a szertartástant, a másikban pedig a kath. egyház történetét adjuk elő.

Az óra-beosztásnak a módszeren semmiféle változást nem szabad előidéznie. Az összes változás csak az lehet, hogy rövidebb időre osztott óratervnél rövidebb a tárgyalás is, egyébként pedig kisebb és nagyobb tananyag egyforma módszer szerint adandó elő.[1]

10. §. A tananyag kidolgozása.

Minthogy a helyes keresztény élet a vallási igazságok biztos ismeretén alapszik, azért a hitelemzőnek úgy kell a tananyagot közölnie, hogy a gyermekek tisztán, világosan és rendszeresen megismerjék azon vallási igazságokat, melyeket az életben követniök kell, ha az örök boldogságnak részeseivé akarnak lenni. A hitelemző ezt csak úgy érheti el, ha maga is pontosan tudja, hogy mit és hogyan kell előadnia. E végből szükséges, 1) hogy előadásaira gondosan előkészüljön; 2) hogy előadásaiban helyes módszert kövessen.

11. §. A hitelemző előkészülete.

A tananyag kellő feldolgozásának első és nélkülözhetetlen feltétele a hitelemző gondos és lelkiismeretes előkészülete.

Az előkészület kétféle: távolabbi és közelebbi.

1. A távolabbi előkészülés a folytonos önképzésben, állandó tanulásban áll. De nem a felületes, hanem az alapos és maradandó tudás ér valamit. A hitelemzőnek tehát arra kell törekednie, hogy behatoljon tárgya szellemébe s azt úgy elsajátítsa, hogy bármikor felújíthassa emlékezetében.

[1] A tanterv és óraterv kidolgozásához mintául szolgálhat *Palkovich Viktor* Részletes tan- és óratervek a kath. népiskolákban végzendő hittani anyag feldolgozásához című, Esztergomban megjelent munkája.

2. A közelebbi előkészülés magában foglalja a léleknek megfelelő hangolását és a tananyagnak lelkiismeretes átdolgozását minden óra előtt.

a) A lélek előkészítése abban áll,

a) hogy felgerjesztjük magunkban a tiszta szándékot, mely azt kívánja, hogy munkánkban egyedül Isten dicsősége s a lelkek üdve, ne pedig önző cél (hiúság, anyagi haszon stb.) vezessen;
b) hogy ápoljuk szívünkben az alázatosságot s ebből kifolyólag minden jót Istennek tulajdonítsunk, magunknak csak a hibákat és tökéletlenségeket tartsuk meg;
c) hogy rendületlen bizalommal legyünk Isten iránt, hogy munkánkban meg fog bennünket segíteni s fáradozásunkat gyümölcsözővé fogja tenni.[1]

b) Az egyes órákra való előkészülés pedig nem más, mint a kijelölt anyagnak gondos áttanulmányozása. Hogy ebben a hitelemző időt ne vesztegessen fölösleges dolgokra, haladjon a következő szabályok szerint.

a) Keresse meg az összefüggést a tárgyalandó téma és a megelőző s következő anyag között.
b) Kutassa fel ama fogalmakat, melyeket az új anyagban meg kell világosítania.
c) Állapítsa meg a tananyag főbb pontjait, ezek összefüggését és az egésznek gondolatmenetét.
d) Kérdezze meg magától, hogy érti-e az egészet helyesen, világosan és tudja-e alaposan?
e) Vegye figyelembe a tanítványok általános értelmi fejlettségét s ennek megfelelőleg keresse ki az eszközöket, melyeknek segítségével az anyagot velük legkönnyebben és legbiztosabban elsajátíttathatja.[2]

3. A tananyag feldolgozásában kitűnő eszközökül szolgálnak a hitelemzőnek a már kész hitelemzői oktatások. De hiba volna azokat gépiesen használni, mert esetleg más viszonyokhoz levén alkalmazva, a hozzájuk való ragaszkodás az eredményt nagyon kétségessé tehetné.

4. Kezdő hitelemzőknek nagyon ajánlatos, hogy hitelemzései-

[1] *Ohler* i. m. 182. l.
[2] U. o. 180. k. l.; *Schöberl — Tóthfalussy,* A kath. hitoktatás kézikönyve. Budapest. 1891. III. k. 12. l.

ket gondosan lejegyezzék. Jegyzetül kettétört ív szolgáljon, melynek az írás csak az egyik felét foglalja el. Az ily jegyzetek később nagyon megkönnyítik a készülést, mivel a hitelemző bennük együtt találja mindazt, a mire a magyarázatnál neki szüksége van; ezenkívül ily módon rendkívül sokat tanul, mert hibáit önmaga észreveheti, kijavíthatja, újabb részletekkel bővítheti s így szinte észrevétlenül megszerzi magának azt a készséget, mely előadását könnyűvé és kellemessé teszi.

12. §. Az előadás módszere.

A tananyag kidolgozása magában véve csak fél eredmény; teljessé csak úgy lesz, ha azt közölni is tudjuk. Mindazáltal nem szabad hinnünk, hogy bármily közlése az anyagnak eredményhez segít. A jó siker egyedül a jó előadástól, ez pedig ismét a helyesen alkalmazott módszertől függ, mert ez kizárja a gépiességet, életet és elevenséget önt a holt betűkbe s a tanulót is örömteljes munkálkodásra birja.

A módszer helyessége kiterjed: 1) a tanmenetre, 2) a tanalakra, 3) az előadásra.

13. §. A tanmenet.

Tanmenetnek azon útat-módot nevezzük, melyet a tanításnak követnie kell, hogy a gyermeket a tananyag felfogására vezesse.

Kétféle tanmenetet különböztetünk meg: *elemzőt* (analyticus) és *összetevőt* (syntheticus).

1. Az elemző tanmenet abban áll, hogy a megmagyarázandó tételt, fogalmat először a maga egészében állítjuk a tanuló elé s azután elemeire, részeire vagy ismertető jegyeire bontjuk. E tanmenetnél tehát az összetettől haladunk a neki alapul szolgáló egyszerűre;[1] az általánostól a különösre,[2] az egésztől a részekre, az eredményből és hatásból következtetünk az okra.[3]

[1] Pl. e mondatot: *Isten mindenható*, elemző tanmenet szerint úgy tárgyalom, hogy elmondom, mit foglal magában e szó: mindenható, t. i. a f , fa, virág, ember, állat, ég, föld stb. teremtését azaz anyag, eszköz, idő nélkül való alkotását

[2] Pl. a *szentség* általános fogalmából: „Látható jele a láthatatlan malasztnak, mely Krisztus Urunktól a mi megszenteltetésünkre rendeltetett“, kimutathatom, hogy a keresztség, bérmálás stb. valóban szentség, mert megvan mindenikben a szentség hármas kelléke: a látható jel, a malaszt közlése és Krisztus rendelése.

[3] Pl. e mondat alapján: *Krisztus a keresztre feszíttetett*, a tanulót elemző tanmenet szerint úgy vezetem Isten végtelen szeretetének és irgalmasságának ismeretére, hogy e szeretetet, mint az Üdvözítő halálának legfőbb okát állítom eléje.

2. Az összetevő tanmenetnél megfordítva járunk el, a mennyiben itt először az egyes részeket ismertetjük meg s azután megmutatjuk, hogy azokból a részekből hogyan áll elő az egész. Itt tehát az egyszerűből haladunk az összetett, a résztől az egész,[1] a különöstől az általános felé[2], vagy az okból vezetjük le és magyarázzuk az okozatot, a hatást és következményt.[3]

Az összetevő tanmenettel rokon a *származtató* (geneticus) tanmenet, midőn t. i. valamely dolgot úgy adunk elő, a mint az időben lett.

Pl. az *egyház* fogalmához származtató tanmenet útján a következőképen jutok: az apostolok Krisztus meghagyásából elszéledtek az egész világra, prédikáltak, kereszteltek és maguk köré gyüjtötték mindazokat, kik hittek és megkeresztelkedtek. A hívőknek ezen egyesüléséből keresztény községek támadtak, melyeknek elöljárói az apostolok voltak. Mikor a ker. községek nagyon elszaporodtak, az apostolok püspököket szenteltek, a kiket az új ker. községek fejeivé tettek s megbízták, hogy miként ők, prédikáljanak és a szentségeket kiszolgáltassák. Ezek az egyes községek összeköttetésben állottak egymással és így egy nagy ker. községet képeztek szt. Péter főnöksége alatt. Ezt a közös fővel bíró nagy ker. községet kath. egyháznak vagy röviden egyháznak nevezték. E szerint az egyház nem más, mint „mindazon keresztények látható társasága, kik egy látható fő, a római pápa alatt ugyanazon egy hitet vallják s ugyanazon szentségekkel élnek".[4]

3. Hogy e tanmenetek közül melyiket alkalmazza a hitelemző, részletes szabályokkal megállapítani nem lehet, mert nagyon sok fordul meg az ő ügyességén és találékonyságán. Csak általában

[1] Pl. a *világ* fogalmának ismertetére összetevő tanmenet szerint úgy vezetem a tanulót, hogy elszámlálom a teremtés hat napját s azután az egészet összefoglalva világnak nevezem.

[2] Pl. ha azt akarom megmagyarázni, hogy *mi a jó cselekedet?* akkor felhozok egyes jó cselekedetet s mindeniknél kimutatom, hogy az Isten akaratával megegyez, azután ebből levonom az általános meghatározást, hogy t. i. minden olyan cselekedet, mely Isten akaratával megegyez, jó cselekedetnek neveztetik.

[3] Pl. ha azt akarom összetevő módon kimutatni, hogy *Isten igazságos*, akkor előbb elmondom, hogy mint viselkedik Isten a jókkal és gonoszokkal szemben. Ez világosan mutatja az ő igazságosságát, mint eljárásának következményét, mert ha a jókat jutalmazza és a gonoszokat bünteti, következik, hogy igazságos.

[4] V. ö. *Schöberl-Tóthfalussy* i. m. III. k. 43. l.

lehet mondani, hogy kinyilatkoztatott igazságok közlésénél az elemző, észigazságok magyarázatánál az összetevő, történelmi tények ismertetésénél a származtató tanmenet a célravezetőbb. Minthogy azonban úgy az egyik, mint a másik tanmenet kizárólagos használata unalmas és fárasztó, legjobb, ha a hitelemző azokat felváltva alkalmazza, vagy a mi még ajánlatosabb, egymással összeköti.

14. §. A tanalak.

1. Tanalaknak az előadás módját nevezzük.

A tanalak különbözik a tanmenettől. A tanmenet ugyanis a tananyag tárgyalásának módjára, a tanalak pedig a tananyag közlésének módjára vonatkozik, az előbbi azt tanítja, hogyan kell a tananyagot a tanulóval megérttetni, az utóbbi pedig, hogyan kell azt elsajátíttatni.

A tanalak kétféle: *előadó* (acroamaticus) és *kérdező* (erotematicus).

Az előadó tanalaknál a hitelemző maga beszél, innen *monologikus* tanalaknak is nevezzük; a kérdező tanalaknál az előadás párbeszédben folyik a hitelemző és tanítványa között, ezért *kateketikus* vagy *dialogikus* tanalaknak is mondjuk.

2. Hogy mikor melyik tanalakot használjuk, függ

a) a *tárgytól;* kinyilatkoztatott és oly igazságok közlésénél, melyekről a tanulók még semmiféle előismerettel nem birnak s melyeket épen e miatt saját gondolkozásuk útján feltalálni nem tudnak, a milyenek pl. a még nem hallott történetek, péłdák, parabolák, régiségtani és földrajzi adatok stb, valamint a dolgok szemléltetésénél az előadó tanalak, az ésszel is felismerhető, továbbá az oly igazságok közlésénél pedig, melyekről a gyermeknek már van némi ismeretük, nemkülönben a tapasztalati tárgyaknál, már ismert képzetek és fogalmak felújításánál a kérdő tanalak célravezető;

b) Függ a *tanítás céljától.* Ha ugyanis inkább a tanulók kedélyére és akaratára akarunk hatni, hogy őket a hallottak követésére buzdítsuk, továbbá ha a fogalmakat értelmükbe akarjuk bevésni s ott állandósítani, alkalmasabb az előadó tanalak használata; ha ellenben a fogalmakat meg akarjuk világítani és érttetni, akkor a kérdő tanalak használata a célszerűbb.

c) Függ az *alanytól.* Kisebb gyermekeknél, a kik még huzamosabban figyelni és gondolkozni kevésbbé képesek, s így állandóan kell velük foglalkoznunk, a kérdő tanalak, nagyobb tanulóknál pedig, a kik már hosszabb időre is le tudják egy dologra kötni figyelmüket, az előadó tanalak használata a helyes.

Mindazáltal csupán egyik vagy másik tanalakot használni kizárólagosan helytelen. A folytonos kérdezés ugyanis kifárasztja a gyermekeket, a folytonos előadó beszéd pedig szórakozottakká teszi őket, a tárgyat pedig unalmassá. A kettőt tehát össze kell kapcsolni. Ez által megszüntetjük a tárgy egyhangúságát, életet és elevenséget viszünk az előadásba s a tanulókat is élénk érdeklődésre és közreműködésre birjuk.

3. A tanalakok használatánál az eljárás a következő módon megy végbe.

a) Ha az előadó tanalakot alkalmazzuk, akkor legelőször is kijelentjük, hogy mit fogunk tárgyalni, azután áttérünk annak fejtegetésére. Itt arra kell vigyáznunk, hogy mindent a mit mondunk, helyes rendben következzék egymás után, vagyis a gondolatok hézag nélkül sorakozzanak egymás mellé, úgyhogy minden következő szorosan kapcsolódjék a megelőzőhöz s ennek mintegy természetes folyománya legyen.

Miután a kijelölt anyagot, mely lehet egy egész vagy rész, valamely fogalom jegye, tárgy tulajdonsága stb., kellően letárgyaltuk, a tanulóktól kikérdezzük.[1]

Pl. ha a „tenger“ fogalmával akarnám megismertetni a gyermekeket, a következő módon járhatnék el.

Közűletek még senki sem volt tengeren, tehát nem is látott tengert. Vigyázzatok; én most megmondom nektek, hogy mit kell alatta értenetek. A tenger egy igen nagy és sós ízű víz, mely a földnek nagy részét borítja. Ha a tengerparton állunk, nem is látjuk, hogy hol van a víznek vége. Jobbról is, balról is, elől is víz, mindenfelé csak csupa víz, és ha rajta keresztül akarnánk menni, napok, sőt hetek kellenének, míg a másik partra érnénk. Gondoljátok még ehhez azt, hogy e víz nagyon mély, mélyebb sokkal, mint a templom tornya. Ezt a roppant nagy és mély vizet nevezzük tengernek.

Most beszélek még valamit róla. A tengerbe sok, nagyon sok folyó szakad. E miatt a tenger vize sohasem lesz kevesebb.

[1] ***Skočdopole,*** Compendium der Pastoral und Katechetik. Wien. 1897. I. köt. 233. k. l.

Ezenkívül sok nagy hajó jár rajta, a melyek közül egybe is több ember elfér, mint egy templomba, továbbá millió és millió hal úszkál benne, kicsiny és nagy vegyesen, pl. bálna, mely hosszabb, mint ez a tanterem; cápa, mely képes egyszerre lenyelni egy egész embert; és ezeken kívül még sok-sok mindenféle hal.

Milyen a tenger vize? Mekkora? Milyen mély? Apad-e? Miért nem? Mi jár rajta? Mi él benne?[1]

Ugyanígy járunk el akkor is, ha a tárgy részekből áll Csakhogy ilyenkor az egyes részeknek letárgyalása után valamennyit öszefogaljuk, mert csak úgy lesz megoldva a kitűzött feladat.

Ha a tanulók elmondásából az tűnnék ki, hogy valamit nem értenek, azt újból meg kell magyaráznunk, az esetleges hiányokat ki kell pótolnunk. E célból és még azért is, hogy a tanulókat gondolkozásra serkentsük és figyelemre buzdítsuk, igen célszerű az előadásnál használt tanalakot, ha a tárgy természete megengedi, a kikérdezéskor a másikkal fölcserélni.

b) A kérdező tanalaknál az eljárás a szerint alakul, a mint vagy dolgot szemléltetünk vagy fogalmat fejtünk ki.

a) Valamely dolog szemléltetése abban áll, hogy képben, leírásban, hasonlatban, parabolában stb. mintegy megérzékítve állítjuk azt a tanuló elé. Mivel a szemléltetésre használt eszközöket (kép, leírás, parabola stb.) a gyermek még nem ismeri, természetes, hogy kérdéssel nem kezdhetjük az eljárást; mert csak azt kérdezhetjük ki, a mit a gyermek már tud. A szemléltetésnél tehát az előadó tanalak szükségképen megelőzi a kérdő tanalakot. Következőleg először el kell beszélnünk azt a leírást, parabolát stb., a melyben a tárgyalandó dolgot szemléltetni akarjuk, azután az előadotakat pontról-pontra kikérdezzük, hogy a gyermekeket a kérdésekre adott feleletekkel az előadottak utángondolására és utánmondására késztessük, a mit helytelenül mondottak és értettek, kijavítsuk.[2]

Pl. ha a katekizmusnak ezt a kérdését és feleletét: *Miért mondod, hogy az Isten végtelenül szent? Végtelenül szentnek az Istent azért mondom, mert ő csak azt szereti, a mi jó, a rosszat pedig útálja,* — akarnám megmagyarázni, eljárásom a következő lehetne.

K. Gy.! Már Istennek többféle tulajdonságát ismeritek. Tud-

[1] *Ohler* i. m. 161. l.

[2] *Schöberl—Tóthfalussy* i. m. III. k. 45. k. l.

játok, hogy öröktől fogva való, hogy ő mindent tud, mindenütt jelen van, mindenható, bölcs. *(Kikérdezés.)*

Most Istennek egy másik tulajdonságáról fogok beszélni, arról t. i. hogy ő végtelenül szent.

Vigyázzatok! Egy ifjúról mondok el egy kis történetet. Ezt az ifjút Szaniszlónak hívták; igen jó és jámbor gyermek volt. Sőt többet kell róla mondanom; nemcsak jó és jámbor, hanem szent is volt. Legjobban szeretett imádkozni és legörömestebb templomba járt. Szülőinek gyorsan engedelmeskedett és sohasem szomorította meg őket. Más gyermekek iránt igen barátságos és nyájas volt, szép imádságokra tanította őket. Ha pedig más gyermekek valami rosszat tettek, ha egymást csúfolták, veszekedtek, Szaniszló e felett nagyon szomorkodott s messze futott tőlük. De leginkább útálta a szemérmetlen dolgokat. Ha az evésnél valaki csak egy szemtelen szót mondott is, a kis Szaniszló nem birt tovább enni, mert annyira útálta a szemtelen beszédet, hogy mindjárt rosszul lett tőle; egyszer az asztal alá is esett. Nemde ez szent ifjú volt? Igen, ő szent volt, csak a jót szerette, a rosszat pedig útálta.

Nagyobb gyermekeknél elmondatjuk, kisebbeknél kikérdezzük. Kiről van szó? Ki volt Szaniszló? Milyen gyermek volt? Mit szeretett legjobban? Hogyan viselte magát szülői iránt? Mit nem szeretett kiváltképen? Minek nevezhetjük tehát őt?

Most vigyázzatok arra, a mit mondani fogok. Mint Szaniszló, úgy sőt még inkább szereti az Isten is a jót és útálja a rosszat. Igen, ő *szereti* a jót, ez annyit tesz, hogy a jó tetszik neki, annak örül, azt örömest látja; a rosszat pedig *útálja* vagyis a rosszat nem s ereti, azt nem akarja, a fölött szomorkodik. Az Isten szent; de ő nemcsak olyan szent, mint Szaniszló volt, és a milyenek az angyalok, hanem ő végtelenül szent, szentebb, mint az angyalok és többi szentek. A mennyben az angyalok Isten trónja előtt leborulva folytonosan zengik: Szent, szent, szent vagy Uram Isten! Jegyezzétek meg azért magatoknak: *Isten szereti a jót és útálja a rosszat.* Ezért nevezzük őt végtelenül szentnek.

Milyen ifjú volt Szaniszló? Mit szeretett ő? Nevezz nekem valami jót, a mit szeretett. De mit nem szeretett Szaniszló? A rosszat nem szerette, e helyett mit is mondhatsz? Igen, ő útálta a rosszat. Mutatta ő ezt néha az asztalnál? Mi történt a kis Szaniszlóval, midőn egyszer az asztalnál szemtelen dolgokról beszéltek?

Szaniszló tehát szerette a jót és útálta a rosszat. Ki szereti még sokkal jobban a jót és ki útálja sokkal inkább a rosszat? Mondj nekem valami jót, mit az Isten szeret? és nevezz meg valami rosszat, a mit útál . . . Isten szereti a jót — mit mondhatsz e helyett? Ő útálja a rosszat — hogyan tudnád ezt más szavakkal kifejezni?

Miért nevezzük Szaniszlót szentnek? Isten is szereti a jót és útálja a rosszat. Minek nevezzük őt ezért? Miért nevezzük tehát az Istent szentnek?[1]

b) Más lesz a kérdő eljárás, ha fogalmakat kell kifejtenünk. Itt az előadó tanalak háttérbe szorul s a kérdező lép előtérbe. De megjegyzendő, hogy ennek dacára kérdéssel csak akkor kezdhetjük az eljárást, ha a fogalmat összetevő tanmenet szerint akarjuk kifejteni; elemző tanmenetnél azonban, mint ezt a dolog természete hozza magával, előbb meg kell neveznünk a fogalmat s csak azután bonthatjuk részeire kérdésekkel.

Bármely módszer szerint kezeljük is azonban a fogalom kifejtését, először mindig azon ismertető jeleit kell keresnünk, melyeket a gyermek vagy tapasztalásból vagy az eddigi oktatásból már ismer, ezekhez fűződik azután logikus rendben a többi ismertető jel vagy rész magyarázata, végül pedig az egyes megmagyarázott jeleket vagy részeket egy fogalmi egésszé kötjük össze.[2]

Pl. a „mindenható" fogalmát ebben az állításban: *Isten mindenható*, következőleg lehet kifejteni kérdezéssel összetevő tanmenet szerint.

Hitelemző. Ha az ácsmester házat akar építeni, mi kell neki hozzá? — Tanuló. Fa, deszka. — H. Igy van ez a kőmíves, asztalos és más mesterembernél is. Mire van szüksége pl. az asztalosnak, hogy asztalt készíthessen? — T. Deszkára, szegre. — H. És a szabónak, hogy ruhát varrhasson? — T. Posztóra. — H. A fa, kő, deszka, posztó, mindez együtt közös néven *anyagnak* neveztetik. A mesterembereknek tehát legelőször is anyagra van szükségük, mert e nélkül semmit sem tudnak készíteni. De még más is szükséges nekik. Ha pl. az ácsnak elhozzák az erdőből a legszebb fát, tud-e belőle kezeivel házat építeni? - T. Nem. — H. Mi kell neki még hozzá? — T. Fejsze, fűrész, gyalú stb. — H. Ezt *eszköznek* vagy *szerszámnak* hívjuk. Ezekre szüksége van minden mesterembernek. De ha az ácsnak jó fája és szerszámai vannak is, még akkor is lassan épül a ház. Ő maga fel sem tudja építeni. Legények és inasok dolgoznak vele, és még is több nap, sőt hetek, hónapok múlnak el, míg a ház fölépül. A kőmíveseknél, lakatosoknál is így van ez. Sok időbe kerül, míg munkájukkal elkészülnek. Mire van tehát szükségük a mesterembereknek? — T. Időre. — H. Mondd el, te N., mind a három dolgot. Mire van az embereknek szükségük, ha valamit akarnak készíteni? — T. Anyag, szerszám és idő kell az embereknek. —

[1] *Mey—Farkas*, Hitelemző tanítások. Esztergom. 1872. 9. k. 1

[2] *Schöberl – Tóthfalussy* i. m. III. k. 50. k. 1.

H. Az Istennél máskép van ez! Az Isten alkotta az eget és földet, a napot, holdat és a csillagokat, a száraz földet és a vizet, a füveket, a fákat, az állatokat, embereket és mindent, a mi csak van. És mire volt neki szüksége, mi kellett neki ehhez? *Semmi épen semmi.* Csak egy szót mondott, egy szavába került és meglett minden, a mit akart. Ezt röviden így jegyezzétek meg magatoknak: *Az Isten mident mindenható szavával semmiből alkotott.* N. N. Miképen alkotott az Isten mindent? — Mondd el még egyszer: mit alkotott az Isten az égen és földön? Mi kellett neki hozzá? Miképen alkotott tehát az Isten mindent?

Azt mondtam: Isten *alkotta* a világot. E szó helyett: *alkotta* azt is mondhatjuk: *teremtette.* Isten teremtette az eget és a földet; Ő teremtette a napot; Ő teremtette az állatokat stb. Teremteni annyit tesz, mint semmiből valamit létrehozni, alkotni. Ezt egyedül az Isten teheti. Az emberek nem birnak teremteni semmit; semmiből nem hozhatnak létre semmit. Mivel tehát az Isten mindent semmiből hozott létre vagyis teremtett, azért nevezzük *Őt az ég és föld mindenható teremtőjének.*

Az Isten *alkotta* az eget és a földet Mit mondhatsz e szó helyett: *alkotta,* N. N? Mit tesz teremteni? Ki teremthet egyedül? — Az Isten azonban nemcsak keveset, hanem az eget, földet és mindent, a mi van, teremtette, azaz semmiből alkotta. Hogyan nevezzük őt ezért? Miért nevezzük tehát az Istent az ég és föld mindenható teremtőjének?

E szó: *mindenható* két szóból áll, t. i. *minden* és *ható* szavakból, vagyis mindenható az, ki mindent megtehet. Isten mindenható, mert mindent megtehet. Oly nagy az Isten hatalma, hogy mindent megtehet, a mit akar. Neki semmi sem lehetetlen. Az Isten hatalmasabb, mint valamennyi király, császár és angyal. Az ő hatalma sohasem szűnik, sohasem fogy meg. Ő még egyszer és még ezerszer megteremthetné az eget és a földet.

Hány szóból áll e szó: *mindenható,* N. N.? Miért nevezzük az Istent mindenhatónak? Mikor mutatta az Isten, hogy mindenható? Mit tehetne ő még egyszer és még ezerszer? Isten tehát mindig egyenlően mindenható?[1]

4 Mindkét eljárásnál a legnagyobb gondot kell fordítanunk a kérdések feltételére, mert célt csak akkor érünk velük, ha logikusak vagyis helyes rendben következnek egymás után és a kellő összefüggésben állanak.

A kérdések rendje akkor lesz helyes, ha a hitelemző kérdéseit a gyermekek ismereteihez kapcsolja, jól megválasztott pontból indul ki s a gondolatok természetes egymásutánját követve halad tova, a nélkül hogy a fődologtól eltávoznék vagy keresztülugorná azt, mi a szellemet egyik fokról a másikra vezeti.

[1] *Mey—Farkas* i. m. 20. k. ll.

Kellő összefüggésben pedig akkor állnak a kérdések, ha a hitelemző, a hol csak lehet, a tanuló feleletéből indul ki, úgyhogy a kérdés a megelőző feleletből mintegy önként folyjék. Ha ez nem volna lehetséges, akkor a hitelemző ügyes áthajlással menjen át más kérdésre.[1]

Mindez nagy ügyességet kíván a hitelemzőtől. E mellett azonban még a leggyakorlottabbal is megeshetik, hogy a gondolatmenetből kiveri őt a tanuló nem várt felelete, vagy elveszíti a kérdezés fonalát. Hogy ez meg ne történjék, a kérdő tanalakú előadáshoz a hitelemző minden órára *tervet* készítsen. Ez megakadályozza, hogy tárgyától eltérjen, vagy kérdései homályosak és határozatlanok, tanítása pedig nehézkes, zavart, áradozó vagy hiányos legyen. Főkép kezdő hitelemzőknek ajánlatos ily tervnek írásbeli kidolgozása kérdések- és feleletekben, mert az ily kidolgozott tervnek többszöri átolvasása nemcsak a kérdések feltevésének biztosságát szerzi meg neki, hanem képesíti őt arra is, hogy könnyen fel tudja venni a gondolat elvesztett fonalát.[2] Már pedig épen a rögtönzött kisegítő kérdések helyes föltevése vall igazi és ügyes mesterre.[3]

15. §. A hitelemzés előadása.

Miként a tanításban általán, úgy a hitelemzésben is alkalmazkodnunk kell a pedagógia követelményeihez. E követelmények részint a gyermek természetéből, fejlődéséből és szükségleteiből, részint a vallási igazságok jellegéből folynak és az előadásnak vagy belső vagy külső alakjára vonatkoznak.

16. §. Az előadás belső alakja.

Az előadás belső alakja alatt a tananyag kifejtését és elrendezését értjük, vagy más szóval: azon fokozatos eljárást, melyet a tananyag kidolgozásában és kezelésében követünk. Az eljárásnak a lélektan és logika törvényeihez kell alkalmazkodnia, mivel a tanulás a lelki működések egész sorozatával van kapcsolatban,

[1] *Stöckl* i. m. 277. l.

[2] *Mennyei,* Nevelés- és tanítástan. 2 kiad. Pest. 1869. I. k. 211. l.

[3] *Achille,* Le nouveau Vademecum de l'éducateur chrétien. 4. éd. Namur. 1899 II. r. 23. l.

melyeknek mellőzése ennélfogva a tanítás céljának meghiúsulását vonná maga után.

Az alapos és jó tudás a lélektan és logika törvényei szerint a következő fokozatos működéseket tételezi fel:

1. hogy a megtanulandó anyag könnyebb felfogására előkészíttessünk;

2. hogy megtudjuk, miről van szó;

3. hogy az új anyagot a maga terjedelmében megismerjük;

4. hogy azt megértsük;

5. hogy a hallott igazságot egyes esetekre alkalmazni tudjuk, mert tudásunk csak úgy lesz mindenoldalúvá;

6. hogy a közlött anyagot eszünknek sajátjává tegyük és ott megtartsuk.

Ehhez képest tehát a tananyag kifejtése és elrendezése a következő fokozatok figyelembevételét követeli:

I. az előkészítést;

II. a tanítás anyagának megnevezését;

III. az új anyag előadását vagyis az elbeszélést;

IV. a magyarázatot;

V. az alkalmazást;

VI. az emlékezetbevésést.

*

I. Az előkészítés.

Az előkészítés a már ismert megfelelő képzeteknek felkeresésében és ezeknek az új anyaggal való összekapcsolásában áll. Szükséges azért, mert az ismert képzetek nagy befolyással vannak az újnak megértésére, mivel ezt megvilágítják; de az új tárgy sem lesz oly idegen a gyermekek előtt, ha azt már ismert fogalmakhoz vagy képzetekhez tudja kapcsolni.

Az előkészítésnek egyszerre ki kell terjednie az egész tanegység tartalmára. Ha azonban a tanegység oly terjedelmes, hogy a siker kockáztatása nélkül egyszerre előkészíteni nem lehetne, akkor az előkészítés csak részleges lesz s a tanegységnek csak egy részére vonatkozik.

Az előkészítés különféle módon történhetik. Folytatólagos tananyagnál legmegfelelőbb előkészítés a megelőző óra anyagá-

nak ismétlése; de ha a kettő között összefüggés nem volna, akkor oly képzetekhez vagy hasonló viszonyokhoz kapcsoljuk az új anyagot, melyeket a tanuló az iskolán kívül ismert és szerzett meg. Pl. a „Jézus Lázár sírjánál" című bibliai történet előadásánál a nálunk szokásos temetkezési módhoz kapcsolódhatik az előadás.

Azonban némelykor új képzetek is kell közölnünk a gyermekekkel, mielőtt még az új anyag tárgyalásába fognánk. Ez akkor szükséges főképen, ha különben az elbeszélés fonalát a magyarázattal meg kellene szakítanunk, vagy mikor az új anyag bizonyos fogalmakat ismerteknek tételez fel. Pl. a Szentháromság titkát addig nem magyarázhatom, míg a tanulók nem tudják, hogy mi a „személy"; Izsák feláldoztatását meg kell előznie az „oltár" fogalmának; a poklosok meggyógyításának története feltételezi a poklosság betegségének ismeretét stb. De csak azt én annyit kell közölnünk, a mennyi épen szükséges a tanayags megértésére. Azért a magyarázandó szavakat könyvünkben már előre jelöljük meg, pl. aláhúzással, hogy előadás alkalmával tudjuk magunkat mihez tartani.

Mivel az előkészítés már jellegénél fogva sem foglalkozik az előadás tartalmával, azért nem vághat a tárgyalásba s nem foglalkozhatik oly dolgokkal, miket magából a tárgyalandó darabból kell levezetni. Pl. az irgalmas szamaritánus történetének előadásánál az előkészítést a szamaritánusok ismertetése és azon viszonynak feltüntetése fogja képezni, melyben azok a zsidókhoz állottak, s hiba volna már itt beszélni az irgalmasságról.[1]

II. A tanítás anyagának megnevezése.

Mielőtt a tanítás anyagának részletes tárgyalásába fognánk, meg kell neveznünk a tárgyat, mely körül az oktatás forog. A tárgy megnevezése azért szükséges, hogy a gyermekben érdeklődést keltsünk iránta és így a munkában való élénk részvételre serkentsük. A kedvetlenség és undor sokszor azért fogja el a gyermeket, mert nem tudja, hogy mi körül forog a tanítás.

[1] *Vágvölgyi*, A tanítás fokozatainak elmélete és gyakorlata. Budapest. 1904. 10. k. ll.; *Krausz*, A Herbart—Ziller—Rein-féle didaktikai elmélet és gyakorlat. Budapest. 1902. 84. l.

A tananyag megnevezésénél a következő elveket tartsuk szem előtt:

1) legyen a megnevezésnek valódi tartalma. Az elkoptatott bevezető frázisoknak, pl. „Mai órán tovább folytatjuk József történetét“ (e helyett: „Ma elmondom nektek, milyen sorsa volt Józsefnek Putifár házában“), vagy: „Most tovább megyünk a bánat magyarázatában“ (e helyett: „Most arról lesz szó, hogy hányféle a bánat“) stb., nincs befolyásuk a figyelem fölkeltésére, azért mellőznünk kell.

2) Ha az anyag konkrét természetű, említsük egyszerűen a nevét,[1] pl. „Mai előadásom tárgya: Jézus és a bűnös nő“; „Ma az angyalokról fogok beszélni“ stb.

3) Ha a tanagyag elvont fogalom, pl. alázatosság, irgalmasság, kevélység stb., adjunk neki konkrét alakot. Ezt oly módon tesszük meg, hogy az elvont fogalom helyett azon dolgoknak vagy személyeknek nevét említjük meg, a melyeknek vagy a kiknek egymáshoz való viszonyából, cselekményéből áll elő a kérdéses fogalom. Ezért ne mondjuk pl. „A mai órán a farizeus kevélységéről és a vámos alázatosságáról lesz szó,“ hanem: „A mai órán a farizeusról és a vámosról lesz szó“; vagy e helyett: „Ma az egyház diadaláról beszélünk“, mondjuk ezt: „Ma azt fogjuk tárgyalni, hogyan küzdött az egyház az ő ellenségeivel.“

4) A tananyag megnevezése ne foglalja magában azt, mit a tanulókkal csak a tanítás folyamán akarunk közölni, vagy a mit önmaguknak kell megállapítaniok; mert különben csökkentjük az érdeklődést[2] Ezért a katekizmusnál lehetőleg nem mondjuk ki előre a tanítás tartalmát, sem valamely bibliai történet tárgyalásánál vagy elbeszélés előadásánál nem foglaljuk bele a megnevezésbe a történet vagy elbeszélés kimenetelét. Ne mondjuk tehát: „Most arról beszélek, hogy a bánatnak általánosnak, természetfölöttinek és mindenekfölöttinek kell lennie,“ hanem: „Most arról beszélek, hogy milyennek kell lennie bánatunknak“; és e helyett: „Jézus lecsillapítja a háborgó tengert,“ mondjuk: „Jézus a háborgó tengeren.“

5) Valahányszor új pontokhoz érünk a tárgyalásban, min-

[1] *Vágvölgyi* i. m. 9. l.
[2] U. o.

dig újítsuk fel, hogy mi a fő téma, a fő anyag. Pl. eme főtételnek: „Ma a Szentlélekről fogunk valamit tanulni," részei lehetnek:

1. egy Istenben három személy van (ismétlés);
2. a tüzes nyelvek leszállása;
3. az apostolok megerősítése;
4. az apostolok megvilágosítása;
5. az apostolok megszentelése;
6. az apostolok megvígasztalása.

Miután az 1., 2. és 3. pontot letárgyaltuk, ily szavakkal ismételhetjük a főtételt: „Tehát mit tanultunk *már eddig* a Szentlélekről?" E szavakkal már jelezzük azt is, hogy az eddigiek után még következik valami. Vagy az 5. pont után feltehetjük ezt a kérdést: „Tett-e még más valami jót a Szentlélek az apostolokkal?" A *még* eléggé utal a főtételre.[1]

6) A megnevezés legyen lehetőleg rövid, szemléltető, világos és könnyen érthető.

7) Alakra nézve lehet kijelentő vagy kérdő mondat egyaránt.

III. Az új anyag előadása.

Az új anyag előadása nem más, mint annak elbeszélése.

Katekizmusnál az elbeszélést felolvasás is pótolhatja, ha a gyermekek már tudnak olvasni; ellenben a bibliai történetek tárgyalásánál az elbeszélést sem a hitelemző, sem a tanulók felolvasása nem helyettesítheti. A bibliánál a felolvasásnak csak akkor lehet helye, ha a felveendő részt már letárgyaltuk. Ilyenkor ajánlatos is, hogy a hitelemző a tárgyalás után felolvassa a bibliai történetet, mert ez úton az esemény határozottabban benyomódik a tanulók emlékezetébe és megtanulják az egyes szók és mondatok hangsúlyozását is, mi nagyban előmozdítja a megértést.

Az olvasás legyen a) *lassú*, mert a gyermekek a gyors olvasást nem birják követni, annálkevésbbé tudják megérteni; b) *érthető*, vagyis oly hangos, hogy minden gyermek meghallhassa; c) *tiszta*, hogy a gyermekek minden szót meg tudjanak különböztetni; végre d) *jól hangsúlyozott* úgy az egyes szók (szótagi-hangsúly), mint értelem (értelmi hangsúly) tekintetében.

[1] *Weber* i. m. 149. l.

Mindez gyakorlott fület és beszélő szerveket tételez fel. A hitelemző tehát ne elégedjék meg azzal, hogy csak az iskolában olvassa fel az anyagot, hanem otthon is olvassa el fennhangon többször, mert csak így tudja az olvasásban kiemelni azt, amire a fősúly fektetendő, s így lesz az ő előolvasása egy neme az elbeszélésnek.

A főgondot azonban az elbeszélésre kell fordítanunk, mert ez hat legközvetetlenebbül a gyermekekre.

De elbeszélésünk csak úgy lesz hatásos, ha a jó olvasás kellékein kívül még a következő tulajdonságokkal is bir. Legyen a) *szabad* vagyis elbeszélés alatt ne nézzünk a könyvbe. A könyvbe való tekingetés hiányos előkészületnek a jele s emellett megakadályozza a hitelemzőt, hogy szemeivel őrködjék a fegyelem felett; b) *szemléltető*, hogy a mondottakat a gyermekek lelki szemeikkel lássák. Ezért lehetőleg magukat az esemény vagy történet személyeit beszéltessük s óvakodjunk a hideg közvetett beszédtől;[1] c) *tartalmilag hű*, milyen akkor lesz, ha a könyvhöz alkalmazkodunk; d) *összefüggő*, mert a kitérések akadályozzák a gondolkozás munkáját.

Az elbeszélés mindig csak akkora anyagot öleljen fel, mekkorát a tanulók egyszerre fel birnak fogni. A hosszabb történeteket tehát nem szabad egyfolytában elbeszélnünk, hanem részekre kell bontanunk. Az egyes részeket azután külön-külön ki kell kérdeznünk a gyermekektől, hogy lássuk, megértették-e; valamennyi rész elbeszélése után pedig egybekapcsoljuk az egészet, hogy így feltűnjék az összefüggés, s ezt a gyermekek is lássák. E tekintetben sokat segít a hitelemző a gyermekeken, ha az egyes részekből vázlatot készít s az események egymásutánja szerint felírja azt a táblára,[2] kisebb elbeszélésnél pedig a táblára írt vezér-

[1] Pl. az **inaszakadt** történetének elmondásánál ne szóljunk így: „Jézus azt mondta a betegnek, hogy vegye fel ágyát és menjen haza," hanem: „Jézus a beteghez fordulva így szólt: Vedd fel ágyadat és menj haza."

[2] Pl. „A napkeleti bölcsek" c. bibliai történet vázlata:

I. 1. A bölcsek megérkeznek Jeruzsálembe
2. Heródes megijed.
3. Az írástudókat megkérdezi Jézus születéshelye felől.
4. Mit valaszoltak az írástudók?
5. Mit mondott Heródes a bölcseknek?

II. 6. A csillag újra feltűnik.
7. A bölcsek megtalálják az Üdvözítőt.
8. A bölcsek visszatérnek hazájukba.

szókkal, történelmi eseménynél évszámok feljegyzésével is, szemléltetőleg feltünteti az összefüggést. Ezzel nemcsak a tanulók utánmondásának szabatosságát, hanem egyúttal az emlékezetbevésés munkáját is megkönnyíti.

Mivel a kis gyermek még nehezen tudja követni az elbeszélés fonalát, ne elégedjünk meg egyszeri utánmondással, hanem többször ismételtessük azt. A beszédet lehetőleg ne szakítsuk félbe, hanem a hibát akkor javítsuk ki, midőn az elbeszélés véget ért. Kisebb tanulóknál az ismétlő elmondás ugyanazon szavakkal történjék, mint az első elbeszélés; csak nagyobb tanulóknál lehet ismétlő elmondás alkalmával az előbb használt kifejezésektől némileg eltérni, mivel itt már nem kell attól tartanunk, hogy az előadások között levő különbség zavarba hozza őket. Szószerinti idézeteknél azonban mindig az adott alakhoz kell alkalmazkodnunk.

IV. A magyarázat.

Bármily jó és szép legyen is az elbeszélés, mégsem használ semmit, ha a mit mondunk, a tanulók nem értik. Nem üres szók tanítása az oktatás célja, hanem az értelmükbe való hatolás. Ennek eszköze a magyarázat. Mivel tehát a megértés a magyarázaton alapszik, azért ez a vallásoktatásban egyáltalán nem mellőzhető. Még kevésbbé mellőzhető a hitelemzésben, melynek alanya még önálló szellemi munkára nem képes.

1. A magyarázat kétféle: *nyelvtani*, ha a nyelvi nehézségeket oszlatjuk el; *logikai*, ha az értelmet tesszük felfoghatóvá a tanulók előtt.

A logikai magyarázat ismét lehet *szó-* és *tárgymagyarázat.*

A szómagyarázat abban áll, hogy egy vagy több szóból vagy mondatból álló képzetet más, a tanulók előtt ismeretes vagy könnyebben érthető kifejezéssel adunk vissza, pl. Krisztus = fölkent; Messiás = fölkent; Jézus = megmentő, megszabadító; övezzétek föl ágyékaitokat = legyetek készen; vegyétek fel az üdv sisakját = ápoljátok magatokban a reményt stb.

A tárgymagyarázat pedig a megmagyarázandó képzet ismertető jegyeinek elsorolása, mi történhetik 1. *meghatározás* által, pl. mi az Isten? Az Isten a) önmagától való b) legtökéletesebb c) szellemi lény, d) mindenek legfőbb ura; 2. *megkülönböztetés*

által, pl. mi a lopás és mi a rablás? A lopás idegen jószágnak *titkos* elvitele a tulajdonos józan ellenzése dacára; a rablás pedig idegen jószág *nyilt és erőszakos* elvitele a tulajdonos józan ellenzése dacára; 3. *leírással,* pl. szt. Pál a „szeretetet“ így írja le (Kor. I. 13, 4. kk.): „A szeretet tűrő, kegyes; a szeretet nem irígykedik, nem cselekszik rosszul, nem fuvalkodik fel, nem nagyravágyó, nem keresi a magáét, nem gerjed haragra, nem gondol rosszat, nem örül a hamisságon, hanem az igazságon örvend; mindent elvisel, mindent elhisz, mindent remél, mindent elszenved.“

A nyelvtani magyarázatot akkor használjuk, ha a szövegben oly szólásmódok és mondatkötések fordulnak elő, melyek a gyermek értelmét felülhaladják. Ily esetben úgy járunk el, hogy a mondatot felbontjuk s az egyes részeket külön-külön megvilágosítjuk. Ha a tanuló a mondat egyes szavainak értelmét ugyan tudja, de azért a mondatot mégsem érti, akkor mutassunk rá a mondatrészeknek egymáshoz való viszonyára. E célból legjobb, ha kérdésekkel fölkerestetjük az egyes mondatrészeket s a főfogalmat élesen kiemeljük.

A nyelvtani magyarázat főkép a szentírás értelmezésénél fordul elő. Pl. a gyermek nem érti a szentírás e mondatát: „Vigyázzatok magatokra és az egész nyájra, *melyen titeket a Szentlélek püspökké tett az Isten anyaszentegyházának kormányzására.*“ (Ap. csel. 20, 28.), mert nem így beszél; de mindjárt megérti, ha így szólok: „Vigyázzatok . . . a nyájra (szómagyarázat: t i. a hívekre), *melynek titeket a Szentlélek püspökeivé tett, hogy az Isten anyaszentegyházát kormányozzátok.*“

A tárgyi magyarázatnak akkor van helye, ha a tanulók ismerik ugyan a szót, de nem tudják a jelentését, vagy hamis, esetleg hiányos fogalmat kötnek hozzá, pl. ha ezt mondanók: „Jámbor az, aki imádkozik.“ Nyilvánvaló, hogy itt a „jámborság“ fogalma hiányos, mert ez nemcsak az imádkozást tételezi fel. Ily esetben legcélszerűbb magyarázat a *leírás,* mert a meghatározáshoz a kisebb elemi iskolásnak még nincs meg a kellő szellemi érettsége, a kedélyre és szívreható leírás pedig mindent megértet vele. Ezért jobban felfogja pl. Júdás történetéből, hogy mi a kapzsiság, mintha meghatároznám. Érettebb tanulóknál azonban már oda kell törekednünk, hogy a ke-

resztény vallás alapigazságait pontos meghatározás útján értsék meg.[1]

Legtöbbször szükséges a szómagyarázat, mert az alsóbb osztályú, de sok tekintetben a középső osztályokba járó gyermekek sem képesek az olvasott szavak értelmét eléggé felfogni. A szavakat tehát szükséges megmagyaráznunk, hogy a betanulás ne legyen gépies. A magyarázat legyen legalább oly alapos, hogy ha a gyermek nem érti is meg teljesen a szó jelentését, hamis fogalmat mégse kössön hozzá és legalább általánosságban tudja, hogy mi annak az értelme.[2]

2. A magyarázat tárgya csak a tankönyvben foglalt anyag lehet, nemkülönben az, mi vele összefügg, mert másként úgy látszanék, mintha a tankönyv tartalma és a magyarázat két különböző dolog volna, holott a kettőnek eggyé kell fornia a tanuló lelkében. Mindazáltal nem szükséges kivétel nélkül minden fogalmat, mely a tankönyvben előjön, megmagyaráznunk, hanem csak azt, mely nélkül a tananyagot nem lehet megérteni, vagy melyet a tanuló nem ismer, de ránézve fontos és őt érdekli. A melyik tehát neki értéktelen, vagy a melyet ismer, az magyarázatra nem szorul. Ennélfogva kerülnünk kell mindannak fejtegetését, a mi csak szakembereknek való,[3] a mi fölösleges,[4] a mi ritkán szokott előfordulni,[5] mert ezek nélkül a tananyagot jól meg lehet érteni. Hogy mit tudnak, legegyszerűbben megismerhetjük úgy, hogy hangosan felolvastatjuk velük a szöveget. A jó vagy rossz olvasás világosan megmutatja, hogy mennyire értik az olvasottakat. Afelől pedig, a mi reájuk nézve fontos, útbaigazít a tananyag, a hitelemzés célja és a tanulók szellemi fej-

[1] *Noser* i. m. 77. l.

[2] *Schöberl—Tóthfalussy* i. m. III. k 25. l.

[3] Pl. hitcikkelyek fejtegetése, műszavak magyarázata.

[4] Fölösleges mindaz, a mi 1. csak a kíváncsiság kielégítésére szolgál, pl hányan voltak az aprószentek? — 2. a mi nem bizonyos, a mit bizonyítani nem lehet, pl. hol feküdt a paradicsom? — 3. a mi nem igaz; — 4. a mi nagyon elvont, pl. hogyan közlik a szentségek a megszentelő malasztot? — 5. a mi az erkölcsiséget távolról is sérti, pl. valamely bűn elkövetési módjának tárgyalása; 6. a mi az emlékezetet terheli, pl. a sok évszám, a csekélyebb fontosságú szertartások jelentése.

[5]. Pl templom-, harang-, temetőszentelés. Az efféléket akkor kell megmagyaráznunk, mikor előfordulnak.

lettsége. Ez a három szempont szabja meg a magyarázat terjedelmét is.[1]

3. A magyarázathoz tartozik a vallásoktatás egyes tárgyainak és az egyes vallási igazságoknak *összekapcsolása* is. Ez már azért is szükséges, mert így minden igazságot könnyebb felfogni; de nem mellőzhető azért sem, mert csak ily módon nyerhető tiszta áttekintés a vallási igazságok egész rendszerén. A mily hiba volna tehát a bibliát a katekizmusra való tekintet nélkül magyarázni, ép oly helytelen volna a hitigazságot elszakítani az erkölcsi igazságtól s rá nem mutatni a kettő között levő kapcsolatra.

Az összekötés annak kimutatásában áll, hogy mily erkölcsi igazságok folynak a hitigazságokból, és viszont mily indító okokat szolgáltat a hitcikkely az erkölcsi igazság követésére; továbbá hogy melyik szertartás melyik igazságnak a kifejezője, és miként függnek össze a vallás igazságai az emberi nem történetével.

4. A magyarázatnak nemcsak az a feladata, hogy a vallási igazságokat megértesse, hanem, hogy azok felől szilárd meggyőződést is támasszon a gyermekekben. A meggyőződést az igazság valódiságának feltüntetése s az ellentétes kifogások elhárítása eredményezi Hogy mi az igazság, a bizonyítékok döntik el, a kifogások és nehézségek megszüntetése pedig a cáfolás feladata. A magyarázathoz tartozik tehát még a *bizonyítás* és a *cáfolás* is.

1. A *bizonyítás* azon érvek elszámlálása és kifejtése, melyekből a szóban forgó igazság tárgyilagos valódisága kiderül.

A bizonyítás csak akkor veszi kezdetét, ha a tanulók ítélőképessége némileg már kifejlődött. A hol ez nincs meg, (I. és II., néha a III. osztályban is,) ott elegendő, ha a kérdéses igazságot jól kifejtve megmagyarázzuk. De a nagyobb tanulóknál

1. Sok tanító — mondja *Hughes* (Tanítók hibái. Ford. *Waldapfel* J Budapest. 1894. 77. l.) — azt hiszi, hogy tanítóügyességük mértéke azon anyag mennyisége, melyet egy leckében nyújtani tudnak. Ők tanítványaik előmenetelét azon lapok száma szerint becsülik, melyeket végeztek . . . Elfelejtik, hogy maguknak a tanítóknak is van valami részük a tanítás munkájában. A tanító oktatást *ád*, a tanuló *felveszi* magába. A felvételtől sokkal jobban függ a tanítás eredménye, mint az adástól. Mértéke tehát nem annak mennyisége, a mit a tanulók hallottak, hanem azé, amit magukkal visznek az iskolából és a mit aztán az életben alkalmazni is tudnak.

sem szükséges minden egyes igazságot bebizonyítanunk, hanem csak azokat, melyek a kereszténység alapigazságait képezik és gyakorlati jelentőséggel birnak. Azt, hogy bizonyítunk, meg sem kell említenünk, valamint tartózkodjunk a „bizonyitsd be“ s ehhez hasonló kifejezésektől is, mivel a gyermek hitére kártékony befolyással lehetnének. Épen azért a bizonyítékokat is észrevétlenül szőjjük bele a magyarázatba.

A bebizonyitás másképen történik a hit- és másképen az erkölcsi igazságoknál. Amott ugyanis azt kell bebizonyitanunk, hogy a tan *miért igaz*, emitt pedig, hogy *miért kell követnünk*; az előbbi esetben tehát szoros értelemben vett bizonyítékokat hozunk fel, az utóbbiban pedig indítékokat alkalmazunk.

A) A *hitigazságok* bebizonyítására szolgál

a) Isten szava, a mint az a szentirásban foglaltatik. A hol bizonyítani kell, ezt nem szabad mellőzni, mert ez a legvilágosabb és legnagyobb tekintélyű bizonyíték.

A szentirásból vett bizonyítékokat szóról-szóra kell idéznünk. A fejezetet és verset, a honnan vettük, nem szükséges megneveznünk, de az idő, helyi és személyi körülményeket, (t. i. a mikor, a hol és a ki az idézett szavakat mondta,) felemlíteni célszerű, mivel így a gyermekek könnyebben megjegyzik, és a bizonyítás ismétlésénél is határozottabb kérdést intézhetünk hozzájuk a bizonyíték felől.

Nehezebb szentirási idézeteket többször is ismételnünk kell, a homályosakat pedig meg kell világítanunk és pedig vagy úgy, hogy annak értelmét egyszerűen mi közöljük, vagy hogy kérdések útján a gyermekekkel találtatjuk fel.[1]

b) Történelmi tények a bibliából, szentek életéből, egyházi és világi történelemből. Világi eseményekre csak akkor hívatkozzunk, ha pusztán kiegészítés végett alkalmazzuk őket. A mindennapi életből, tapasztalásból szintén lehet felhozni egyes eseményeket, de csak ritkán s a többi történetek elbeszélése után.[2]

c) Észbizonyítékok, vagyis saját magunk, vagy mások észszerű okoskodásának eredményei.

Az észbizonyítékokat teljesen mellőzni nem lehet, mert

[1] *Schüch -Polz* i. m. 113. k. l.
[2] *Curtmann* i. m. 410. k. l.

Krisztus Urunk maga is használta;[1] továbbá, mert némely hitigazság a szentírásból csak közvetve, okoskodás útján vezethető le;[2] végül mivel nagyon előmozdítják az értelem fejlődését s így a tanulókat képesítik arra, hogy a vallási igazságokat az élet egyes eseményeire helyesen tudják alkalmazni.[3]

Azonban a bizonyításnál nem ezek viszik a főszerepet, mert a kereszténység kinyilatkoztatott vallás, tehát első sorban kinyilatkoztatott bizonyítékokra támaszkodik. Az észbizonyítékok előtérbe állítása tehát ellenkeznék a kereszténység jellegével.

5) Közmondások, híres és szent férfiak nyilatkozatai, melyek azonban csak erősítő bizonyítékokat szolgáltatnak.

A bizonyítéknál nem a számra, hanem a bizonyító erőre kell súlyt fektetnünk, ezért azon érveknek kell előnyt adnunk, melyekben a bizonyítandó igazság világosan benne van, pl. arra, hogy az Isten iránt való szeretet Isten parancsainak megtartásában áll, bizonyíték a szentírás eme kijelentése: „Ez az isteni szeretet, hogy az ő parancsait megtartsuk“ (Ján. I. 5, 3.); az isteni mindenhatóságra pedig: „Istennél semmi sem lehetetlen“ (Luk. 1, 37.); az isteni parancsok megtartására: „Ha az életre be akarsz menni, tartsd meg a parancsolatokat“ (Mát. 19, 17.); a gondviselést bizonyítja a zsidók története stb.

Az idézetek legyenek hívek, lehetőleg szószerintiek, rövidek, könnyen érthetők s kevés magyarázatot igényeljenek.

[1] Pl. az Üdvözítő észbizonyítékot használ, midőn az isteni gondviselés létezését a következő szavakkal bizonyítja: Ne aggódjatok éltetekről, mit egyetek, se testetekről, mibe öltözzetek. Nem több-e az élet az eledelnél, és a test nem több-e az öltözetnél? Tekintsétek az égi madarakat; ezek nem vetnek, nem aratnak, sem csűrökbe nem gyüjtenek; és a ti mennyei atyátok táplálja azokat. Nem vagytok-e ti azoknál becsesebbek? . . . És a ruházatról miért aggódtok? Nézzétek a mezei liliomokat, mint növekednek, nem munkálkodnak és nem fonnak; mondom pedig nektek, hogy Salamon minden dicsőségében sem volt úgy felöltözve, mint egy ezek közül. Ha pedig a mezei füvet, mely ma vagyon és holnap kemencébe vettetik, az Isten így ruházza, mennyivel inkább titeket, kicsinyhitűek! (Mát. 6, 25. kk.)

[2] Pl. a szentírás sehol sem mondja ki világosan, hogy hét szentség van. De hogy valóban annyi van és sem több, sem kevesebb, következik abból, hogy oly hét szent szertartást ad elő, melyeknek mindegyikére ráillik a szentség fogalma.

[3] *Vidmar*, Methodik des kath. Religionsunterrichtes. 2. Aufl. Wien. 1903 86. l.

B) *Az erkölcsi igazságok* bizonyítékai.

a) Isten akarata és tulajdonságai: szeretete, irgalmassága, mindenhatósága stb.

b) A cselekmény jó, vagy rossz következményeinek feltárása.[1] A következmények részint természetesek, azaz a természet rendes folyása révén nyilvánulnak, pl. a pazarlás következménye a szegénység, a kicsapongásnak a testi vagy lelki erők tönkrejutása, a lopásnak a becsület elvesztése stb., részint természetfölöttiek, vagyis olyanok, melyeket a hit által ismerünk meg, pl. hogy az erénynek jutalma a boldog halál és az örök dicsőség, a bűnnek pedig a megszentelő malaszt elvesztése, a félelmes halál és a kárhozat a büntetése, ezt csak abból tudjuk, mert hitünk tanítja.

Mivel a természetes indítékok egyedül kevésbbé hatnak, azért össze kell kapcsolnunk a természetfölöttiekkel. De mindkettőnél inkább a jót emeljük ki; a rossz következményekkel való folytonos fenyegetés félelem tárgyává teszi a vallást, a mit meg kell akadályoznunk. Előadásunk legyen vonzó: azért ne szorítkozzunk csupán az eredmények egyszerű és száraz elbeszélésére, hanem lehetőleg valamely történetben tegyük azokat szemlélhetőkké.

c) Némely esetben indítékul szolgálhat a *megfelelő hitigazság*, pl. Isten 2. parancsának megtartását követeli Isten végtelen jósága stb.

d) Példaképekre, főképen Krisztusra és a szentekre való hívatkozás, pl. hogy az éhezőket táplálnunk kell, mutatja Árpádházi szent Erzsébet élete; ellenségeink szeretetére példa az Üdvőzítő, szt. István első vértanú stb.

e) Végül a *közmondások*, pl. hogy ne okozzunk másnak kárt, figyelmeztet a közmondás: A mit nem akarsz magadnak . . . A ki másnak vermet ás . . .[2]

2. A *cáfolás* azon akadályok (ellenvetések, kétség, nehézségek) eltávolításában áll, melyek a szilárd meggyőződésnek útjában állanak.

[1] Ily indítékot fűz maga Isten a 4. parancsolathoz, midőn azt mondja, hogy szülcinket azért szeressük, hogy *hosszú életűek legyünk* a földön.

[2] *Spirago*, Specielle Methodik des kath. Religionsunterrichtes. 2. Aufl. Trautenau. 1902. 82. k. ll.; *Noser* i. m. 99. k. ll.

Különösen szükséges ez a mai korban, midőn a könnyelmű korszellem mérges tanításai, a rossz sajtó s a meggondolatlan szülők beszédei már a gyenge kort is megfertőztetik. Mindazonáltal nagy óvatosságra van szükség, nehogy a zsenge ifjúságot arra tanítsuk rosszul alkalmazott cáfolatunkkal, a mit neki még tudnia nem kell. Ebből következik, hogy egészen kicsiny tanulóknál minden cáfolás fölösleges. Ha ezeknek magyarázunk, csak arra vigyázzunk, hogy magatartásunkkal, szavainkkal kételkedésre okot ne adjunk; sőt még az oly kérdéseket is kerüljük, melyek csak a kétségek látszatát viselik magukon, pl. mint lehetséges az, hogy Isten mindenütt jelen van, holott én őt nem látom?[1]

Nagyobb tanulóknál is csak akkor van helyén a cáfolás, ha tudjuk, vagy legalább alapos a gyanúnk, hogy kétség támadt bennük. Ilyenkor a cáfolás már nem mellőzhető, de csak arra szorítkozzék, amit okvetlenül szükséges megcáfolnunk.

A hitelemzésben főképen a közvetett cáfolást használjuk mely abban áll, hogy a megtámadott igazságot világosan és alaposan bebizonyítjuk, annak szépségét, üdvös befolyását meleg szavakkal ecseteljük s e mellett kiemeljük, hogy mily szerencsétlenek azok, a kik azt az igazságot nem fogadják el.

A közvetetlen cáfolásnak, vagyis a tévely egyenes megtámadásának erkölcsi igazságokat érintő ellenvetéseknél van helye. Hitigazságok ellen szóló ellenvetéseket ily módon oly helyeken cáfolunk, a hol a katholikusok más felekezetűekkel együttlaknak. Mielőtt azonban a tévely cáfolásába fognánk, előbb itt is ki kell fejtenünk az igaz tant egész fenségében, szeretetreméltó voltában, hatásában s csak miután a gyermekeket az igazságnak megnyertük, térjünk át a hamisság megdöntésére.

5. A magyarázat legyen *a) rövid és velős*, kevés szóval sokat mondjon; — *b) szabatos*, azaz csak egyetlenegy értelmet engedjen meg s ne legyen félreérthető; — *c) könnyű* vagyis a tanulók szellemi fejlettségének megfelelő; — *d) foganatos*, hogy tiszta felfogást, jámbor érzelmeket, üdvös feltételeket és elhatározásokat keltsen; — *e) egyházi szellemű*, milyen akkor lesz, ha az egyház felfogásához alkalmazkodik.

[1] *Schüch—Polz* i. m. 117. k. l.

IV. Az alkalmazás.

1. A ki tudja az ő urának akaratát és nem a szerint cselekszik, keményen bűnhődik, mondja a szentirás (Luk. 12, 47.). A hitelemző tehát nem elégedhetik meg azzal, hogy a gyermekekkel megérteti és elsajátíttatja a vallás igazságait, hanem szükséges, hogy azokat a tanulók akaratára is vonatkoztassa, vagyis megtanítsa őket arra, hogy miként kell az életben a hallott igazságnak megfelelően cselekedniök. Ez az alkalmazás.

Az alkalmazás ne álljon üres szavakból, hanem a hitelemző a tanítványokat is gyakoroltassa,[1] mert az akaratra hatás lényeges föltétele, hogy a tanítványok is közreműködjenek. Hogy eme közreműködés miként érhető el a legcélszerűbben, ezt a hitelemző bölcsesége és tapintata dönti el. Hitcikkelynél legmegfelelőbb, ha a hit és hála érzelmeit kelteti fel tanítványaival s ezeknek adat kifejezést, mi történhetik pl. imádság alakjában;[2] hasonló módon járhat el némely erénynek, pl. a szeretet tárgyalásánál; máshol a tárgyalt dolognak megfelelő benső érzelmeket fejezteti ki velük, pl. a bánatnál. Erkölcsi igazságnál annak az elhatározásnak adat kifejezést, hogy azt az erényt követik, ezt a vétket kerülik. Ha valamely kötelességet nem lehetne a tanítással összefüggőleg gyakorolni, akkor fel kell hoznunk egyes eseteket, melyek az életben gyakrabban előfordulnak, s melyekben a szóban levő kötelességet a gyermekek gyakorolhatják, pl. ha az *önmeg*

[1] Az alkalmazás ugyanis nem elmélet, nem annak kimutatása, hogy mily erkölcsi szabályok folynak a hitigazságokból, mert ez a magyarázat körébe tartozik; hanem gyakorlat, felelet arra a kérdésre, hogy az erkölcsi igazságot hogyan kell és lehet teljesitenünk meghatározott esetekben. Pl. Káin és Ábel történetéből ez az erkölcsi igazság folyik: *ne ölj;* de ennek a bibliai történetből való lehozása még nem alkalmazás; ez csak ott áll be, mikor amaz általános erkölcsi igazság alapján elszámláljuk, hogy mit nem szabad a tanulóknak tenniök: társaitokat testileg nem szabad bántanotok, megsebesitenetek, szidalmaznotok stb.

[2] Xav. szt. Ferenc pl. a katekizmus első cikkelyének végén a gyermekekkel a következő imádságot mondatta: „Jézus, az élő Isten Fia, adj nekünk kegyelmet, hogy szent tanodnak az első cikkelyét tökéletesen higyjük; azért kérünk Téged, ugyanazon imádságot mondván, melyre Te magad tanitottál bennünket . . . Szűz Mária, Urunk, Jézus Krisztusnak szent Anyja, eszközöld ki legkedvesebb fiadnál a kegyelmet, hogy tanának ez első cikkelyét erősen és hiven higyjük“. — *Schöberl-Tóthfalussy* i. m. k. III. 62. l.

tagadásról beszélünk, mondjuk a gyermekeknek, hogy az evésnél ne legyenek mohók, ne legyenek kiváncsiak, ne nevessenek hangosan, kisebb bajoknál ne sírjanak stb.[1] Az oly tanoknál pedig, melyek nem gyakorlatiak, nem vonatkoznak az erkölcsi életre, arra kell törekednünk, hogy legalább megindítsuk a gyermekek kedélyét, szívükre beszéljünk s vallásos érzelmeket keltsünk. Ez úgy történhetik, hogy magyarázat közben vagy a történet, példa stb. elbeszélése alatt az imádás, tisztelet, csodálat, öröm, részvét, útálat stb. érzelmeinek néhány szóval vagy a tárgynak megfelelő felkiáltással kifejezést adunk. Ez az eljárás azt eredményezi, hogy előadásunk nem lesz száraz, hanem a kenetesség színét viseli magán, mi a gyermekek szívét is foglyul ejti.[2]

2. Az alkalmazás legyen természetes és ne erőszakolt, rövid, benső megszentelésre alkalmas, ne általános, hanem különös és változatos. Többször csak azon tárgyakra kell kitérni, melyek az ifjúságra nézve különös fontossággal birnak, pl. némely erények (engedelmesség, háladatosság, szülői szeretet stb.) és bűnök (hazugság, lopás stb.).

3. Az alkalmazás legjobb helye a magyarázat után van, mert így annak mintegy gyümölcsét képezi; ha azonban a magyarázott gondolattal szorosan összefügg, akkor már a magyarázat alatt is végrehajtható, de a magyarázat végén újra ismételnünk kell.

4. Az alkalmazás módját tekintve egyaránt használatos az előadó és kérdő tanalak. Mindazonáltal, ha valamely igazságból vagy történetből több tanulságot kell levonni, sokkal célszerűbb, ha azokat maga a hitelemző foglalja össze s adja elő. Egyes tanulság levonásánál igen jól használható a kérdő tanalak is, mert itt a tanuló figyelme nem oszlik meg. Ilyenkor úgy járunk el, hogy először kérdésekkel rávezetjük a gyermeket a tárgyalt anyagból folyó hit-, vagy erkölcsi igazság feltalálásra s azután ezt az ő viszonyaira alkalmazzuk, kimutatván, hogy hol és mikor mit kell tennie, vagy elhagynia.

Pl. az Isten mindenhatóságáról szóló magyarázat után ily alkalmazás következhetik:

[1] *Spirago* i. m. 85. l.
[2] *Skočdopole* i. m. I. k. 263. l.

Mivel az Isten mindenható, segíthet-e mindig rajtunk? Ha szülőitek betegek, meggyógyíthatja-e őket? Ha sokáig nem volt már eső és minden kiszárad, parancsolhat-e Isten a felhőknek, hogy esőt adjanak? Ha sötét felhők vannak az égen, ha villámlik és dörög az ég, megteheti-e az Isten, hogy a felhők szétoszoljanak, és a nap kisüssön? Igen, az Isten mindig segíthet. De mit kell tennünk, hogy segítsen rajtunk? *Imádkoznunk kell.* Azért Kedves Gyermekek, imádkozzatok ájtatosan a mindenható Teremtőhöz! Imádkozzatok mindennap, mert mindennap szükségtek van az ő segítségére. De különösen akkor imádkozzatok szorgalmasan, ha szülőiteket, vagy titeket betegség, vagy más szerencsétlenség ér.[1]

Megjegyzendő azonban, hogy ha az alkalmazásban új fogalmat kellene kifejtenünk, akkor előbb valamely történet-, vagy elbeszélésben mutassuk meg, hogy miképen gyakorolta ez vagy az a szóban forgó igazságot, s csak azután alkalmazzuk azt a tanulókra.

Pl. ha e tanmondat: *Isten mindenható* tárgyalásából a gyakorlatra azt a szabályt akarnók levonni, hogy *Istenben bíznunk kell,* de a gyermekek előtt a „bízni" fogalma ismeretlen volna, az alkalmazást így lehetne megejteni:

Ha Isten mindent megtehet, milyen hatalmas? Lássuk most, Kedves Gyermekek, hogy mit tanulhatunk ebből az igazságból? De előbb elbeszélek nektek egy történetet. Egykor Nabukodonozor király egy nagy bálványszobrot csináltatott aranyból s felállíttatta Babilon városa előtt. Azután összehívatta országainak előkelőit s ezt hirdette ki nekik: „Mihelyt halljátok a harsona és mindenféle hangszerek zengését, leborulva imádjátok az arany bálványszobrot Ha pedig valaki leborulva nem imádja, vettessék az égő kemencébe." *(Kikérdezzük.)* Tehát mihelyt megharsantak a trombiták, s elkezdtek a többi hangszereken játszani, mindnyájan leborultak s imádták az arany bálványszobrot. Csak három zsidó ifjú: Ananiás, Azariás és Mizael nem borult le s nem imádta a bálványszobrot. *(Kikérdezzük.)* Megvitték ezt a hírt a királynak is, a ki erre magához hívatta őket s így szólt nekik: „Vagy imádjátok a bálványszobrot, vagy a tüzes kemencébe vettetlek titeket, és ki az az Isten, a ki megment az én kezemből?" De a három ifjú, bízván az igaz Isten segítségében, így felelt: „A mi Istenünk, a kit mi tisztelünk, megmenthet bennünket az égő tüzes kemencéből." — Mit mondott a három ifjú a királynak? Kitől várt a három ifjú segítséget? Mit vártak Istentől? Kicsoda várt az Istentől segítséget? Most jegyez-

[1] *Mey—Farkas* i. m. 24. l.

zétek meg, Kedves Gyermekek, hogy Istentől segítséget várni annyit tesz, mint Istenben bízni. Mit jelent ez: Istentől segítséget várni? És mit tesz Istenben bízni? Ki bízott Babilon városában az Istenben? Miért mondod: a három ifjú bízott Istenben? Milyen hatalmas az Isten? Ki tudott a három ifjún segíteni? Kiben bíztak tehát? Kiben kell nekünk bíznunk? Kiben kell neked minden szükségedben bíznod? Például, ha atyád beteg lenne, ki adhatná neki ismét vissza az egészségét? stb. Igen, K. Gy.! Mi minden szükségünkben Istenben akarunk bízni. Ha tehát titeket valami baj ér, ha olyan rosszul megy a dolgotok, hogy senki sem segíthet rajtatok, ha titeket rossz emberek üldöznek stb., fordítsátok szemeiteket az égi Atyához és kérjétek az ő segítségét és jegyezzétek meg magatoknak e szép mondást: „Ki Istenben bízik, nem csalatkozik."[1]

V. Emlékezetbevésés.

A ker. vallás igazságai arra szolgálnak, hogy az emberek gondolkozás- és cselekvésmódját szabályozzák egész földi életükben. Ennélfogva nem elég azokat csupán megismerni, hanem mindenkinek maradandó birtokává kell tennie. Az üdvösség igazságait tehát a gyermekekkel is úgy kell elsajátíttatnunk, hogy emlékezetükben állandóan megtartsák.

Az emlékezetbevésésnek két eszköze van: 1) a pontos beemlézés és 2) a gyakori ismétlés.

1. A *beemlézés* azért szükséges, mert a későbbi oktatás szoros kapcsolatban áll a megelőzővel, úgyhogy az előbbi anyag tudása nélkül az utóbb következő nem is érthető meg.

Hogy a gyermekek az anyagot jól elsajátíthassák, a hitelemző a következő szabályokat tartsa szem előtt:

a) ne adjon fel egyszerre sok tanulnivalót. Az alsó osztályokban a katekizmusból 3—4 kérdés teljesen elegendő egy órai anyagnak; a hosszabb bibliai történetet is ossza fel két vagy több könnyen áttekinthető részre;

b) tegye a tanítást érdekessé és kellemessé szép példák és elbeszélések beszövésével;

c) állandóan mutasson rá az egyes igazságok belső összefüggésére. Ez által egyik igazság felújítja a másikat az emlékezetben, mi a megmaradást nagyban elősegíti;

[1] *Schüch—Polz* i. m. 90. l.

d) könnyítse meg a beemlézést gondos előkészítéssel. Az előkészítés magában foglalja a jó elbeszélést és magyarázatot, a fontosabb részek kiemelését, a tartalom rövid összefoglalását és gyakorlati útmutatást a könyvnélkül való tanulásra.[1]

A beemléztetésnél nagy gondot kell fordítanunk a szó szerint való tanulásra.

A szöveget általában *szóról-szóra* meg kell a gyermekeknek tanulniok; mert a szentírás Isten szavá, melyhez semmi lényegeset adni, vagy belőle elvenni nem szabad;[2] továbbá, mert a gyermek sem a bibliai történeteknek, sem a katekizmus igazságainak jobb formát adni nem tud részint értelmi fejletlensége, részint nyelvi készségének fogyatékossága miatt; ezenkívül szabad elmondásnál a gyermek könnyen megváltoztathatná az értelmet s tanulásában felületességre szokhatnék.

Különösen a fontos dolgokat emléztessük be szóról-szóra, nevezetesen az idézeteket, meghatározásokat, azokat a formákat, melyek a katekizmusnak mintegy vázát képezik, milyenek: az apostoli hitvallás, az Isten 10 és az anyaszentegyház 5 parancsolata, a bűnök fajai (a fő, a Szentlélek ellen való 6, az égbekiáltó 4, a 9 idegen bűn), az irgalmasság testi és lelki cselekedetei, a 7 szentség és a szükséges imádságok. Ha a tanulók valamit már jól tudnak könyv nélkül, mi sem áll útjába annak, hogy azt saját szavaikkal is elmondassuk, sőt ez célszerű is, megtudjuk belőle, hogy a gyermekek értik-e a megtanultakat s alkalom nyílik a hibás felfogás kijavítására.

Ha már a beemlézésnél általában, úgy a szóról-szóra való tanulásnál különösen szükséges, hogy jó magyarázat előzze meg.[3] Előrebocsátott magyarázat nélkül taníttatni valamit ellene mond

[1] Erre vonatkozólag sok megszívlelésre méltót mond ***Krammer***, A leckétanulás és a szorgalom című kis füzete. (Budapest. 1906.)

[2] Az egész szentírásról áll az, mit szt. János apostol a Titkos jelenések könyvének végén (22, 18. k.) mond: „Ha ki ezekhez adand, Isten ráadja arra az e könyvben megírt csapásokat; és ha valaki elveend e könyv jövendölésének igéiből, Isten elveszi annak részét az élet könyvéből és a szent városból és azokból, mik e könyvben írva vannak“.

[3] A magyarázat még akkor is szükséges, hogyha észszerűen fel is tehetjük, hogy a gyermekek a leckét magyarázat nélkül is értik. — ***Stöckl*** i. m. 211. l.

a ker. alapelvnek, mely szerint a „hit hallásból vagyon“;[1] lélektani hiba, vétség a neveléstan ellen, mivel a gyermeknek szándékosan nyújtunk alkalmat a szórakozottságra. Kivételt csak az imádságok képeznek, mivel lehetetlen azoknak minden szavát kicsiny gyermekekkel megértetni.

A beemléztetés az alsó fokon (1., 2. oszt.) egészen az iskola feladata; a közép (3., 4. oszt.) és a felső fokon (5., 6. oszt.) már házi foglalkozás. Mivel azonban a gyermek otthon keveset tanul, lehelőleg ezekkel is az iskolában kell a leckét elsajátíttatnunk.

A beemléztetés úgy történik, hogy a hitelemző előmond egy mondatot, melyet azután egyenkint, majd padonkint, vagy együttesen karban utána ismételnek a gyermekek. Hosszabb összefüggő leckénél, pl. imádságnál, minden későbbi mondat begyakorlása után ismételtetni kell a megelőzőket. Ha a gyermekeknek már van könyvük, a beemlézés úgy is történhetik, hogy a könyvből többször hangosan, értelmesen és hangsúlyozva felolvastatjuk a mondatot, melyet azután a gyermekek könyvüket betéve elmondanak. Az elmondást megkönnyítik a táblára írt vázlatszavak.

Mivel a beemlézés nagyon unalmas és fáradságos, azért hacsak lehet, az óra végére maradjon; ne is tartson sokáig, inkább többször térjünk rá vissza. A meghatározásokat azonban nem lehet a tanóra végére hagyni, hanem mihelyt összeállítottuk, mindjárt be kell tanítanunk, mivel később sokkal nehezebben tanulják meg a gyermekek.[2]

2. Az *ismétlés* egyike a tanítás legfontosabb eszközeinek, mert ez segíti a gyermeket arra, hogy a tanultakat emlékezetben tartsa s tetszés szerint felújíthassa. Ép ezért a legnagyobb gondot kell rá fordítanunk.

Szabályai a következők:

a) minden tanóra végén foglaljuk röviden össze, a mit elmagyaráztunk; ez ád a gyermeknek tiszta átnézetet az óra alatt hallottakról, s a hitelemző is meggyőződhetik ez úton arról, vajjon nem kívánt-e sokat a tanulóktól, s vajjon ezek meg tudnak-e birkózni a tananyaggal. Az összefoglalást a tanulók végzik, a kiket, ha szükséges, a hitelemző kérdésekkel segít;

[1] Róm. 10, 17.
[2] *Spirago* i. m. 104. l.

b) a következő órát kezdjük mindig a megelőző óra anyagának ismétlésével. Az ismétlés terjedjen ki necsak az anyagra, hanem a magyarázatra is;

c) nagyobb fejezetek és részek elvégzése után tartsunk újabb ismétléseket;

d) év végén ismételtessük át az egész tananyagot.

Nagyobb ismétléseknél csak a fontos dolgokra fektessünk súlyt, mivel ezek megtartása a fő, míg a kevésbbé fontos dolgokat, nehogy az emlékezőtehetséget megterheljük, részben vagy egészen is elhagyhatjuk.

Összefoglaló ismétléseknél azonban már ne elégedjünk meg azzal, hogy a tanulók sorban elmondják a felvett részeket, hanem bizonyos szempont szerint csoportosíttassuk velük s úgy hozassuk lehetőleg szoros összefüggésbe egymással. Pl. kerestessük fel a bibliában és mondassuk el azokat a történeteket, melyek Isten IV. parancsával állanak összefüggésben (Noé fiai, Jákob és József Egiptomban, Absolom), vagy állíttassuk szembe az ószövetség jövendöléseit a beteljesüléssel (Mikeás jövendölése — a Megváltó valóban Bethlehemben születik), a típust az antitípussal (Melkizedek — Krisztus mint főpap); hasonlóképen állíttassuk össze a katekizmusnak azon kérdéseit és feleleteit, melyek a könyvben szétszórva találhatók, de ugyanazon hit- vagy erkölcsi igazságra vonatkoznak. Pl. a *malasztról* szóló tanokat a Közép Katekizmus szerint így lehetne csoportosítani: Mi a malaszt? (III. cikkely 2. kérd). Hányféle a malaszt? (3. k.). Szükséges-e a segítő malaszt az üdvösségre? (9. k.), a jó cselekedetekre? (10. k.), a parancsolatok megtartására? (II. c. 2. k.). Szükséges-e a megszentelő malaszt az üdvösségre? (III. c. 15., 16. k.), az elevenek szentségeinek fölvételére? (41. k.), pl. a bérmálásra (72. k.), a szt. áldozásra (106. k.), a búcsú elnyerésére? (193. k.). Mily eszközökkel nyerhetjük meg a malasztot? Ha a szentségekhez járulunk (31. k.), különösön a keresztség (55. k.) és bűnbánat szentségéhez (127. k.), a szt. áldozáshoz (104. k.), végül ha imádkozunk (233. k.).

Az ismétlések *idejére* vonatkozólag megjegyzendő, hogy ezekre a nagyobb ünnepek vagy hosszabb szünetek nem alkalmasak, mivel megrontják az ünnepi hangulatot s elveszik a gyermekek kedvét.

17. §. A hitelemzés külső alakja.

A hitelemzés külső alakjának a tananyag szavakba való foglalását és a gyermekekkel való közlését mondjuk. Mindkettőnek fontos szerepe van a hitelemzésben, mert pongyola kidolgozás és előadás mellett még a legnevelőbb anyag is hatástalan marad, míg a jó kidolgozás és előadás a száraz anyagba is életet és elevenséget tud önteni, mi által az vonzóvá válik.

A jó kidolgozás és előadás kellékei a következők: 1) legyen szemléltető, 2) egységes, 3) gyakorlati, 4) élő beszéd.

18. §. A szemléltetés.

A szemléltető előadás abban áll, hogy a képzetet, fogalmat vagy igazságot az érzékek segítségével tesszük érthetővé a tanulók előtt.

A szemléltetés elvei:

1. hogy az oly tárgyakat, melyek eredetiben bemutathatók, természetben állítsuk a tanulók elé, pl. a templom részeit, a szószéket stb.

Vannak azonban oly tárgyak, melyeket célszerűbb jó képekben, mint természetben bemutatni részint azért, mert talán csak nagy utánjárással szerezhetők meg, részint pedig, mert szabálytalan kiállításuk miatt hasznavehetetlenek a tanítás céljaira, és mivel a kisebb gyermekek gyengéd lelke könnyen megbotránkozik, ha látja, hogy a szent dolgok közönséges tárgyak gyanánt állíttatnak ki közszemlére. Ilyen tárgy a szentségtartó, kehely, miseruha stb.[1]

2. Ha a tárgyakat természetben bemutatni nem lehet, használjunk képeket, s a mi ezekről hiányoznék, pótoljuk szóbeli előadással.

A képek használata

a) elbeszéléseknél így történik.

Az elbeszélés vagy a kikérdezett ismétlés után a hitelemző kezébe veszi a képet s úgy tartja, hogy a tanulók mindnyájan lássák. Ezután felakasztja s felszólít egy tanulót, hogy mondjon el mindent, a mit a képen észrevesz. A felszólított tanuló kimegy a kép elé, s a nélkül, hogy a hitelemző segítené, pálcával rámutat a képen felismert személyekre és tárgyakra s elmondja,

[1] *Sipos,* A szemléltető módszer a kath. hitoktatásban. Pécs. 1905. 57. l.

hogy mit lát rajtuk, mire a hitelemző mindjárt megkérdezi, hogy miről ismerte meg ezt vagy azt.[1] Itt különösen azokra a vonásokra kell a gyermeket rávezetni, melyek a képnek megfelelő elbeszéléssel vonatkozásban állanak. Ha a gyermek a személyek arcán letükröződő lelkiállapotot nem tudná felismerni, a hitelemző úgy segítsen rajta, hogy ama lelkiállapotnak megfelelő arckifejezést vagy magatartást öltsön.

Ha a gyermekek mindent elmondtak, a mit a képen észrevettek, akkor következik a hitelemző munkája, mely abban áll, hogy előadó tanalakban vagy kérdések segítségével, — a szerint a mint vagy oly dologról van szó, melyet a képen nem láthatnak (pl. a zsidó templom története), vagy pedig olyanról, melyet a képről maguk is le tudnak olvasni, — kiegésziti a tanulók hiányos ismeretét. Ez utóbbi esetben ugyanazon sorrendben, melyben az elbeszélésben előfordulnak, rámutat az egyes tárgyakra és személyekre s felszólítja a gyermekeket, hogy helyeikről mondják meg, mi az, mit ő a képen mutat, mit cselekszik a személy, vagy mi történik vele. Ott a hol szükséges, megmondja a kellő kifejezést, javít s így előállítja a képen az egész történetet. Ezután már a gyermekeknek nem nagy fáradságukba kerül a képről — mindent mutatva — leolvasni az eseményt.

[1] Pl. *A tizenkét éves Jézus a templomban* c. bibliai történet második szakaszának tárgyalása.

1. *Elbeszélés.* Mária és József tehát visszaútaztak Jeruzsálembe. Aggódva keresték gyermeküket, de nem találták. Harmadnap végre elmentek a templomba. Itt találták meg egy mellékteremben a gyermek Jézust az írástudókkal.

2. *A szakaszhoz tartozó kép bemutatása és kikérdezés.*

a) A tanulók elmondják azt, a mit a *tanító segítsége nélkül* észrevesznek.

Mondjátok meg, mit láttok ezen a képen! Jézust látom. (Miről ismered meg?). Jézus körül több férfi ül. Ezek hallgatják az Üdvözítő beszédét. Jézus ölében könyvet tart stb.

b) A *tanító* kérdések segítségével *kiegészít.*

(A tanító rámutat:) Mi van itt? (Széles ajtó). Ki lép be ezen az ajtón? (József és Mária). Mi játszik az arcukon? (Aggódás.) Miért? Kit látnak meg? Most aztán aggodalmuk eltűnik. Milyen lesz az arcuk? (Vidám.). Miért lesz vidám az arcuk?

[1] Pl. a *József eladását* ábrázoló képen az egyik gyermek rámutat Józsefre. — Miről ismerted meg? F. Kisebb a többinél, ruhája fogyatékos — (K. Hová lett?) — arca szomorú, kezeit összekulcsolja — (Miért? mit kér testvéreitől?). — *Bürgel* Siposnál i. m. 87. l.

Mutasd meg még egyszer Jézust! Hol ül Jézus? Kik ezek a férfiak? (Az írástudók). Mi van Jézus ölében? (Könyv). Micsoda könyv az? (A szentírás). Mire mutat Jézus? (Az írásra). Azt olvassa és magyarázza. Kiknek magyaráz? Hogyan hallgatják az írástudók? (Figyelmesen). Az öreg, a ki szemközt ül Jézussal, gondolkodik szavai fölött. Az egyik előrehajlik, hogy jobban hallja Jézus szavait. Az a két ember, a kik az Isten fiának háta mögött állanak, csodálkozik szavain; ez kézmozdulataikból látszik. Jézus igen okos dolgokat mond. Mit gondolnak ezért az írástudók róla? (A fiúból valamikor tudós, bölcs férfiú lesz.).

Összefoglaló kérdések: Hova útaztak Mária és József, midőn nem találták gyermeküket? Miért mentek Jeruzsálembe? Mi volt keresésük eredménye? Hova mentek a harmadik napon? Kit láttak meg ott?

3. *Utánmondás.*[1]

Nagyobb gyermekeknél a képeknek ily alapos tárgyalása legnagyobb részben mellőzhető, mert ők már az eseménnyel tisztában vannak. Azért náluk a kép már nem annyira a szemléltetés, mint inkább az akarat és szív megindításának az eszköze. Tehát itt már nem a jelenetek leírására kell fektetni a fősúlyt, hanem a bennük rejlő épületes mozzanatokra; erre a kép szintén hathatós eszköz, mert alakjainak arckifejezése, magatartása egyik vagy másik erényt érzékíti meg.[2]

Pl. A Krisztus Urunknak tövissel való megkoronáztatását ábrázoló képet a nagyobb (III—IV.) növendékeknél így lehetne használni.

A hitelemző elmondja, hogy miképen csúfolták ki a képen látható katonák az Üdvözítőt. Az egyik kezét emeli, hogy megüsse, a másik csúfolódó szavakat kiált felé, a harmadik gúnyos arcot vág stb. Ezután így folytatja: Mindezen gyalázással szemben az Üdvözítő türelmes és szelíd; egy panaszos szó sem lebben el ajkáról; minden gazságot némán tűr. Itt ül lecsüggesztett fővel, behunyt szemekkel, béke és fenség trónol isteni ábrázatán. A gyalázások közepette is az ég és föld királyának látszik. Kárpótlásul nagy szenvedéseiért és kicsúfoltatásáért imádjuk őt mély alázattal, köszöntsük részvéttel és tisztelettel tövissel koronázott szent fejét.[3]

b) A képeket nemcsak történetek, hanem *konkrét és elvont fogalmak* szemléltetésére is használhatjuk.

[1] *Vágvölgyi* i. m. 83. k. l.
[2] *Skočdopole* i. m. I. k. 279. k. l.; *Sipos* i. m. 86. k. ll.
[3] *Bürgel* Siposnál i m. 90. l.

Ha konkrét vagyis oly fogalmak szemléltetéséről van szó, melyeknek tárgya érzékeink alá esik (pl. templom, oltár stb.), akkor miután a gyermekek előadták azt, mit a képen maguktól észrevettek, kérdésekkel rávezetjük őket arra, a mi a képen elkerülte figyelmüket, s egyúttal megadjuk a szükséges felvilágosításokat arra nézve is, hogy mennyiben különbözik nagyságra, színre, stb. az eredeti tárgy a képen látható mintájától. Erre a mit ők észrevettek és a mit mi mondunk, összefoglaljuk és a szóban levő fogalommal megnevezzük.

Hogy minden egyes részt kikérdezünk, az a hitelemzés természetéből folyik.

Pl. Ha *Noé bárkáját* akarjuk szemléltetni, megmutatjuk a képet a gyermekeknek, a kik irányítás nélkül elmondanak mindent, mi nekik föltűnik. Azután, ha pl. elkerülte figyelmüket, kérdezzük: Hány emeletes ez a hajó, melyet itt a képen láttok? mi van elől? (ablak); mi van az oldalán? (ajtó). Erre így folytatjuk: Most lássátok, K. Gy! ez a hajó, melyet a képen láttok, képe annak a hajónak, melyet Noé Isten parancsából készített. Itt a képen ugyan még akkora sincs, mint a tengeren, de a valóságban sokkal nagyobb volt, 300 könyök volt a hossza. Milyen hosszú volt? 50 könyök volt a szélessége. Milyen széles volt? Mit mondtam először: milyen hosszú volt? és másodszor: milyen széles volt? Magassága pedig 30 könyöknyi volt. Milyen hosszú? milyen széles? milyen magas? Most mondjátok el még egyszer: hány emeletes volt az a hajó, melyet Noé készített? Mi volt rajta elől? és az oldalán? Milyen hosszú, milyen széles, milyen magas volt ez a hajó? Most figyeljetek! Azt a hajót, melyet Noé Isten parancsára épített, és a mely három emeletes volt, elől ablakkal, oldalán ajtóval, és a melynek hossza 300 könyök, szélessége 50 könyök és magassága 30 könyök volt, ezt a hajót Noé bárkájának nevezzük. Hogyan nevezzük ezt a hajót? Melyik hajót nevezzük Noé bárkájának? stb.[1]

Elvont fogalmak szemléltetésére ritkábban használjuk a képeket, mivel az ily fogalmak kevésbbé vehetők észre a képeken, pl. a mindenhatóság. A lélekállapotok szemléltetésére azonban igen alkalmasak, főképen ha oly lelkiállapotokat kell tárgyalnunk, melyeket a gyermekekben felidézni vagy nem szabad (pl. a harag, gyűlölség, irígység, kevélység stb. indulatát), vagy pedig nem igen lehet (pl. ájtatosság, alázatosság stb.)[2]

[1] *Schüch—Polz* i. m. 95. l.
[2] *Ohler* i. m. 265. l.

A képek tárgyalása ebben az esetben úgy történik, hogy a gyermekek figyelmét felhívjuk a képnek arra az alakjára, melyen a kérdéses fogalom szemlélhető; azután letárgyaljuk a képen a fogalom ismertető jegyeit, végül pedig ezeket összefoglaljuk és a fogalom nevét adjuk nekik.

Pl. Az *alázatosság* fogalmát a „Jézus az Olajfák hegyén“ c. bibliai képből a következőleg lehet kifejteni.

H. Mi az alacsonynak ellentéte? — T. Az alacsonynak ellentéte a magas. — H. Mi az alázatosság ellentéte? — T. Az alázatosság ellentéte a kevélység. — H. A kevély mindent maga tud, senkire nincs szüksége, sokkal büszkébb, hogysem valakinek segítségét kérné. Ellenben az alázatos tudja, érzi, ha nagy szükségben van, hogy maga magán segíteni nem bir, azért segítségért esedezik. Nézzétek e képet. Itt látjátok az édes Üdvözítőt. Ég felé terjeszti karjait, mint a ki segítségért esedezik, mert érzi, hogy mily gyenge elviselni az előtte álló szenvedéseket. Ezért mennyei Atyjához emeli fel szemeit és kezeit, hogy tőle segítséget kérjen. Tudod-e, hogy mit mondott ekkor Jézus? — T. Atyám! ha lehetséges, . . . — H. Jól van. Jézus tehát úgy imádkozott, mint a ki tudja, hogy *gyenge és segítségre szorul.* De még mit láttok Jézuson? milyen testtartással imádkozik? — T. Jézus térdenállva imádkozik, sőt arcával a földre borul. — H. Jézus tehát úgy imádkozik, mint egy halálraítélt gonosztevő, ki a király trónja előtt életéért könyörög. De nem volt-e Jézus ártatlan, mint egy bárány? — T. Jézus Istennek ártatlan báránya volt. — H. Mily bűnök és gonosztettek terhelték tehát őt? — T. Jézus magára vette a világ bűneit. — H. Még nem volt oly bűnös a világon, a kinek fejére annyi gonosság és bűn halmozódott volna, mint az ártatlan Jézusra, kit az egész világ bűnei terheltek. Azért Jézus a legméltatlanabbnak tartotta magát s mindezen bűn fölött való szégyenében arcát földre hajtotta, hogy mintegy elrejtőzzék mennyei Atyja elől. Miért hajlik Jézus oly mélyen? — T. — H. Miért érzi magát Jézus méltatlannak? — T. — H. Jézus tehát *méltatlanságának tudatában* imádkozik. Két dolgot kell tehát elismernünk arra, hogy alázatosak legyünk, t. i. *gyengeségünket és méltatlanságunkat.* A ki e kettőt beismeri, az az alázatos ember. Ki az alázatos ember? — T.

Megjegyzendő azonban, hogy a szemléltetésre szolgáló képeket csak akkor használjuk, a mikor azt a történetet vagy fogalmat tárgyaljuk, melyet ábrázolnak. Közszemlére is csak addig tesszük ki a falra, míg a másik szemléltető képet elő nem

vesszük. Hosszabb ideig vagy mi több, év elejétől kezdve a falon kifüggesztve hagyni nem tanácsos, mert közönbösekké és megszokottakká válnak. Nagyobb ismétlések alkalmával inkább vegyük újra elő, mert ilyenkor a tananyag felújítása tekintetében kitűnő szolgálatot tesznek.

Némely tárgyat a hitelemző úgyis szemléltethet, ha *lerajzolja* a táblára. A magyarázat ép úgy történik, mint a konkrét fogalmak szemléltetésénél.

3. Ha valamely dolgot sem képben, sem rajzban nem tudunk bemutatni, írjuk azt le tisztán, világosan, szemléltetőleg, számláljuk el tulajdonságait s így képesítsük a gyermeket, hogy a kérdéses dolog képét magának határozottan megalkothassa. Hogy pedig az alkotott kép zavarossá ne váljék, csak azt kell megvilágítani, a mi a tárgy sajátosságát képezi, felismerhetővé teszi s minden mástól megkülönbözteti; ennélfogva minden mellékes vonás elhagyandó.

Pl. ha meg akarjuk magyarázni, hogy mi a *gőg*, írjunk le élethíven egy gőgös embert: Látjátok, Gyermekek, ott Jeruzsálemben egy ember épen templomba megy. Magasan tartja fejét, jobbra-balra megvető pillantásokkal méri végig a járókelőket; senkinek sem köszön, mások köszöntését is csak alig fogadja. A templomban kikeresi magának a legelső és legjobb helyet, egészen elül, hogy mindenki láthassa ájtatos arcvonásait és szép ruháit. Ha száját kinyitja, csak önmagáról beszél, magát dicséri, nyilvánosan beszéli, hogy mennyi jót tett már. Másokról megvetőleg beszél s csak rosszat tud róluk mondani. Magát mindig szebbnek, jobbnak, okosabbnak tartja, mint a milyen valóban. Az emberek azt mondják rá: *ez gőgös ember.*[1]

4. Használjunk példákat, elbeszéléseket, hasonlatokat, ellentéteket.

a) A *példákat* lehetőleg a való életből merítsük, mert ezek világosabb szemléletet nyújtanak, mint a költöttek. Legyenek világosak; ne foglaljanak magukban semmi visszataszítót és feleljenek meg a gyermekek értelmi tehetségének.

Használatuk úgy történik, hogy a megvilágítandó képzet jegyeit felkerestetjük benne a gyermekekkel, azután összekötjük s megnevezzük.

Pl. a *hazugságot* a következő módon fejthetjük ki:

[1] *Schöberl—Tóthfalussy* i. m. III. k. 35. l.

H. Tudod-e, hogy valamely ember mikor hazudik? — T. Igen; mikor nem mond igazat. — H. Hallottad, hogy elébb az óra ütött? – T. Igen. – H. Tizet ütött. De ha te egész biztosan azt gondoltad volna, hogy tizenegyet ütött s nekem azt mondtad volna, hogy az óra tizenegyet ütött, hazudtál volna-e? — T. Nem. — H. Miért nem? — T. Mert úgy tudtam és jobban nem. — H. Hogy tehát valaki hazudjék, ahhoz először is az kell, hogy *tudva* ne mondjon igazat. — Tegnap elbeszéltem nektek, hogy az öreg légy azt mondta a fiatalnak, hogy ne a tejesköcsög közepén menjen bele, hanem az oldalán. Nem tudtam én azt, hogy ez nem igaz? — T Igen. — H. Azt gondoljátok tehát, hogy hazudtam? — T. Nem. — H. És miért nem? — T. Mert *nem akarta* velünk azt elhitetni. — H. Nekem azzal nem volt rossz szándékom, mert nem volt az a célom, hogy titeket félrevezesselek. Csak azt akartam nektek megmagyarázni, hogy mi történik a fiatal emberekkel, ha az öregek tanácsát nem követik. A ki hazudik, annak tudnia kell, hogy ő nem beszél igazat, s azon szándékának kell lennie, hogy valakit félrevezessen; *tudva és szándékosan kell nemigazat mondania.* Mit tesz tehát hazudni?[1]

b) Az *elbeszélés* legyen rövid, de mindamellett olyan, hogy a tárgyalandó fogalom vagy képzet ismertető jegyei benne előforduljanak; egyszerű és teljes minden hézag nélkül.[2]

Tárgyalás alkalmával először elmondatjuk a gyermekekkel is és pedig annyiszor, hogy valamennyien tudják. Azután kérdésekkel vezessük úgy őket, hogy az elbeszélésből a közlendő képzetet maguk levonhassák, vagy ha az több ismertető jegyből áll, ezeket egyenkint feltalálják. E jegyeket összefoglaltatjuk s végül a kellő névvel megneveztetjük.[3]

Pl. az *Oltáriszentség* fogalma szépen levezethető az utolsó vacsora történetéből.

Először is elbeszéljük, majd elmondatjuk először a jobbakkal, majd a gyengébbekkel az utolsó vacsorát. Miután meggyőződtünk róla, hogy a gyermekek általában tudják, az előadást így folytajuk:

H. Mit vett tehát Jézus Krisztus a kezébe? — T. Kenyeret. — H. S mit mondott ugyanakkor? — T. Vegyétek és egyétek, ez az én testem. — H. Mi volt ezután már Krisztus Urunk kezében? — T. Az ő teste. — H. Krisztus ezen teste külsejére nézve:

[1] *Overberg Ohlernél* i. m. 271. k. l.
[2] U. o. 273. k l.
[3] *Schüch—Polz* i. m. 101. l.

színre, ízre, súlyra, szagra ép olyan, mint a közönséges kenyér. Ezt másképen igy mondjuk: *Krisztus teste a kenyér színe alatt.* (Felírjuk a táblára). De édes Üdvőzítőnk nemcsak a kenyeret vette szent kezébe, hanem a kelyhet is. Mi volt ekkor a kehelyben? — T. Bor. — H. Mit mondott Krisztus Urunk a kehely fölött? — T. Ez az én vérem. — H. Ezután már mi volt a kehelyben? — T. Krisztus vére. — H. De Krisztus vére megtartotta a bor színét, ízét, szagát. Ezt így is mondjuk: *Krisztus vére a bor színe alatt.* (Felírjuk a táblára). E helyett: Krisztus teste a kenyér színe alatt, és e helyett: Krisztus vére a bor színe alatt röviden ezt mondjuk: Oltáriszentség. (Ezt is felírjuk a táblára, amelyen tehát ez áll:

Krisztus teste a kenyér színe alatt }
Krisztus vére a bor színe alatt } = Oltáriszentség.).[1]

Megjegyzendő, hogy az elbeszélés tárgya mindig valamely bibliai esemény legyen. E szabálytól csak akkor szabad eltérni, ha a képzet szemléltetésére bibiai történet nem volna. Ilyenkor lehet a közönséges életből[2] de soha a gyermekek életéből! — valamely szentnek vagy a világtörténelem valamely esetéből kiindulni.

c) A *hasonlat* szintén kitűnő eszköz a vallási igazságok szemléltetésére. E célnak azonban csak úgy felel meg, ha feltűnően rokon a szemléltetendő igazságokkal; ha a tanulók fogalmi köréből van véve és illendő. Ezért a szt. dolgokat sohasem szabad valami köznapihoz vagy alacsonyhoz hasonlítani.

A hasonlatot csak ott használjuk, a hol épen szükséges, vagy az igazság mélyebb felfogását legalább is előmozdítja. Az érdeklődés felkeltésére vagy díszül nem szolgálhat, mivel a világos felfogásnak gyakran többet árt, mint használ.[3]

A hasonlat feldolgozásánál úgy járunk el, hogy tisztán, világosan és érthetően megnevezzük azt az ismert képzetet, a melyhez hasonlítunk; azután kikerestetjük azon jegyeit, a melyekben a hasonlóság rejlik, s egyenkint alkalmaztatjuk a megvilágosítandó képzetre. Végre összefoglaljuk és nevet adunk neki.

[1] *Spirago* i. m. 76. k. 1.

[2] Pl. *Mey* (i. m. 103.1.) a kútba esett, de a király fiától onnan kiszabadított ember esetének elbeszélésével szemlélteti azt az igazságot, hogy Jézus Krisztus a Megváltó.

[3] *Ohler* i. m. 279. 1.

Pl. e hasonlatot: *Jézus Istennek a báránya*, így lehet feldolgozni:

H. Midőn János látta, hogy az Üdvözítő feléje tart, így szólt: Ime az Isten báránya, ki elveszi a világ bűneit. Minek nevezte itt az Üdvözítőt? — T. Báránynak. — H. Ezzel ő nem azt akarta mondani, hogy Krisztus valóságos bárány; tehát mit akart ezzel jelezni? — T. Hogy Krisztus hasonló a bárányhoz. — H. Lássuk tehát miben hasonlít Krisztus a bárányhoz. Tudod-e, hogy az ószövetségben mire használták gyakran a bárányt? — T. Áldozatra. — H. Nem áldoztatott-e fel a mi Üdvözítőnk is? — T. Igen. — H Krisztus a kereszten szenvedett és meghalt érettünk. A zsidók azért áldoztak bárányt Istennek, hogy ez által bűneik bocsánatát megnyerjék s tőle kegyelmet kapjanak. Mit akart a mi Üdvözítőnk is szenvedése és halála által Istentől kinyerni? — T. Ő is Isten kegyelmét és a bűnök bocsánatát. — H. Megnyerte ő ez által saját bűneinek bocsánatát? — T. Nem, mert ő semmiféle bűnt nem követett el. — H. Tehát kiért szenvedett és kiért halt meg Jézus? – T. Érettünk. – H. Igen, Krisztus szenvedett és meghalt érettünk, hogy Istent kiengesztelje, bűneinkért neki eleget tegyen s ez által minket megváltson és üdvözítsen. Azért mondta János is: Ime az Isten báránya, ki elveszi a *világ b.i eit.* Hogyan viselik a bárányok magukat, ha lefektetik, hogy megöljék? Védelmezik-e magukat, lármát csapnak-e? — T. Nem. — H. Hogyan viselkedett az Üdvözítő, midőn őt megfeszítették? — T. Mindent türelmesen és némán szenvedett. — H. Kényszerítette-e valaki az Üdvözítőt arra, hogy szenvedjen? — T. Nem, ő készakarva halt meg értünk. — H. Látjátok tehát, hogy az Üdvözítő sokban hasonlít a bárányhoz. Azért hasonlítja őt János is a bárányhoz s azért nevezi őt Isten bárányának [1]

d) A hasonlattal rokon az *allegoria* (képes beszéd), mely akkor áll elő, ha egész gondolatsor van képes kifejezésekbe öltöztetve.

Az allegoriát épen úgy magyarázzuk, mint a hasonlatot.

Pl. a *szoros kapuról* szóló allegoria (Luk. 13, 24. kk.) azt az igazságot szemlélteti, hogy a „keresztény" név magában véve nem üdvözít, hanem csak Isten parancsainak megtartása

Törekedjetek bemenni a szoros kapun:	ha az örök boldogság részesei akartok lenni, tartsátok meg Isten parancsolatait.

[1] *Overberg* Ohlernél i. m. 279. k. l.

Mert mondom nektek: Sokan kívánnak majd bemenni és nem mehetnek:

mert ha nem tartjátok meg, hiába akartok majd bemenni a mennyországba.

Midőn pedig bemegyen a családatya és bezárván az ajtót, ti kinn állván az ajtón, zörgetni kezdtek, mondván: Uram nyisd meg nekünk. És felelvén mondja majd nektek: Nem ismerlek titeket, honnétvalók vagytok:

a síron túl a mennyország ajtaja be van zárva, s nem mindenki léphet oda be. Mikor tehát ti bebocsáttatást kértek, majd azt feleli az Úr: Nem eresztelek be, mert nem vagytok híveim és tanítványaim.

Akkor kezditek mondani: Teelőtted ettünk és ittunk, és a mi útcáinkon tanítottál:

akkor ti majd azt mondjátok: Uram! mi is a te társaságodhoz tartozunk, a te anyaszentegyházadnak tagjai vagyunk.

De ő azt mondja nektek; Nem ismerlek titeket, honnétvalók vagytok? távozzatok tőlem mindnyájan, gonosztevők!

De ő azt feleli: Nem tartottátok meg parancsolataimat, tehát távozzatok az örök tűzre.

Ott leszen sírás és fogak csikorgatása, midőn látni fogjátok Ábrahámot, Izsákot és Jákobot és mind a prófétákat Isten országában, ti pedig kizárattok belőle:

akkor majd keservesen fogtok sírni, midőn látjátok az igazak dicsőségét, kik szavaimnak engedelmeskedtek, ti pedig nem lehettek annak részesei.

És jönnek napkeletről és napnyugatról, éjszakról és délről és letelepednek Isten országában És ime az utolsók elsőkké lesznek, és az elsők utolsókká lesznek:

és az igazak minden nemzetből üdvözülnek és a kiket ti megvetettetek, a legnagyobb dicsőségnek fognak örvendeni, ti pedig, a kik azt hittétek, hogy tietek az Isten országa, abból kizárattok, s az örök kárhozat lesz osztályrészetek.

A mennyországba tehát csak az mehet be, a ki nemcsak azt mondhatja magáról, hogy keresztény, hanem keresztény módon is él.

c) A hasonlatokhoz számítjuk a *parabolát* is, mely nem egyéb, mint az emberi életből merített igaz, vagy valószínű történetnek képes elbeszélése.

Magyarázata úgy történik, mint a hasonlaté.

Pl. a *tékozló fiú* züllése szemlélteti a bűnös ember romlását.

A fiú nagyon szerencsés volt atyja házában:

ép ily szerencsés az ember is, ha Isten barátságának örvendhet.

A fiú azt a boldogságot, melyet atyja házában élvezett, nem tudta megbecsülni:

hasonlóképen sokan nem tudják megbecsülni azt a szerencsét, melyet Isten közelsége nyújt.

A fiú azt hiszi, hogyha kivonja magát atyja felügyelete alól s elhagyja atyja házát; ha maga ura lesz s élvezheti a világot, akkor sokkal boldogabb lesz:

ugyanigy sok ember boldogabbnak véli magát, ha Istenre és parancsaira nem kell figyelnie s elmerülve a világ élvezeteibe, Istentől független lehet.

Elvakultságában tehát a fiú így szólott atyjához: „Atyám! add ki nekem örökségemet.“ És miután megkapta, más tartományba költözött. Itt rossz élettel eltékozolta mindenét. Eme tettével a fiú súlyos sértést követett el atyja ellen, továbbá rút hálátlanság és átkos hűtlenség bűnébe esett:

egészen így jár az is, a ki vétkezik. Elvakultságában elfecsérli az Istentől neki adott malasztokat s úgy tesz, mintha erre joga volna. A bűnösnek ez az eljárása tökéletesen hasonlít a tékozló fiúéhoz; mert vétke

1. Istennek, legfőbb Urunknak súlyos megsértése;
2. rút hálátlanság Isten, a mi legjobb atyánk ellen;
3. átkos hűtlenség Jézus, a mi édes Üdvözítőnk iránt.[1]

Néha azonban nem szükséges a parabola értelmét magunknak felkeresnünk, mert a szentírás jelzi azt.[2]

d) Az *ellentét* azokat a jegyeket teszi szemlélhetőkké, melyek két dolgot egymástól megkülönböztetnek. Főképen ott használjuk, a hol oly képzetről van szó, mely nem igen fontos s így bővebb magyarázatra nem szorul; továbbá akkor, ha a gyermekek szellemi tehetsége nincs még annyira kifejlődve, hogy a képzet jegyeit fel tudnák fogni s így jobban megértik, ha azt fejtjük ki, hogy mit *nem foglal* magában az a képzet, mint ha azt számláljuk el, hogy mi annak a tartalma (pl. az isteni tulajdonságok); végül az erények és bűnök szemléltetésénél.

Használata úgy történik, hogy előbb kifejtjük a pozitív fogalom jegyeit, azután a mennyire lehetséges, konkrét esetben szemlélhetővé tesszük a negatív fogalom jegyeit, mire kérdést intézünk afelől, vajjon megvan-e ebben a tárgyalt pozitív fogalom? A helyes feleletet a pozitív fogalom meghatározása adja.[3]

[1] *Ohler* i. m. 281. k. l.
[2] Lásd pl. a *magvetőről* szóló parabolát (Luk. 8, 4. kk.).
[3] *Skočdopole* i. m. I. k. 2?6. k. l.

Pl. a *jellemtelen* fogalmát a következőkép lehet szemléltetni:

A jellemes ember az, aki úgy cselekszik, a mint érez és gondolkozik. A ki jellemes, az javát akarja mindenkinek. Nemcsak mutatkozik, hanem valósággal olyan, mint a minőnek látszik. Ha imádkozik, ezt nemcsak szóval teszi, hanem szívében is érzi, a mit mond. Ha valamit megigér, azt be is váltja. — A jellemtelen ember épen ellenkezőleg cselekszik. Sem Istennel, sem emberrel nincs jóban. Egészen másnak mutatkozik, mint a milyen valóban. A mit beszél, nem jön szívéből; csak azért beszél úgy, hogy másnak tessék, vagy valakit megcsaljon. Gyakran igér sokat, de igéretét vagy nem váltja be, vagy csak ritkán. Ha imádkozik, bőjtöl, alamizsnát ad, vagy valaki iránt jónak, kedvesnek mutatkozik, csak azért tesz így, hogy jónak tartsák, s annál könnyebben rászedhessen másokat. Hogy viseli magát a jellemtelen ember? — T. — H. Milyen a beszéde? — T. — H. Miért beszél így? — T. — H. Megtagadja-e igéretét? — T. — H. Miért mutatkozik jónak mások iránt? — T. — H. Ilyen a jellemes ember? — T. — H. Kit mondunk tehát jellemes embernek? T. —

Vannak azonban dolgok, melyeknek ellentétét behatóbban tárgyalni a gyermekek előtt nem lehet, pl tisztaság-tisztátalanság. Ilyenkor a hitelemző úgy járjon el, hogy emelje ki a kérdéses dologban a jót s állítsa mellé, hogy mi nem az.

Pl. a *szemérmességet* így tárgyalhatjuk:

Megmondom mit tesz és mit nem tesz a szemérmetes gyermek. Reggel fölkeléskor a szemérmetes gyermek azonnal felöltözködik és befödi testét, csak fejét, nyakát, kezeit s néha lábait hagyja födetlenül; a mi így ruhával be van takarva, azt nem szabad szükség nélkül megnézni vagy érinteni. Ezt nem teszi a szemérmetes gyermek és nem is engedi, hogy mások tegyék ezt vele. Ha valami szemérmetlen dolog történik valahol, illetlenségeket beszélnek vagy énekelnek, a szemérmes gyermek nem marad ott, hanem elmegy onnan. Nem telik abban öröme, hanem szomorkodik fölötte. Ha valami szemérmetlen dolog jut eszébe, elűzi a rossz gondolatot, mint elűzzük a darazsat, mely arcunkra akar szállni. Este lefekvéskor a szemérmes gyermek ismét vigyáz arra, hogy meztelenül ne lássák őt. Illendően fekszik le az ágyba, nem nyúl testéhez, kezeit csendesen hagyja az ágyban nyugodni. Nappal bárhol van, mindig Istenre gondol, ki mindent lát, mindent hall és tud. Azért a szemérmes gyermek nem tesz olyasmit, mi Istennek nem tetszik. — A szemérmes gyermek szorgalmasan imádkozik is őrangyalához Őrzőangyala azután kezénél fogva vezeti őt és megőrzi, hogy teste és lelke tiszta maradjon.[1]

[1] *Mey—Farkas* i. m. 69. k. l.

5. A szemléltetés más faja, midőn a hitelemző maga megmutatja vagy mással megmutattatja, hogy egyik vagy másik cselekmény végzésekor mit kell tenniök, pl. keresztvetésnél hogyan kell magunkat megjelölnünk, áldozásnál hogyan kell eljárnunk stb. Továbbá ha megfelelő jelekkel él, pl. az utolsókenet szentségének tárgyalásánál rámutat a test ama helyeire, melyeket a szent olajjal meg kell kenni. Végül ha kerüli az elvont szavakat s helyettük konkrét kifejezéseket használ, pl. e helyett: „az imádkozás kötelességünk“, mondja: „mi nekünk imádkoznunk kell“. Különösen a meghatározásoknál érvényesül e szabály, mert így a különben nehéz meghatározás mintegy elbeszéléssé változik, miértis könnyebben érthető. Ezért nem mondjuk: „a keresztség azon szentség, melyben . . .“, hanem: „a keresztelés a következő módon történik . . .“

19. §. Legyen az előadás egységes.

Az egység megkívánja:

1. hogy a hitelemzést ne szakítsuk el az előadás többi tárgyától, hanem inkább a hol csak lehet, hozzuk velük összeköttetésbe. Ez okból a hitelemző nézze át a tankönyveket, válassza ki az érintkező pontokat s jegyezze föl, hogy alkalomadtán a hitelemzésben értékesíthesse.

2. A hitelemzés egyes tárgyait (katekizmus, biblia, történelem, szertartástan) szintén össze kell kapcsolnunk, mert minden tan, történelmi tény és egyházi intézmény szerves egészet képez s a legszorosabban összefügg egymással.

3. Legyen egység az egyes tárgyak anyagában, hogy a gyermekek helyes átnézetet nyerjenek az egynemű igazságok rendszere felett is. Ezt úgy érjük el, ha az egyes tanokat a főbb igazságok köré csoportosítjuk (koncentráció), mint a melyekkel a fogalmi társulás törvényei alapján összefüggenek vagy a melyekhez mint kiegészítő részek kapcsolódnak.

Hitigazságoknál e koncentráció abban áll, hogy a katekizmusnak egymásra következő tantételeit visszavezetjük azon főigazságra, a melynek azok csak elágazásai, mit már a katekizmus felosztása (szakasz, rész, fejezet,) is mutat, s egyúttal figyelmeztetjük a gyermekeket arra, hogy egy és ugyanazon igazságból

mint folynak az egyes tantételek. Pl. a mi megszentülésünk eszköze a malaszt, a malaszt eszközlői pedig a szentségek, tehát a malasztról és a szentségekről szóló tant arra a főbb igazságra kell visszavezetnünk, hogy az ember csak úgy lehet boldog, ha a Szentlélek őt megszenteli.

Hasonló módon koncentráljuk az *erkölcsi igazságokat*. Tehát azokat a főparancsokat, melyek a többit magukban foglalják, egész világosan fel kell boncolnunk a gyermekek előtt, hogy így láthatóvá tegyük a közöttük fennálló kapcsolatot. Pl. Isten 5. parancsa így szól: Ne ölj. Ebben az általános és főigazság az, hogy felebarátunkat nem szabad sem testében, sem lelkében megkárosítanunk. Ebből folyik, hogy nem szabad őt keseríteni, megsebesíteni, megölni, vele veszekedni, rá haragudni, irígykedni, őt gyűlölni, megbotránkoztatni; hasonlóképen nem szabad saját életünket megrövidítenünk.

A *bibliai történeteket* úgy koncentráljuk, hogy azokat az eseményeket, melyek bizonyos tekintetben vonatkozásban állanak, egymás mellé állítjuk. Ilyen szempontot képez a hasonlóság, különbség, szintér, egyidejűség, időrend, a hitigazságokkal, az egyházi idővel és ünnepekkel való összefüggés; a jövendöléseknél és előképeknél (tipus) a koncentráció a beteljesüléssel és a valósággal (antitipus) való szembeállításban áll.[1]

4. Az előadásnak egységesnek kell lennie módszer tekintetében is, mert e nélkül a gyermekek nem képesek a tananyagot elméjükben elrendezni. Hiba tehát, ha a hitelemző folytonosan változtatja módszerét vagy ha különböző módszerrel írt tankönyveket használ. Az ily eljárás nagyon megnehezíti a tanítást, mert az alapigazságok csak úgy vésődnek kitörülhetetlenül a gyermekek elméjébe, ha azokat minden évben tanulják, a mi csak az egyféle módszerrel megírt tankönyveknél lehetséges. Épen e miatt nem szabad a tankönyveket sem gyakran változtatni.[2]

[1] *Skočdopole* i. m. I. k. 288. k. ll.
[2] *Spirago* i. m. 54. k. ll.

20. §. Legyen az előadás gyakorlati.

Mivel nem az iskolának, hanem az életnek tanulunk, a hitelemzésben is csak azt kell tanítani, a mit az életben fel lehet használni. Ennélfogva a hitelemzésben mellőznünk kell mindent, mi a vallásos életre nézve semmi gyakorlati jelentőséggel nem bir, milyen a sok név, szám vagy az oly tanoknak közlése, melyek a szakembereknek valók, pl. a templomszentelés szertartásának részletes ismerete.

Azokat az igazságokat is, melyeket be akarunk taníttatni, ne tudományos, hanem gyakorlati szempontból tárgyaljuk. Ennélfogva ne meghatározásokkal és felosztásokkal töltsük az időt, hanem inkább indító okokat hozzunk fel, melyek a tanulókat a hallott igazság megvalósítására birják.

A gyakorlatiasság megkívánja azt is, hogy különös súlyt fektessünk ama tanokra, melyek a gyermekeket közvetetlenül érdeklik, pl. a szülők iránt való szeretet, az engedelmesség, a hála, a tisztaság erénye, a hazugság, irígység, lopás stb. bűne; továbbá a melyek különös hely- vagy időviszonyok miatt a tanulókra nézve fontosabbak, pl. hazai ünnepek, nemzeti szentek élete stb.[1]

21. §. Legyen az előadás élőbeszéd.

Minden ismeret közlésére és megértésére legalkalmasabb eszköz az élőbeszéd, mert ez az érdeklődés felkeltője és ébrentartója s ez hat legközvetetlenebbül az értelemre.

Az élőbeszédet tehát a hitelemző sem nélkülözheti előadásaiban.

De ez a beszéd nem lehet akármilyen; mert nagyon keveset vagy épen semmit sem ér el a hitelemző, ha beszédét tanítványai nehezen vagy egyáltalán nem érzik vagy pedig únják. Arra kell tehát törekednie, hogy lehetőleg alkalmazkodjék tanítványainak nyelvi képességéhez, másrészt hogy szóbeli közlésében szem előtt tartsa azokat a szabályokat, melyek azt érdekessé s egyúttal nyomóssá teszik.

1) A hitelemzés nyelvének sajátságai:

a) az *egyszerűség*. Kerüljük tehát a szónoki formákat, körmondatokat, a több értelmű, elavult, hosszú szavakat, a tudo-

[1] *Spirago* 59. k. II. v. ö. *Hughes* i. m. 79. k. 1.

mányos és elvont kifejezéseket, mint a melyek a kis gyermekek előtt úgyis érthetetlenek; továbbá a felesleges jelzőket, a mutató és vonatkozó névmásokat,[1] melyek csak a felfogást nehezítik; a félmúlt idő helyett használjunk múltat s a részesülő igenevet bontsuk fel egyszerű mondatra, a lelkiállapotot pedig fejezzük ki oly szavakkal, melyek annak nyilvánulását tüntetik fel;[2]

b) a *szabatosság* Ez megköveteli, hogy a szókat ugyanazon előadásban mindig egyforma értelemben használjuk s félig igaz vagy hamis képzetet ne oltsunk a gyermekbe;

c) a *világosság*. A hitelemző ne használjon oly szavakat, melyeket a gyermekek nem ismernek, ha pedig ez elkerülhetetlen volna, ne hagyja magyarázat nélkül;

d) a *méltóság*, azaz feleljen meg az iskola komolyságának és a tárgy szentségének. Ezért kerülni kell az érzelgős és útszéli nyelvet, a tréfálkozást és gúnyolódást. Ne feledje a hitelemző, hogy gyermekdednek kell ugyan lennie, de gyermekes nem lehet soha.

Mindezeket a nyelvi kellékeket a hitelemző úgy sajátíthatja el, ha sokszor forog a gyermekek között s azok beszédmódját megfigyeli; ha jó ifjúsági iratokat és hitelemzéseket olvas; ha gondosan készül az előadásra s kidolgozott hitelemzéseit a szerzett tapasztalatok alapján a gyermekek észjárásához és kifejezéseihez alkalmazza.[3]

2. A szóbeli közlésnél a kiejtés, a hanghordozás, a testtartás és a taglejtés jön figyelembe.

A) A kiejtés legyen *a*) *nyelvtanilag helyes és tiszta*, tehát az általánosan elfogadott kiejtés-módot használjuk. Hiba, ha tájszólásban beszélünk vagy a gyermekek nyelvi hibáit utánozzuk. Csak a gyermeknek lehet megengednünk, hogyha irodalmi nyelven nem tudja, tájszólásban fejezze ki gondolatait. Sőt ilyenkor meg is kell őt dicsérnünk, hogy bátorsága volt így beszélni, de mindjárt javítsuk is ki, szelíden figyelmeztetve, hogy „ezt így is mond-

[1] Pl. az „előbbi-utóbbi“, „amaz-emez“ s több e féle helyett említsük mindig azon dolog nevét, melyre vonatkoznak.

[2] Pl. könnyebben megérti a gyermek, ha ezt mondom: „a rossz gyermek elkezdett reszketni“, mint ha így szólok: „a rossz gyermek megrémült“.

[3] *Radlinszky*, Theologia pastoralis. Ed. 2. Vindobonae. I. k. 312. l.; *Schüch-Polz* i. m. 123. k. l.

hatjuk", „ezt így is kifejezhetjük" stb. Az esetleges nyelvi hibákat pedig se a hitelemző ne nevesse ki, se ne tűrje, hogy ezt a gyermekek tegyék.

b) Érthető, vagyis az egyes szókat minden csonkítás és összevonás nélkül oly erősen ejtsük ki, hogy a tanterem minden részében tisztán ki lehessen venni. A nagyon gyors vagy igen lassú beszéd szintén az érthetőség rovására van.

c) Természetes, azaz feleljen meg a hitelemző természetének és a hitelemzés tárgyának. A lágy és kemény kiejtéstől egyformán óvakodnunk kell.[1]

B) A hanghordozás legyen komoly, de azért nyájas és bizalomteljes; nyugodt, ne pedig heves és lármás, mindazáltal legyen benne elevenség; meleg és szívből jövő; kellőképen szótagolt és hangsúlyozott; ne pathetikus, hanem milyent a társalgásban szoktunk használni.

A helyes hang megtalálásában segíteni fog bennünket, ha felgerjesztjük szívünkben a szeretetet tanítványaink iránt, továbbá, ha megfontoljuk, hogy szent és örök igazságokat kell előadnunk és pedig azoknak, a kiknek az örök üdvösség felé való vezetése ránk bízatott.[2]

C) A testtartás és taglejtés támogassa az előadást. Különösen szükséges ez a kis gyermekeknél, a kikre nézve a beszédet kísérő taglejtés a megértés egyik eszköze.

A testtartásban és taglejtésben kerülnünk kell minden szélsőséget. Ezért ne álljunk vagy üljünk mereven, de ne is mozogjunk inga gyanánt, se a széken ne feszelegjünk; tartásunk ne áruljon el közönyösséget, de szenvedélyes se legyen. Mozdulataink és taglejtéseink is legyenek nemesek, illendők, harmonikusak, szabadok és fesztelenek, e mellett változatosak és élénkek.[3] Általában egész külsőnk ama meggyőződésről és odaadásról tanúskodjék, melyet magunkban a vallási igazságok iránt táplálnunk kell. Csak így lesz fáradozásunk gyümölcshozó, így szerezhetjük meg a lelkeket az égnek. S ez a hitelemző munkálkodásának legszebb jutalma.

[1] ***Radlinszky*** i. m. I. k. 214. l.
[2] ***Radlinszky*** i. m. I. k. 313. l.
[3] ***Vidmar*** i. m. 72. k. l.

22. §. A kikérdezés.

A tanítás csak úgy lesz sikeres, ha a hitelemző számon is kéri a gyermekektől a feladott leckét. E nélkül tág kaput nyitna a hanyagságnak, a melyre a kisebb gyermekek úgyis nagyon hajlandók.

Mindazáltal nem szükséges, hogy valamennyi tanuló feleljen minden egyes órán; ez hátráltatná a tananyag elvégzését; elég, ha 8 – 10 felel egy-egy órán, csak ügyeljünk, hogy ez a körülmény ne adjon a tanulóknak alkalmat a számításra. Ezért ajánlatos, ha óra előtt egy-egy megbízhatóbb és jobb tanuló kikérdezi a neki kijelölt padban ülőket[1] s az eredményről a hitoktatónak számot ad.

Sorrendben először a jobbak feleljenek, hogy a gyengébbek hallás után is sajátítsanak el valamit.

A felelet necsak a fődologra terjedjen ki, hanem kérdésekkel oly dolgokat is vegyünk át, melyeket a tanulók már régebben tanultak vagy hallottak, továbbá a magyarázatban elbeszélt történetek, példák stb. szintén jőjjenek elő.

A feleletek megítélésében kettőt kell kerülnünk: a tulságos szigorúságot és tulságos enyheséget; amaz elkedvetleníti a gyermeket, emez pedig elbizakodottá teszi. Mindkettőnek a vallásoktatás vallja kárát. Az is helytelen eljárás, ha az érdemjegyeket jutalmazásra vagy büntetésre használjuk fel. A gyermek ne érdemjegyekért tanuljon, hanem a tudásért, s ebbeli törekvése elég jutalmazást talál a hitelemző elismerő tekintetében, fejbólintásában vagy legfelebb nem áradozó, hanem egyszerű dicséretében. Viszont a gyengébb tehetségűt sem szabad ebbeli fogyatékossága miatt rossz érdemjeggyel sújtanunk. Sok gyermeknek ez veszi el kedvét a további tanulástól; holott ha szeretettel és türelemmel bánunk vele, a siker reménye erőfeszítésre ösztönzi. Ne feledje egyetlenegy hitelemző se el, hogy a sok kitűnő és a sok elégtelen rendes körülmények között nem mellette, hanem ellene bizonyít. Az okos mérsékletet nem lehet eléggé ajánlani.

A tanuló felelése legyen

a) *természetes.* Az akadozó, éneklő, gyors, nagyon hangos vagy kiabáló felelésről le kell a gyermekeket szoktatnunk;

[1] Ez télen a tanteremben egész csendben történik, nyáron pedig az iskola udvarán.

b) *folytonos*. A szüntelen ismétlés, megakadás hiányos, gépies és értelmetlen tanulásra mutat;

c) *értelmes*. Ilyen lesz akkor, ha a tanuló gondolkozva beszél, kellően hangsúlyoz s helyesen emeli ki a mondat értelmét. Mindez megfelelő lassú beszédet kíván. A tapasztalat is azt mutatja, hogy minél kevésbbé érti a gyermek a szöveget s minél kevésbbé gondolkozik beszéd közben, annál jobban hadar;

d) *érthető*, azaz elég hangos és jó kiejtésű.[1]

A jó feleletet meg kell dicsérnünk, a kevésbbé jót pedig türelmesen ki kell javítanunk. A buzdítás és bátorítás bizalmat önt a bátortalan gyermekbe is, azért nem szabad velük fukarkodnunk.

23. §. A csendes foglalkoztatás.

A tanítás sikere megköveteli, hogy a hitelemző egy időben csak egy osztállyal foglalkozzék s ne ossza meg az óráját több osztály között. A teljesen osztott iskolában ez könnyen megvalósítható, de nem úgy a teljesen osztatlan és részben osztott iskolákban, melyekben a hitelemzőnek egy időben különböző osztályokba járó gyermekeket kell tanítania. Lehetetlen ugyanis, hogy valamennyi osztály tanulói egyszerre részt vegyenek az oktatásban az eredmény veszélyeztetése nélkül. E visszás helyzeten az osztályok teljes szétválasztásáig csak úgy segíthetünk, hogy míg az egyik osztállyal foglalkozunk, addig a többinek oly foglalkozást adunk, melyet csendben elvégezhet. Ezt az eljárást nevezzük csendes foglalkoztatásnak.

A csendes foglalkoztatásnak azonban nagy akadályai vannak. A gyermek állhatatlansága, figyelmének elkalandozása, a talán erejét felülmúló munka nyomán támadó kedvetlenség, önbizalmának csökkenése stb. mind arra készt, hogy okszerűen és a legnagyobb körültekintéssel vegyük azt foganatba.

Mindenekelőtt tehát arra kell törekednünk, hogy a csendes foglalkozás idejét lehetőleg megrövidítsük. Ezt elősegíti első sorban az osztályok oly csoportosítása, hogy az egyes csoportok a nap különböző részeiben kapnak oktatást, pl. az 1-ső csoport (I—II. oszt.) d. e. 10 – 12 óráig, a 2-ik csoport (III—IV.

[1] *Achille* i. m. II. r. 34. k. l.

oszt.) d. e. 8—10-ig, a 3-ik csoport (V—VI. oszt.) d. u. 2—4 óráig van az előadáson. A hol az osztályoknak ez a csoportosítása megvan, ott a csendes foglalkoztatás is könnyebb, mert egyszerre csak egy osztály foglalkozik csendesen, míg a többi szabad.

A másik eszköz az osztályok összevonása. Ez abban áll, hogy a rokon osztályok (I—II; III—IV; V—VI.) ugyanzon időben részesülnek oktatásban, tehát ugyanazt az anyagot is tanulják. A különbség a két osztály között (pl. I. és II.) abban van, hogy a felsőbb osztály az egész letárgyalt anyagot megtanulja, míg az alsóbb csak a tantervben számára kijelölt részt.

Ezenkívül megtörténhetik, hogy a hitelemző maga is célszerűnek tartja az osztályok összevonását (pl. III + IV + V), mivel a felsőbb osztály valamiben oly gyenge, hogy szükségesnek látszik az ismétlés. Ilyenkor a míg az ismétlés folyik, a felsőbb osztályt együtt tanítja az alsóbbakkal; ha pedig a felsőbb osztálynak új anyagot kell tanulnia, akkor elválasztja az alsóbbaktól.

A csendes foglalkoztatásra kiszabott időt tervszerűleg használjuk ki s ne engedjük, hogy az idő haszon nélkül múljék el, és a gyermekek lelkét munkaszeretet helyett hanyagság vagy ravaszság ejtse hatalmába.

A csendes foglalkoztatás kétféle: előkészítő és begyakorló.

Az előkészítőben a tanuló oly könnyebb munkát kap, mely a rákövetkező közvetetlen tanításban sikerrel felhasználható. Ide tartozik a rajz és az emlézés.

A begyakorlóban a tanuló ismétli azt, mit a közvetetlen tanítás alatt megtanult. Itt a csendes foglalkozás tárgya az irásbeli gyakorlat, a kikérdezés és a figyelés.

A *rajzoltatást* csendes foglalkozásul úgy használjuk, hogy a tanulóknak a vallással összefüggő tárgyakat adunk lemásolni, pl. csillagot, templomot, keresztet, lobogót gyertyát, harangot, kelyhet, szívet, horgonyt, lándzsát, egyházi ruhákat stb. A rajztanítás módszere itt is szemelőtt tartandó. Mivel azonban a vallásoktatásnál kevésszer nyílik arra alkalom, hogy természet után rajzoltassunk, azért a vonalrajzolás előtérbe lép. Erre a kockás i kalapok és palatáblák teljesen alkalmasak.

Az előkészítő csendes foglalkozás második faja az *emlézés*, vagyis amíg egy osztállyal közvetetlenül foglalkozunk, a többi

csendben tanulja a feladott leckét. Nagyobb tanulók, akik már tudnak csendesen tanulni, ezt a munkát a tanteremben is végezhetik; a kisebb, főképen olvasni nem tudó tanulókat kiküldjük az udvarra vagy folyosóra, a hol egy nagyobb tanuló előmondása után karban tanulnak. Télen azonban, minthogy a szabadban, sőt a hideg folyosón való huzamos tartózkodás is a kis gyermekekre nézve veszedelmes, legcélszerűbb őket rajzolással foglalkoztatnunk.

A begyakorló csendes foglalkozások közé tartozik emlékezetből való *leírása* a már megtanult bibliai vagy történelmi eseményeknek, énekeknek. A katekizmus megtanult részeit is felhasználhatjuk e célra oly módon, hogy a kérdéseket felírjuk a táblára, s a tanulók a tábláról leirják a kérdést s utána emlékezetből a feleletet.

Használható továbbá a *kikérdezés*, midőn egy-egy jobb tanuló a neki kijelölt padban ülőket vagy egyik szomszéd a másikat halkan kikérdezi.

A *figyelés* szintén lehet csendes foglalkozás. Ez abban áll, hogy a felsőbb osztály hallgatja, a mit az alsóbb tanul. Gyenge és ismétlésre szoruló felsőbb osztálynál hathatós eszköz a tananyag jó elsajátíttatására. Jó osztálynál azonban azzal a veszedelemmel jár, hogy az esetleg nem végzi el a maga dolgát. Ilyenkor inkább ajánlható a csendes foglalkoztatás más faja és pedig annálinkább, mert a hitelemző mindig találhat alkalmat, hogy a gyengébb vagy valamely ok miatt (pl. betegség,) lemaradt tanulót belevonja a tanításba, ha más osztály növendéke volna is.

Vallástani órán a csendes foglalkoztatás tárgya egyedül csak oly dolog lehet, mely a vallással összefügg. Más tárgy köréből vett feladat, pl. számtani példa, olvasmány leírása stb. kizökkenti a tanulót vallásos hangulatából s a vallási igazságok iránt közönbössé teszi.

Mielőtt a tanulók hozzáfognának a csendes foglalkozáshoz, gyakorlatilag vezessük be őket a munkába az által, hogy útasítást adunk nekik a feladat végzésére. Mikor pedig dolgoznak, akkor is figyelemmel kell őket kisérnünk. Ezért a közvetetlen tanítást egy-egy önálló rész letárgyalása után szakítsuk meg néhány percre s ez alatt nézzük meg, hogy a csendes foglalkozás helyes mederben halad-e, s a hol hibát találunk, javítsuk ki. A rajznál és írásbeli feladatnál a javítást necsak szóval végezzük, hanem a papiron is. Pontosnak azonban nem kell e javításnak lennie, mert erre nincs elég idő, azért elég, ha a legsúlyosabb

hibákra szorítkozik. Ezeket a javításokat végeztethetjük nagyobb tanulókkal is, de óra végén nyilvánosan felül kell bírálnunk az egész munkát, hogy belőle a többiek is okulást merítsenek.[1]

Alkalmi tanításoknál (ünnepekre való előkészülés, helyi nevezetes események emlékezete stb.) csendes foglalkozás nincs, miértis a tanteremben levő minden tanuló részt vesz a közvetetlen munkában.

[1] V. ö. Áll. tanterv 316. k. ll.; Püsp. tant.

II. RÉSZ.

Gyakorlati hitelemzéstan.

24. §. A vallásgyakorlatok.

1. A vallásoktatásnak nem az a feladata egyedül, hogy a gyermekeket Istenhez való való viszonyukra s ebből folyó kötelezettségeiknek ismeretére tanítsa, hanem egyúttal az is, hogy az elsajátított igazságokat a gyakorlati életre tudják alkalmazni s mentől gyümölcsözőbbekké tenni.

Eme cél elérésére nem elég annak megmutatása, hogy a vallás igazságait mily módon lehet gyakorolni, hanem céltudatos és következetes szoktatásnak is kell hozzájárulnia, hogy ennek következtében örömmel és könnyen megtegyék azt, a miben a keresztény jámborság külsőleg nyilvánul, s a mi ennek megszilárditására és növelésére a leghatékonyabb eszköz; más szóval: hogy teljesen áthassa őket a keresztény élet.

2. A főeszközök, melyekkel az ifjúságot a ker. élet megkedvelésére vezethetjük, a vallásgyakorlatok.

De a vallásgyakorlatok is csak akkor lesznek valóban a ker. élet istápolói és előmozdítói, ha a gyermekek azokat 1) jól megtanulják, 2) nagyrabecsülik, megszeretik s örömest vesznek részt bennük.

Ehhez képest a hitelemző feladata is kettős: *a)* meg kell ismertetnie a gyermekeket a vallásgyakorlatok lényegével s a móddal, melyen végezhetők; *b)* meleg érdeklődést kell irántuk fölkeltenie s ennek nyomán hajlandóságot kell bennök támasztania azok gyakorlására.

A legfontosabb vallásgyakorlatok: 1) az imádság; 2) a nyilvános istentiszteleten való részvétel.

25. §. Az imádság.

Az imádság a nevelésnek legfontosabb eszköze; mert az imádság az anyja minden erénynek,[1] tehát nélküle valódi keresztény élet nem képzelhető.

Ily fontos lévén az imádság, következik, hogy a hitelemzőnek minden erejéből arra kell törekednie, hogy tanítványai *jól* imádkozni megtanuljanak.[2] Jó pedig akkor lesz az imádság, 1. ha a gyermekek az imaformákat tudják és értik; 2. ha belső és külső áhitattal végzik.

I. 1. Az *imaformákra* vonatkozólag tudnia kell a hitelemzőnek, hogy csak azokat szabad megtaníttatnia, a melyek egyházi jóváhagyásban részesültek.[3]

Ezek közül a kath. népiskolák Tanterve a következőket jelöli ki begyakorlás végett:

I.—II.oszt. Keresztvetés; Miatyánk; Üdvözlégy; Hiszekegy; Tízparancsolat; az egyház öt parancsolata; hét szentség; reggeli és esti ima. — Asztali áldás. — Úr angyala. —

III.—IV. osztályban az előbbiekhez járul a Rózsafűzér.

Ezek mellett azonban a *rendkívüli alkalmakra* szóló imádságokat is el kell sajátíttatnunk. Ha ezek az imák csak röpimádságok volnának is, mégis megvan az a hasznuk, hogy a gyermekek hozzászoknak ahhoz, hogy minden eseményt vallásos szemmel nézzenek s mindenben a Gondviselés működését lássák.

Ha tehát a gyermekek kereszt vagy templom előtt mennek el, a fiúk emeljék meg kalapjukat, a lányok hajtsák meg magukat s mondják: „Oh Jézusom, néked élek; oh Jézusom, néked halok; oh Jézusom, tied vagyok élve és halva. Amen." — Szent kereszt előtt: „Imádunk téged, legszentebb Urunk, Jézus Krisztus és áldunk, mert a te szent kereszted által megváltottad a világot." — Midőn szentelt vízzel meghintik magukat: „Hints meg engem,

[1] *Ar. sz. szt. János* Orat. 2. de precat.

[2] „A ki jól imádkozik, jól él", mondja *szt. Ágoston* (Hom. 40. de divers.).

[3] A nép között nagyon el vannak terjedve bizonyos imádságok, melyek egyáltalán nem egyeztethetők össze a kath. egyház tanításával és eljárásával. Ezek rendszerint úgy terjednek, hogy egyik a másiknak küldi, nem ritkán idegen városból, s mivel az imádság vége pokollal s más rettentő büntetésekkel fenyegeti azt, a ki tovább nem küldi, nem igen merik megsemmisíteni. A hitelemző erre is terjessze ki figyelmét s tanítsa meg a gyermekeket, hogy az ilyen imádságokat tovább adni nem szabad, hanem meg kell semmisíteni.

Uram, izsóppal, és megtisztulok, moss meg engem, és fehérebb leszek a hónál." — Ha a lélekharang szól: „Szt. József, haldoklók pártfogója, könyörögj érettünk," vagy: „Asszonyunk, Szűz Mária, Istennek szent anyja, imádkozzál érettünk, bűnösökért, most és halálunk óráján. Amen." — Ha temető mellett mennek el: „Adj, Uram, örök nyugodalmat nekik." — Villámláskor, mennydörgéskor: „Szabadíts meg a gonosztól. Amen." vagy: „Mennykőtől és égi háborútól, ments meg, Uram, minket." — Kísértés idején: „Oh Jézusom édes Szíve, add, hogy téged mindig jobban szeresselek", vagy: „Máriának édes Szíve, légy az én menedékem."

Hasonlóképen el kell sajátíttatnunk az „Oltalmad alá futunk" és „Emlékezzél meg" kezdetű imádságokat,[1] hogy a bold. Szűz védelmét a gyermekek a maguk számára mindig kikérhessék.

Mivel a tanítás előtt és után mondandó imádság is a vallásgyakorlatokhoz tartozik, azért ezeket is az egyházi hatóság írja elő. Az ú. n. „felekezetnélküli" imádságokat, melyeket egyformán mondhat keresztény és pogány, mellőzni kell.

Természetes, hogy míg a gyermekek a megfelelő imádságot nem tudják, addig a Miatyánk és Üdvözlégy lesz reggeli, esti, asztal előtt és után, tanóra előtt és után stb. mondandó imádság. Erre a kicsinyeket a betanulás után mindjárt figyelmeztetnünk is kell.

2. Az imádságokat prózában taníttassuk meg. A verses imádságokat csak módjával használjuk és csak az alsó osztályokban; mert igaz ugyan, hogy a verses alak megkönnyíti a megtartást, de a hamis hangsúlyozással előmozdítja a rossz felfogást és értelmezést is. Ugyanezen okból a verseket sem szabad soronként, hanem értelem szerint, az emléztetés szabályainak tekintetbevételével megtaníttatnunk. A versek legyenek külső alakra és belső tartalomra egyaránt kifogástalanok.

3. Mivel az imádságnál a gyakorlat a fő, a gyermekeket folytonosan buzdítani kell az imádkozásra s gyakran kell tőlük kérdeznünk, vajjon imádkoztak-e? elmondták-e ezt vagy azt az imádságot? A ki igenlő választ ad, meg kell dicsérnünk; de a ki tagadólag válaszol, azzal se bánjunk szigorúan, mert a kis gyermek feledékeny s félelemből könnyen rákap a hazudozásra. Inkább találjon ki számára a hitelemző valamiféle valószínű

[1] L. a II. Függeléket.

mentséget (pl bizonyára elfeledted) s ehhez csatoljon rövid buzdítást Igy kell eljárnunk mindaddig, míg a gyermek meg nem szokja a rendes imádkozást.[1]

E mellett azonban a hitelemző ne hanyagolja el az imádságoknak iskolai gyakorlását sem. A tanítás előtt és után való imádkozás jó alkalom arra, hogy a ritkábban előjövő imádságokat felfrissítsék emlékezetükben a tanulók, ha ezeket felváltva az előbbiekhez csatoljuk.[2] De használjuk fel azokat az alkalmakat is, melyeket az imádságok ismétlésére az egyházi év, nemkülönben a katekizmus és biblia tárgyalása nyújt. Pl. szombaton ismételtessük az „Oltalmad alá futunk“ vagy „Emlékezzél meg“ kezdetű imádságot; csendítéskor a halottakért imádkoztassunk stb.

II. Az imádkozás *helyes módja* megkívánja a belső és külső figyelmet.

1. A belső figyelem abban áll, hogy értelmünket arra irányítjuk, a mit mondunk.

Hogy a gyermeket erre képesítsük, szükséges, hogy az imaformákat nekik jól megmagyarázzuk. Természetes, hogy egészen kis gyermekeknél nem lehet szó beható magyarázatról; de azért mégis oda kell törekednünk, hogy legalább valamennyire értsék az imádságban kifejezett gondolatokat. Különben, ha az áhitat érzelmét sikerült szíveikben fölkeltenünk, akkor nincs mit tartani attól, hogy rosszul fognak imádkozni. A nagyobb tanulóknál se legyen a magyarázat terjengős, hanem rövid és szívhez szóló.

A magyarázat lehetőleg fűződjék valamely bibliai eseményhez[3] s haladjon mondatról mondatra. A hosszabb imádságokat részekre kell bontanunk, a melyek pedig már fel vannak tagolva, pl. a katekizmusban a Miatyánk, a Hiszekegy, azokat ezen felosztás szerint tárgyaljuk. Ha az imádság egyúttal tantétel is, akkor ha azt a tantétel letárgyalása után kell tanulni, külön

[1] *Ernesti*, Methodik des Religionsunterrichtes in der kath. Volksschule. Paderborn. 1898. 171. l.

[2] Az „Úr angyala“ pedig délelőtt legyen a felsőbb osztályokban tanítás után való imádság.

[3] Pl. a *Miatyánk* tárgyalásánál kiindulhatunk a biblia amaz elbeszéléséből, mely elmondja, hogy miképen kérték az apostolok az Üdvözítőt, hogy tanítsa meg őket imádkozni. — Az *Üdvözlégy* magyarázatát alkalmasan összeköthetjük az angyal megjelenésével, midőn az Üdvőzítő születését tudtul adja a b. Szűznek.

magyarázatra nincs szükség; mert ha a gyermekek jól felfogták a tant, akkor megértették az imádságot is

2. A külső figyelem mindannak távoltartása, mi a léleknek Istenre való irányulását zavarhatná. Ennélfogva

a) el kell távolíttatnunk mindent, mi a gyermeket szórakozottá tehetné: könyvet, melyre nincs szükség, tollat, írótáblát stb., mondjuk meg előre azt is, hogy mit fogunk imádkozni, mert így elkerüljük az össze-vissza beszédből származó szórakoztató zavart.

b) Külső testtartásukban se legyen semmi zavaró. Ezért vigyázzunk, hogy az iskolában imádság közben egyenesen álljanak, a templomban pedig egyenes felső testtel térdeljenek; fejüket ne horgasszák előre, se ne tartsák oldalt; szemüket irányítsák a feszületre; kezüket a mellen tegyék össze. Míg ez mind meg nem történt, addig az imádságot ne kezdjük el. Azért előbb nézzünk szét, vajjon rendben állanak-e? Ha valami helytelenséget veszünk észre, figyelmeztessük, a kinél ez előfordul, de imádság közben nincs helye a figyelmeztetésnek. Míg az imádságot egészen be nem fejezzük, a gyermekek semmihez se nyúljanak.

c) Az imádságot a tanulók az „Imádkozzunk!“ szóra kezdjék egyszerre és egy hangon s mondják hangosan, de ne kiabálva, lassan, de ne vontatva, értelmesen és tisztán, de ne mesterkélten és ne erőltetve. Mindezt könnyen elérjük, ha a gyermekekkel együtt imádkozunk. A helytelenül végzett imádságot szelíd figyelmeztetés után ismételtessük meg.

Vigyázzunk arra is, hogy mindenki imádkozzék, és ne tűrjük, hogy valaki kivonja magát alóla. Ezért aki elkésik, ne üljön előbb a padba, amíg mellette a tanóra előtti imádságot csendben el nem mondja.

d) Az áhitatot előmozdítjuk azzal is, ha figyelmeztetjük a gyermekeket, hogy a merő ajakimádság mitsem ér; ha gyakran emlékezetükbe idézzük a jó imádkozás kellékeit és ha megóvjuk őket a túlzástól. Sem a sok, sem a hosszú ima nem vezet jóra, mert a gyermekek megúnják; de a sóhajtozások, szem- és arcjáték sem egyeznek az imádság méltóságával, azért ezekről le kell szoktatnunk a gyermekeket.[1]

[1] *Ohler* i. m. 185. k. ll.; *Pruner*, Lehrbuch der Pastoraltheologie. Paderborn. 1901. II. k. 51. k. 1.

26. §. A nyilvános istentiszteleten való részvétel.

1. Minden keresztény köteles részt venni a nyilvános istentiszteleten. E kötelezettség részint természeti törvényen alapul, részint külön kijelentett isteni és egyházi törvényen.

a) Az emberi természet ugyanis olyan, hogyha valamit igazán érez szívében, azt elrejteni nem tudja, hanem külsőleg is iparkodik annak kifejezést adni. Ha tehát lelkünkben az igaz vallásosság lángja lobog, azt külsőleg is nyilvánítanunk kell, mi a nyilvános istentiszteleten való részvétellel történik.

b) Kötelesek vagyunk embertársaink épülését jó példánkkal előmozdítani. Minthogy azonban embertársaink lelkünkbe nem láthatnak, e kötelességünknek csak úgy teszünk eleget, ha a külső istentiszteleten is megjelenünk.

c) Krisztus Urunk maga is engedelmeskedett a szertartásos törvényeknek,[1] ő maga is élt szertartásokkal[2] és az isteni malasztot látható szertartásokhoz, a szentségekhez kötötte [3]

d) Ezenkívül az Üdvözítő egyenesen megparancsolta, hogy a külső istentiszteleten részt vegyünk, midőn így szólt: „A ki megvall engem az emberek előtt, az ember fia is megvallja azt Isten angyalai előtt. A ki pedig megtagad engem az emberek előtt, megtagadtatik az Isten angyalai előtt" (Luk. 12, 8. k.).

e) Erre útasít az anyaszentegyház is, midőn szívünkre köti, hogy vasár- és ünnepnapokon ájtatosan hallgassunk szentmisét.

Az istentiszteleten való részvétel parancsa mindazokat kötelezi, kik eszük helyes használatával birnak, tehát a gyermekeket is 7 éves koruktól fogva.

2. Hogy a gyermekek öntudatosan vehessenek részt az istentiszteleten, be kell őket vezetnünk mindazon fontosabb cselekvények és tárgyak értelmébe, melyekben az istentisztelet áll vagy a melyek vele összefüggnek.

[1] Pl. látogatta a templomot (Luk. 2; Ján. 2; Ján 19.); megtartotta a husvéti ünnepeket (Mát 26, 17. kk) stb.

[2] Pl. a siketnéma meggyógyításánál kezével érintette annak fülét és nyelvét (Márk 7, 33); a vaknak a szemét sárral kente meg (Ján. 9, 6); midőn tanítványainak a Szentlelket adta, rájuk lehelt (Ján. 20, 22.) stb.

[3] Pl. az utolsókenet szentségénél (Jak. 5, 14.); az Oltáriszentségnél (Mát. 26, 26. kk.); a keresztségnél (Márk 16, 16.; Ján. 3, 5.) stb.

Az oktatásnak ama szabálya, mely az előadást a szemlélet alapjára helyezi, főképen itt érvényesül. Minél magasabb azonban az osztály, annálinkább előtérbe lép az istentisztelet hittani tartalma vagyis az, hogy az egyes cselekvényekben melyik hitigazság nyer kifejezést. Ennek kifejezésére a katekizmus egyes részei és tantételei bőséges alkalmat szolgáltatnak, mivel szorosan összefüggnek az egyházi év ünnepeivel.

Az istentiszteleten való öntudatos részvételnek a jele, ha a gyermekek *imádságos könyvből* tudnak imádkozni. A hitelemzőnek tehát az imádságos könyv használatának helyes módjára is meg kell tanítania őket, hogy tudják, mikor mely imádságot kell mondaniok s ne minden terv nélkül forgassák ide-oda a könyv leveleit. Ügyeljen arra is, hogy csak püspökileg jóváhagyott imádságos könyvek kerüljenek a gyermekek kezébe.

3. Mivel a gyermek természeténél fogva könnyelmű, nagy gondot kell fordítanunk arra, hogy az istentiszteleten illedelmesen és ájtatosan vegyen részt. E végből úgy kell szoktatnunk, hogy nemcsak elöljáróinak jelenlétében, hanem ha azok nem is látják, mindenkor tisztességesen viselkedjék a szt. helyen. Követeljünk tőle mindenütt, templomban, toronyban, sekrestyében csendes magaviseletet; tiltsuk el a hangos játékot, tréfát, nevetést ezeken a helyeken. Mindez nem lesz nehéz, ha a hitoktató gondos ellenőrzést gyakorol. De ezt végezze maga személyesen s csak akkor helyettesíttesse magát mással (szülővel, tanítóval), ha másnemű fontosabb teendői ebben megakadályozzák. Nagyobb gyermeket csak akkor bízzon meg a felügyelettel, ha épenséggel nem volna más, ki azt el tudná végezni.

Nagyon megkönnyíti a felügyeletet, ha a gyermekeknek iskolában, templomban megvan a kijelölt helyük, állandó párjuk; ha mindig oly sorrendben mennek, a hogy az iskolában szoktak ülni; ha menetközben egymás kezét fogni, a templomban egymásra támaszkodni, helyet cserélni nem engedjük.

Ha valamelyik gyermek istentisztelet alatt pajkosságot követ el, a hitelemző ne hagyja büntetlenül. A büntetés azonban ne történjék istentisztelet alatt, hanem azon kívül; alatta elég, ha komoly pillantással, intéssel, újjal, fejcsóválással vagy más halk jellel adunk kifejezést nemtetszésünknek. A dorgálással mindig kössünk össze egy kis tanítást az istentisztelet szentségéről.

Az istentisztelethez tartozik 1) a szentmise, 2) Isten igéjének hallgatása, 3) más ájtatosságokban való részvétel, 4) a szentségekhez való járulás.

27. §. A szentmise.

I. A szentmise az első és legfontosabb istentisztet, mert ez a forrás, melyből a malaszt az ember lelkére kiárad. A gyermekeket tehát már korán kell arra szoktatnunk, hogy azon buzgósággal és áhitattal vegyenek részt.

A szentmisén való részvételhez megkívántatik:

1. a *fizikai jelenlét* a mise kezdetétől fogva végéig. A hitelemző tehát szoktassa rá a gyermekeket, hogy a szentmisén mindig pontosan jelenjenek meg s onnan ne távozzanak el előbb, míg az véget nem ér. Legjobb, ha a gyermekek az iskolában gyülekeznek össze, onnan párosan mennek templomba s ugyanígy vissza. Ha valaki elmarad, a hitelemző kérje számon az elmaradás okát; de ennek elbírálásában csak ott legyen szigorú, a hol határozott hanyagságot vagy rossz akaratot tapasztal.[1]

2. A *külső figyelem*, hogy áhitatukban semmi se akadályozza. A hitelemző tehát ragadjon meg minden alkalmat, melyet a tananyag nyújt,[2] hogy a gyermekekbe mélyen bevéshesse a tiszteletet Isten háza iránt s minden illetlenkedéstől elrettentse. Gyakran szóljon nekik a jutalomról, melyet Isten azoknak ígér, a kik iránta és háza iránt tisztelettel viseltetnek, s a büntetésekről, melyekkel az illetlenkedőket sújtja; az illedelmes viselet szépségéről, az illetlenkedés csúnyaságáról; a módról, hogyan kell magukat a templomban viselnök stb.

3. A *belső figyelem*, mely a külsővel kapcsolatban az áhitatot képezi. Ennek a szentmise hallgatásánál három foka van.[3]

a) Az első fok, melyre az alsó osztályú gyermekek is rávezetendők, abban áll, hogy figyeljenek a misézó pap szavaira és mozdulataira s azokhoz szent tisztelettel csatlakozzanak. Erre a

[1] Kimentő okok: a gyermek szülcinek vagy hozzátartozóinak betegsége; ruhahiány; rossz idő; rossz út; a családban előforduló fontosabb esemény. pl. esküvő v. valamely szerencsétlenség (tűzvész).

[2] Pl. Isten végtelenül szent; Jákob álma; az égő csipkebokor; Jézus és az árúsok stb.

[3] L. *Schőberl—Tóthfalussy* i. m. III. k. 109. k. l.

gyermekeket úgy szoktatjuk rá, hogy a szentmisénél előforduló fontosabb cselekményeket eleven leírással, vagy a mi még jobb, alkalmas képpel szemléltetjük s a tanulókat felhívjuk, hogy ezeket figyeljék meg a templomban. E mellett mindig meg kell tőlük kérdeznünk, hogy a szentmisénél mit vettek észre s hogy ájtatosan voltak-e rajta jelen.

b) Az áhitat második foka, melyet a II. osztály tanulóinak kell elérniök, az, hogy figyeljék meg a szavak és cselekmények *értelmét,* a melyeket hallanak, olvasnak vagy látnak. Tehát ismerniök kell a szentmise főrészeit s azoknak rövid magyarázatát, továbbá hogy mily módon lehet nekik egész mise alatt a pap cselekményeivel foglalkozniok s így vele egyesülniök; miképen lehet az iskolában tanult imádságokat alkalmazniok.[1] Ha lehetséges, már itt taníttassuk meg velük gyermekeknek való imádságos könyvecskékből a szentmise egyes részeire szóló imádságokat.

c) Az áhitat harmadik fokán, melyre a III. osztályú tanulóknak kell eljutniok, közvetetlenül Istenre irányítjuk figyelmünket imádság vagy elmélkedés útján s egészen vele foglalkozunk. Ezen a fokon tehát a gyermekeknek már jól kell tudniok használni az imádságos könyvet, és a kiknek nincs könyvük, legalább könyv nélkül tudják a miseimádságokat. Ezenkívül ha nem is mindig, de gyakran imádkozzák mise alatt a rózsafűzért.[2]

A változatosság kedvéért ajánlatos, hogy mise alatt közösen is imádkozzék az ifjúság a hitelemző, tanító, ájtatos világi hívő, esetleg nagyobb tanuló előimádkozása mellett.

II. A szentmise hallgatásával összefügg a *szentmisénél való*

[1] Pl. a mise kezdetén ébresszenek magukban bánatot; Kyriénél mondják: „Uram! irgalmazz nekünk! Krisztus! kegyelmezz nekünk! Uram! irgalmazz nekünk!“ Az angyali dicsének (Gloria) mondáskor: „Dicsőség a magasban Istennek, és békesség a földön a jóakaratú embereknek.“ A pap imádságainál imádkozzák el a Miatyánkot és Üdvözlégyet; az apostoli hitvalláskor a Hiszekegyet; felajánláskor ajánlják fel Istennek napi munkájukat és egész életüket; Úrfelmutatáskor ébresszék fel a hit, remény és szeretet erényét ezen szavakkal: „Oh édes Jézus, oh kegyes Jézus, oh irgalmas Jézus, imádlak lelkem mélyéből, szeretlek tiszta szívemből, neked élek, neked halok, élve és halva tied vagyok. Amen.“ A pap áldozásakor ébresszék fel magukban a lelki áldozás vágyát; utolsó evangéliumkor kérjék Isten áldását.

[2] Szal. szt. Ferenc azt ajánlja, hogy hetenkint legalább egyszer a szt. olvasó legyen a templomi imádság.

szolgálat vagyis a minisztrálás, melyre, mivel erkölcsi és pedagógiai jelentősége van, szintén szükséges, hogy kiterjessze gondját a hitelemző. A minisztrálás ugyanis iskola, melyben a gyermekek áhitatot, fegyelmet és rendet tanulnak.

Minthogy a minisztrálók áhitatától és magaviseletétől nem kis mértékben függ a szentmisén résztvevők áhitata, azok megválasztása és a szolgálatra való kioktatása a hitelemző szorgos feladatai közé tartozik.

1. Mivel a minisztrálás bizonyos fokú szellemi fejlettséget tételez fel, csak a felsőbb osztályok (III—VI.) tanulói alkalmasak reá. Ezek közül is azokat válasszuk ki, a kik értelmesek, szorgalmasak és az iskolában és azonkívül is jó viseletűek. Mindezek kivétel nélkül vegyenek részt a kismisénél való szolgálatban, nagymisénél azonban a legügyesebbek segédkezzenek. Különösen ne útasítsuk vissza ruházatuk miatt a szegényeket, mert ez nagyon zokon esnék nekik, s különben is minden templomban vannak a minisztrálók számára ruhák, melyek eltakarják a szegény tanulók ruháinak fogyatékosságát, de viszont a jobb családból való gyermekeket is vonjuk bele, hogy a szegényebb gyermekek ne tekintsék az oltárszolgálatot nyerséghajtó fáradozásnak ama csekély jutalom miatt, melyet ilyenkor kapni szoktak.

2 Az oltárszolgálat módját mindig a hitelemező tanítsa meg; ne bízza ezt sem a sekrestyésre, sem nagyobb gyermekekre, mert oly hibákra taníthatnák meg a kezdőket, melyeket később a hitelemző minden fáradozása sem tudna kiirtani. A szöveg tanításánál vigyázzon, hogy a gyermekek minden szót lassan, tisztán hangsúlyozva ejtsenek ki. A beemléztetés természetesen nagy türelmet és fára'ságot igényel, mert oly szövegről van szó, melyet a gyermekek egyáltalán nem értenek; de megkönnyíti a munkát, ha azt nekik lefordítja s röviden megmagyarázza. Technikai szempontból pedig legjobb, ha úgy jár el, hogy magyar kiejtés szerint felír egy mondatot a táblára s ha lehet, függőleges vonalakkal az egyes részeket elválasztja, utána ő maga többször elolvassa, majd másokkal, végül valamennyivel ismételten elolvastatja. Ha valamennyien jól tudják már olvasni, akkor lassankint letöröl a szavakból egyes betűket s így olvastatja a szöveget. Időről-időre megkérdezi azt is, hogy ennél vagy annál

a szónál milyen betűt hagyott el. Utoljára nem marad a szóból a táblán más, mint a kezdő betű. Mikor egyenkint ezeket is elhagyja, a gyermekek már tudni fogják a szöveget.[1]

Ha a szöveget a gyermekek már jól tudják, akkor a szertartások tanításához fogunk. Itt arra kell vigyáznunk, hogy azokat az egyházi előirás szerint végezzék.

3. Ha a gyermekek a szöveget és a cselekményeket az iskolában begyakorolták, akkor oda engedhetjük őket az oltárhoz. Minthogy azonban a szokatlanság zavarba hozhatja őket, eleinte mindig párosával rendeljük ki, úgyhogy a kezdő mellett, a ki eleinte a bal oldalon segédkezik, legyen mindig egy gyakorlott a jobb oldalon, a ki amazt, ha szükséges, figyelmeztesse a teendőre. Magánosan csak azok szolgáljanak, a kik a teendőkben teljesen jártasak.

Hogy pedig a gyermekek el ne felejtsék, a mit megtanultak s a gyakorlatban állandóan megmaradjanak, ne váltogassuk őket mindennap, hanem hosszabb ideig, pl. egy egész hétig ugyanazok minisztráljanak. Erre való tekintettel készítsük el a beosztást, melyet az iskolában függesszünk ki, hogy mindenki jó előre tudhassa, mikor kerül rá a minisztrálás sora.

4. Végül nagyon fontos, hogy a hitelemző a minisztrálókat a sekrestyében is, az oltárnál is figyelemmel kisérje s ne tűrje el rendetlenkedésüket. Azért parancsolja meg nekik, hogy a templomon keresztül ne szaladgáljanak; a sekrestyében szükség nélkül ne beszélgessenek; ha ide belépnek vagy innen eltávoznak, keresztény módra „Dicsértessék a Jézus Krisztus"-sal köszönjenek; ott szükségtelenül ne időzzenek; a szent edényekhez,

[1] Pl. ha a *lépcsőimának* első mondatát kellene beemléztetnünk az eljárás ez volna:

Pap: Introibo ad altare Dei.

Min.:	Ád	Deum	kvi	letifikát	ánimám	meám.
	Ád	„	„	„	„	meá.
	„	„	„	„	„	me...
	„	„	„	„	„	m...
	—	—	—	—	—	—
	Ád	Deum	k...	l... ...	á......	m......
	---	---	---	---	---	---
	Á	D...	k...	l........	á......	m......

ostyákhoz, kannákhoz ne nyúljanak; az oltárnál ne tekingessenek szerteszét; a csengetyűvel nagy zajt ne csapjanak; ne nevetgéljenek; ne fecsegjenek; egymásnak ne integessenek Ha valaki többszörös intés dacára is rendetlenkednék, azt zárjuk ki egy időre a minisztrálásból. De megjavulás után vegyük vissza, mert a tapasztalás szerint az ilyennél a javulás legtöbbször állandó.

28. §. Isten igéjének hallgatása.

1. „Aki Istentől van, Isten igéit hallgatja", mondja isteni Üdvözítőnk.[1]

E szavak világosan mutatják, hogy Isten igéjét hallgatni minden kereszténynek szent kötelessége; mert az Isten igéje megőriz a bűntől, megmutatja az üdvösség útját s a bűnösöket bűnbánatra és javulásra serkenti. Eme kötelesség alól tehát a gyermekek sem menthetők fel, sőt tekintve a nagy befolyást, melyet Isten igéje a vallásos életre gyakorol, annak hallgatásához jókor hozzászoktatandók.

2. Mivel a gyermekek az összefüggő prédikációt még nem tudják figyelemmel kísérni, másrészt mivel a prédikáció az ifjakat és felnőtt híveket tartja szem előtt, Isten igéjének hirdetése nem lesz prédikáció, hanem a szentszakaszok (perikopák) magyarázása, melyen csak az iskolába járó nagyobb gyermekek vesznek részt. Igy a hitelemző tekintettel lehet a gyermekek felfogó képességére és szükségleteire s nagyobb hatást is gyakorolhat rájuk.

3. A perikopák magyarázatának célja, hogy a gyermekekkel megismertessük az egyházi évet s bevezessük őket az egyházi életbe. Meg kell mutatnunk a gyermekeknek, hogy az egyházi év nem más, mint Krisztus Urunk megváltó működésének állandó megújítása, s az általa szerzett malasztoknak az emberekkel való folytonos közlése.

Az első perikopa magyarázatát tehát megelőzi az egyházi év rendszerének és beosztásának rövid ismertetése, mely míg egyrészt felújítja és megerősíti, addig másrészt bővíti azon ismereteket, melyeket a gyermekek erre vonatkozólag az alsóbb osz-

[1] Ján. 8, 47.

tályokban szereztek. Az egyes ünnepkörök előtt újolag megbeszélés alá kerül az ünnepkör főünnepe az ő elő- és utóünnepeivel, hetenkint pedig a következő hétnek ünnepei, szertartásai és szokásai képezik a magyarázathoz a bevezetést.

A szentszakasz tárgyalása a következő módon megy végbe. Miután a hitelemző hamarosan számonveszi a hiányzókat, a gyermekek adott jelre felállanak, magukra hangos szóval keresztet vetnek s a kellő módon összeteszik kezüket. Ekkor a hitelemző értelmesen felolvassa az evangéliumot, melyhez a magyarázat kapcsolódik. Azután megmagyarázza a még ismeretlen vagy nehezen érthető szavakat és kifejezéseket. Itt jó szolgálatot tesznek a bibliai történetek; mert ha valamely ismeretlen kifejezést olyannal pótolunk, melyeket a gyermekek már tanultak, több magyarázatra már nincs szükség. Erre annak kimutatása következik, hogy mily igazságokat foglal magában a perikopa. Ha ezek az igazságok a katekizmusban előjönnek, mindig a katekizmus feleleteinek szavaival kell összefoglalni. Miután a hitelemző ezt röviden előadta s megmagyarázta, alkalmazza a gyermekekre. Végül pedig a tartalmat kérdésekkel vegye számon.[1]

A kikérdezésnél elégedjünk meg azzal, ha a gyermekek a legfontosabb dolgokat megjegyezték. Ezt se kívánjuk mindenkitől; a mit egyik nem tud, majd kiegészíti a másik. A főgond odairányuljon, hogy a gyermekek tisztában legyenek a lényegessel. Ha tehát azt vesszük észre, hogy a gyermekek azt jegyezték meg, a mi mellékes, vezessük őket rá a fontos, a lényeges tudnivalóra: az alapgondolatra és ennek alkalmazására.

A perikopa magyarázata ne tartson tovább félóránál. Előadása legyen élénk, szemléltető, vonzó és érdekes, mit példák, hasonlatok alkalmazásával könnyű elérni.

29. §. Az egyházi ének.

1. Az istentisztelet fényének és méltóságának emelésére, nemkülönben a vallásos érzelem ápolására nagy befolyással lévén az ének, az egyház annak művelését mindig szívén viselte s az apostol szavaira[2] támaszkodva, kívánta is, hogy hívei necsak

[1] *Ernesti* i. m. 19?. k. II ; *Noser* i. m. 149. k. 1.

[2] Efez. 5, 18. k. : Teljetek be Szentlélekkel, szólván egymás között zsoltárokkal, dícséretekkel és lelki énekekkel, zengedezvén és énekelvén szívetekben az Úrnak.

imádságukkal, hanem énekükkel is magasztalják Istent. Ez okból a hitelemzőnek feladatai közé tartozik az is, hogy a gyermekeket az egyházi énekekbe bevezesse.

2. De nem minden egyházi ének való arra, hogy megtanultassuk. Az oly énekek, melyeknek tartalma vagy dallama nem egyházias szellemű vagy nagyon nehéz, kifejezéseik cikornyásak, semmitmondók, nevetségesek, — mind mellőzendők. A különben jó, de hosszú vagy ritkán előforduló énekeket is figyelmen kívül kell hagynunk.

A kiválasztott énekek osztályok szerint osztandók be, úgyhogy alsóbb osztályokban a könnyebbek, felsőbbekben a nehezebbek jőjjenek tárgyalás alá. Számuk osztályonkint és évenkint az 5—6-ot ne haladja felül.

3. Minden éneket, melyet be akarunk gyakoroltatni, előbb meg kell magyaráznunk. Az előadás az általános szabályok szerint[1] megy végbe azzal a különbséggel, hogy az előkészítésben itt az éneknek megfelelő lelki hangulat előidézésére esik a legnagyobb súly, mivel az ének csak úgy lesz igazán nevelő értékű, ha benne a hangulat és kifejezés egybevág.

A hangulatot ama helyzet, körülmény vázolása kelti fel, melyből a költemény fakad, melynek tehát az ének hű kinyomata.[2] De ebben is legyünk takarékosak: rövid, de világos és határozott vonásokkal domborítsuk ki azt, mi a hangulatkeltéshez szükséges. Ismert körülményeknél elég, ha néhány kérdéssel felfrissítjük az emlékezetben.

Mivel a gyermekeknek rendszerint nincs énekes könyvük, a szöveget az iskolában kell beemléztetnünk. Az emléztetés a vers-tanulás mintájára történik,[3] de ha a szöveg és a dallam teljesen egybevág, igen célszerű a szöveget a dallam ütemének tagoltsága szerint elmondani és elmondatni.

A könnyű énekeket előzetesen betanítani nem szükséges.

4. Ha a tanulók az ének szövegét tudják, akkor a dallammal való társítás következik. Ez úgy történik, hogy a hitelemző

[1] L. 16 §.

[2] Pl. „A keresztfához megyek“ kezdetű énekhez bevezetésképen elmondjuk, hogy az Üdvözítő megfeszíttetésénél jelen volt a bold. Szűz Mária is. Az „Ez nagy szentség“ kezdetű énekhez lefestjük az utolsó vacsora jelenetét

[3] V. ö. 25. §. I. 2.

először elénekli az egész éneket (hangszer kíséretével), azután önálló részekre bontja s az egyes szakaszokat előbb egy-két jobb hallású tanulóval, majd csoportonkint, végül valamennyivel elénekelteti. Közben az esetleges ismétlésekre figyelmezteti a tanulókat, mert ez a tanulást nagyon megkönnyíti.

Ha a dallamot rithmikailag és melódia tekintetében is jól tudják, következik az ének dinamikai árnyalása vagyis a színezés. Itt arra kell vigyáznunk, hogy a tanulók hangját meg ne erőltessük, se a magassággal, se a mélységgel, se az erősséggel, nehogy esetleg gyógyíthatatlan torokbajt szerezzünk nekik. A gyermek hangjának természetéhez a halk (piano) és a félerős (mezzoforte) hang illik, miértis a gyermekek eme két hangárnyalatban gyakorlandók. Kivételképen előfordulhat még az erős (forte) hang is, de a teljes erejű (fortissimo) éneklés egyáltalán mellőzendő.

Míg a gyermekek nem tudják az éneket helyesen előadni, a gyakorlatnak állandónak kell lennie. De azért e mellett a már megtanult énekeket is szükséges felújítanunk. Ily ismétlések alkalmával a hitelemző már ne énekeljen a gyermekekkel, hogy a hibákat könnyebben észrevehesse, s hogy a gyermekek önállósághoz szokjanak.

Végül szükséges, hogy a hitelemző az éneklés higienikus szabályait is szem előtt tartsa.[1]

[1] Eme szabályokat bőven tárgyalja a neveléstan, azért mi csak a legfontosabbak felemlítésére szorítkozunk. Első sorban szoktassuk a gyermekeket a szöveg tiszta kiejtésére. Azután tanítsuk természetes testtartásra és helyes lélekzetvételre. Előbbi tekintetben legcélszerűbb, ha a gyermekek egyenesen és szabadon állva énekelnek, mellük természetesen feszüljön ki, lábaik egymás mellett legyenek, ruházatuk ne tapadjon szorosan a testhez, fejük ne legyen hátraszegve, se előre hajtva. A száj nyílása fekvő ⊂⊃ alakhoz hasonlítson, s az alsó és felső fogsor legalább egy hüvelyknyire legyen egymástól. A tátott száj akadályozza az éneklést. A lélekzetvételnél egyenletes és mély lélekzés a fő és a levegőnek takarékos felhasználása. Vigyázzunk arra is, hogy lélekzetvétellel a szavakat meg ne szakítsák; ezért figyelmeztessük, hogy hol kell lélekzetet venni.

Arra is ügyeljünk, hogy hideg évszakban a tanulók ne menjenek mindjárt ki a szabad levegőre, s hogy mikor ki is mennek, torkukat és mellüket ne érje közvetetlenül a hideg levegő.

Egyfolytában hosszú ideig sem egyeseket, sem az egész osztályt nem szabad énekeltetni. L. *Állami tanterv* 238. k. 11.; *Bogisich,* A ker. egyház ősi zenéje. Eger. 1879. 306. k. 1.

Fontos kérdés, hogy mit tegyen a hitelemző azon tanulókkal, kik látszólag képtelenek énekelni? Ez a képtelenség vagy abban nyilvánul, hogy a tanuló nem tud tisztán énekelni vagy pedig hogy nem találja el a kellő hangmagaságot. Mindkét fogyatékosság sokszor csak a hangadó szerv gyakorlatlanságának a következménye, de származhatik a hallószerv hibájából is. Bármelyik forrásból eredjen is, a hitelemzőnek az ilyen gyermekek iránt elnézéssel kell lennie, nehogy elkedvetlenedjenek vagy épen társaik gúnyjának céltáblái legyenek. Legcélszerűbb őket a jobb hallású növendékek közé állítani s koronként barátságosan érdeklődésre serkenteni. Elhallgattatni vagy az ekléstől eltiltani őket nem szabad.

A begyakorolt énekeket a tanításban is felhasználhatjuk, ha rá alkalom nyílik, sőt hébe-korba az imádság helyét is pótolhatják. A templomban pedig az ének váltakozzék a hangos imádsággal.[1]

30. §. Más egyházi ájtatosságok.

Az említetteken kívül az anyaszentegyháznak más ájtatosságai is vannak, melyek szintén arra szolgálnak, hogy a bennük való részvéttel hitünkről külsőleg is tanúságot tegyünk s magunkban és felebarátainkban a vallásos érzést tápláljuk és neveljük. Ezen ájtatosságokon való részvétel a gyermekekre nézve nagy fontosságú, mert általa erősödik hitük, növekszik szeretetük, s gyarapodik ragaszkodásuk az anyaszentegyház és intézményei iránt.

De nem minden egyházi ájtatosság való a gyermekeknek, hanem csak az olyanok, melyek körülményeiknek megfelelnek s lelki szükségleteiket kielégítik. Ide tartozik: 1. némely egyházi áldás, 2. az imagyakorlat, 3. a körmenet, 4. a vallásos társulatokban való részvétel.

1. Az egyházi áldások közül a gyermekekre nézve fontosabb a *balázsolás* vagy torokáldás és a *hamvazás*. Ezekkel a gyermekeket korán meg kell ismertetnünk, hogy tekintve nagy jelentőségüket, használatukra buzduljanak. De ne elégedjünk meg az egyszeri magyarázattal, hanem valahányszor előfordulnak,

[1] *Kováts,* Az énekes kismiséről Havi Közlöny XXV. évf. (190..) 309. k. ll. Ugyanő *Énekes kismisék a tanulóifjúság használatára* cím alatt vegyesen imádságokból és énekekből álló misehallgatási formulákat állított egybe.

felvételüket mindig előzze meg egy kis oktatás lényegükről és a módról, a melyen illő hozzájuk járulni.

Buzdítsuk őket arra is, hogy mielőtt valamely vallásos tárgyat (imádságos könyv, szt. olvasó, feszület, szobor) használatba vennének, előbb áldassák meg azt a pappal.

2. Az imagyakorlatok közül a szt. olvasó elmondása, a szombat és vasárnap délutáni istentisztelet, a szentharmad (triduum) és szentkilenced (novena) tartása jön figyelembe.

a) A *szt. olvasó* tanítása ugyancsak a III. osztályban kezdődik[1], mindazáltal célszerű gyakorlatilag már a kisebb tanulókat is megismertetni imádkozási módjával. E célból már év elején beszereztetjük mindenik tanulóval s összegyüjtvén, megszenteltetjük valamennyit oly pappal, a kinek ez áldásához búcsú is van kötve. Azután pedig saját olvasónkkal kezünkben szemléltetőleg beavatjuk őket az elmondás részleteibe.

Hogy e szép imádságot minél jobban megkedveljék, szoktassuk rá őket, hogy olvasójukat mindig maguknál hordozzák, s ha idejük engedi, napközben is mondjanak el belőle egy-egy tizedet. Májusban és októberben pedig, a mely két hónap a bold. Szűz Mária tiszteletére van szentelve, naponkint végezzék el azt.

b) A *litániákon* való részvétel már azért is ajánlatos, mert az ifjúság nem tölti el idejét haszontalan, sőt talán vétkes szórakozásokkal. Rövid, de szívhez szóló magyarázat a litániák szelleméről és tartalmáról itt sem maradhat el, de azután a fegyelemtartás lesz a hitelemző gondja, melyet ép úgy végez, mintha az ifjúság szentmisén venne részt.

c) A *szentharmad* és *szentkilenced* szintén szépen beleilleszkedik a tanulók vallásos életébe, a mennyiben tartásuk sem formához, sem időhöz nem levén kötve, a nap bármely szakában elvégezhetők. Tartalmuk lehet minden imádság, melyeket a tanulók tudnak s a végzendő jó cselekedeteket is szabadon és tehetségük szerint választhatják meg. De figyelmeztessük őket, hogy mivel az imádság eredménye az alázatos és töredelmes szívtől függ, megkezdésük előtt buzgó gyónást végezzenek. Ajánlatos, hogy némely alkalmakkor, pl. ha társuk közül valaki vagy előljárójuk beteg, a hitelemző maga is velük imádkozzék.

[1] Püsp. tanterv 12. l.

3. A körmeneteken való részvétel különös gondot igényel, mivel a gyermekeknek számtalan alkalom nyílik a szórakozásra, holott felemelő hatásuk csak abban az esetben van, ha kellő komolysággal és áhitattal vesznek részt rajtuk. Ez okból fel kell őket világositanunk a körmenetek céljáról, lefolyásáról, méltóságáról; figyelmeztessük a nagy illetlenségre, melyet pajkos viseletükkel elkövetnek; kössük szívükre, hogy szépen sorjában lépkedjenek, egymást ne lökdössék, a sorból ki ne lépjenek, ne beszélgessenek és ne nevetgéljenek. Hogy a szórakozottságot minél távolabb tartsuk tőlük, menetközben imádkoztassuk velük a szt. olvasót vagy a körmenethez illő énekeket énekeltessünk.

Ha a körmenet hosszabb ideig tart vagy hűvösebb időbe esik, az első osztályú tanulókat, valamint azokat, kik kellően felöltözni nem tudnak, nemkülönben a gyengébb szervezetűeket és betegeket a szülők vagy osztálytanítók óhajtására fel kell alóla mentenünk.[1]

4. A vallásos társulatokba való felvétel az ifjúságnak szintén nem ajánlható eléggé. Azok a kis önmegtagadások, imádságok és jó cselekedetek ugyanis már magukban véve is fontosak, mert velük eleget tesznek büneikért, s ezenfelül érdemet szereznek nekik az örök üdvösségre. De egyúttal nagy neveléstani hatásuk is van, mivel ápolják a vallásos érzést, mely ismét a tapasztalat szerint a magaviseletre rendkívül nagy befolyással bir. A gyermekeket tehát buzdítanunk kell, hogy magukat ily vallásos társulatokba felvétessék.

Különösen két társulat való az elemibe járó tanulóknak: a Jézus Szíve társulata és az Élő rózsafűzér-társulat.

A *Jézus Szíve társulatának* célja, hogy megengeszteljük az ő szentséges Szívét ama sok bántalomért, mellyel a hálátlan emberek őt naponkint illetik. A tagok kötelessége mindennap elimádkozni egy Miatyánkot, egy Üdvözlégyet és egy Hiszekegyet eme hozzájuk kapcsolt fohásszal: *Oh Jézusom édes Szíve, add, hogy téged mindig jobban szeresselek.* (300 napi bucsú). Ez a társulat bárhol önállóan megalapítható.

Az *Élő rózsafüzér-társulat* az Isten Anyjának, a bold. szt. Szűznek tiszteletét mozdítja elő a szt. olvasó elmondásával azért, hogy hathatós közbenjárása által szt. Fiánál nyerje ki az anyaszentegyház diadalát, a világ békéjét és boldogságát. Ezen

[1] V. ö. 1899. jún. 7. kelt min. rend.

imatársulat tagjai csoportokba osztatnak. Minden csoport 15 tagból áll. A csoportok azután felváltva egy-egy hónapon keresztül mindennap elimádkoznak egy Miatyánkot, tíz Üdvözlégyet a sorshúzás útján nekik kijelölt szent titokkal és egy Dicsőséget. Az imádságot kellőleg megáldott olvasón kell végezni.

E társulat csak a szt. Domokos-rend főnökségének engedelmével szervezhető. Ha azonban már van ily társulat a községben, akkor elegendő, ha a hitelemző egyszerűen átküldi a vezetőségnek a tagok névsorát bejegyzés végett.

Az olvasók megáldásának jogát a szt. Domokos-rend főnöke adja meg egyszerű kérelemre.

Mivel szükséges, hogy a társulatok tagjai öntudatosan vegyenek részt annak életében, azért az I. és II. osztály tanulóit nem kell beléjük fölvétetnünk, mert kötelességeiket hamar elfelejtik, ámbár a kiszabott imádságok el nem végzése bűnt nem von maga után. A III osztálytól kezdve is csak a jó viseletű tanulók veendők fel mintegy jutalom- és csak elismerésképen. Egy tanulót több társulatba felvenni nem célszerű, mert félni lehet, hogy a sok köteles imádsádság elvonja iskolai kötelességétől; az sem lehetetlen, hogy unalmat okoz.

Az imatársulatok megalakítása csak az iskolai elöljáróság tudtával eszközölhető. Az iskolai elöljárók azonban csak tudomásul veszik, de azt meg nem akadályozhatják, mivel a társulat tagjai nem vállalnak magukra oly kötelezettséget, mely őket iskolai teendőik végzésében akadályozná.

31. §. A szentségekhez való járulás.

1. A kath. anyaszentegyház tanítása szerint malaszt nélkül semmi természetfölötti jutalomra érdemes cselekedetet nem vihetünk végbe. A szükséges malasztot pedig a szentségek méltó fölvétele útján nyerjük meg. A hitelemző feladatai közé tartozik tehát az is, hogy a gyermekeket a szentségek méltó fölvételére előkészítse. Ez az előkészítés természetszerűleg csak azon szentségekre terjed ki, melyeknek felvétele a gyermekekre nézve kötetelező, t. i. a bérmálás, az Oltáriszentség és a bűnbánat szentségére.

2. Mikor járuljanak a gyermekek először a szentségekhez, határozott szabály nem írja elő. A szokás és az egyházi törvények csak hozzávetőlegesen állapítják meg az időt. A részleges

és közelebbi meghatározás a hitelemző joga, melyet ő az általános határozatok szemmeltartásával ugyan, de minden más érdek (pl. a szülők felszólítása, a gyermekek kérelme stb.) kizárásával gyakorol. Az általános szabály pedig azt mondja, hogy a gyermekek akkor bocsátandók a szentségek vételéhez, ha „eszükkel már élni tudnak“.[1] Ez a kor az egyes szentségeknél különböző.

a) A bérmálás szentségét tekintve, ez az idő akkor áll be, ha a gyermek alkalmassá válik a gonosz lélekkel és az érzékiséggel való küzdelemre, mi a 7. év előtt rendes körülmények között nem történik meg, miértis ámbár e szentség bármily kicsiny korúnak kiszolgáltatható, mégis ha az egyházmegyei törvények másképen nem intézkednek, illő annak felvételét 7 évig elhalasztani. Azonban a 12. évet már nem kell bevárni,[2] mert nem szabad a gyermeket megfosztani ama malaszt segítségétől, melyet küzdelmeinek győzedelmes megvívhatására a bérmálás szentségének fölvételekor nyer. A jelenleg divó szokás szerint a gyermekeket csak akkor bocsátjuk e szentség felvételéhez, ha már gyóntak és áldoztak, ámbár akkor is megbérmálhatók, ha már gyóntak ugyan, de az Úr asztalához még nem járultak.[3]

b) Az Oltáriszentséghez járulás első ideje akkor érkezik el, mikor a gyermekek már meg tudják különböztetni e szent eledelt a közönséges kenyértől s annak vételére szükséges lelki jámborsággal és vallásossággal birnak.[4] Ezt az időt a 10. évre lehet tenni. Viszont a 14. évnél ennek vételét sem szabad tovább halasztani, mivel akkor már beáll az egyházi parancs kötelező ereje.

c) Az első gyónás ideje sem függ az évek számától, mivel nemcsak a kort, hanem az értelmi fejlettséget is tekintetbe kell vennünk, ha a gyermeket a bűnbánat szentségéhez akarjuk bocsátani. A gyermek értelmét akkor mondjuk fejlettnek, ha a jót a rossztól meg tudja különböztetni,[5] vagyis halálos bűn elköve-

[1] IV. laterani zsinat (1215) 21. fej. (*Denzinger*, Enchiridion symbolorum et definitionum. Ed. 2. Wirce urgi. 1854. n. 363.).
[2] Róm. kat II. r. 3. fej. 17. §.
[3] XIII. Leó pápának a marseillei püspökhöz 1897-ben irt levele ezt a szokást *igen dicsérendőnek* mondja.
[4] Róm. kat. II. r. 4. fej. 60. §.
[5] Róm. kat. II. r. 5. fej. 44. § Pl. a ki tudja, hogy a hazugság, engedetlenség stb. bűn, vagy a ki az illetlen szavak és tettek miatt pirulni tud.

tésére már képes. Általános vélemény szerint ez az idő a betöltött 7 év.[1] Ez előtt az idő előtt általában — mert kivételek lehetnek, — nem kell a gyermekeket gyónáshoz engedni, nehogy a komoly dologból játékot űzzenek; de a 9. évnél tovább sem kell elodázni azt, mivel ez a gyermek lelki üdvét veszélyeztetné.

Ha a hitelemző kételkednék, vajjon a gyermek bir-e elég szellemi fejlettséggel, bocsássa azt a gyónáshoz. A többit majd elvégzi a gyóntató.

Az eddigiekből kitűnik, hogy a gyónás el is választható az Oltáriszentség vételétől, (pl. az Oltáriszentség vétele után való vágy vagy az ájtatosság fokozása tekintetéből,), sőt esetleg el is választandó, ha t. i. a gyermek gyónni tud ugyan, de méltóan áldozni még nem képes. Mindebben a hitelemző belátása az irányadó. Egy-egy osztály tanulóival azonban, a mennyire csak lehet, egy azon módon járjon el, s a hol a gyermekek birnak a megkívánt feltételekkel, az első gyónás után bocsássa az Oltáriszentség vételéhez is

3 Mennyi időt fordítsunk az előkészületre, ez a körülményektől függ. Általános szabályul szolgáljon, hogy az előkészítés tartamát mindig a tanulók képességeihez mérjük. Készakarva ne húzzuk az időt, mert ez inkább árt, mint használ. A bűnbánat szentségének és az Oltáriszentségnek vételére való előkészítésre az ádventtől husvétig terjedő idő teljesen elegendő.[2]

Mivel az előkészítés a vallástanítás része, azért a vallástani órák alatt végzendő Külön órát csak akkor kell ráforditanunk, ha gyengébb tehetségű gyermekeket kell előkészítenünk.

[1] *Szt. Alfons*, De sacram. Poenit n. 665.

[2] Ezt olyképen osztjuk be, hogy 1½—2 hónapot a gyónásra, 1—1½ hónapot pedig az Oltáriszentség tanítására fordítunk. Mások rövidebb időt vesznek fel az előkészítésre. *Schöberl* (i. m. III. 137. 1) pl. hamvazószerdától kezdi, úgyhogy nagyböjt 3 első hetében a gyónás tanítása folyik, a negyedik (Laetare) vasárnaptól kezdődik az áldozásról szóló tanítás, és pedig az első héten fekete vasárnapig Krisztusnak az Oltáriszentségben való jelenlétéről, — a második héten virágvasárnapig a szent miseáldozatról, — nagyhéten nagycsütörtökig pedig a szent áldozásról. A husvéti ünnepektől fehérvasárnapig terjedő héten befejezzük a tanítást és ismétlünk, ugyanekkor megértetjük és begyakoroltatjuk az első áldozás szertartását is. — Úgy is be lehet osztani az időt, hogy a gyónásra az ádventi időt fordítjuk, melynek végeztével az első gyónók csak gyónásukat végzik, a nagyböjti idő alatt pedig elkészítjük az első áldozásra.

4. Az előkészítés helye az iskola. A templom csak akkor használható e célra, ha nem nagyon hideg.

32. §. A gyermekek előkészítése a bérmálás szentségének fölvételére.

A bérmálás szentségének fölvételére való előkészítés kétféle: távolabbi és közelebbi.

1. A távolabbi előkészítés abban áll, hogy a hitelemző az egész vallásoktatásban különös tekintettel van azon igazságokra, melyek a bérmálás szentségével összefüggnek. Ez okból behatóbban tárgyalja a Szentlélekről, az újjászületésről, az eredő bűnről és következményeiről, a Szentlélek ajándékairól, a hit állhatatos megvallásáról szóló hitigazságokat.

2. A közelebbi előkészítést a bérmálás szentségéről szóló alapos és vonzó tanítás képezi.

A kisebbeknél (7—9 éves) e tanítás a hit alapelemeire és e szentség természetének, erejének és méltóságának ismertetésére szorítkozik,[1] a nagyobb (10—12 éves) tanulóknál pedig a bérmálás szentségének alaposabb tárgyalását foglalja magában a katekizmus kérdései alapján.

Itt tehát az előkészítés anyagát a következő pontok fogják képezni: 1. a bérmálás fogalma; — 2. külső jele; — 3. a vele összekötött malaszt; — 4. rendelése; — 5. hatása; — 6. kiszolgáltatója; — 7. szertartásai; — 8. méltó fölvételének szükséges volta; — 9. a bérmaszülők;[2] — 10. a támadó lelkirokonság; — 11. magaviselet a bérmálás előtt, alatt és után.

A fősúlyt azonban mindenütt a szív előkészítésére kell fordítanunk, mert minél tisztább a szív, annál teljesebb lesz a Szentlélek malasztja, melyet a megbérmáltnak ad. Ez okból szükséges, hogy a hitelemző minél gondosabban készítse el a tanulókat a bűnbánat szentségéhez való járulásra. Nagyon üdvös a lélekre az is, ha az előkészület ideje alatt naponként hallgatnak szentmisét, minden nap elimádkozzák a szent olvasót, vagy ha még

[1] Róm. kat. II. r. 3. fej. 1. §. és Pontificale Rom. Pars I de Confirmandis.

[2] E pontra vonatkozólag útasítással kell adnunk a szülőknek és gyermekeknek, hogy a bérmaszülők megválasztásában ne az ajándék reménye vezesse őket, azért ne kérjenek fel e tisztre olyanokat, kiknek társadalmi állása messze felülmúlja az övéket.

nem tudnak, legalább ez egy titkot: „. . . Jézus, a ki nekünk a Szentlelket elküldötte," továbbá ha rövid lelkigyakorlatot vagy szt. kilencedet tartunk velük.

3. Közvetetlenül a bérmálás felvételének napja előtt pedig figyelmeztessük a gyermekeket, hogy tisztán megmosakodva, nyílt homlokkal (s ne homlokra fésült hajjal) és tisztességes, de ne cifra ruhába öltözködve jelenjenek meg a templomban; helyükön magukat illedelmesen viseljék, kezüket mellükön kulcsolják össze s ne vegyék szét, se magukra addig ne vessenek keresztet, míg homlokukról a pap a szent krizmát le nem törli; a templomból se távozzanak előbb, míg a püspök őket meg nem áldja. Végül kössük szívükre, hogy a napot kellő áhitatban töltsék, menjenek el délután is a templomba s tartózkodjanak minden lármás szórakozástól és mulatságtól.[1]

32. § A gyermekek előkészítése az Oltáriszentség vételére.

Az Oltáriszentség vételére előkészíteni annyit jelent, mint fölkelteni a gyermekekben az Üdvözítő iránt való tiszteletet és szeretetet, nemkülönben a vágyat, hogy vele méltóan és legbensőbben egyesülhessenek.

A hitelemző ezt csak úgy érheti el, ha ő maga is átérzi azokat az igazságokat, melyeket előad; ha maga is forrón szereti az Üdvözítőt, s ez a szeretet nemcsak bensejében rejlik, hanem szavaiban és tetteiben külsőleg is megnyilatkozik. Ezért jól át kell magának is vennie mindazt, miről szólni akar; elmélkednie kell feladatának fontosságáról s a felelősségről, mellyel Istennek tartozik; gyakorolnia az Oltáriszentség iránt való ájtatosságot s minden imádságban esedeznie, hogy Isten áldja meg munkáját. A pap hitelemző ezenfelül ajánlja fel szentmiséjét tanítványaiért, valahányszor őket a szent áldozáshoz vezeti.

[1] *Noser* i. m. 156. k. ll.; *Schöberl — Tóthfalussy* i. m. III. k. 19. k. ll. A hol a hitelemzőnek alkalma van rá, figyelmeztesse a bérmaszülőket is, hogy a gyermekeket ne tömjék túl étellel-itallal s ne adjanak nekik értéktárgyakat (órát. pénzt stb.) ajándékul, mert mindez a bérmálás szentségének profanálása. A legszebb alkalmi ajándék az *imádságos könyv*, mely mindig megmarad, mindenkor használható s minden alkalommal a bérmálkozás boldog napját hozza emlékezetbe

Az előkészítés kiterjed

1. az Oltáriszentségről szóló tannak alapos betanítására, úgy amint az a katekizmusban foglaltatik.

Beszélnünk kell tehát 1. az Oltáriszentség megígéréséről és elrendeléséről; — 2. Krisztus Urunk valóságos jelenlétéről az Oltáriszentségben; — 3. az Oltáriszentséget megillető tiszteletről; — 4. az Oltáriszentséghez való járulás kötelezettségéről; — 4. a szent áldozás hatásairól; — 6. az előkészülés módjáról; — 7 a méltó és méltatlan áldozásról; — 8. a lelki áldozásról.

Az egészhez pedig bevezetésül szolgálhat a bűnbeesés és a malaszt vagy a megváltás tanának magyarázata. Mert ha kimutatjuk, hogy az eredő bűn következtében mennyire hajlik az ember a rossz felé, ez meggyőzi a gyermeket arról, hogy lelkünk valóban megerősítésre szorul, ha a jó úton meg akar maradni.

Az idevágó hitigazságok magyarázatánál azonban legfőbb gondunk arra legyen, hogy a gyermekekben fölkeltsük és megszilárdítsuk a Krisztus jelenlétében való hitet, az imádás, a hála, a hűség, az engedékenység és szeretet érzelmeit, s ezeket megfelelő imádságok és énekek elmondásával fejezzék is ki a gyermekek. Ez okból szükséges, hogy az előkészítés ideje alatt elvezessük őket naponkint a templomba s ott velük közös ájtatosságot végeztessünk. Ezek a szentségi látogatások kiváló eszközül szolgálnak az ájtatosság ébren tartására.

2. Tanítsuk meg őket a jó gyónásra, mert a szív tisztasága a méltó áldozás lényeges kelléke.

Ha a gyermekek először áldoznak, végezzenek egész élettükre kiterjedő általános gyónást.

3. Ismerjék ama cselekményeket, melyeket szt. áldozás előtt, alatt és után végezniök kell.

Nevezetesen: hogy éjféltől kezdve az áldozásig sem enniök, sem inniok nem szabad; hogy előbb a fiúk áldoznak s utánuk a lányok; hogy párosával,[1] lesütött szemmel s összetett kézzel menjenek az oltárhoz; az áldozás pillanata előtt vessenek magukra keresztet s az áldozó abroszt vagy az imádságos könyvet kinyitva tartsák ajkaik alá; szájukat jól tátsák fel s nyelvüket

[1] Hogy minden kötekedés és veszekedés, mely a sorrend miatt a gyermekek között támadhatna, elkerültessék, vagy nagyság, vagy abéce szerint, vagy oly sorban bocsássuk őket az oltárhoz, a hogy az iskolából a templomba mentek·

illesszék alsó ajkukra; áldozás alatt a szent ostyára s ne a papra nézzenek; áldozás után ne keljenek fel mindjárt, hanem nehány pillanatig maradjanak az áldozó korlátnál térdelve; a padba oly testtartással térjenek vissza, mint a milyennel az oltárhoz mentek;[1] a ostyát ne rágják, se újjukkal ne érintsék, ha fogaikhoz vagy szájpadlásukhoz tapad; addig ne köpjenek, míg meg nem reggeliztek.

4. Figyelmeztessük őket, hogy áldozás napján ünneplő ruhában jelenjenek meg,[2] de világosítsuk fel őket arról is, hogy mégis ne a szép ruhával, hanem szívük tisztaságával törődjenek legtöbbet. (A kis Jézust imádó pásztorok példája!). Az egész napot is csendesen töltsék.

5. Végül a mennyire körülményeink engedik, tegyük emlékezetessé az áldozás napját az áldozásra vonatkozó képecskék ajándékozásával főkép azok előtt, a kik először járulnak az Úr asztalához.[3]

Hogy az első áldozás minél nagyobb ájtatossággal történjék, fel kell hívnunk a gyermekek és hozzátartozóik figyelmét ama búcsúkra, melyeket X. Pius pápa azoknak engedélyezett, a kik azon cselekvőleg és szenvedőleg részt vesznek. Nevezetesen:

1. Teljes búcsút nyernek az első áldozás napján mindazon gyermekek, a kik meggyónnak, méltóképen megáldoznak s a szentséges Atya szándékára imádkoznak;

2. hasonlóképen teljes búcsúban részesülnek az először áldozók vérrokonai bezárólag a 3-ik fokig, ha az első áldozás ünnepségein jelen vannak, meggyónnak, méltóképen megáldoznak s a szent Atya szándékára imádkoznak;

3. hét évi és hét negyvennapi búcsút nyernek azok a hívek, a kik legalább bűnbánó szívvel vannak jelen az első szent áldozás szertartásainál.[4]

[1] Mindezt az iskolában be kell gyakoroltatnunk; de a próbaáldozásnál sem valódi sem papirostyákat nem szabad használnunk.

[2] Az először áldozó leányok lehetőleg fehér szinű ruhát viseljenek. A hol ez már szokás, ott tartassuk meg s ne engedjünk kivételeket; a hol pedig ez nem volna meg, ott hozzuk be. Minden szerencsétlenség kikerülése végett ne adjunk a kis áldozók kezébe égő gyertyát, hanem fehér liliomot. Ha azonban égő gyertya tartása a szokás, minden áldozó mögé rendeljünk ki egy-egy nagyobb növendéket, a kik vigyázzanak, hogy az áldozók fátyola meg ne gyulladjon.

[3] *Schmitt-Miletics,* Előkészités az első szent áldozásra. Pest. 9. k. 11.

[4] S. C. Indulg. et Reliq. 12. Jul. 1905.

34. §. A gyermekek előkészítése a bűnbánat szentségéhez való járulásra.

1. A bűnbánat szentsége a leghatásosabb eszköz arra, hogy a gyermekeket Krisztushoz vezessük, mert megszabadítja őket bűneiktől s kiengeszteli Istennel; erősíti az erényekben, önismeretre vezeti s visszaadja lelkük nyugalmát. Fontos tehát, hogy a tanulók jól gyónjanak. Különösen áll ez az első gyónásra, mert a tapasztalás bizonyítja, hogy a későbbi gyónások olyanok szoktak lenni, mint a milyen volt a legelső.

2. Az előkészítés itt is kétféle: távolabbi és közelebbi.

A távolabbi előkészítés abban áll, hogy a hitelemző rávezeti a gyermekeket bűnös voltuk tudatára, felébreszti bennük a megtisztulás után való vágyat s átvéteti velük a katekizmusnak azon részét, mely a bűnbánat szentségét tárgyalja.

A közelebbi előkészítés pedig eme szentség egyes cselekvényeinek helyes végzésére szolgáló oktatás.

A hitelemző itt a következőkre ügyeljen:

a) A *Szentlélek segítségül hívására* vonatkozólag figyelmeztesse a gyermekeket, hogy már jóval a gyónás előtt imádkozzanak a Szentlélekisten fölvilágosító malasztjáért, hogy minden bűnüket megismerhessék, sőt órák alatt a hitelemző is végezze velük ezt az imádságot. Arra is meg kell őket tanítani, hogy ne elégedjenek meg a meghatározott imaforma elmondásával, hanem saját szavaikkal is fejezzék ki vágyakozásukat a Szentlélek segítsége után.

Szép lélekre mutat, ha a gyónás napján növendékeiért ajánlja fel szentmiséjét és imádságait a pap hitelemző.

b) A *lelkiismeret megvizsgálására* adjon nekik olyan mintát, melynek használata mellett bármikor is képesek legyenek a lelkiismeretvizsgálást megejteni. Ez okból legcélszerűbb, ha a parancsoknak és bűnöknek a katekizmusban előforduló rendje szerint készít magának a hitelemző írásban egy mintát, melynek segítségével a gyermekeket pontról-pontra begyakorolja a lelkiismeretvizsgálás módjába, mindenütt kimutatván, hogy mit parancsol vagy mit tilt Isten ezen vagy azon pontban, hol mikép és mily alkalommal lehet ezen vagy azon parancs ellen vét-

kezni.[1] Azután szólítsa fel őket, hogy gondolkozzanak rajta, vajjon elkövették-e életükben vagy utolsó gyónások óta valamelyik bűnt? Ha igen, akkor szívből bánják meg és jegyezzék meg jól maguknak, hegy megmagyarázhassák. Hangsúlyozni kell, hogy minden bűnt, a melyekre csak emlékeznek, gyónjanak meg, de egyedül azokat, melyeket valóban elkövettek.

Különös óvatosságot igényel a tisztátalanság bűnének ismertetése, nehogy az ártatlanság kárt szenvedjen. Épen ezért a magyarázatnál a katekizmus szavaihoz kell alkalmazkodnunk s nem szabad az egyes bűnök terjedelmesebb fejtegetésébe bocsátkoznunk.

Mindenek előtt azt kell velük megértetnünk, mit jelent e szó: *tisztátalan*? a mi a gyermekek előtt minden bővebb magyarázat nélkül egyszerre világos lesz, ha elbeszéljük nekik Noé fiainak ismert történetét. Erre figyelmeztessük őket, hogy az érzékek sorrendjét követve vizsgálják meg, vajjon nem *néztek-e* valamely illetlen tárgyra? nem olvastak-e ilyen írást? nem *hallgattak-e* csúnya szavakat és beszédeket? nem *mondtak-e* ocsmány szavakat, dalokat? nem *érintették-e* magukat vagy másokat szükségtelenül illetlenül? nem írtak, vagy rajzoltak-e csúnya dolgokat falakra, papirra?

A bűnös gondolatok és vágyak tárgyalása csak most következik, melyeknél a kérdés a szándékosság, a beleegyezés és fölgerjesztés körül forog.

Arra is intsük őket, hogy ha kételkednének, vajjon valamely cselekedetük bűn-e, ezt is vallják be a gyóntatószékben.

[1] Ezeket a kérdéseket nem kell a hitelemzőnek fel- és kitalálnia, mert minden jóravaló segédkönyvben, vagy a katekizmushoz mellékelve talál az először gyónók számára készített gyónótükör-tervezetet, melyet alapul vehet. Ezt alakítsa át a helyi körülményeknek megfelelőleg s az emelkedő osztályok szerint újabb kérdésekkel bővítse ki. A feltett kérdések azonban ne legyenek szőrszálhasogatások, hanem mozogjanak a gyermekek életviszonyainak keretében.

Mivel a gyermekeknek oly vezérfonalat akarunk adni, melynek segítsége mellett felnőtt korukban is megvizsgálhatják lelkiismeretüket, az egyes kérdéseket velök leíratni nem kell, hanem be kell taníttatni az egész formát. Tehát óráról-órára addig kell ismételnünk, míg csak valamennyien nem tudják. Így állandóan megmarad emlékezetükben s később még akkor is képesek lesznek lelki állapotukat megvizsgálni, ha gyónótükör nem lesz kezük ügyében.

Nyomtatott gyónótükröket ne adjunk a gyermekek kezébe, mert nem felelnek meg minden kornak; sok oly bűnt tartalmaznak, melyeket a gyónó még nem követett el, de aki azért gyermekes együgyűségében azokat is elszámlálja; de a bennük elősorolt számtalan bűn a gyermeket aggályos lelkiismertűvé is teheti. — *Sipos*, Első gyónók lelkiismeretvizsgálása. Havi Közlöny XXVIII. évf. (1905.) 277. k. 11. v. ö. *Schöberl* — *Tótfalussy* i. m. III. k. 151. k. ll. és *Schüch—Pölz* i. m. 156. 1.

Ha a gyermekek először járulnak az Oltáriszentséghez, mivel célszerű, hogy általános gyónást végezzenek, a lelkiismeretvizsgálás módjának tanítását előzze meg egy rövid oktatás az általános gyónásról; mi az? miért szükséges? miért oly kívánatos kivált az első áldozásnál.

Szoktassuk őket arra is, hogy a bűnök számát és körülményét is gondolják meg és vallják be, de figyelmeztessük, hogy a számot se ne nagyítsák, se ne kisebbítsék. Ha határozott számot nem tudnak mondani, használhatják a „körülbelül" szót, vagy úgyis kifejezhetik, hogy „egy nap", „egy héten" vagy „egy hónap alatt" hányszor követték el ezt vagy azt a bűnt. Az először gyónó gyermektől azonban a bűnök számát nem kell nagyon szigorúan kívánni, mert még nem tudja hozzávetőlegesen sem megállapítani, hogy vajjon halálos vagy bocsánatos bűn-e cselekedete. Elég, ha egyelőre annyit tud, hogy a gyónó köteles halálos bűneinek számát is meggyónni s így ebben a tekintetben is megvizsgálni magát.

Az említett okból jó, ha a gyermekek bocsánatos bűneiket is meggyónják. Erre azonban nem kötelezhetők, csupán csak tanácsképen ajánlhatjuk nekik.

Hogy a lelkiismeretvizsgálás minél jobban sikerüljön, fel kell említenünk nekik, hogy valamely csendes helyre vonuljanak.

Azoknak, kik először gyónnak, meg lehet engedni, hogy bűneiket papirlapra feljegyezzék. Később azonban erről le kell szoktatnunk őket, ha további gyónásaiknál is így akarnának eljárni, s arra kell buzdítanunk, hogy írás nélkül gyónjanak. De míg ezt el nem érjük, szigorúan meg kell hagynunk, hogy a bűnöket tartalmazó papirra gondosan vigyázzanak, azt másnak ne mutassák s a gyónás után mindjárt semmisítsék meg. Mondjuk meg azt is, hogy vétkezik, a ki másnak bűnlajstromába kíváncsian belelekint, az eldobottat elolvassa vagy másnak megmutatja.

c) *A bánat.* Ennek fölkeltése a gyónásra való előkészítésnek legfontosabb része, mert igaz bánat nélkül nincs bűnbocsánat. A gyermekeket tehát úgy kell vezetnünk, hogy *valódi* bánatot tudjanak magukban felindítani. E célból szemlélhetőleg állítsuk eléjük Isten fenségét, jóságát, könyörületességét, a jutalmat, mely-

ben Isten a bűnbánókat részesíti, és a büntetéseket, melyek azokat sújtják, kik bűneikben makacsul megátalkodnak. Megjegyzendő, hogy ne az ideiglenes büntetésekre, melyek a bűnöst itt a földön érik, fektessük a fősúlyt, hanem a túlvilágiakra, mert csak úgy lesz a bánat természetfölötti, tehát olyan, milyen a bűnbocsánathoz szükséges. Hozzunk fel jó példákat is: a jobboldali latort, szt. Pétert, Dávid királyt stb., hogy ezeket kövessék. Figyelmeztessük őket, hogy a bánat nem sóhajokban, könyekben és egyéb külsőségekben, hanem valódi benső érzületben áll; végül tanítsuk meg őket egy rövid, világos mintára, melynek segítségével bármikor felindíthassák bánatukat.

d) Az *erősfogadásnál* arra oktassuk a gyónásra készülőket, hogy minden egyes bűn után tegyék fel magukban, hogy azt el nem követik, különösen pedig kedvenc és szokásos bűneiktől fognak tartózkodni; ezt a fogadást újítsák fel mindennap reggeli imádságuk alkalmával. Igértessük meg velük azt is, hogy a rossz társakat és a bűnre vezető alkalmakat kerülni fogják; hogy többször is fognak gyónni, mint a hányszor elő van írva; egyúttal azonban világosítsuk fel őket, hogy ne igérjenek többet, mint a mit megtehetnek. Fogadásaikat közöljék a gyóntató atyával is s tegyenek úgy, a mint az mondani fogja.

e) *A gyónás.* A gyermekeket jól meg kell tanítanunk a gyónási formulára, s hogy minél őszintébb legyen gyónásuk, hívjuk fel figyelmüket a gyónás pecsétjére, melyet a gyóntatónak megtörnie sohasem szabad, még ha annak megőrzése életébe kerülne is (Nepomuki szt. János példája); rajzoljuk élénken eléjük a lelki békét, melyet a jó gyónással megszereznek, a lelkiismeretfurdalást és a nagy bűnt, mely a rosszul végzett gyónásnak és méltatlan áldozásnak a következménye, továbbá a büntetést, mely a másvilágon éri azt, a ki itt a földön nem akarja bűneit meggyónni. Azt is mondjuk meg nekik, hogy ha valami különösen nyugtalanítja őket, mondják meg mindjárt kezdetben a gyóntatónak, s ha kétségeik volnának, azokat vele közölni el ne mulasszák.

Bűneiket illedelmesen és állító mondatban fejezzék ki s lassan, érthetően számlálják el; kerüljék az általános kifejezéseket, pl. megsértettem Istent, nem voltam ájtatos stb. és e helyett mondják, hogy mily tettel követték el a bűnt; ha a vétket több-

ben követték el, bűntársaik nevét ne említsék, úgyszintén hagyják el a mentegetőzést.[1]

f) *Az elégtételre* vonatkozólag fejtsük ki, hogy az szükséges; hogy lehetőleg még a gyónás előtt el kell végezni a visszatérítést, ha kárt okoztak; hogy haragosaikkal béküljenek ki; a rágalmazást vonják vissza; mielőtt pedig hazulról kiindulnának, szüleiktől kérjenek bocsánatot, hogy őket rossz viseletükkel megbántották.

3. Külső maguktartására vonatkozólag figyelmeztessük őket:

a) hogy a gyónás előtti estét lelkiismeretvizsgálással, a bánat felindításával és az erősfogadás felgerjesztésével töltsék;,

b) hogy a gyónás napján tisztán felöltözve, imádságos könyvvel s az egymáshoz közellakók együtt jőjjenek az iskolába, ahol csendesen imádkozzanak. Nagyon óhajtandó, hogy a gyónás előtt való imádságokat és a bánat felindítását a hitelemző jelenlétében az iskolában vagy a templomban fennhangon mondják el;

c) a templomba illedelmesen s ne lármázva menjenek ott ne álljanak közvetetlenül a gyóntatószék mellé, hanem attól kellő távolságban egymásután helyezkedjenek el, s míg rájuk nem kerül a sor, csendesen viselkedjenek, ne lökdössék és háborgassák egymást, ne csevegjenek stb.;

d) gyónás után végezzék el mindjárt térdenállva a hálaadást és a feladott elégtételt és áldozásig tartózkodjanak mindentől, mi ájtatos kedélyhangulatukból őket kizavarhatná.[2]

Önként értetődik, hogy a templomi rendre a hitelemzőnek kell felügyelnie, kivéve, ha ő is gyóntat, a mikor tisztét az osztálytanítók veszik át.

A hálaadás és elégtétel végzése után a gyermekek haza mehetnek. Jó volna ugyan, ha a gyónás után való imádságokat is közösen végeznék el a templomban, ez azonban csak akkor valósítható meg, a mikor külön napokon gyónnak az egyes osztályok, s a hitelemző gyóntatónak más papok is segítenek gyóntatni. Mivel ekkor egy-egy osztály gyóntatása rövid idő alatt megtörténhetik, ezt az időt minden gyónó bevárhatja a templomban.

[1] Első gyónóknál jó, ha a hitelemző előttük költött gyónást végez. Ebből leghamarabb belátják, hogyan kell nekik eljárniok.

[2] *Schmitt-Miletics* i. m. 17. k. ll.; *Schőberl-Tóthfalussy* i. m. III. k. 133. k. ll.; *Spirago* i. m. 174. k. ll.; *Noser* i. m. 152. k. ll.; *Schüch — Polz* i. m. 153. k. ll.

A buzgó hitelemző azonban nem elégszik meg azzal, hogy a tanulókat a bűnbánat és Oltáriszentség vételére előkészíti, hanem maga is jó példával fog előljárni e szentségek fölvételében, hogy a gyermekek lássák, mint kell nekik is most és majd akkor cselekedniök, mikor az iskolát elhagyván, kikerülnek az élet küzdőterére.[1]

Ezenkívül a pap hitelemző nyújtson alkalmat arra is, hogy a gyermekek nemcsak akkor végezhessék gyónásukat, mikor ez elő van írva, hanem máskor is, mikor ennek szükségét látják. Azért jelöljön ki alkalmas időt, pl. szombat délutánt vagy más oly napot, mikor előadás nincs, s így lelkiismeretüket jól megvizsgálhatják, a mikor várja őket a gyóntatószékben. Némely esetben pl. télen, az ily magán gyónókat szobájában, esetleg a tanítók gyülekező szobájában is fogadhatja, ha az iskolánál van ilyen s a gyóntatás céljára alkalmas (van benne kereszt!).

35. §. A valláserkölcsi fogyatkozások orvoslása.

1. A hitelemzőnek nemcsak az a feladata, hogy mint tanító a gyermekeket pozitív vallásgyakorlatokba bevezesse, hanem kötelessége az is, hogy mint nevelő gátat vessen a gyermekek rossz hajlamainak, esetleges valláserkölcsi fogyatkozásaikat, mihelyt feltűnnek, orvosolja s helyükbe a ker. erények magvait ültesse. Mert igaz ugyan, hogy midőn a gyermekekkel elsajátíttatjuk a vallás gyakorlatát, ezzel már harcolunk az erkölcsi hibák és fogyatkozások ellen; mindazáltal eme tagadólagos küzdelem sokszor nem elegendő azok meggátlására, hanem közvetetlen és egyenes beavatkozás lesz szükséges.

Eme beavatkozásnak, miként a nevelő minden tényének, lélektani alapon kell nyugodnia, mert az erkölcsi hibák a lélek mélyébe nyúlván, gyökeres kiirtásuk csak így remélhető.

2. Első feladata tehát a hitelemzőnek, hogy a hibákat és fogyatkozásokat felismerje. Ez azonban gyakran nagyon nehéz, mert mindenki igyekszik erkölcsi gyengeségét elrejteni. Hogy sikerüljön, a hitelemzőnek éber figyelemre és éles látásra van

[1] A többszörös gyónást a pap hitelemzőknek általános egyházi törvények teszik kötelezővé, a tanítóktól pedig egyházmegyei törvények kívánhatják, hogy növendékeikkel együtt gyónjanak és áldozzanak. Ilyen intézkedés van pl. az esztergomi és a veszprémi egyházmegyében.

szüksége, mely még a leplezés alatt és sokszor ártatlannak lát zó cselekmény alatt is fel tudja fedezni a bajt.

3. Az erkölcsi betegségekkel együtt annak forrását és okát is fel kell kutatnunk. Ennek ismeretére könnyen eljuthatunk, ha sikerült tanítványaink bizalmát a magunk számára biztosítanunk, minek eszköze az állandó szeretettel teljes bánásmód. De ne hagyatkozzunk a gyermekek önkéntes vallomására csupán, mert bármily őszinte is az, lehet, hogy felfogásuk félrevezet; hanem vizsgáljuk tovább a dolgot mindaddig, míg minden körülménynek egybevetésével tiszta képet nem nyertünk a fogyatkozás lényegéről és minden körülményéről. A vizsgálódást mindig csendben, zaj nélkül és nyugodtan végezzük s a vallomást nem szabad csellel, hazugsággal vagy más meg nem engedett eszközzel kicsikarnunk.

Ha a hiba vagy vétek titkos, s ezt a gyermek őszintén bevallotta, a nevelő is tartsa titokban, hacsak különös okok nem tanácsolják, hogy értesítse róla az érdekelteket. Sokszor kigyógyítja a gyermeket hibájából, ha megígérjük, hogy nem mondjuk el senkinek, föltéve, hogy megjavul De ha a hiba titokban marad is, ez nem zárja ki a büntetést; csakhogy ily esetben a büntetés, intés, tanítás, figyelmeztetés is maradjon titokban és történjék négy szem között.

4. Miután a fogyatkozást, ennek forrását és okait helyesen felismertük, a gyermek érzületének megváltoztatásához kell fognunk, mert keveset segít, ha pusztán csak a tett elkövetését akadályozzuk meg, de a vétkezésre való akarat és hajlandóság tovább tart.[1] A gyermeket oda kell tehát vinnünk, hogy ő maga is komolyan akarja belső megjobbulását. Ezért állítsuk eléje tetteinek rosszaságát, veszélyes következményeit; tüntessük fel az ellenkező erény szépségét, szükséges voltát, jó eredményeit; hozzunk fel természetfölötti és természetes indító okokat (Isten szeretete, az örök boldogság elnyerése, elvesztése — a szülők iránt való szeretet, megbántásuk, az emberek részéről jövő megvetés stb.); de főképen szoktassuk imádkozásra, a bűnbánat

[1] Keveset ér, mondja XI. Kelemen pápa, ha a rosszakat büntetéssel tartjuk féken s nem tesszük jókká fegyelmezéssel.

szentségéhez való járulásra, mely a tapasztalat szerint az ifjúságnak legbiztosabb javítója és oltalmazója.[1]

5. E mellett a gyermek vétkes tettei, főkép ha súlyosabbak vagy ismétlődnek, általában nem maradhatnak büntetés nélkül, mert ha a büntetendő hibákat büntetés nélkül hagyjuk, a gyermek nem igen fogja beismerni bűnös voltát, lelkiismerete ellanyhul, s az elnézésbe bizakodva vakmerőbbé válik. A büntetés azonban sohase legyen szigorú vagy igazságtalan, mert ha a gyermekben feltámad az igazságtalanság érzete, lassankint minden büntetés iránt elfásul, mi csak erkölcsi züllését vonja maga után.[2]

---

[1] Kalazanci szt. József nevelési rendszerében ez lényeges pont. — L. *Prónai*, A piarista iskolák kezdete. Budapest. 1899. 82. l.

[2] *Stöckl* i. m. 231. k. 1 ; *Fonyó* i. m. 131. k. ll.

I. FÜGGELÉK.

A vallásoktatás tananyaga a róm. kath. elemi népiskolákban.

I—II. osztály.

Keresztvetés. — Miatyánk. — Üdvözlégy. — Hiszekegy. — Tízparancsolat. — Öt parancsolat. — Hét szentség, — Reggeli és esti ima. — Asztali áldás. — Úr angyala. — *Egyházi énekek. — Előzetes magyarázatok Istenről.

a) Ó-szövetség.

1. A *világ teremtése.* A világ eredete. Isten örökkévalósága. A teremtés fogalma. Isten mindenhatósága. A vasárnap megszentelése.

2. A *jó és rossz angyalok.* A látható és láthatatlan világ. Az angyalok. Ima az őrangyalhoz.

3. *Az első emberpár alkotása.* Miből áll az ember? A lélek halhatatlansága. *A lélek hasonlatossága Istenhez. Az ember életének végcélja. Az örök üdvösség, a mennyország. Mit kell tennünk, hogy a mennyországba juthassunk? Isten jósága.

4. *Az első emberpár a paradicsomban.* (Az Isten tilalma. Az első emberpár bűnbeesése. Isten büntetése. A Megváltó igérése.) Az első emberek külső és belső állapota. A bűn fogalma. Mit tesz az, aki készakarva nem mond igazat? Szabad-e hazudni? *Nyolcadik parancsolat. Az ördög gonoszsága. Isten mindenütt jelenlevő, mindentudó. Isten igazságossága, irgalmassága (jósága, ism.). *Az első bűn következményei.

5. *Káin és Ábel áldozata. A testvérgyilkosság. Isten büntetése.* Minden jó Istentől jön. A hálaadó imádság. Magyarázat az imádkozásról. Isten mindentudósága s igazságossága (ism.). A jó intések megfogadása. *Az öt parancsolat.

6. *Az emberek gonoszsága. A vízözön.* Isten szeret, gyűlöli a rosszat. Isten türelme és irgalmassága (ism.). A megjavulásról. A felebarát szeretetének parancsolata. Isten fenntartja és kormányozza a világot.

7. *A bábeli torony és a nyelvzavar.* A kevélység bűn. Az alázatosság.

*8. *Az emberek bálványimádása. Ábrahám. Izsák föláldozása* A bálványozás fogalma. Az I. parancsolat magyarázata. A

A *-gal jelölt részek a II. osztály tananyagába tartoznak. A sz. történetekből levont hit- és erkölcsi igazságok a katekizmus megfelelő kérdései szerint emlékeztetendők be.

hit. A főigazságok. Az apostoli hitvallás. Az ember életének célja (ism. I. o.) Az Isten iránt való szeretet parancsolata. A IV. parancsolat.

*9. *Isten megújítja ígéretét a Megváltóról. Ábrahám utódainak, az izraelitáknak sorsa* (röviden). Isten tíz parancsolata és magyarázatuk. A parancsolatok megszegéséről.

b) Új-szövetség.

10. *A Fiúisten megtestesülése.* Máriáról. A Szentháromság és a megtestesülés magyarázata. *A Szentlélek. *A malaszt. Az angyali üdvözlet és az Úrangyala. *Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepe.

11. *Jézus születése.* Jézus, Mária, József: a szent család. Karácsony ünnepe. *A keresztnév.

12. *A napkeleti bölcsek. Heródes kegyetlensége. A futás Egiptomba.* Vízkereszt, vagy a három király ünnepe. Isten mindentudósága (ism.). Az isteni gondviselés. Az őrangyalról (ism.). Az aprószentek ünnepe.

13. *A tizenkét éves Jézus a templomban.* A templomba járásról, tanulásról, engedelmességről. *A III. és IV. parancsolat (ism.).

*14. *Jézus megkezdi a nyilvános működését.* Jézus tanítása.

*15. *A kánai menyegző.* Isten mindenhatósága (ism.), jósága (ism.). A csoda magyarázata.

*16. *A naimi ifjú föltámasztása.* A halálról. A halál után való ítéletről. A testek föltámadásáról. A 7. és 11. ágazat.

*17. *Jézus lecsendesíti a vihart.* Isten mindenhatósága (ism.). Jézus istensége. Jézus szívjósága. Az imádkozás módjáról.

*18. *A Miatyánk és a főparancsolat.* Az imádságról. A Miatyánk magyarázata (röviden). Az Isten és a felebaráti szeretet parancsolatáról. A malaszt (ism.).

*19 *Jézus és a gyermekek.* A bűn kerüléséről.

*20. *Az utolsó vacsora.* Az Oltáriszentség, szentmise és áldozás rövid magyarázata. Nagycsütörtök. Úrnap. A szentségek.

*21. *Júdás árulása és Jézus elfogatása.* A fösvénység, irígység, kevélység, harag. A nagyhét.

*22. *Jézust halálra ítélik és megkínozzák.* A 2. és 4. ágazat magyarázata.

*23. *Jézus kereszthalála.* A 4. ágazat folytatása. Nagypéntek. Kálvária. A feszület.

*24. *Jézus sírbatétele és feltámadása.* A halálról (ism.). A pokol előtornáca. Az 5. ágazat. A föltámadásról. Nagyszombat. Husvét.

*25. *Jézus mennybemenetele.* A keresztségről. Az anya-

szentegyházról. A 9. ágazat. Az ember életének célja (ism.). A 7. és 12. ágazat.

III IV. osztály.

Katekizmus.

Jegyzet: A III. osztályban a fősúly az apostoli hitvallás 12 ágazatában foglalt igazságokra s a tíz parancsolatra, a IV. osztályban pedig az öt parancsolatra s a malaszteszközök tárgyalására fektetendő. Az egyes osztályokban fölveendő kérdéseknek egyenkint való megjelölését a tankönyv adja.

BEVEZETÉS.

Az ember életének célja.

A) A hitről.

(A kinyilatkoztatás, a szentírás. a szent hagyomány.) A hit szükségessége. Az apostoli hitvallás.

I. ág. Istenről és az ő tulajdonságairól. A három isteni személyről. *Az Atyaistenről*, mint a világ teremtőjéről. A világ, az angyalok, az ember (a bűnbeesés, áteredő bűn, a Megváltó ígérése).

II. és III. ág. *A Fiúistenről*, mint a világ megváltójáról. A megtestesülés (magyarázata, titka, célja).

IV. ág. Jézus Krisztus megváltó szenvedéséről és haláláról.

V. ág. Jézus Krisztus alászállásáról a pokol előrészébe és föltámadásáról.

VI. ág. Jézus Krisztus a mennyben.

Biblia.

Jegyzet: A *dűlt* betűkkel szedett címek a IV. osztály tananyagába tartoznak, a *-gal jelzettek csak nagyon röviden tárgyalandók, míg a †-tel jelzett fejezetek szükség esetén elhagyhatók.

I. A világ teremtése A kevély angyalok bukása. Ádám és Éva a paradicsomban. Az első emberpár vétke és büntetése. Isten megígéri a Megváltót. Káin és Ábel. Az emberek romlottsága. A vízözön. A bábeli torony.

Isten meghívja Ábrahámot. Ábrahám erényei: békeszeretete (Lót), *önzetlensége (Melchizedek)*, vendégszeretete (Az Úr és két angyala), felebaráti szeretete (Szodoma) és engedelmessége (Izsák föláldozása). Izsák, Jákob és József története.

A béketűrő Jób.

Mózes története s az izraeliták kiköltözése Egiptomból. *Vándorlás a pusztában s a tíz parancsolat. *Kánaán elfoglalása. *A bírák. **Rúth*. **Sámuel*. *Saul*. Dávid fölkenése. Dávid és Góliáth. *Dávid nagylelkűsége és Saul halála*. *Salamon*. *Az izraelita nép kettészakadása A próféták. *Illés*, *Elizeus és Jónás*. Izrael végpusztulása. *Tóbiás*. Juda országának romlása. *Dániel és három társa*.

*Az izraeliták visszatérnek a fogságból. Jeruzsálem ismét fölépül. Juda országa végkép

VII. ág. Jézus Krisztus második eljöveteléről.

VIII. ág. A Szentlélekistenről, mint a világ megszentelőjéről.

IX. ág. Az anyaszentegyházról, a szentek egyességéről.

X. ág. A bűnöknek bocsánatáról.

XI. és XII. ág. A négy utolsó dologról:

1. halál és föltámadás,
2. itélet,
3. mennyország,
4. pokol.

B) A parancsolatokról.

1. A főparancsolat. Az Isten szeretete, a keresztény önszeretet, a felebarát szeretete.
2. A tíz parancsolat.

I. Az Isten tisztelete: hit, remény, szeretet. A szenteknek tisztelete.

II Az Isten nevének megsértéséről.

III. A vasárnap megszenteléséről.

IV. A szülők és elöljárók iránt tartozó tiszteletről.

V. Önmagunk és felebarátunk lelki vagy testi bántalmazásáról.

VI., IX. A tisztátalanságról.

VII. X. Felebarátunk anyagi megkárosításáról.

VIII. Az igazmondás megsértéséről.

Az Öt parancsolat.

A parancsolatok megszegéséről. A bűnök és erények nemeiről.

C) A malasztról

A malasztról általában.

A malaszteszközökről.

a) *a szentségek*:

1. a keresztség,

elenyészik. A világ várja a Megváltót.

II. *Gábriel főangyal Zakariásnál.* Isten fia emberré lesz. *Mária meglátogatja Erzsébetet. János születése.* Jézus születése. Jézust szülei bemutatják a templomban. A napkeleti bölcsek, a futás Egiptomba. A 12 éves Jézus a templomban. Jézus megkezdi nyilvános működését. *Ker. szent János a pusztában.* Jézus megkeresztelése. *Jézus böjtöl, s az ördög megkísérti.* *Jézus első tanítványai. A kánai menyegző. (Az első husvét.) Jézus kiűzi a kereskedőket a templomból. †*Jézus Jákob kútjánál.* Jézus tanít és betegeket gyógyít. A csodálatos halfogás. *Jézus tanítása a hegyen.* (Második husvét.) A kafarn. százados hite. A naimi ifjú feltámadása. †*A bűnbánó Magdolna.* **Jézus apostolokat és tanítványokat választ.* Lecsendesíti a vihart, életre kelti Jairus leányát. *Ker. szent János halála.* Jézus csodásan megvendégel ötezer embert.

Jézus a vízen jár, Péter kétkedése (III. husvét.). Jézus Pétert az anyaszentegyház fejévé rendeli. *Jézus megdicsőül a Táborhegyen.* Jézus tanításai a *megbocsátásról* (könyörületlen szolga), a felebaráti szeretetről (irg. szamaritánus), *a bűnbánatról (az elveszett juh, fillér és a tékozló fiú).*

A túlvilágról (a dús gazdag és a szegény Lázár). Jézus Mária és Mártánál. Jézus a jó pásztor. A Miatyánk. Lázár föltámasztása. *Példa a farizeusról és vámosról.* Jézus és a gyermekek. Jézus és a gazdag ifjú.

2. a bérmálás,
3. az Oltáriszentség (szentmiseáldozat, a szent áldozás),
4. a bűnbánat (a Szentlélek segítségül hívása, a lelkiismeret megvizsgálása, a bánat, az erős fogadás, a gyónás, az elégtétel, a föláldozás, a búcsú),
5. az utolsókenet,
6. az egyházi rend,
7. a házasság.

A szentelmények:

b) *az imádság*. (Az imádkozás módja, célja, helye, a Miatyánk, Angyali üdvözlet, Úrangyala, Rózsafűzér stb.).

Egyházi énekek.

Minisztrálás.

Jézus ünnepélyes bevonulása Jeruzsálembe. *Jézus tanítása a császári adóról, a világ végéről* és az utolsó ítéletről. A szegény asszony fillére (IV. husvét.) Az utolsó vacsora. Jézus kínszenvedése, halála és föltámadása. A föltámadás után való 40 nap. Jézus mennybemenetele.

III. A szentlélek megszállja az apostolokat. *Az apostolok cselekedetei, prédikálásuk és csodatételeik elfogatásuk, a hét diakonus, István vértanúsága Fülöp, a palesztinai keresztényüldözés, Saul megtérése, Péter és Pál sorsa és apostoli működése, vértanúi haláluk, az első keresztények, Jeruzsálem pusztulása.*

Befejezés.

V—VI. osztály.

A katekizmusnak és bibliának az előző években átvett anyaga átismétlendő, a négy alsó osztályban nem tárgyalt, elmaradt, vagy felületesen s röviden átvett (a tankönyvben megjelölt) kérdések és fejezetek pótlandók, illetve behatóbban tárgyalandók. A bibliai történetnek ama fejezeteit, melyek a IV. osztály tananyagába fölvéve nincsenek, itt csak olvasmányok módjára kell kezelni.

Azonkívül: *Az egyik évben a szertartástan* tárgyalandó főbb vonásaiban, különös tekintettel a gyakorlati katholikus élet szükségleteire.

A másik évben a katholikus *egyház története* adassék elő az apostolok idejétől napjainkig, különös tekintettel a kereszténység első századaira, a reformáció, a francia forradalom és a *magyar* kath. egyház története.

II. FÜGGELÉK.

Imádság a bold. Szűz Máriához.

1.

Emlékezzél meg, oh legkegyesebb Szűz Anya! mikép sohasem lehetett még hallani, hogy valaki tőled gyámoltalanul magára hagyatott volna, ki oltalmadat kérte és pártfogásért hoz-

zád folyamodott. Én is hasonló bizodalomtól lelkesülve, hozzád sohajtok, oh szűzek Szűze! angyalok királynéja! a mi Urunk Jézus Krisztusnak Anyja! Hozzád tekintek föl, oh tenger csillaga! Én nyomorult bűnös sírva és zokogva lábaidhoz borulok. Ne vesd meg könyörgésemet, oh hatalmas asszonya a világnak és anyja az örök Igének! Hanem fordítsd rám figyelmedet és hallgasd meg kérésemet e siralom völgyében most és főkép halálom óráján. Oh irgalmas, oh kegyes, oh édes Szűz Mária. Amen.[1]

2.

Oltalmad alá futunk, Istennek szent szülője! könyörgésünket meg ne vesd szükségünk idején, hanem oltalmazz minket minden veszedelemtől, mindenkoron dicsőséges és áldott Szűz! mi asszonyunk! mi közbenjárónk! mi szószólónk! engeszteld meg nekünk Fiadat, ajánlj minket Fiadnak, mutass be minket szent Fiadnak. Amen.

III. FÜGGELÉK.

I. Módszeres előadások a katekizmusból.

I.

A Szentháromságról.

II. oszt. részére.

Kézi könyv: Kis katekizmus. Az egri érseki hatóság jóváhagyásával.

Az I. osztály tananyaga bővül a következő kérdésekkel:

41. Hány személy van az Istenben?
42. E három személynek mindegyike Isten?
43. Tehát több Isten van?

I. Előkészítés.

Utolsó alkalommal beszéltem nektek a jó Istenről. Mit is mondtam, hogy hol van jelen az Isten? Mit szeret és mit útál az Isten? Lát-e, hall-e, tud-e mindent az Isten?

Most megint a jó Istenről akarok szólni Miket most mondani fogok, szintén nagyon szép és kedves dolgok. Üljetek tehát egyenesen és jól vigyázzatok, hogy mindent megértsetek.

[1] Minden elmondása 300 napi búcsúval van összekötve. A ki pedig egy egész hónapon keresztül minden nap elmondja, *teljes* búcsúban részesül. (IX. Pius 1846. dec. 11.).

II. Az új anyag megnevezése.

A jelen alkalommal arra akarlak benneteket megtanítani, hogy hány személy van az Istenben.

III. Az új anyag előadása.

1. Mindnyájan tudjátok már, K. Gy.! hogy csak egy Isten van. Miért mondod: Hiszek egy Istenben? (39. k.) Ez az egy Isten azonban nem egy személy, hanem három személy van benne. E három személy közül az elsőt Atyának, a másodikat Fiúnak, a harmadikat Szentléleknek nevezzük, mindhármat pedig együttvéve Szentháromságnak hívjuk.

IV. Magyarázat.

De honnan tudjuk mi azt, hogy az Istenben három személy van? Csodáljátok Isten jóságát, K. Gy.! mert ő jelentette ezt ki akkor, mikor édes Üdvözítőnket ker. sz. János a Jordán folyóban megkeresztelte.

(Szemléltetés.) Nézzétek csak ezt a képet. Mit láttok rajta? (A gyermek a hitelemző segítsége nélkül elmondja, a mit rajta észrevesz.) No lássátok! (A hitelemző kiegészíti az elmondottakat.) A ki itt a vízben áll (— mutatja —), az Krisztus Urunk, az Isten Fia; ez a galamb (— mutatja —) jelenti a Szentlelket; a ki vizet önt (— mutatja —) az Üdvözítő fejére, az ker. szt. János. Mikor tehát Krisztus Urunk a vízben állott (— mutatja —), a Szentlélek galamb képében (— mutatja —) leszállott rája az égből s ugyanekkor e szavak hallatszottak: „Ez az én szerelmes fiam, kiben nekem kedvem telik.“ Mikor tehát ker. szt. János Jézust megkeresztelte, mind a három isteni személyt fel lehetett ismerni: a Fiúisten a vízben állott, a Szentlélek galamb képében szállott le Jézusra, az Atyaistent nem lehetett ugyan látni, de szava hallatszott. Igy tudjuk mi, K. Gy.! hogy az egy Istenben három személy van.

Hány személy van az Istenben? Honnan tudjuk, hogy 3 személy van az Istenben? Mikor jelentette ki ezt a jó Isten? Ki keresztelte meg Jézust? Milyen alakban szállott le a Szentlélek Jézusra? Mit mondott az Atya? Tehát hány személy van az Istenben? Hogyan nevezzük külön-külön az egyes személyeket? Együttvéve minek nevezzük őket?

2. *Új anyag.*

E három személyről pedig még mást is tudunk. Tudjuk azt is, hogy e három személynek mindenike Isten: az Atya igaz Isten; a Fiú igaz Isten; a Szentlélek is igaz Isten.

Magyarázat.

Igen, az Atya igaz, azaz valóságos Isten, mert ő minden embernek Atyja, az égnek és földnek ura, a ki öröktől fogva van, mindent tud és lát, mindenütt jelen van s olyan szent és jó, hogy nála szentebb és jobb nincs semmi a világon. A Fiú is igaz Isten, mert ő is ura a világnak, ő is öröktől fogva van, ő is mindentudó, ő is mindenütt jelen van, ő is végtelenül szent és jó. A Szentlélek is igaz, azaz valóságos Isten, mert ő is uralkodik a világon, öröktől fogva van, mindent tud és lát, mindenütt jelen van és ő is végtelenül szent és jó. Mivel tehát mind a három egyformán ura a földnek és égnek, egyformán öröktől fogva való, egyformán mindentudó, egyenlően mindenütt jelen van, egyenlően szent és jó, azért mind a három személy egyformán igaz Isten.

Hány személy van az Istenben? Melyik az első? Isten-e az Atya? Minek atyja? Minek ura? Mióta van? Mit tud? Mit lát? Hol van? Milyen szent és milyen jó? Ilyen-e a Fiú? Mióta van? Mit tud? stb. És a Szentlélek Isten-e? Mióta van? Mit tud? stb

3. *Új anyag.*

De ámbár három személy van az Istenben és e három személy mindegyike valóságos Isten, azért még sincs több Isten, hanem csak egy.

Magyarázat.

Egy Isten a három személy azért, mert mindháromnak ugyanazon egy isteni természete van. Nem szabad tehát azt mondanunk, hogy az Atya első, a Fiú a második, a Szentlélek pedig a harmadik Isten, hanem mindig azt kell állítanunk, hogy az Atya, Fiú és Szentlélek, e három isteni személy csak egy Isten, s így nincs több Isten, csak egy, mivel csak egy isteni természet van, melyet mind a három személy bir.

Hány isteni természet van? Ha csak egy isteni természet van, más természete van-e az Atyának, mint a Fiúnak és a Szentléleknek? Hát a Fiúnak természete különbözik-e az Atyának és a Szentléleknek természetétől? És a Szentlélek más természettel bír-e, mint az Atya és Fiú? Tehát a három isteni személynek hány természete van? Milyen az Atya természete? (Isteni). A Fiúé? A Szentléleké? Tehát a három isteni személy hány Isten? Miért egy Isten a három személy? Van-e tehát több Isten?

V. Alkalmazás.

Mindazt, a mit most mondottam a Szentháromság egy Istenről, az Úr Jézus tanította azért, hogy Istent az ő fölségében annál jobban csodáljuk s annál alázatosabban imádjuk. Mond-

játok el tehát minél gyakrabban az apostoli hitvallás eme szavait: „Hiszek egy Istenben, és a Jézus Krisztusban, ő egy Fiában, a mi Urunkban és a Szentlélekben", s ezzel fejezzétek ki a Szentháromság egy Istenben való hiteteket.

VI. Emlékezetbevésés.

Most vegyétek kezetekbe a katekizmust, nyissátok ki a a 20. lapon s jelöljétek meg a 41., 42. és 43. kérdést, melyeket leckére fölvesztek.

Hogy pedig lássam, vajjon figyeltetek-e azokra, amiket mondottam, ki fogom tőletek kérdezni.

Az egész előadásnak kikérdezése következik, mi közben a felvett kérdéseket a katekizmus szavaival lehetőleg elsajátíttatjuk.

2.

A Szentháromságról.

III. és IV. oszt. részére.

A II. oszt. anyagához járulnak a következő kérdések:

44. Megértheted-e eszeddel, hogy mikép van egy Istenben három személy?

45. Hogyan nevezzük hitünknek azon titkát, hogy egy Istenben három személy van?

46. Minemű munkák tulajdoníttatnak különösen minden isteni személynek?

I. Előkészítés.

Kiindulunk Jézus megkereszteltetéséből. Felmutatjuk az ezt ábrázoló képet s a tanulók elmondják, a mit rajta látnak. Ha szükséges, a beszédet kijavítjuk vagy kiegészítjük. Ezután így folytatjuk:

Midőn Jézus 30 esztendős volt, Názáretből (térkép), a hol eddig tartózkodott, elment a Jordán folyóhoz, mely mellett ker. sz. János prédikált a bűnbánatról s azokat, a kik bűneiket megbánták, megkeresztelte. Jézus azért ment oda, hogy János őt is megkeresztelje. János ezt eleinte nem akarta megtenni, mert jól tudta, hogy az Üdvözítő szent és tiszta minden bűntől, tehát nincs szüksége sem bűnbánatra, sem keresztségre. Minthogy azonban Jézus sürgette, végtére is engednie kellett. Ekkor Jézus belépett a Jordán folyóba, mire János nagy tisztelettel egy kagylóból vizet öntött az Üdvözítő fejére. Miután a keresztelés el-

végződött, Jézus ki jött a vízből. És most halljátok, mily nagy csoda történt! Az egek megnyíltak, és a nyílt égből galamb képében leszállott Jézusra a Szentlélek, és az Atyának e szavai hallatszottak: „Ez az én szerelmes Fiam, kiben nekem kedvem telik."

Ez alkalommal az Isten egy nagy igazságot nyilatkoztatott ki az embereknek. Ez az igazság az, hogy egy Istenben három személy van: Atya, Fiú és Szentlélek.

II. A tanítás anyagának megnevezése.

Mit kell tudnunk e három isteni személyről, s különösen micsoda jót tett velünk mind a három isteni személy, ezt fogom ma nektek kifejteni.

III. Az új anyag előadása.

1. Ti már, K. Gy! tavaly sokat hallottatok a három isteni személyről; tanultátok, hogy e három isteni személyt Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevezzük; tudjátok azt is, hogy e három személynek mindegyike Isten: az Atya igazi azaz valóságos Isten, a Fiú is igazi Isten, a Szentlélek is igazi Isten, mert mind a három ugyanazon egy isteni természettel bir. Ezért mind a három személyben megvannak azok a tulajdonságok, melyek egyedül Istent illetik meg: mind a három személy öröktől fogva van, mindentudó, mindenható, végtelenül bölcs, szent és igaz. Mindazáltal nem szabad azt gondolni, hogy e három isteni személy külön-külön álló Isten, hogy tehát nem egy, hanem három Isten van. Nem. K. Gy! nincs három Isten, hanem csak egy, tehát a három személy csak egy Isten és pedig azért, mert csak egy isteni természet van. Az Atyának tehát nincs más isteni természete, mint a Fiúnak és Szentléleknek, viszont a Fiú is ugyanazon isteni természettel bir, mellyel bir az Atya és Szentlélek, valaminthogy a Szentléleknek sincs más isteni természete, mint az Atyának és Fiúnak. Mivel tehát mind a három isteni személynek ugyanaz az egy isteni természete van, azért a három személy csak egy Isten.

De hogyan lehetséges az, hogy ámbár három isteni személy van, azért még sincs egynél több Isten? Ez oly mély titok, K. Gy! hogy azt megfejteni egyetlenegy teremtmény sem képes. Épen e miatt nevezzük ezt az igazságot Szentháromság titkának. Mindazáltal hisszük, mert az Isten kinyilatkoztatta.

IV. Magyarázat.

Ha valamely tárgynak részeit, belső szerkezetét, tulajdonságait meg akarjuk ismerni, nemde azt kívülről is, belülről is, szóval minden tekintetben alaposan szemügyre kell vennünk? Hogy a Szentháromság titkát megfejthessük, hasonlóképen látnunk kellene az isteni természetet vagyis magát az Istent s őt minden tulajdonságával teljesen és tökéletesen meg kellene ismernünk, azaz úgy, amint van. Ez pedig lehetetlen; mert Istennek. mint már tanultátok, nincs teste, ő csupa lélek, tehát sem őt, sem tulajdonságait szemeinkkel nem láthatjuk s így tökéletesen meg sem ismerhetjük. Ezért nem tudjuk megfejteni a Szentháromság titkát. De csodálkozhatunk-e ezen, K. Gy? Nézzétek, nincs-e a világban is sok oly dolog, mitnem tudunk megérteni? Hogy lehet például az, hogy a búzamag elrohad a földben, s mégis oly növény lesz belőle, mely magot, termést hoz? Ki tudja ezt megfejteni? Istenen kívül senki. Vagy ki magyarázza meg azt, hogy mi úton-módon lesz a kenyérből, melyet megeszünk, hús és vér? De száz meg száz ilyen kérdés van a világon, melyre feleletet adni nem tudunk. Csoda-e hát, ha a Szentháromság titkát sem tudjuk megérteni? Ne feszegessük tehát e mély titkot, mert úgy is hiában fáradoznánk. Úgy járnánk, mint szt. Ágoston. Vigyázzatok csak, majd elmondom, mi történt vele.

Szt. Ágoston püspök volt és nagyon okos ember. Egyike volt a legokosabb embereknek a világon. Ő mindig azon törte az eszét, hogy megértse a Szentháromság titkát s meg tudja értetni a többi emberrel is. Egyszer szintén ily gondolatoknak adta át magát és hogy minél zavartalanabbul gondolkodhassék, kiment a tengerpartra sétálni. A mint ott jár-kel, egyszer csak megpillant egy nagyon szép gyermeket, a ki a tenger vizét egy kis kanállal a parton ásott gödörbe meregette. Kérdi a gyermeket szt. Ágoston: Mit csinálsz te itt? Mire az feleli: Ki akarom merni a tengert ebbe a gödröcskébe. De hisz az lehetetlen, — válaszolta a szent püspök. Ekkor a gyermek a következő fontos szavakkal válaszolt: Hamarább átmerem én mégis a tengert ebbe a kis gödörbe, mintsem hogy te megértsed elméddel a Szentháromság titkát. Erre a gyermek eltűnt. De szavaiból megértette szt. Ágoston, hogy hiábavaló a fáradsága, mikor e mély titkot meg akarja fejteni.

De ha nem bírjuk is megérteni e szent és fölséges titkot, azért mégis hisszük, mert az Isten maga nyilatkoztatta ki. Kinyilatkoztatta pedig akkor, mikor az ő egyszülött Fia Ker. sz. Jánostól megkereszteltetett, a midőn — mint hallottátok — a Szentlélek galamb képében annak fejére szállott, a kit az Atya csodálatos módon Fiának jelentett ki ezen égből jövő szavakkal: „Ez az én szerelmes Fiam, kiben nekem kedvem telik.“ Ez volt eme szent

titoknak első kinyilatkoztatása. De ezenkívül Isten még többször is kijelentette azt. Hogy csak egyet is említsek, ott vannak Krisztus Urunk szavai, melyeket mennybemenetele előtt tanítványaihoz intézett, midőn szétküldte őket a világ minden tájára prédikálni. Ez alkalommal Krisztus Urunk így szólt apostolaihoz; „Elmenvén az egész világon, tanítsatok minden népet, . . . és kereszteljétek meg őket az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevében," a hol világosan megkülönbözteti a Szentháromság három személyét: az Atyát, Fiút és a Szentlelket. Mivel tehát Isten kinyilatkoztatta, azért erős meggyőződéssel kell hinnünk, hogy egy Istenben három személy van, ámbár azt, hogy ez miként lehetséges, elménk fel nem foghatja.

Hány Isten van? Hány személy van benne? Hogy hívjuk az isteni személyeket? E három személy hány Isten? Miért egy Isten e három személy? Fel tudjuk-e eszünkkel fogni, hogy egy Istenben miként lehet három személy? Miért nem tudjuk felfogni, hogy egy Istenben három személy van? Hogyan nevezzük hitünknek azt a titkát, hogy egy Istenben három személy van? Honnan ismerjük meg ezt a titkot?

2. *Új anyag.*

A Szentháromságról és annak személyeiről még sokat fogok nektek más alkalommal beszélni, de mivel az idő rövid, most még csak azt akarom nektek elmondani, hogy mennyi jót tesz velünk a három isteni személy.

Magyarázat.

Tudjátok meg, K. Gy.! hogy a három isteni személytől származik minden, mi nekünk jó, hasznos és szükséges. El sem lehet mondani, hogy mennyi jót adtak már ők nekünk s adnak naponta. De különösen háromféle jótétemény származik tőlük.

Első és legnagyobb jótéteménye a három isteni személynek az, hogy vagyunk, létezünk, és hogy a világ fennáll. Ezt a jótéteményt különösen az Atyának tulajdonítjuk. Ő az, a ki nekünk testünket és lelkünket adta; ő az, a ki mindenhatóságával teremtette ezt a szép világot, a melyben mi élünk. Az első tehát, a mit az isteni jótétemények közül meg kell jegyeznetek, az, hogy az Atya teremtett mindent.

A második nagy jótéteményben a Fiúisten részesített minket, midőn kereszthalálával megváltott. Ősszüleink bűne következtében ugyanis mindnyájan bűnbe estünk s e miatt el is kellett volna kárhoznunk, ha a jó Isten meg nem könyörült volna rajtunk s el nem küldi szent Fiát, hogy bűneinkért eleget tegyen s Istent velünk kiengesztelje, szóval: megváltson a bűntől s megszabadítson az örök kárhozattól. Ez az, mit másodsorban meg kell jegyeznetek.

De a Szentlélek is nagy jót tett velünk, mert megszentelt

minket. Midőn t. i. e világra jöttetek, lelketeken ott volt az eredő bűnnek a mocska. Azért vitt el keresztanyátok a templomba, hogy a pap megkereszteljen, s a keresztség szentsége lemossa lelketekről azt a mocskot. Mikor ugyanis a pap a fejetekre öntötte a keresztvizet, a Szentlélek leszállt a ti lelketekbe s azt megszentelte vagyis letörülte róla az eredő bűnnek mocskát s azt oly széppé és szentté tette, hogy Istennek öröme telt benne. Ezt művelte a Szentlélek. Jegyezzétek meg tehát jól, hogy a Szentlélek megszentelt benneteket.

De ha az Atyának tulajdonítjuk is a teremtést, a Fiúnak a megváltást, a Szentléleknek pedig a megszentelést, azért mégsem szabad azt gondolnotok, hogy ezeket a munkákat egyik isteni személy a másik nélkül végezte, hogy pl. az Atya a Fiú és a Szentlélek nélkül teremtett stb. Nem; mindezen munkában részt vett mind a három isteni személy, mert mind a három isteni személy közösen működik mindenben. A mit az Atya teremt vagy cselekszik, azt ugyanakkor teremti vagy teszi a Fiú és a Szentlélek is; a mit a Fiú munkál, ugyanakkor munkálja azt az Atya és a Szentlélek is, és a mit a Szentlélek cselekszik, ugyanakkor cselekszi azt az Atya és Fiú is. Mivel tehát mind a három isteni személy együttesen működik mindenben, együtt tesz mindent, azért mondjuk, hogy ezek a munkák mind a három isteni személlyel közösek.

Kitől kapunk minden jót? Hány jótéteményben részesít bennünket különösen a három isteni személy? Melyik az első jótétemény? Kinek tulajdonítjuk ezt különösen? Milyenek lett nk mi ősszüleink bűne miatt? Hová kellett volna e miatt jutnunk? Ki szabadított meg a kárhozattól? Miképen szabadított meg? Kinek tulajdonítjuk tehát különösen a megváltást? Hát a Szentlélek tett-e valami jót velünk? Mi jót tett velünk a Szentlélek? Mi által szenteli meg a Szentlélek lelkünket? Kı lönösen mit tulajdonítunk tehát a Szentléleknek? Hát a Fiúnak? Hát az Atyának? Ezeket a munkákat egyik isteni személy a többi nélkül végzi-e? Milyenek tehát ezek a munkák? (Közösek.)

V. Alkalmazás.

Mindarra, a mit most mondtam, az Úr Jézus tanított meg bennünket és pedig azért, hogy Isten szent fölségét jobban megismerve, alázatosabb szívvel imádkozzunk. Ezzel Isten csak az ő nagy szeretetét mutatta ki irántunk. Nemde ha titeket öröm vagy szomorúság ér, mindjárt elmondjátok azt azoknak, a kiket szerettek, hogy együtt örüljenek vagy szomorkodjanak veletek. Lássátok, így tett a jó Isten is. Mivel szeret benneteket, megismerteti az ő tökéletességét veletek, hogy ti is örüljetek a fölött. Adjatok tehát ez örömnek szóval is kifejezést és mondjátok: „Dicsőség az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek, miképen kezdetben vala, most és mindenkor és mindörökkön örökké. Amen." Ezt a dicsőítő imádságot mondjátok el minden nap reggeli és esti imádságaitok

után. De vigyázzatok, hogy e szavakat ne ejtsétek ki a nélkül, hogy rá ne gondoljatok, hogy mit jelentenek. Tehát valahányszor kimondjátok az Atya nevét, jusson eszetekbe, hogy ő a ti atyátok, ki titeket teremtett, a ki az eget és a földet számotokra alkotta, hogy boldogok lehessetek itt és a másvilágon. A Fiú neve pedig juttassa eszetekbe, hogy érettetek vette fel az emberi testet; hogy irántatok való szeretetből szenvedte a nagy fájdalmakat, a gyalázatos halált s hogy érettetek nyíttatta meg szentséges szívét a keresztfán. A Szentlélek neve végül emlékeztessen benneteket arra, hogy az eredő bűntől megtisztultatok. Igy éljetek a Szentháromság egy Isten dicsérésére és magasztalására a földön, akkor remélhetitek, hogy egykor a mennyben is színről-színre láthatjátok és dicsérhetitek.

Mily szavakkal dicsőítjük a Szentháromságot? Miért dícsőítjük? Mire emlékezzünk, ha az Atya nevét kimondjuk? Mire emlékeztessen a Fiú neve? Mi jusson eszünkbe a Szentlélek említésekor?

VI. Emlékezetbevésés.

Összefoglaló kikérdezés. Leckefeladás.

II. Módszeres előadások a bibliából.

1.

Jézus születése.[1]

I. és II. oszt. számára.

Kézikönyv: *Gerely I.* Kis képes biblia az elemi iskolák I—II. osztálya részére. 11. szám.
Egri Kis katekizmus.

I. Rész. (1. óra.)

I. Előkészítés.

Már tudjátok, K. Gy! hogy a mi ősszüleink, Ádám és Éva, nagyot vétkeztek Isten ellen s hogy e miatt kiestek az ő kegyelméből, betegség, halál és más csapások lepték meg őket. Midőn azonban Isten látta, hogy mennyire szomorkodnak és sírnak vétkük miatt, megszánta őket és megígérte nekik, hogy majd születik valaki, a ki őket megszabadítja a bűntől, kiengeszteli irántuk az Istent s megnyitja számukra újból a mennyországot.

[1] Mivel a darab hosszabb, azért két részre osztjuk s külön órában magyarázzuk el

Hosszú idő telt el ezen ígéret óta. S ez alatt a jámbor emberek szüntelenül könyörögtek a jó Istennek, hogy küldje már el a Megváltót, a kit ígért. Végre Isten engedett az emberek kérelmének s elküldte az Üdvözítőt a világra.

II. A tanítás anyagának megnevezése.

Hogyan jelent meg az Üdvözítő az emberek között, ezt fogom most nektek előadni.

III. Az új anyag előadása.

Messze, nagyon messze, egy országban, melyben akkor zsidók laktak, s melyet e miatt Zsidóországnak neveztek, volt egy kis város. Názáret volt a neve. Itt élt Mária az ő jegyesével, Józseffel. Történt, hogy mindkettőjüknek Betlehembe kellett útazniok Ez a Betlehem szintén kis város volt s nagyon messze feküdt Názárettől. Dávid városának is nevezték, mert benne született Dávid király. Tehát ebbe a városkába kellett menniök, hogy eleget tegyenek a római császár parancsának. Zsidóország ugyanis ekkor már a római császárnak engedelmeskedett, a rómaiaknak fizetett adót, a rómaiak adtak neki törvényeket. A római császár pedig, a kit Augusztusnak hívtak, azt rendelte el, hogy számolják meg, hány férfi, asszony, fiú és leány van az ő birodalmában. Ez az összeszámlálás Zsidóországban családok szerint történt, tehát mindenkinek, akárhol volt is, vissza kellett mennie abba a városba vagy faluba, a hová való volt az ő családja vagyis a hol az ő ősszülei laktak. Mária és József tehát Betlehembe mentek, mivel az ő ősapjuk, Dávid király Betlehemben született. Már este volt, midőn ide megérkeztek; azért legelőször is szállást kerestek, a hol meghálhassanak. De nem találtak sehol, mert nagyon sok ember jött Betlehembe, a kik már minden szállást elfoglaltak. Mit tegyenek? Kimentek a városból, remélve, hogy majd csak találnak valami védettebb helyet, a hol magukat éjjelre meghúzhatják. Csakugyan találtak is egy üres istállót Ide mentek be mindketten. Itt született éjfélkor Szűz Máriától Jézus Krisztus, az Isten Fia.

Miután a kisded Jézus megszületett, Szűz Mária és József térdre borultak és úgy imádták őt. Mert e kisded Isten, tehát imádni kell. Azután a boldogságos Szűz betakarta szent Fiát azokba a pólyákba, melyeket magával hozott. De hova fektessék? Az istálóban nem volt sem ágy, sem bölcső, hanem csak egy jászol. Tudjátok-e mi az a jászol? Egy teknő, melyből a jószágok takarmányt szoktak enni. Ebbe a jászolba szénára és szalmára fektette Szűz Mária a kis Jézust. Oh mily csodálatos! Nézzétek csak, az Istennek szent Fia egy jászolban szénán és szalmán fekszik!

Hova útazott Szűz Mária és szt. József? Miért útaztak? Hogyan történt a nép összeszámlálása? Találtak-e szállást Betlehemben? Hova tértek be éjjeli szállásra? Miért? Mi történt itt azon éjjel? Mit tett Szűz Mária és szt József a kisded Jézussal?

IV. Magyarázat.

a) Összekapcsolás a katekizmussal és erkölcstannal.

Ki volt Jézus Krisztusnak anyja? (88. kérd.) Van-e Jézusnak atyja? (86. kérd.) Nem volt-e József, Mária jegyese, Krisztus Jézusnak atyja? (87 kérd.) Ha Jézus az Isten Fia szegénynyé lett, szabad-e a miatt szomorkodnunk, hogy szegények vagyunk? Lám Jézus megtehette volna, hogy fényes palotában, arany bölcsőben, selyem és bársony pólyákban feküdjék; mert csak egy szót kellett volna szólnia, s az angyalok abban a pillanatban mindent megszereztek volna neki. Ám ő jobban szerette a gazdagságnál a szegénységet.

Alkalmazás. Ime mily szép dologra tanít benneteket a kis Jézus! Ha tehát előfordúlna valamikor, hogy fáztok, rossz a ruhátok, szegények vagytok, éheztek, nem szabad zúgolódnotok. Gondoljatok ilyenkor arra, hogy a kisded Jézus még szegényebben jött a világra. Iránta való szeretetből tűrjétek tehát ti is a szegénységet.

Mire tanít a kis Jézus benneteket? Szabad-e zúgolódnotok, ha valamitek talán nincs, a mit szeretnétek? Mit kell ilyenkor tennetek?

b) Összekapcsolás a szertartástannal.

Urunk Jézus születésnapját karácsonynak nevezzük. Karácsony éjjelén az emberek templomba mennek, hogy hálát adjanak a kis Jézusnak azért, hogy kegyes volt leszállni a földre. Azért mennek éjjel, mert ekkor született a kis Jézus.

Alkalmazás. Ti még kicsinyek vagytok, K. Gy.! azért mindnyájan nem mehettek el éjélkor a templomba. Menjetek el tehát nappal és imádjátok az isteni kisdedet, a ki titeket anynyira szeretett, hogy irántatok való szeretetből lejött a földre, hogy érettetek szenvedhessen és meghalhasson s ez által Istent kiengesztelhesse.

Mikor üljük Krisztus Urunk születésnapját? Mit tesznek karácsony éjjelén a jó emberek? Miért mennek karácsony éjjelén a templomba? Mit kell nektek is tennetek, hogy szereteteteket és hálátokat kimutassátok a kis Jézus iránt? Miért kell hálásaknak lennetek a kis Jézus iránt? (Mert emberré lett.) Miért lett az Isten Fia emberré? (91. kérd.)

Folytatás.

Még akarok nektek valamit mondani. Ugy-e kaptatok már ti is karácsony estéjén ajándékot? Látjátok: ezeket az ajándékokat a kis Jézuska küldötte nektek a ti kedves szülőitek által.

Ezeket az ajándékokat ott, a hol sok fenyőfa van, erre szokták aggatni. Ez a fa a karácsonyfa. A karácsonyfa Krisztus Urunkra emlékeztet, a ki a keresztfán halt meg, az ajándékok pedig ama sok jótéteményt jelentik, melyekken az Üdvözítő bennünket részesít.

Alkalmazás.

Valahányszor tehát karácsonyfát láttok vagy karácsony estéjén ajándékokat kaptok, jusson eszetekbe mindig, hogy e napon küldte el a jó Isten nektek legnagyobb ajándékát, az ő egyszülött Fiát, Jézus Krisztust. Ezért adjatok neki szívetekből hálát s kérjétek, hogy szeretetében tovább is tartson meg benneteket.

Milyen a karácsonyfa? Mit jelent a fája? Hát a ráaggatott ajándékok? Mit kell nektek érte tennetek?

V. Alkalmazás.

(*Összefoglalása a részleges alkalmazásoknak.*) Hol született az Üdvözítő? Miért született szegényen és egy istállóban? Mit tanulunk ebből? Mikor született a kis Jézus? Hova mennek karácsony éjjelén az emberek? Miért? Hát tinektek mit kell tennetek? Mire emlékeztet a karácsonyfa? Mivel tartoztok Krisztusnak eme nagy szeretetéért? (Szeretettel és hálával.) Hogyan fogjátok ezt kimutatni?

V. Emlékezetbevésés.

Az I. részt előbb röviden egybefoglaljuk s belőle 3—4 mondatban kiemeljük az I. osztály tudnivalóját, melyet velük beemléztetünk; a II. osztályt azonban lehetőleg kerek és összefüggő előadásra képesítjük.

II. Rész. (2 óra.)

I. Előkészítés.

A megelőző rész átismétlése.

II. A tanítás anyagának megnevezése.

Most azt fogom elbeszélni, hogy miként hívta az Úristen a pásztorokat a kis Jézus jászolához.

III. Az új anyag előadása.

Éjjel volt, mikor a kis Jézus született. Az emberek már mindnyájan aludtak, csak kinn a mezőn volt ébren néhány pásztor, kik nyájaikat őrizték. Ezek a pásztorok szegény, de istenfélő emberek voltak, kik örömest gondoltak mindig Istenre. Azon éjjel is, mikor a mezőn nyájaik mellett virrasztottak, szent dolgokról beszélgettek. És ime! mi történt! Egyszerre oly világos lett körülöttük, mintha nappal lett volna és egy angyal állt meg előttük. A pásztorok nagyon megijedtek, úgyhogy félelmükben a földre estek. De az angyal bátorította őket és így szólt hozzájuk? Ne féljetek! Nagy örömet hirdetek nektek: most született meg Bethlehemben Jézus, a Megváltó. Menjetek oda; egy istállóban jászolban fekve és pólyába takarva találtok majd egy kisdedet. Ő az a Megváltó, a kit Isten ígért és most elküldött. Mikor az angyal elvégezte beszédét, nagy sereg angyal szált le az égből, kik így dicsőítették és magasztalták Istent: Dicsőség a magasságban Istennek és békesség a földön a jó embereknek! Az ének végeztével az angyalok eltüntek, és a nagy világosság is elmúlt. A pásztorok szívét pedig oly nagy öröm fogta el, hogy mindjárt fölkerekedtek s Betlehemhe siettek. Az istállóban csakugyan meg is találták a kis Jézust, úgy a mint az angyalok mondták: pólyák között jászolba fektetve. Nagy örömmel és csodálkozással nézték a jászolban fekvő kisdedet s miután leborulva imádták őt, visszatértek nyájaikhoz s elmondták mindazoknak, a kikkel csak találkoztak, azokat a csodás dolgokat, melyeket hallottak és láttak.

Milyen időtájban született a kis Jézus? Kiknek adta tudtul az angyal legelőször Jézus születését? Mit tettek a pásztorok, mikor az angyalt meglátták? Mit mondott nekik az angyal? Hát a sok angyal mit énekelt? Mit tettek a pásztorok, miután az angyalok eltüntek? Hogy viselték magukat a pásztorok a kisded Jézus előtt? Mi történt velük azután?

IV. Magyarázat.

Összekapcsolás a szertartástannal.

Arra, hogy a pásztorok a kis Jézushoz siettek, azzal emlékeztet az anyaszentegyház, hogy papjainak megengedi, hogy az éjféli misén kívül még egy másik szentmisét is mondhassanak korán reggel. Ezt a második szentmisét pásztorok miséjének nevezzük.

Minek emléke a pásztorok miséje? Mikor mondja a pap? Hogy hívjuk ezt a misét?

V. Alkalmazás.

A mint a pásztorok örömmel mentek Betlehembe, nektek is oly örömmel kell sietnetek mindig, de különösen karácsonykor

a templomba, hogy ott a kis Jézust imádjátok. Imádnotok kell őt, mert jó hozzátok és szeret benneteket, ha úgy viselitek magatokat, mint a pásztorok. Lássátok! a pásztorok mindjárt engedelmeskedtek az angyal szavainak: úgy kell nektek is engedelmeskednetek szülőitek és tanítóitok parancsainak, akkor várhatjátok, hogy miként Isten megmutatta szent Fiát az engedelmes pásztoroknak: majd egykor nektek is megmutatja őt a mennyországban.

Mit kell tennetek karácsonykor? Hogyan kell magatokat viselnetek szülőitek, tanítóitok iránt? Mit várhattok Istentől, ha engedelmeskedtek?

VI. Emlékezetbevésés.

Most pedig megmutatom nektek annak a történetnek képét, melyet elmondtam.

A képnek alakjait szereplésük sorrendjében egyenkint mutogatva elmondatjuk a gyermekekkel az egész történetet, de az I. osztály itt is csak a leglényegesebb tudnivalókat tanulja meg.

2.

Jézus születése.

III. és IV. oszt. számára.

Kézi könyv: *Gergely József* Kis képes biblia az elemi iskolák III—V. osztálya részére. 29. szám 1. és 2. pont.
Egri Kis katekizmus.

I. Előkészítés.

Tudjátok-e, K. Gy! mi az a „népszámlálás“ vagy másként „népösszeírás“? Ha egy király megakarja tudni, hogy hány ember lakik az ő országában, akkor megparancsolja. hogy minden városban és faluban válasszanak ki megbízható férfiakat, kik házról-házra járva jegyezzék fel minden férfi, nő és gyermek nevét. Ezeket az írásokat azután beküldik egy meghatározott helyre, a hol valamennyit összeadják. Az így nyert szám mutatja, hogy hány ember lakik abban az országban. Krisztus Urunk születése idejében volt egy nagy birodalom. Római birodalom volt a neve. Abban az időben Agusztus császár uralkodott rajta. Ez a császár is meg akarta tudni, hány ember él az ő birodalmában. Tehát népszámlálást rendelt el. Ezt a parancsot Zsidóországban (térkép) is végre kellett hajtani, mert mint tudjátok, ez sem volt már akkor független ország, hanem a római birodalomhoz tartozott. Zsidóországban azonban a népszámlálás nem úgy történt, mint mai nap nálunk szokás, hanem zsidó szokás szerint. Nálunk házról-házra jár az összeíró; ott azonban családok szerint írták

össze a népet vagyis azt jegyezték fel, hogy minden családnak hány tagja van. Ámde ezt csak úgy lehet jól végrehajtani, ha mindenki jelentkezik ott, a hova az ő családja való vagyis a hol az ő ősei laktak. Ezért kellett minden zsidónak vissza menni abba a városba, a hol az ősapja és ősanyja réges régen letelepedett.

II. A tanítás anyagának megnevezése.

Ezt tudván, most már meg fogjátok érteni Jézus születésének történetét is.

III. Az új anyag előadása.

I. Rész.

Elmondjuk Jézus születését

IV. Magyarázat.

Állapodjunk meg itten. Ki tudná ezt szépen elmondani?

Elmondatjuk 1—2 tanulóval.

Most vigyázzatok! A bold. Szűz Mária és szt. József Betlehemben mentek, mivel az ő családjuk oda való volt. Ők t. i. Dávid családjából származtak, Dávid király pedig Betlehemben született s több évig ott is lakott, a miért Betlehem Dávid városának is neveztetik. A városka hegyháton feküdt, körülötte mezőség terült el, melyen pásztorok legeltették nyájaikat. A hegy oldala tele volt barlangokkal, melyeket a pásztorok jászlakkal szereltek fel, minthogy ezekbe a barlangokba szokták behajtani nyájaikat, ha rossz idő volt. (Mi a jászol ?) Egyik ilyen barlangba vonult a bold. Szűz is szent Józseftel. Ez a barlang még most is megvan. Fölötte N. Konstatin római császár és anyja, szt. Ilona fényes templomot emelt. Bent a barlangban éjjel-nappal 32 lámpa ég, a helyet pedig, a hol az Üdvözítő született, egy márványlap borítja, melynek közepén egy ezüst csillag van és ez a fölírás (latinul): „Itt született Szűz Máriától Jézus Krisztus." (Kép.)

Összekapcsolás a katekizmussal.

Krisztus Urunk születésénél világosan látjuk az isteni Gondviselés közreműködését. Születése előtt több, mint 700 esztendővel megjövendölte Mikáes próféta, hogy Betlehemben fog megszületni. De hogyan teljesülhetett ez, mikor a bold. Szűz Názáretben lakott, mely Betlehemtől nagyon messze feküdt? (Térkép). Lássátok, az isteni Gondviselés úgy intézkedett, hogy a boldogságos Szűznek meg kellett jelennie Betlehemben. A római császár tehát a népszámlálásról kiadott

parancsával akaratlanul is közreműködött abban, hogy Mikeás prófćta jövendölése beteljesedjék. Hol szülte Mária Jézust? (90. kérd.) Az Isten viseli-e gondját a világnak? (50. kérd.) Hogyan nevezzük röviden Istennek azon munkáját, mellyel a világot fönntartja és kormányozza? (51. kérd.)

Krisztus Urunk az emberi természetet irántunk való szeretetből vette fel azért, hogy bennünket a bűnöktől megszabadítson. Miért lett az Isten Fia emberré? (91. kérd.) Kénytelen volt-e Jézus meghalni? (104. kérd) Miért akart Jézus érettünk szenvedni és meghalni? (105. kérd.)

Jézus szenvedése már születésével elkezdődött. A legnagyobb szegénységben jött a világra, még bölcsője sincs hanem másnak jászolában nyugszik. Valóban nincs a világon nála szegényebb.

Alkalmazás.

Ezt a nagy szegénységet a világ Megváltója önmaga választotta, hogy megszégyenítse azokat az embereket, a kik magukat másoknál többre tartják, másokat lenéznek s tőlük még a betevő falatot is irígylik; a kik zúgolódnak, mihelyt hamar nem tudják megszerezni azt, a mit maguknak szükségesnek tartanak. Az ilyenek nem jó emberek, tehát nem szabad példájukat követnetek. Tekintsetek a jászolban fekvő kis Jézusra s iparkodjatok az ő példáját utánozni. Ne legyetek tehát soha kevélyek, ne kívánjátok a másét és sohase panaszkodjatok szegénységetek miatt, hanem alázatos szívvel imádjátok az isteni Gondviselést, a ki még akkor is javatokat akarja, midőn megengedi, hogy mint az Üdvözítő, szegénységben éljetek.

Gazdag volt-e Jézus? Születhetett volna-e palotában? Miért? Miért választotta mégis az istállót? Hogyan nevezzük azokat az embereket, a kik másokat lenéznek? Szabad-e páldájukat követnetek? Mire tanított példájával a kis Jézus?

Az egész magyarázat főbb pontjainak összefoglalása kérdésekkel.

II. Rész.

Mivel a tárgyalásunk alatt levő tananyagot a III. és IV. osztályban egy órában adjuk elő, a második rész tárgyalásánál sem előkészítésre sem a tananyag megnevezésére nincs szükség, hanem folytatjuk a tananyag előadását.

Elmondjuk a pásztoroknak Jézus jászolához való meghívatását s azután több tanulóval elmondatjuk.

IV Magyarázat.

Az angyalok tehát nagy örömmel énekelték: „Dicsőség a magasságban Istennek és békesség a földön a jó embereknek.“ Nincs is ennél szebb ének a világon. Ezért énekli a pap is a szentmisében: „Gloria in excelsis Deo“, mi magyarul annyit jelent, mint: „Dicsőség a magasságban Istennek.“

Ez a szép ének két részből áll. Az első rész így hangzik: „Dicsőség a magasságban Istennek.“ E szavak azt jelentik, hogy az Atyaistent, ki ott fenn a mennyekben lakik, dicsőítse és magasztalja minden ember, neki adjon hálát mindenki azért a jóságért, hogy megkönyörült a bűnös embereken s elküldötte egyszülött Fiát, hogy őket megváltsa.

A második rész eképen szól: „És békesség a földön a jó akaratú embereknek.“ A „béke“ szó annyit is jelent, mint: malaszt, szerencse, áldás. Tehát az angyalok azt mondják, hogy mostantól fogva jobb dolguk lesz az embereknek, mert a kis Jézus mindenféle malasztot és áldást hozott le nekik a földre, melyekben mindazok részesülnek, a kik a kisded Jézusban hisznek és parancsolatait megtartják.

Mit énekeltek az angyalok? Hány részből áll ez a szép ének? Hogyan szól az első rész? Mondd el a második részt! Mi az első résznek az értelme? Hát a másodiké? Kiknek lesz részük Isten áldásában? Mit kell tennetek, hogy ti is részesülhessetek Isten áldásában?

Összekapcsolás a szertartástannal.

Jézus születésének emlékünnepét karácsonykor üljük. Karácsony a legnagyobb ünnepek egyike. Vigyázzatok, elmondom, hogy miből tudjuk ezt meg. Először is abból, hogy e napon minden felszentelt pap három misét mondhat. Az első szentmisét éjfélkor mondja a pap, azért éjféli misének is neveztetik; a másodikat hajnalban mutatja be, ezt pásztorok miséjének hívjuk; a harmadikat pedig világos nappal, ennek egyszerűen nappali mise a neve. Éjfélkor annak emlékezetére misséz, hogy a kis Jézus akkor született; hajnalban azért, mert a pásztorok akkor jöttek imádni az Üdvözítőt; világos nappal pedig annak jelzésére, hogy Krisztus Urunk eljöveteléig az emberiség a tévely és bűn sötétségében élt, ebből Jézus szabadította ki az által, hogy felvilágosította őt afelől, hogy mit kell tennie, ha üdvözülni akar.

Hány misét szabad a papnak mondani karácsonykor? Mikor mondja az elsőt? Hogyan nevezzük ezt a misét? Miért? Mikor mondja a másodikat? Minek nevezzük ezt a misét? Miért? Mikor mondja a harmadikat? Miért?

De nevezetes a karácsony azért is, mert betlehemet is szoktak ilyenkor készíteni. Ki látott már bethlemet? Milyen az alakja? Mi van benne? A megelőző estén pedig karácsonyfát állítanak a jó gyermekeknek., Miből áll a karácsonyfa? Mi van rajta? A zöld fa jelenti Krisztust a ki a keresztfán váltotta meg a világot; az égő gyertyácskák emlékeztetnek arra, hogy Krisztus a világ világossága; a gyümölcsök és édességek, melyek a karácsonyfán függenek, jelentik a megváltás gyümölcseit vagyis azon malasztokat, melyekben Krisztus által részesülünk. — Karácsonykor még más ajándékokat is szoktak egymásnak adni az ismerősök. Ezek a

karácsonyi ajándékok arra emlékeztetnek, hogy e napon ajándékozta meg az Atyaisten az emberiséget a legkedvesebb ajándékkal: az ő egyszülött Fiával, Jézus Krisztussal.

Mi van a betlehemben? Mit jelent a karácsonyfa zöld fája? Hát a gyertyácskák? A karácsonyfán függő gyümölcsök és édességek mit jelentenek? Hát az ajándékok?

Nagy és szent ünnep tehát a karácsony, épen ezért annak megünneplésére méltóképen kell előkészülnötök. Erre szólít fel az anyaszentegyház is, mikor az előkészületre négy hetet rendelt karácsony előtt s ezt az időt *Úrjövetelének* (advent magyarul: jövetel) nevezi, továbbá mikor ezen idő alatt korán reggel miséket tartat, hogy azokon mindenki részt vehessen. Ezeket a miséket Rorate-miséknek vagy csak egyszerűen rorátéknak nevezzük azért, mert ezek a misék a „Rorate“ szóval kezdődnek. (Rorate magyarul: „harmatozzatok.“) A jó előkészülés végett rendelte azt is az anyaszentegyház, hogy a karácsony előtt való nap szigorú bőjt legyen (karácsony bőjtje).

V. Alkalmazás.

Kövessétek tehát az anyaszentegyház akaratát és minden esztendőben buzgón készüljetek a karácsony kedves ünnepének megülésére. Ezt úgy teszitek a leghelyesebben, ha felébresztitek szívetekben a szeretetet édes Üdvözítőnk iránt s vágyva vágytok az után, hogy szívetekbe betérjen.

De a pásztorok példájából is nagy tanúságokat meríthettek. Nézzétek csak, hogy mily készséggel engedelmeskednek az angyal szavainak! Igy kell nektek is cselekednetek. Kövessétek tehát őrzőangyalaitok sugalmait, szülőitek, tanítóitok parancsait, az idősebb emberek jó figyelmeztetéseit.

Még mást is tanulhattok a pásztoroktól. Láttátok, hogy mily sietve mennek Betlehembe, hogy minél előbb imádhassák az Üdvözitőt. Az édes Jézus most is közöttünk időz; ott lakik a legméltóságosabb Oltáriszentségben, ott vár benneteket szeretettel. Siessetek tehát ti is, miként a pásztorok, az ő imádására mindannyiszor, valahányszor tehetitek.

Milyen ünnep a karácsony? Melyik időszakot nevezzük úrjövetnek? Mire szolgál ez az idő? Hogyan kell előkészülnünk? Melyek a Rorate-misék? Miért nevezzük úgy? Mit tanulunk a pásztorok példájából?

VI. Emlékezetbevésés.

A két részt egybefoglalva több tanulóval elmondatjuk s a magyarázatot röviden kikérdezzük.

Most pedig, hogy örömmel vehessetek részt a karácsony

megünneplésében és ti is hozzájáruljatok fényének emeléséhez, megtanítalak benneteket egy szép énekre, hogy a karácsonyi szentmise alatt buzgón énekelhessétek.

Csorda pásztorok . . .

IV. FÜGGELÉK.

A vallásoktatást érintő törvények, fontosabb miniszteri rendeletek és útsítások.

Források: A magyarországi népoktatásügy, kereskedelmi és ipari szakoktatás szervezete és közigazgatása. I. k. Szerkesztette *Lévay, Morlin, Szuppán*. Budapest. 1893. — II. k. Szerk. *Morlin, Szuppán*. Budapest. 1898.

Gööz J. dr. Tanítók tanácsadója. 4. kiadás. Budapest. Mellékelve van hozzá kivonatban a vall. és közokt. minisztertől 44243—1902. sz. a. kiadott „Útasítás a közs. iskolaszékek valamint a közs. el. népisk. tanítói részére."

Belicsa J. Népoktatási törvények és rendeletek gyűjteménye. Budapest. 1889.

Hivatalos Közlöny.

Bál.

12550—1889. Az áll. felsőbb leányiskola internátusában levő növendékek nyilvános táncmulatságokban, melyekhez belépő díj lefizetése mellett bárkinek van bejárása, nem vehetnek részt. Kívánatos, hogy a tanári testület odahasson, hogy az iskola többi növendékei se vegyenek részt ily mulatságokban.

Felekezetnélküliek gyermekei.

25801—1877. A felekezetnélküli szülő köteles gyermekét azon felekezet vallásoktatásában részesíteni, melyhez a szülő tartozott, mielőtt felekezetnélküli lett.

30230—1881. Külföldi illetőségű vallásfelekezetnélküli, huzamosabb ideig hazánkban tartózkodó egyének tanköteles gyermekei a nyilvános népiskolát csak akkor látogathatják, ha gyermekeiket hazai törvényeink szerint szabályszerű hit- és erkölcstani oktatásban részesíteni kívánják.

24511—1902. A bevett vagy törvényesen elismert vallásfelekezet hit- és erkölcstanának tanulása és templomának látogatása alól a bevett vagy törvényesen elismert vallásfelekezetekhez nem tartozó szülők tanköteles gyermekei fel nem menthetők.

Hitoktatás.

Az 1868. XXXVIII. t.-c. 57. §. értelmében a községi elemi iskolákba minden hitfelekezet gyermekei járhatván, híveik hit-

és erkölcstani oktatásáról az illető hitfelekezetek tartoznak gondoskodni. E vallásoktatásnak a közös iskolai órákon kívül is szintén nyilvánosan kell tar atniok.

10802—1878. A népiskolai nyilvános tanulók az illetékes egyházi hatóság részéről kijelölt hitoktató által a hit- és erkölcstanból nyilvános oktatásban részesitendők.

51730—1890. A vallásoktatás az iskola épületében tartandó.

17577—1896. A tanköteles gyermekek a saját felekezetük hitoktatására tartoznak eljárni. Más felekezet vallástani óráját is hallgathatják ugyan, de csak úgy, ha e miatt saját vallástani óráikat el nem hanyagolják.

32055—1901. A hit- és erkölcstan tanulása alól az áll. el. népiskolában semmiféle ürügy alatt senki sem menthető fel, minthogy ezen tantárgy a népoktatási törvény értelmében kötelezett tantárgy. A hitoktatásnál a gyermekek vallásáról szóló 1894. évi XXXII. t.-c. rendelkezései pontosan megtartandók.

2202—1905. A vallásoktatás módszere egyezzék meg a népiskola többi tantárgyának módszerével; tanítása ne foglaljon el elszigetelt helyet az iskola munkásságában, hanem a művelődési anyag többi részeivel egyetemesen szolgálja a tanulók érzelmi egységét, ápolja a felebaráti szeretetet és hazafias érzéseket egyaránt.

Hitoktatók.

21678—1877. A községi iskolában a különböző felekezetű vallástanítók az órarendben számukra kijelölt időben kötelesek megjelenni s a hit- és erkölcstant a kiszabott időben tartani.

17035—1878 A hitoktatók kötelesek a gyermekeket az istentiszteletre vezetni, ott felettük őrködni, az istentiszteletben való részvételre, annál szükséges imádságokra és énekekre megtanítani.

11042—1878. Ha a községi plebános és káplánja képtelenek a hitoktatást elvégezni, a püspöknek joga van oda hitoktatót küldeni, kinek díjazásáról a község illetve a róm. kath. vallást képviselő testület tartozik gondoskodni.

3998—1882. Az áll. el. népiskolai tanítóképzők vallástanítóitól megkívántatik, hogy a hit- és erkölcstannak necsak tárgyát, hanem különösen annak módszerét is tanítsák.

4519—1889. Az állami tanítóképzőknek egyházilag kinevezett hitoktatói működésüket csak akkor kezdhetik meg s tiszteletdijukat csak azon időtől kezdve élvezhetik, ha a miniszter személyük ellen kifogást nem tesz.

Ugyanez áll az állami felsőbb leányiskolák (31737—1889.) és polgári iskolák hitoktatóira nézve is (29000—1887.)

Hitoktatók díjazása

44246—1902. Az áll. el. iskolák hitoktatói mérsékelt díjazásban részesülnek, melyet a vall. és közokt. miniszter állapít meg. Új hitoktatói díjat egy addig még nem működött avagy nem díjazott hitoktatóra nézve az iskolai gondnokság hoz javaslatba olyképen, hogy hetenkint egy-egy hittanórára elegendő számú növendék után 30, legfelebb 40 korona essék.

Imádság tanóra előtt és után.

36785—1890. Kívánatos, hogy a leckék előtt és után való imádkozás életbe léptettessék a felsőbb leányiskolákban.

Iskolamulasztás.

9443—1877. Az iskolamulasztás nem egy egész, hanem fél napban számíttatik, tehát egy fél nap tekintendő egy-egy iskolamulasztásnak.

50337—1888. Ha az iparosmester iskolaköteles tanoncát vásárra viszi, az iskolamulasztás kellő igazolvány mellett igazoltnak tekintendő.

284—1891. A hitoktatási tanórák elmulasztása szintén birságolás alá esik.

28666—1891. Igazolt a mulasztás, ha a mester szükség esetén tanoncát rendes lakóhelyüktől távol eső elvállalt munkánál alkalmazza s ezt kellőképen igazolja.

32055—1901. A hit- és erkölcstanítás mulasztási óráit a hitoktató pontosan tartozik vezetni s erről kimutatást terjeszt be minden hónap 15. és utolsó napján.

— Ha a hittani óra elmulasztása külön, nem más órákkal együttesen történik, akkor egy hittani órát fénapi mulasztásnak kell venni. (*Göőz* i. m LII.)

Iskolaszék.

56754—1890 (kelt 1891. ápr. 4.) A pap hitoktatók a községi iskolaszék fegyelmi hatósága alá nem tartoznak. Fegyelmi hatóságuk az illetékes egyházmegyei elüljárók. Ezeknek késlekedése esetén a v. és k. miniszterhez intézendő jelentés.

9222—1894. A község összes rendes lelkészei tagjai az iskolaszéknek.

53318–1896. Segédlelkész az iskolaszéknek hivatalból nem tagja. Betegség vagy más fontos okokból a lelkészt helyettesítheti ugyan iskolaszéki működésében, de az iskolaszékben semmi tisztet nem viselhet.

Istentisztelet.

32543—1899; 44246—1902. Istentiszteleteken, kivéve a téli zord időjárást (okt. 1 — ápr. 1), az állami elemi iskolai növendékek hétköznapokon is tartoznak megjelenni, és a lelkész vagy az állami gondnokság kívánságára illetve határozatára kötelesek az áll. el. iskolák tanítói illetve tanítónői a saját, szükség esetén a másf elekezethez tartozó növendékeket is az istentiszteletre kísérni és ott rájuk felügyelni. E végből a tanító, illetőleg a tanítótestület minden iskolaév elején készítse el a szükséges heti vagy havi beosztást arról, hogy mikor melyik tanító kísérje templomba a tanulókat, s ki gyakorolja akkor felettük a felügyeletet.

Mindennapi istentiszteletre való járásra az elemi iskolai tanulók ősszel, a mennyiben az időjárás megengedi, legfeljebb október hó végéig, tavasszal pedig április hó 1-től kezdődőleg kötelezhetők. E mellett azonban a téli ünnepi és vasárnapi istentiszteletre való járás alól is a gyengébb szervezetű vagy gyengébb ruházatú tanulók a szülők vagy az osztálytanítók óhajtására felmentendők.

Kisdedóvó-intézetek vallásoktatása.

44000—1892. A kisdedóvó-intézetekben a nevelés szintén vallás-erkölcsi irányban vezetendő. A vallásoktatás ezekben a gyermekek által egyenlően általánosan használandó rövid imádságok betanításában és azok gyakoroltatásában áll. A félnapi foglalkozást imádsággal kell kezdeni és imádsággal kell végezni. Ezenfelül az óvónő az elbeszélésekben, mesékben, értelemgyakorlatokban előforduló alkalmakat is ragadja meg a vallásos érzület fejlesztésére.

Magántanulók.

4151—1896. A polgári iskoláknál a magántanulót a vallástanból az illető polgári iskola rendes hitoktatója vizsgálja meg. Sajátfelekezetbeli bármely más hitoktató a vizsgálat elfogadására nem jogosult. A vizsgálatért az illető hitoktatót a vizsgálatdíj megfelelő része megilleti s külön díj nem szedhető.

103587—1905. Az elemi iskolás magántanulók sem vonhatják ki magukat a vallásgyakorlatok alól (misehallgatás, gyónás, áldozás stb.), miértis magánvizsgálatok alkalmával erről a hitelemzőnek hiteles bizonyítványt tartoznak felmutatni, ellenkező esetben a vizsgáló tanulótól a hit- és erkölcstanból az érdemjegy megtagadható, minek következtében az illető felsőbb osztályba nem léphet.

— Az elemi népiskolába járó magántanulók után esedé-

kes vizsgadíj a tanítókat, hitoktatókat és igazgatókat arányosan illeti meg. (*Gööz* i. m. XLVI.)

Nyugdíj.

701—1901. Hitoktatók, vallástanítók az orsz. tanítói nyugdíjintézetbe beléphetnek vagy abban meghagyhatók, ha 1. megfelelő (tanítói és hitoktatói) képesítésük van; 2. rendszeresített fizetés mellett *állandóan* alkalmaztatnak, de *nem rendszeresen* működő lelkészek.

Osztályozás.

10802—1878. A hit- és erkölcstanból nyert osztályzat ép oly beszámítással bir, mint egyéb rendes tantárgy.

103587—1904. Az 1868. XXXVIII. t.-c. 57. §-a a hit- és erkölcstannak tanítását az elemi iskolákban a felekezetek feladatává tevén, következik, hogy az illető egyházak joga megállapítani azt, mely vallásos cselekmények képezik a hit- és erkölcstan tanításának kapcsolatos elválaszthatatlan részét. A mely tanuló ezt nem teljesíti, (pl. gyónást és áldozást nem végez), attól a hitoktató a hit- és erkölcstanból való osztályozást megtagadhatja.

Siketnémák hitoktatása.

694—1901. A siketnémák hitoktatója elsősorban a siketnémák oktatására képesített egyén lehet. Ha pap tud ily képesítést felmutatni, előnyben részesítendő a világi egyén felett. Pap hitoktató hiányában a hitoktatás világi szakférfiúra is bízható, ha ez az illetékes egyházmegyei hatóságtól a vallástanításra engedélyt kap.

A különféle vallásfelekezetű növendékek közül, a mennyiben 10-en alul való számuk indokolttá teszi, a rokonvallású növendékek összevontan tanítandók. És pedig együtt tanítandók a róm. kath. és gör. kath., sőt szükség esetén, a mennyiben külön hitoktató nem találtatnék, avagy csekély számuk ezt indokolhatóvá teszi, a gör. keletiek is. Együtt tanítandók a protestáns felekezetűek, ideértve az unitáriusokat is.

Egy csoportba azonban legfeljebb 16 növendék vonható össze, e számon felül két csoportra osztandók. Az oly 10-nél kevesebb növendéket számláló csoport részére, melyben egyenlő képzettségi fokon álló növendékek vannak, heti 1 hittani óra, a különböző képzettségi fokon álló növendékek csoportjának azonban heti 2 hittani óra adandó.

Tartoznak az intézetek és iskolák vezetői a hitoktatással kapcsolatos vallási gyakorlatok és egyéb teendőknek, mint a

gyónás, az áldozás, a bérmálás stb. rendes ellátásáról megfelelőleg gondoskodni.

Ha az egyházi hatóságok ezen intézkedéseket nem teszik magukéivá, joguk van legalább 10—10 növendék ré zére külön hitoktatót kirendelni a saját költségükön.

Szünidő.

27041—1891. Nagy szünidő alatt az elemi iskolákban a tanításnak teljesen és minden tárgyban szünetelnie kell.

70680—1897. A karácsonyi szünidő dec. 24-től a következő év jan. 2-ig, a husvéti szünidő pedig virágvasárnaptól husvét után való keddig tart bezárólag.

3660—1897; 69485 - 1905. A kath. vallású tanulók hamvazószerdán és halottak napján délelőtt 10 óráig, a kötelező gyónás napján pedig délelőtt 10 órától fogva fölmentetnek a tanítás alól.

73758 - 1904. Felekezeti iskolákban a szünnapok csak a már rendeletileg megállapított ünnepekre szorítkozzanak.

Tandíj.

18221—1877. A községi iskolákba járó növendékek hit- és erkölcstani oktatásáért a hitoktató a növendékektől külön tandíjat nem követelhet, hanem ebbeli igényét csakis a hitközségnél érvényesítheti.

Tandíjmentesség.

60983—1895. Az áll. elemi, felső nép, polgári és felső keresk. iskolákban működő hitoktatók gyermekei is részesítendők azon kedvezményben, hogy a tandíj alól szegénységi bizonyítvány bemutatása nélkül felmentessenek, tartoznak azonban ez iránt folyamodni.

Tanfelügyelő.

11924—1871. A tanfelügyelő csak felhívhatja vagy barátságosan figyelmeztetheti az egyházi hatóságokat arra, hogy iskoláikat a törvénytől megkívánt állapotba helyezzék, intésre nincs joga.

20311—1876. A tanfelügyelő oly helyeken, a hol a felekezeti iskolában más felekezethez tartozó növendékek is tanulnak, megvizsgálja, vajjon ezek a meghatározott órában saját hitfelekezetük gondoskodásából és felügyelete alatt részesülnek-e hit- és erkölcstani oktatásban.

74040—1902. A tanfelügyelők iskolalátogatásaik alkalmával a hitfelekezetekkel szemben semmiféle rendelkező hatáskörrel nem birnak.

Tankönyv.

A vallástani tankönyvek használatát az illető egyházi fenhatóságok állapítják meg. (*Gööz* i. m. XLIII.).

Tanmenet.

10109—1893. A felsőbb leányiskolák állandó tanmenetébe a vallásoktatás tananyaga is felveendő.

Tanterem.

36206—1904. A kath. iskolai tantermek más felekezet hitoktatási céljára át nem engedhetők.

Tanterv.

2202—1905. A népoktatási törvény 57. §-a értelmében a hit- és erkölcstan tanításáról a vallásfelekezetek tartozván gondoskodni, e tárgy tantervének megállapítása az ő hatóságaik jogkörébe tartozik.

Tantestület.

5687—1885. A hitfelekezetek lelkészei, kik az iskolánál hitoktatói minőségben működnek, nem tagjai a tanítótestületnek.

44246—1902. Több tanítós iskolánál a hitoktatók csak akkor tagjai a tantestületnek, ha azok rendszeresített hitoktatói állomásokra forma szerint megválasztattak. A hitoktatókat az ülésekre mindig meg kell hívni. Szavazati joguk ott ugyan nincs, de részt vehetnek a tanácskozásokban.

Temetés.

5926—1888; 33645—1896. A tanulóifjúságot testületileg kirendelni a temetésekre, különösen járványos vagy rossz időjárás esetén, nem szabad.

Üzletek nyitása.

1884. XVII. t.-c. 34. §. szerint templomok, kórházak és oly középületek szomszédságában, melyeknek kellő használata a zaj által megakadályoztatnék, nagy zajt okozó űzletek nyitása megtiltható.

Vallástani órák.

A törvény értelmében a tanítás nyelvét a fenntartó határozza meg, s ezen változtatni senkinek sem áll jogában; azért az intézetben a vallástani órán sem más nyelven előadni, sem más

nyelvet tanítani nem szabad, kivéve a vallásfelekezet liturgiájának nyelvét. (Kivonat az x-i felső leányisk. jkből. Felvéve a rendeletek közé.)

20311—1876. A mely községben csupán felekezeti iskola van, a községi elöljáróság őrködjék, hogy ott a vallástan a többi tárgyaktól elkülönítve oly külön órákon taníttassék, melyeken más vallású tanulók nincsenek jelen. Ha e rendelet meg nem tartatnék, a községi elöljáróság köteles ezt a tanfelügyelőnek bejelenteni.

29000—1887. A polgári leányiskolában a vallástan kötelezett tantárgy, s tanítására heti két óra fordítandó. Ugyanez áll az áll. felsőbb leányiskolákra (31737—1889), áll. tanító- és tanítónőképzőkre is (3998—1882.).

Az áll. polgári fiúiskolákban a vallástan kötelezett tantárgy ugyan, de csak heti egy órában. (25409—1879.)

13033—1894. Az összes iparos- és kereskedőtanonc, továbbá a középkereskedelmi iskolák heti órarendjébe 1—1 óra a hit- és erkölcstannak kötelező tanítására fölveendő.

60764—1896. Gazdasági ismétlő iskolában, a mennyiben a hitfelekezetek az ismétlő tankötelesek hitoktatása felől a népoktatási törvény 57. §-ából kifolyólag gondoskodnak, a többi tárgy óráin kívül vasárnaponkint még egy óra vallástanításra fordítandó.

Vizsgálat.

32055—1901. A hit- és erkölcstani vizsgálat rendszerint külön, az illető felekezeti hatóság által megállapított módon az állami iskola helyiségeiben és szintén nyilvánosan történik, melyen azonban az osztálytanítók kötelessége jelen lenni, és arra a gondnokság által meghívandók. A hit- és erkölcstani vizsgálatnak a többi tárgyak vizsgálatát lehetőleg meg kell előznie.

TARTALOM.

Oldal.

A

HITELEMZÉSTAN

ELEMEI.

KATHOLIKUS HITOKTATÓK, NÖVENDÉKPAPOK
.. ÉS TANITÓJELÖLTEK HASZNÁLATÁRA ..

IRTA :

FONYÓ PÁL

A KALOCSAI FŐTISZTELENDŐ EGYHÁZHATÓSÁG
...... JÓVÁHAGYÁSÁVAL ......

HATODIK KIADÁS

ÓBECSE,
NYOMATOTT LÉVAI LAJOS KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
1907.

»A tanitás által nem fényleni, hanem használni és ifjuságunk vallás-erkölcsi nevelését előmozditani, legyen — a hitelemzésnél és hitelemzéstan előadásánál — legfőbb czélunk és egyetlen törekvésünk!«

Leonhard.

ELŐSZÓ

A HATODIK KIADÁSHOZ.

„**Népiskolai Hitelemzéstan**" czimű munkám ezen kivonata 10,000 pldban forog már országszerte közkézen, s most a hatodik kiadás vált szükségessé, hogy a papnöveldék és tanitóképző intézetek ujabb megkeresésének eleget tehessünk! . . . .

Midőn ezen új kiadást némi átdolgozással s az **inductiv és szemléltető** előadás tüzetesb méltatásával közrebocsátom: alkalmat veszek magamnak pár felvilágositással szolgálni a „**Hittudományi folyóirat**" XIII. évfolyama IV. füzetének idevágó megjegyzéseire!

Mindenekelőtt felemlitem, hogy az itt elmondottak bővebb kifejtését képezi a **Népiskolai Hitelemzéstan,** (Kalocsa, 1885. l. 356.) Aki tehát az itt foglaltakat bővebben akarja olvasni vagy taglalni, s a kit a **hitelemzésnek története** is érdekel, az ott ezt is megtalálja (224—277. lap), s ugyanott más részletes tantervek is vannak a népiskola minden osztálya számára.

A vasárnapi **ismétlő** iskolák és az **iparos tanoncz** iskolák hitoktatására nézve útmutatásul szolgál itt a 62. és 68. §., illetőleg nagyobb művem 99. 112. és 113. §-a. Utóbbi a **templomi hitelemzésekről** is szól, sőt még a segédkönyvek is meg vannak emlitve.

A **kisdedovodák, polgári iskolák, kereskedelmi akadémiák, tanitóképzők** és **középiskolák** stb. hitoktatása kivül esik ezen mű keretén; de aki **az itt lerakott tanitási alapelvekkel tisztában van,** a nevezett iskolák előirt **hittani tantervének** s idevonatkozó utasitások és rendeleteknek ismerete mellett ott is könnyen eligazodik; ellen esetben pedig **Pokornynak** a középiskolai hitoktatásról szóló műve szolgál bővebb útmutatással és tájékozással.

Minden esetre elismerésre méltó törekvés, hogy a papnevelői képzés „**a hitoktatásnak egész területére kiterjesz-**

kedjék"; ámde tekintettel a papnövelde egyéb tantárgyainak sokaságára, horderejére és nagy terjedelmére, nagyon **megoldotta feladatát azon papnövelde**, mely ügyes **hitelemzőket** bocsát ki, — és utmutatást nyújtott arra nézve, hogy a polgári, kereskedelmi és középiskolai **„hittanári vizsgára"** mily segédkönyvek alapján szerezhetnek alaposb készültséget azok, akik erre különös hivatást éreznek, vagy hatóságaik által ott alkalmazva lesznek.

Azok tudása már nem okvetlenül szükséges minden papnak;... mig **az ebben foglalt alapelvek tudása nélkül egyetlen papnövendéket sem volna szabad az életbe kibocsátani.** Hasonlókép **szükséges** ezek ismerete **minden kath. néptanitónak**, hogy sz. hitünk igazságaira avatottan tanithassa a reá bizott kath. gyermekeket, vagy legalább szakavatottan támogathassa ebben a hitelemző működését.

A képezdei növendékek azon megjegyzésére, hogy a hitelemzéstan **tanulása fölötte nehéz**, csak annyit jegyzek meg, hogy ahol az illetékes hittanár óráról-órára **lelkiismeretesen** és **előlegesen megmagyarázza** az egyes részeket, (mint annak idején a bajai és kalocsai tanitóképezdében én megmagyaráztam), ott már az iskolában megtanulhatják az itt foglalt rövid paragrafusokat. Tanitványaim 1—2 elolvasás után mind; könnyedén elmondták ezeket. Ámde, a hol **a magyarázat hiányzik**, ott már nem a kézikönyv és a tárgy teszi nehezebbé a dolgot, mint inkább az előzetes magyarázat hiánya, amin csak az illetékes hatóság buzdítása segíthet. Növendékpapoknál és tanitóképző intézeteknél az alapos magyarázat annál szükségesebb, mert a meg nem értett és meg nem emésztett fejezetek magyarázat nélkül alig fognak egyhamar gyümölcsözni és az életbe elmenni, ha mindjárt be is emléztettük ezeket. Innen a sok avatatlan tanitó és avatatlan hitoktató, akik t. i. nem értik a dolgot s éppen azért sikert sem képesek felmutatni; míg akiknek ügyes vezetőjük volt, csakhamar egész vonalon kiismerik magukat, és ezen ismereteik alapján csakhamar sikeresen is működnek.

Kalocsa, 1906. Jézus sz. szive ünnepén.

A szerző.

TARTALOM ÉS ÁTTEKINTÉS.

BEVEZETÉS.

ELSŐ RÉSZ.

I. FEJEZET.

A hitelemzés kezelője.

II. FEJEZET.

A hitelemzés alanya.

III. FEJEZET.

A hitelemzés anyaga.

IV. FEJEZET.

A hitelemzés kezelése.

MÁSODIK RÉSZ.

I. FEJEZET.

A bibliai történetek kezelése.

II. FEJEZET.

A katekizmus feldolgozása.

III. FEJEZET.

A kath. szertartások és ünnepek ismertetése.

IV. FEJEZET.

Az egyháztörténet tanitása.

V. FEJEZET.

A hitélet gyakorlása.

FÜGGELÉK.

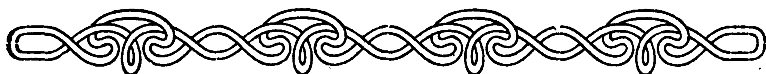
I.

Részletes hitelemzési tantervek:

II.

Módszertanilag kidolgozott hitelemzések.

BEVEZETÉS.

1. §.

A vallásoktatás és szükségessége.

1. Azon embert mondjuk **vallásosnak**, ki nemcsak ismeri a **kinyilatkoztatást** s az ebből folyó vallási igazságokat, hanem azon felül *ezeknek megfelelően is érez, gondolkodik és cselekszik.* — Ellenkezőleg **vallástalan** embernek mondjuk, a ki a vallás igazságait nem ismeri, vagy legalább nem érez, nem gondolkodik és nem cselekszik a vallás elveinek megfelelően, és nem tartja meg Isten parancsait.

2. Ha azt akarjuk, hogy az emberek vallásosak legyenek, az Üdvözitő példájára **tanitani kell őket** *a vallás igazságaira, úgy szintén ennek szertartásaira és gyakorlására; aztán szoktatni ezek követésére.* Csak igy fogják ezeket ismerni, gyakorolni és életüket annak elveihez alkalmazni.

3. Oktatni és tanítani kell a vallás igazságaira **különösen az ifjúságot**, mert:

a) Magára hagyatva **sohasem jönne tisztába ezekkel** a gyermek. Mindig valami kínos tépelődés és kétkedés fogná el lelkét, sőt ferde irányt is eredményezhetne a kellő vallásoktatás hiánya, ha pld. *Istenről* és ennek *parancsairól* nincs kellő ismerete.

Balitéletekre és téves véleményekre vihetné tudatlansága a gyermeket, mit az által kerülhetünk el legbiztosabban, ha idejekorán megismertetjük őket a vallásos eszmék és kinyilatkoztatott igazságok mibenlétével.

(A hitbeli tudatlanság káros hatását látjuk a pogányoknál.)

b) Csak nyer mindez jelentőségben az által, ha meggondoljuk, hogy a korai vallásoktatást **később pótolni legjobb akarat mellett is alig lehetséges.**

Később vajmi kevés vallja be tudatlanságát; s ha a rossz indulatok és szenvedélyek, a testiség s a világ csábjai, a gonosz lélek s a rossz szokások úgyszólván rabbá tették a lelket: akkor Isten akarata előtt sem fog az többé meghódolni, sőt ha talán akarna is, gyenge lesz ennek kivitelében; mert a rossz szokások, indulatok és szenvedélyek egészen meggyengitették akaraterejét.

c) Ide járul, hogy a **kedély és akarat nemesitésére** s így az ember erkölcsi emelésére semmi más ismeretnek nincs oly erkölcsi behatása.

Egyedül a vallás az, melynek igazságaiból **oly erkölcsi inditó és kötelező okokat lehet meriteni,** melyek leküzdik akaratosságát, megnemesítik kedélyét és jellemét, szóval egészen áthatják az erkölcsi embert.

d) Az oktatás és tanitás **egyik legfontosabb részét teszi a nevelésnek.** Ha tehát olyan ember válik a gyermekből, milyenné neveljük: akkor a vallásoktatás szükségessége is szembeszökő, mert különben *soha sem válnék az ember vallásossá és örök üdvösségét el nem érhetné.*

Igy azután **soha sem felelhetne meg** azon magasztos **czélnak,** melyre őt Isten teremtette — és azon társadalmi várakozásnak, melylyel polgártársai és az állam vele szemben viseltetnek. Amily szükséges, hogy **jó hazafiakká** neveljük a gyermekeket: éppen úgy törekedjünk **vallásosakká** is nevelni őket.

e) Ezen nevelési elvekhez járulnak különösen napjainkban a **társadalmi okok is.** Ifjuságunk mindinkább elharapódzó vadságát és féktelenségét, — a minden irányban dúló *erkölcsi romlottságot,* — a kommunistikus, szocialistikus és nihilistikus irányú *korszellemet* — s a *bűntények* szembeszökő szaporodását csak vallásossággal orvosolhatunk. Ugyancsak követeli a vallásoktatást azon körülmény is, hogy a vallásoktatásnak mindig és mindenütt **párhuzamban kell haladnia a többi tudományokkal,** ha azt akarjuk, hogy az ész és értelem ne a kedély, akarat és jellem rovására fejlesztessék.

Ezért nemcsak a vallásosság és erkölcsösség, hanem a társadalmi rend és józan ész ellen is küzdenek, kik a modern vallás-nélküli, vagy éppen vallásellenes tanitás és nevelés mellett szálnak síkra, ami a társadalomnak is romlására vezet. A vallástalanság alapja minden társadalmi kinövésnek, communismusnak, socialismusnak, nihilismusnak és más forradalmi törekvésnek. Ezért a helyes **nemzeti nevelés** párhuzamosan halad a vallásos neveléssel. Ez a kettő egymást kiegésziti; mert a jó erkölcs és vallásosság a társadalmi rendnek a legszilárdabb alapja.

2. §.

Mikor kezdjük a vallásoktatást?!

A mult század végén többen felvetették azt a kérdést, *mikor lehet és kell* a gyermekeknél a vallásoktatást megkezdeni?!

Rousseau szerint (kinek a természeti vallás volt a fejében), csak a 18 éves korban kezdhető meg; mert szerinte a vallásoktatást meg kell előznie a természetrajz, természettan, embertan, földrajz és csilllagászat tanításának. Ez azonban sem alaki, sem anyagi tekintetben nem áll. — Nem áll alaki tekintetben, mert ezen reál-ismeretek nélkül is alakilag képző hatással bir a hitelemzéstan. — Még kevésbbé áll anyagi tekintetben, mert ezen tárgyak ismerete nélkül is előadhatjuk a vallás elemeit, a bibliai történeteket.

Kant ismét azt állitja, (mivel a bölcsészeti erkölcstanról ábrándozott), hogy a vallásoktatást csak azon kifejlett korban lehet megkezdeni, midőn a gyermek az erkölcstant a kötelmek a természetes érveiből megismerheti: mert csak igy nyerhet alapos (?) vallásoktatást és csak így juthat a tiszta erkölcsiség fokára. — A 10 parancsot, 5 parancsot és a szeretet parancsait inductive a népiskolai tanuló is megértheti, és ennek teljesitéséhez: »ne lopj« — ne káromkodjál, — ne veszekedjél stb. nem szükséges a magasabb erkölcstan érveinek ismerete.

Tehát Kant és Rousseau mindkét állitása hamis; mert az isteni kinyilatkoztatás tekintélyének alapján ezek nélkül is adható vallásoktatás, s a tekintélyre alapitott érvek is kellő bizonyitó erővel birnak; mint pld. ez: »Isten tiltja: ne bántsd a másét!«

A vallásoktatást korán, *már az 5—6 éves gyermekeknél meg lehet és meg kell kezdeni.*[1] Ugyanis:

1. A kezdetleges vallásoktatáshoz, (minő például a teremtés története, Jézus születése, Bibliai történetek közlése stb.) nem kivántatik semmi más, mint a **nézőtehetség, az emlékező s a képzelő erő némi tevékenysége** és az értelem igen csekély foka. A tapasztalás bizonyitja, hogy ezzel már a 6—7 éves gyermekek is rendelkeznek, s ezt a 6—7 éves gyermekek is megtanulják.

2. **A közönséges tapasztalás** is emellett tanuskodik. Nincs az a vad nép, mely ifjait már kora gyermekségükben nem oktatná a vallásra, az imádságra s Isten parancsaira. És ez helyesen van igy, mert a *korai tanitásnak annál állandóbb befolyása van az ő kedélyükre,* s mert a korai tanitásokat annál hívebben megőrzi a gyermek lelkében.

3. Igazolja ezt a **korai vallásoktatás haszna.** Az ész így kellően fejlődik, a lelkiismeret szava bennök felköltetik, korán megszokják a jót gyakorolni, Isten parancsai szerint élni, s a rosszat kerülni, úgyszintén az isteni szolgálatot becsülni és látogatni.

Ennek ellenkezője káros volna az egész életünkre, mert akkor a rossz hajlamok, érzékiség, indulatok és ezerféle bűnök rabjává lenne a gyermek. Ez **a vetés ideje**, melyet elhanyagolni annál kevésbbé volna tanácsos, mert az ellenkező csak a rossz hajlamok és benyomások fejlődésének szolgálna javára.

[1]) Magától értetik, hogy ekkor ez még nagyon is kezdetleges és elemies lesz, mint erről később fogunk szólani.

4. **Az Üdvözitő példája** is erre lelkesit, ki nemcsak a felnőtteket tanitotta, hanem a gyermekeket is felkarolta, őket megáldotta és a *kezdetleges* ismeretekben oktatta; sőt tanitványainak is azt mondá: *»Engedjétek a kisdedeket hozzám jönni.«* (Máté 18. 2.) — S oktatta őket bizonyára az imádságra, az engedelmességre és Isten félelmére.

5. Ezt követelik **az egyház és állam rendeletei és törvényei.** Azon hátrányok, melyek a korai vallásoktatás elhanyagolásából erednek, magát az *államot* is rábirták, hogy erről már a népiskolák legalsóbb fokozatainál is intézkedjék; — az *egyház* pedig ősidőktől fogva kötelességévé tette ezt úgy a lelkészeknek és tanitóknak, mint a szülőknek, keresztatyáknak és anyáknak, valamint általában a felnőtteknek.[1])

3. §.

A népiskolai vallásoktatás vagy hitelemzés.

A rendszeres vallásoktatás tulajdonképen **ott kezdődik,** *midőn* a gyermek a 6. évét bevégezvén, *népiskolát látogatja.* Addig egyes imádságokat tanul a családi körben és néhány vallásos eszmét.

Az itt megkezdett *rendszeres* vallásoktatásra vonatkozólag tudni kell, hogy:

1. A népiskolákban **a hit- és erkölcstannak** csakis legfőbb igazságait, úgyszólván **elemeit** *adjuk elő*, azt is a gyermeki nyelvezethez és felfogáshoz alkalmazva.[2])

A népiskolai hitelemzés tehát *a népiskolák tanulóinak a vallás elemei igazságaiban való kezdetleges oktatása,* vagyis a rendszeres vallástanítás kezdete. Ez gyermekeket arra képesiti, hogy felnőttebb korukban az alaposabb vallásoktatást sikerrel hallgathassák akár az iskolában akár a templomban.

---

[1]) V. Pál 1607. okt. 6-án és később XIV. Benedek pápa többféle búcsúkat engedett mindazoknak, kik másokat a ker. vallásoktatásban részeltetnek, valamint azoknak is, kik a ker. tanitásban részt vesznek. — Schüch: Lelkipásztorkodástan, Budapest, 1877. 253. l. X. Pius pl. 1905-ben megújitotta ezen búcsúkat és ajánlja helyenkint szervezni a »laicus hitoktatók társulatát«, melynek tagjai pótolnák és támogatnák egyes családoknál a hitoktatót, ha ezt a szülők elhanyagolnák.

[2]) Innen a népiskolai vallásoktatást másképpen hit-elemzésnek, görögösen katechezisnek is szokták nevezni. Aki azt kezeli: hitelemzőnek, katechetának mondjuk. Azon tudományt, mely ennek szabályait előadja, hitelemzéstannak, katechetikának, azon könyvecskét pedig, melyben a legszükségesebb hitigazságok foglaltatnak: katekizmusnak vagy kátének nevezzük.

2. Ezen népiskolai vallásoktatás **alaki czélja** a gyermekekben a **vallásos és erkölcsös érzelmeket felkölteni,** *gondozni és erősiteni,* hogy *a gyermekek egykoron vallásos életű keresztények legyenek,* s a földi élet után **az örök boldogságba juthassanak.**

Anyagi czélja a népiskolai hitelemzés *anyagát úgy feldolgozni,* hogy a gyermekek ezen **igazságokat** *eszökkel* felfogják, *szivükben* megőrizzék, *életüket* pedig annak elveihez alkalmazzák.

Ezen távolabbi czél korántsem zárja ki, hogy amint fokról-fokra haladunk a hitelemzésben, úgy fokról-fokra megállapitsuk azon legközelebbi czélt is, melyet az egyes osztályokban elérni akarunk. Minél inkább tisztában vagyunk ezzel, (mint a vándor napról-napra elérendő czélpontjával,) annál biztosabban el fogjuk érni azon távolabbi czél és feladatot is, melyre tulajdonképpen egész népiskolai hitelemzésünk alatt törekedni hivatásbeli kötelességünk.

3. *A hitelemzés a nevelésben és igy a népiskolai tanitásban* **a legfőbb helyet foglalja el,** mert általa az iskola *keresztény tökélyre és életszentségre vezető intézetté avattatik fel,*[1]) — s a mely iskolában kiváló gondot fordítunk a vallásoktatásra, ott a *vallásnak szelleme uralkodik,* s ez mindennél jobban nemesíti aztán a gyermekek szivét, lelkét s egész belsejét.

Méltán mondja azért Mennyei: »Az olyan tanitó, ki a vallástanitást elhanyagolja, vagy elmulasztja arra közreműködni, nemcsak a reá bizott gyermekeknek, hanem önmagának is legnagyobb ellensége. Ellensége a gyermekeknek, mely megfosztja őket oly ismeretektől, melyek egész életükre jótékony befolyást gyakorolnának, melyek életküzdelmeikben támaszul, tévelygéseikben a valódi életutakra visszamutató irányul, végső órájukban vigasztaló nyugpontul szolgálnak. Ellensége önmagának is, mert megfosztja tanodáját azon elemtől, mely tanitói s nevelői törekvéseit a jámbor s vallásos gyermekek önkényességénél fogva leginkább könnyiti és termékenyiti.«

4. §.

A hitelemzés kezelésének nehézségei.

1. A népiskolai összes tantárgyak között legtöbb nehézségbe ütközik a hitelemzés kezelése.[2])

Folyton szemmel kell itt tartani, hogy kisebb tanulók még alig szoktak gondolkodni, **lelki tehetségeik fejletlenek,** előismeretekkel és szélesebb fogalomkörrel alig rendelkeznek. Magunkat ehhez kell mindenben alkalmazni.

---

[1]) V. ö. Mennyei: Nevelés és Tanitástan, Budapest, 1869. II. R. 2. l.

[2]) V. ö. Talabér Hitoktatástan, Budapest, 1865. 36. l.

Másik nehézség a gyermekek **könnyelműsége és figyelmetlensége**, a melyet első sorban kell orvosolni.

Szintén nem csekély feladat egy képzett és iskolázott tanférfiúra nézve a *gyermekek* **felfogásához és nyelvezetéhez** *leereszkedni* s ezek körében hosszasan időzni.

Sok nehézségbe ütközik oly **czélirányos és öntudatos módszert** is elsajátitani, mely mindannyival szemben sikerre vezet.

A legnagyobb nehézségek közé tartozik a **kérdések tapintatos feltevése** *s a feleletek gyors és helyes elbirálása.*

2. **A tárgy maga is** annyira *elvont,* annyira *bő,* s annyira *mély,* hogy csak érett megfontolás és hosszabb látogatás után lehet megszabni, *minden osztály* és minden gyermek felfogásához mérten *mennyit, mily terjedelemben* és mily módon kell előállitani?

Éppen a hitelemzés kezelésének ezen nehézségei adtak rá okot és alkalmat, hogy a hitelemzés kezelésénél szerzett tapasztalataikat többen irásba foglalták, másokkal is közölték, *rendszerbe öntötték,* elméletre visszavezették — s igy jött létre azután **a hitelemzéstan**, vagyis a **hitelemzés** kezelésének **módszertana.**[1]

5. §.

A hitelemzéstan és felosztása.

1. Azon nevelés- és módszertani *szabályok összege,* — melyek szerint a népiskolába járó tanulókat szent hitünk elemeiben tanítjuk, — *adja a hitelemzéstant.*

1. A népiskolai **hitelemzéstan tárgyát** eszerint *azon nevelés- és módszertani szabályok képezik,* melyek a hitelemzés kezelésénél érvényesülnek — illetőleg a melyek alkalmazása hathatósan *megkönnyiti és elősegiti,* hogy a hitigazságok által a *tanulók elméje* fejlesztessék, *akaratuk* erkölcsileg nemesbüljön, *sziviikben* pedig a valláserkölcsi érzelmek felköltessenek és fejlesztessenek.

2. **Czélja** ezen hitelemzéstannak, hogy a kezdő és leendő hitelemzőt a népiskolai *vallásoktatás anyagáról, alakjáról, kezeléséről, czéljáról és fokozatosságáról* **előlegesen tájékozza,** s a hitelemzés sikeres kezelését ez által megkönnyitse és elősegitse.

---

[1]) Ennek történetét s fejlődésének fokozatait lásd: Fonyó Népiskola Hitelemzéstan (Kalocsa, 1885.) 254—277. lap. Vagy Érdújhelyi: Hitoktatás története, Zenta 1906.

A régi hitelemzők ismét e nélkül alig jutnának **öntudatos** és mindig sikeresb közlésre, s egyénileg alig tökéletesithetnék magukat oly sikerrel a tárgy módszertani kezelésében.

3. **Haszna és szükségessége** eléggé kitűnik abból, hogy különben a kezdő hitelemzőnek *éveket kellene fordítani haszontalan próbálgatásokra*, mig a helyes elvekre és módszerre maga rájönne. Itt pedig ezekre eleve rá lesz vezetve és mindez kellő magyarázattal meg is lesz érlelve.

4. Mivel a hitelemzéstan részint *oly általános ismereteket nyújt*, melyek a hitelemzőt s tanitóit összes működésében kalauzolják; — részint pedig oly különleges eljárási módokat ismertet, melyek a hitelemzés körébe eső anyag *egyes, részeire s ezek kezelésére* vonatkoznak: a hitelemzéstant felosztjuk *általános és részletes hitelemzéstanra.*

Az általános rész a hitelemzés kezelőjéről, alanyáról, anyagáról és kezeléséről szól. **A részletes hitelemzéstan** tüzetesebben megvilágositja azon módszertani elveket, melyek szerint a bibliai történet, a katekizmus, az egyházi ünnepek és szertartások ismeretébe és az egyháztörténet kezelendők s melyek szerint a népiskolás gyermekek a keresztény hitélet gyakorlásába bevezetendők.

ELSŐ RÉSZ.

I. FEJEZET.

A Hitelemzés kezelője.

6. §.

Kit és mennyiben illet a hitelemzés?

1. A hitelemzés vagy *elemi vallásoktatás* senki mást nem illethet, mint **a tanitó egyházat.** Ugyanis: a) Krisztus urunk a tanitó egyháznak, apostolainak mondotta: »*Hirdessétek az evangéliumot* — s ennek igazságát — minden teremtménynek«, tehát egyaránt a felnőtteknek és a fel nem nőtteknek. — b) A tanitó egyházat illetik azon *igéretek, melyeken az egyház hibázhatatlansága alapszik,* hogy t. i. velünk lesz minden nap a világ végezetéig (Máté 28. 20.), s hogy a Szentlélek az igazság lelke, velök marad mindörökké (Ján. 14. 16.) — c) A tanitó egyház van hivatva *őrködni a reá bizott hit- és erkölcstani igazságok megőrzése felett,* s így ő van hivatva arról is gondoskodni, hogy mindaz tanittassék, mit Krisztus Urunk tanított és *semmi olyan ne taníttassék,* mi az igaz hittel ellenkezik.

Maga az állam is elismeri, hogy a vallásoktatás s az isteni tisztelet ügye kizárólag a hitfelekezeti főhatóságokhoz tartozik; azért az 1868. évi 38. t. cz. 57. §-ban a községi iskolákat illetőleg is kimondatott, hogy a gyermekek hit- és erkölcstani oktatásáról az illető hitfelekezet gondoskodik,[1] vagyis az ennek oktatására alkalmas egyént mindig az egyházi főhatóság fogja megbizni és felhatalmazni, habár ezt az iskolafentartó dijazza is.

2. Ebből kifolyólag a tanitó egyháznak, illetőleg **az egyházmegyei főhatóságoknak, jogkörébe vág:**

a) a hitelemzés kezelésére az illető egyházi vagy világi **tanerőket** kinevezni és felhatalmazni — s ezen megbizásból kifolyólag ezeknek szoros kötelessége azután magukat mindenben az egyház tanításához és ennek szelleméhez alkalmazni.

---

[1]) Ez nem zárja ki, hogy azért a hitelemzőt is a község, illetőleg iskolafentartó dijazza; mint ez a törvény 33., 35. és 90. §-nak helyes magyarázatából következik, ahol ki van mondva, hogy minden anyagi teher viselése az iskolafentartót terheli.

Ezért a kath. tanitók hivatalukba való bevezetésök alkalmával esküt tesznek arra, hogy mindazt hiszik, a mit a kath. egyház tanit, s hogy egész működésükben annak tanitásához fognak alkalmazkodni.

b) Az egyes osztályok számára az általános **hittani tantervet** az egyházhatóság állapitja meg, — melyet azután minden hitelemző köteles egészben és részletesen megtartani.

c) Az egyházhatóság tartozik a tanterv keretében a **tankönyveket** is megszabni s az egyházi elöljáróság által előirt tankönyvet kötelezteti mindenki használni, amenynyire ez csak lehetséges.

Ha a változott viszonyok folytán vagy egyéb okból más tankönyv látszik alkalmasabbnak, ennek előirását kellően indokolva, lehet és kell kérelmezni; mert viszont a taneredményért a hitoktató felelős, és ő tapasztalja egyes meg nem felelő tankönyveknél a különböző nehézségeket, tehát az orvoslásnak is innen kell kiindulni.

d) Az egyházhatósághoz tartozik *a hittanitást* és **a taneredményt ellenőrizni,** mit részint maga tesz a főpásztor a püspöki látogatások alkalmával, részint közvetve eszközöl az egyházmegyei és espereskerületi tanfelügyelők által. Ugyszintén hivatott időről-időre a viszonyoknak megfelelő jó *kézikönyvekről* gondoskodni, — illetőleg a legjobbakat ajánlani.

7. §.

A tanerők szakavatottsága és ennek emelése.

a) A népiskolai hitoktatást részint **papi hitelemzőkre**[1]) részint **világi tanitókra** bízzák kegyelmes főpásztoraink a szerint, mint az egyes iskoláknál *papi hitoktatók* is vannak rendszeresitve, vagy pedig kizárólag *világi tanitók* vannak alkalmazva, (mint pl. a filiákon és a szállási iskoláknál.) Ezeket támogatni hivatvák *a szülők és helyi tanhatóságok,* — kik ily értelemben másodtanerőkül tekinthetők a vallásoktatásnál, mig a hitelemzőt és tanitót a rendes tanerőknek mondhatjuk.

b) A tanerőkben ugyanazon testi, szellemi és erkölcsi tulajdonok[2]) kivántatnak meg, melyek a jó nevelőben. *A sikeres taneredmény elérése* tekintetében mindezeken felül megkivántatik még **a lankadhatatlan ügybuzgóság és avatott szakképzettség is**, mely két kellék hiányában szó sem lehet a sikeres működésről.

---

[1]) A papi hitoktatók idevágó teendői a »Pastoralis« vagy Lelkipásztorkodástanokban vannak bőven részletezve, — itt főleg a tanitók és a másodtanerők teendőire szorítkozunk.

[2]) Ezekről a Neveléstanok bővebben tárgyalnak, s főbb vonásaikban lásd: Fonyó, »Népiskolai Hitelemzéstan« 1885. Kalocsa, 21—26 l.

A szakavatottság különösen bizonyos *könnyedséget és rátermettséget* szerez a hitelemzésben; miért is ismernie és tudnia kell a kezdő tanitónak és leendő hitelemzőnek, hogyan lehet ezt legbiztosabban megszerezni.

A szakavatottság megszerzésére szolgálnak:

1. A módszertanilag **kidolgozott vezérkönyvek**. Ezekben nemcsak a tananyagot találja óráról-órára kiszabva és megmagyarázva, hanem a kezelés mikéntje is fel van ott élénken tüntetve.

Igen sok fáradtságot és időt megtakarit az ilyen vezérkönyv használata, csak azután megtudja az illető választani, egyéni sajátos tanmodorához képest, hol és mit kell ezen változtatni, hol és mit kell az adott viszonyokhoz alkalmazni?! — vagy még azon is egyszerűsiteni.

2. **A hitelemzési szaklapok** olvasgatása, melyek újból és újból felszinre hozzák a szükséges tudnivalókat, alkalom adtán és több oldalról megvilágitják s megvitatják az egyes szakkérdéseket, ismertetik e hitelemzés körébe vágó ujabb irodalmi termékeket, s mindig ujabb és ujabb táppal szolgálnak szakképzettségünknek és ügybuzgóságunknak.

3. **Figyeljen meg más szakavatottabbakat,** kik a hitelemzés terén kisebb-nagyobb mérvben sikerrel működnek. Figyelje meg ezek eljárását: lesse el egyéni tanmodoruk előnyeit; kérje ki egyes dolgokban azok felvilágositását, s kövesse eljárásában ez úton szerzett tapasztalatait.

4. Ragadja meg a kedvező alkalmat egyes tanitói és esperesi gyűléseken **a gyakorlati fellépésekre,** ha pedig mások lépnek fel, kisérje azokat a legéberebb figyelemmel.

Sokat tanul ezekből a fellépő, ki hibáira figyelmessé tétetvén, azok elkerülésére indittatik; tanul a szemlélő, ha mások eljárásával a magáért összevetve, saját gyengeségeit könnyebben felismeri; de legtöbb haszon háramlik mégis a szakavatottság fokozására a fellépést követő alapos hozzászólásokból és eszmecserékből, melyek hathatósan elősegitik a nézetek és elvek tisztulását s nem egyszer alapul szolgálnak a további önképzésre és tanulmányozásra.[1])

5. Végül törekedjék eljárásában mindig **öntudatosságra,** vagyis arra, hogy eljárását *elviteg is képes legyen* mindig *indokolni,* s viszont az elméleti ismereteket a gyakorlatban is mindig tudja értékesiteni.

---

[1]) A bajai és kalocsai tanitóképzőben óráról-órára fellépett vezetésem alatt 1—1 negyedéves növendék a bibliából és másik katekizmusból, — aztán előadás végén a többiek hozzászólása volt jegyzeteik alapján. Igy képeztem belőlük jó hitoktatókat. Magától érthető, hogy a fellépést előre leirták és kidolgozták, — a hittanárnak pedig átnézés végett bemutatták. Vezérkönyvül szolgáltak ebben: Fonyó: »Módszertanilag kidolgozott Hitelemzések.« Baja 1889. Három kötet, — és a megfelelő Biblia-magyarázatok.

Lebegjenek szüntelen szemei előtt Mennyei ezen szavai: »Sokat tartok a nevelés- és tanitástan elveire, de igen keveset azon tanférfiúról, ki a nevelői s tanitói teendőket elvekből lehozni s elvekre visszavezetni nem tudja!«

8. §.

A tanitói munkaköre a hitelemzésnél.

1. Tekintettel iskoláinknak mindinkább növekedő szaporodására s ezzel szemben a papság csekélyebb számára: kegyelmes *főpásztoraink* helyenkint és időnkint a világi **tanitókat** is megbizzák a hitelemzéssel.

A világi tanitók ily alkalmazása és külön megbizása mellett szól, hogy egyes *szállásokon és filiákon* egyáltalán *hiányzik a lelkész;* a nagyobb községekben pedig a *lelkészek száma* alig van arányban az osztályok számával és más lelkipásztori teendők végzésével.

Az iskola fentartók ugyanis ritkán vállalkoznak új hitelemzői állások szervezésére, holott a népesebb községekben a lelkészkedő papság sokszor annyira el van halaszthatlan lelkészi teendőktől halmozva, hogy a nagyobb számú iskolai órák pontos betartására személyszaporitás nélkül sem nem vállalkozhatik, sem nem kötelezhető. Idejárul, hogy a tanitó, ha benne a lelkesedes és ügybuzgóság nem hiányzik, aránylag sokkal több időt szentelhet erre, s hogy az iskola az egyház leánya lévén, az ifjúság vallás-erkölcsi oktatásában a tanitó a lelkészkedő papságnak segitsége és munkatársa.

De megbízzák főpásztoraink a világi tanitókat a hit- és erkölcstan tanitásával, vagy legalább ennek támogatásával azért is, mert a **népiskola** nemcsak tanitóintézet, hanem és *még inkább* **nevelőintézet**; — a nevelés pedig *vallásos szellem s a hit- és erkölcstani ismeretek közlése nélkül nem is képzelhető.*

2. Ezek alapján a **tanitónak** a hitoktatásnál tőle telhetőleg közreműködni elvitázhatlan **kötelessége** ugy hivatásánál fogva, mint a törvényen alapuló egyházi rendeletek értelmében. — Az 1876. évi püspöki rendszabályok alapján különösen teendői közé tartozik, hogy:

a) A gyermekeket a hittani órára *czélszerűen* **előkészitse**. Evégre eltávolitja óra előtt mindazt, mi a gyermekeket szórakozásra birná; s a hittani órát megelőzőleg oly tárgyat vesz fel, mely az elmét és figyelmet ki nem fárasztja, minő pl. irás, ének, torna, rajzolás.

A körülmények szerint 4—5 perczczel előbb ki is ereszti azokat, kik félremenni kényszerülnek; aztán inti s figyelmezteti őket, hogy a hittani óra alatt magát mindenki csendesen viselje, s a rendet senki se háborgassa.

Igy fog a gyermek előtt már ezek által is feltünni, hogy a hittan több az egyéb szaktárgyaknál.

b) A tanitó kötelességévé teszi a püspöki kar, hogy „a hitelemző oktatás alatt a gyermekekre **felügyeljen s jelenléte által** a hittan tárgya iránt érdeklődést tanusitva, azoknak a vallásosságban példát adjon.“ Ez annál fontosabb, mert akkor a papi hitelemző minden gondját teljesen és kizárólag a tananyag feldolgozására fordíthatja.

Igy a tanitó könnyebben ismételhet, az előadottakra többször hivatkozhatik, eljárásában egyöntetűen fog intézkedni, s a hitigazságok valódi értelméről és gyakorlati alkalmazásáról mindig jobban tisztában lesz, ha maga is ott van a lelkész előadásán.

c) Kath. iskolánál szintén kötelessége a tanitónak a feladott leczkét **beemléztetni és kikérdezni.** Legjobb ezt heti *négy félórán* át úgy végezni, hogy a hitelemző minden órája után legyen két fél óra a katekizmus és másik két félóra a biblia, vagy más hittani tárgy emléztetésére. — A kisebb osztályok ilyenkor karban és *ütem szerint emlézzenek,* a nagyobbaknak pedig magán foglalkozásul lehet azt feladni.

Magától érthető, hogy az ily emléztetésnél iparkodják a tanulók értelmét és figyelmét a szavakról azok jelentésére irányozni, s igy az emléztetést is alakilag képzővé tenni.

d) Azon esetre, **ha** helyben **lelkész nincs,** ha az megbetegszik, vagy pedig lelkészi hivatalának halaszthatlan teendői miatt a rendes órákon **olykor meg nem jelenhetnék,** ugyanazon főpásztori rendelet értelmében kötelessége a tanitónak azt **helyettesiteni** és teljesen *pótolni.*

Első esetben ilyenkor az illetékes lelkésztől kérjen a teendőkre utasitást, azzal közösen, vagy legalább annak helybenhagyása mellett állapitsa még félévenként előre a részletes tantervet. — Utóbbi esetben pedig a legközelebbi órán jelentse, *mit adott fel* folytatólag a mult órán, s meg volt-e az alaposan *magyarázva ?!*

A tanitónak éppen azért tudnia kell a hitelemzés szabályait; mert csak igy töltheti be ily esetekben helyét, és igy teljesítheti közmegelégedésre ebbeli kötelességét.

e) Mivel pedig a *szó megindit, a példa vonz,* azt is elrendeli a püspöki kar, hogy a tanitónak kötelessége a *vallásosságban és annak gyakorlásában* mindenkor **jó példát adni** tanitványainak. A mit szóval mond, tettel is kell gyakorolnia s ha ő a prédikáczió hallgatásában, az egyház szolgáinak tiszteletében, Isten s az anyaszentegyház parancsainak megtartásában, a szent gyónás és áldozásban, s általán a ker. érzület kifejezésében mindig *mint világító torony ragyog* tanitványai szemei előtt: akkor a siker

nem fog elmaradni. — Ellenkező esetben szavainak hatását saját példája által önmaga fogja lerontani.[1])

9. §.

A szülők és helyi tanhatóságok közreműködése.

1. A tanitói és hitelemző minden buzgósága kellő siker nélkül marad a *valláserkölcsös nevelés tekintetében*, ha a családi kör, különösen pedig a *szülők* elő nem készitik és nem támogatják ezek működését.

A szülők kötelessége különösen:

a) Már zsenge korukban **fölébreszteni** *bennök a valláserkölcsös érzelmeket,* s tanitani őket az imádságra és Isten félelmére.

b) Midőn a gyermekek már **jobban fejlődnek**, végezzék el velök naponkint a *mindennapi imádságokat,* szóljanak nekik Isten jóságáról és mindenhatóságáról, szemléltessék Isten műveit a világban és teremtményekben, mondjanak el egyes történeteket Jézus életéből.

c) Ha pedig a gyermek már iskolába jár, ugyancsak a szülők kötelessége **az iskolával karöltve haladni**, a valláserkölcsös érzelmeket még hathatósabban fejleszteni, a hit- és erkölcstani tárgyak *tanulását* kiváló gondjaikra méltatni, azt otthon számon kérni, s az *emléztetést* szorgalmazni és segiteni.

Hogy a szülők ebbeli kötelességeiknek annál biztosabban eleget tegyenek, a) fel kell őket világositani ebbeli kötelességökről, mi a szószékről, gyónószékben, beiratáskor s más hasonló alkalommal történhetik; b) kérdezősködjék a tanitó alkalom adtán a gyermekek erkölcsi viseletéről maguknál a szülőknél, s ebből kiindulva, adjon irányt működésüknek; c) kisebb röpiratokat, dolgozatokat, nyomtatványokat és módszertanilag kidolgozott hitelemzéseket is ajánlhatunk a tehetősebbek figyelmébe.

2. A helyi tanhatóságot az *iskolaszék és iskolaigazgató* képezik, kik szintén befolyhatnak a hitelemzés sikeres kezelésének emelésébe, amennyiben:

a) Ezek feladata a tanitót s hitelemzőt **tanszerekkel és vezérkönyvekkel** ellátni, illetőleg ezeket az iskola és iskolai könyvtár számára beszerezni.

---

[1]) Láthatni ezekből, hogy a tanitó, ha ez hivatását jól felfogta, valóban munkatársa a papnak; mert hisz vele együtt s ugyanazon czél elérésére működik. Igen hibáznék tehát azon pap, ki tanitójában nem munkatársat lát és keres; de nem kevésbbé azon tanitó is, ki hivatását félreismerve, az »egy legszükségesebbet« nem akarná tanitani s a vallásoktatásnál nem akarna tehetően abban segédkezni, hogy tanitványait a vallásosságra tanitsa és nevelje.

b) Ugyanezen hatóságnál kell szorgalmazni, hogy az 1868. évi 38-ik törvényczikk 31-ik §-a értelmében a *szegénységüket* igazoló tanulók **tankönyvekkel** annak idején elláttassanak.

c) Szintén a helyi tanhatóságok tehetnek arra nézve legtöbbet, hogy **a tanitó és hitelemző működését** erkölcsileg **támogassák**, a templomlátogatás és nyilvános isteni tisztelet iránt előlegesen intézkedjenek, a hitelemzést végzők dijazását elősegítsék s a hol a hitelemzési órák végzésére a lelkészkedő papság elégtelen, ott az iskolafentartó terhére önálló s kizárólag ennek élő hitelemzői állások szerveztessenek.

A hol a hitoktatást a tanitó végzi: ott lehetőleg valami tiszteletdijáról kellene gondoskodni, s ezzel a tanitó javadalmazását emelni.

II. FEJEZET.

A hitelemzés alanya.

10. §.

A gyermek és gyermekismeret.

1. Valamint a földmivelőnek ismernie kell a földet, melybe a magot veti, s a szobrásznak az anyagot, melyet idomitani akar: épen oly **szükséges** a hitelemzőnek **is** mindenek előtt **ismerni a gyermeket**, annak lelkületét, tehetségeit, jó és rossz tulajdonaival szemben.

Csak igy lesz képes tanitásában és eljárásában fokonkint czélt érni s a czél elérésében mindig biztos léptekkel haladni előbbre.

2. Szükséges mindenek előtt, hogy a hitelemző **névszerint és egyenkint** *ismerje növendékeit.*[1]) Ha őket egyenkint ismerni és azokat névszerint képes szólitani, akkor: a) sokkal nagyobb *bizalmat és szeretetet* kelt maga iránt s ezzel a félénkebbek nyelvét is jobban megoldja; b) **az** egyes kérdéseknél tudni fogja, kitől várhat helyes feleletet *a nehezebb kérdésekre* is, mig a gyengébbektől mindig kevesebbet fog követelni; c) beszélgetés és *rendetlenség esetén* az illetőt rögtön nevén szólitván, egyetlen szóval elejét veheti minden további rendetlenkedésnek s a vásottabbakat szintén sokkal jobban ellenőrizheti, ha őket egyenkint ismeri.

---

[1]) Schleiniger érdekes adatokat közöl idevágólag egyik kiváló hitelemzőről, Wittman Mihály püspökről, ki keresztnevén tudta szólitani 5—600 tanitványát, mi különösen a tanitványokkal való magánbeszélgetéseknek volt eredménye. — Minden tanitványról kell tudnom, igy ir ő, mint áll a dolog 1) a reggeli, esti és asztali imádsággal; 2) házi békéjükkel; 3) a házias visszavonultság megőrzésével; 4) a játszó- s laktársakkal és cselédek iránti viselkedéssel; 5) foglalkozás s táplálkozással; 6) alvásuk tartalmával; 7) nyughelyők és hálótársaikkal; 8) előmenetelükkel s hátramaradásuk okaival?! »Oh mily hanyag vagyok 24 év óta, panaszkodik naplójában, hogy csak 2000 gyermekkel beszéltem ezt meg s 70.000-el tenni elmulasztottam. Oh Jézusom, a következő (1828—29.) évben rajta leszek, hogy 900 gyermeket (naponkint hármat) vizsgálat alá vehessek. Azokat, kiket már ismerek, a névsorban megjegyzem, hogy igy a meg nem jegyzettek folyton szemeim előtt legyenek.« — E jó szokását, különösen a gyermekek első áldozását megelőző két hónapban vette gyakorlatba. — V. ö. Schlüh. i. m. 254. l.

Tegye azért feladatává mindjárt az első órán néhányat óráról-órára névszerint megismerni, s folytassa ezt azután mindaddig, mig végre az összes gyermekeket mind nevéről lesz képes szólítani.

3. Ismernie kell a hitelemzőnek a gyermekeket méginkább a **vallásorkölcsi tekintetben.** Ha valamennyit csupa jónak, vallásosnak és erkölcsösnek tartaná, eljárásában nem kevésbbé volna egyoldalú, mint akkor, ha valamenynyit romlottnak, vallástalannak és erkölcstelennek gondolná. A valláserkölcsös tanulókkal szemben egészen más eljárást kell követni, mint a vallástan és erkölcstelenekkel szemben; mit a tanitó és hitelemző csak akkor tehet, ha az egyeseket valláserkölcsi tekintetben mind jól kiismerte.

Evégre otthon és az iskolában egyaránt latolgassa az egyesek valláserkölcsösségét s a névjegyzék »Észrevételek« czimü rovatába időről-időre pontosan jegyezze be észrevételeit. — Kiváló gonddal tanulmányozza a rakonczátlan és erkölcsi fogyatkozásokban sínlő gyermekeket, hogy őket megjavitsa; a jókat és vallásosakat pedig törekedjék ezektől óvni s az erkölcstelen példáktól lehetőleg távoltartani.

4. Ismernie kell a **gyermeki léleknek becsét**; mert csak az tudja nevelői s tanitói feladatának nagyszerűségét és felelősségét kellőképpen méltányolni s csak az képes gyermekeket természetfölötti rendeltetésükhöz, az örök üdvösséghez közelebb vezetni; ki a *rábizott gyermekek értékét felfogja* s azok természetfölötti becsét kellőkép méltányolja. „Mindnyájan Krisztus vérén vannak megváltva."

A gyermek Isten képmása, a Szentlélek temploma, Isten fogadott gyermeke, a mennyország örököse, az Üdvözitő testvére és szeretetének kiváló tárgya, Isten földi országának csemetéje, az anyaszentegyház és haza reménye, — kinek becsét épen azért alig lehet eléggé kifejezni.[1]

5. Ismernie kell a **gyermek természetét**, különösen annak *hajlamait, indulatait, érzékiségét* és *szokásait* — s tudnia kell, hogy mig ezeknek *tárgya erkölcsileg jó,* addig nem károsak, sőt főrugói is lehetnek a keresztény tökéletességre való törekvésnek.

Ha azonban ezek *tárgya törvényellenes*, ha ezek *helytelen irányt vesznek,* akkor a valláserkölcsösségre nézve nagyon is **veszélyesek** lehetnek s ilyenkor már szükséges azokat *korlátozni,* azok kitöréseit *meggátolni,* s a valláserkölcsös elvek által ezeknek *jó irányt kell* adni.

Ismernie kell épen azért azon **nevelés- és tanitástani elveket is,** melyek figyelembe vételével azok hajlamainak, indulatainak, érzékiségének s szokásainak jó irányt adhatunk, ha szívünkben a vallásos és erkölcsös érzelmeket felköltjük és fejlesztjük, értelmüket a kinyilatkoztatott igazságok alapján mindig jobban felvilágositjuk, akaratukat pedig valláserkölcsileg tökéletesbitjük és folyton nemesítjük.

[1]) V. ö. Sickinger: Kindererziehung, Dülmen, 1880. 247—52. l.

11. §.

A gyermekek fokozatos osztályozása.

Hogy a tanitó és hitelemző előadását fokonkint a gyermekek fogékonyságához, előképzettségéhez, tehetségeihez és szükségleteihez annál jobban alkalmazhassa; előképzettségükre való tekintettel több tanfolyamra, osztályra, vagy csapatra szokás a népiskolás gyermekeket beosztani.

1. Az 1868. évi 38. t.-czikk alapján a 6—12 éves gyermekek rendszerint **hat** külön álló **tanfokozatot**, a felső népiskola 12—15 éves tanuló pedig **két-három** tanfokozatot vagy **osztályt képeznek**. Minden osztályban más aztán a *tananyag* terjedelme, feldolgozása s tanitás közelebbi czélja.

Az **első osztály** tanulóivá, vagyis tankötelesekké lesznek mindazon gyermekek, kik augusztus hó 31-én *életük hatodik évét betöltötték.*

Legközelebbi czélunk itt: felkölteni a vallásos és erkölcsi érzelmeket, s a legszűkebb keretben megismertetni velük a legszükségesebb hit- és erkölcstani igazságokat, betanitani a mindennapi imádságokat.

A **második osztály** tanulóivá lesznek, kik augusztus 31-én életük **hetedik** évét betöltötték, illetőleg az I-ső osztályt elvégezték.

Legközelebbi czélunk itt vallásos és erkölcsi érzelmeket fejleszteni s a mult évben közlötteket kiegésziteni, ismételni és némileg bőviteni.

A **harmadik osztály** tanulói közé sorozandók a 8—9 éves gyermekek, ha már a második osztályt elvégezték.

Itt legközelebbi czélunk a vallás igazságait alaposabban megismertetni, s a tanulók legnagyobb részét az első szent **gyónásra** előkésziteni.

A **negyedik osztályba** lépnek, kik augusztus 31-én életük 9-ik évét befejezték s a III. osztályt sikerrel elvégezték.

Itt főképen arra törekszünk, hogy a gyermekeket az egésznek áttekintésére és összefüggésére rávezessük, — s a gyengébbeket az első szent gyónásra, a fejlettebbeket pedig az első szent **áldozásra** előkészitsük.

Az **ötödik osztály** tanulóivá lesznek azon 10—11 éves gyermekek, kik a IV. osztályt elvégezték.

Ezeket főleg az isteni tisztelet szertartásainak ismeretére s a keresztény **hitélet** tüzetesebb gyakorlására törekszünk rávezetni.

A **hatodik osztályba** lépnek azon gyermekek, kik életük 11-ik évét augusztus 31-ikéig befejezték s a tanév végéig az esetben is tankötelesek maradnak, ha évközben 12-ik évüket befejezték.

Itt **betetőzzük** a népiskolai vallásoktatást: sürgetjük őket, hogy a mi jót és üdvöset tanultak, azt az életben követni törekedjenek, s az egyháztörténet kapcsán oly példaképekre irányozzuk figyelmünket, kiknek éle-

téből megtanulhatják, mint kell igazán a ker. hitigazsága szerint érezni, gondolkodni és cselekedni, s kiknek hű követése által juthatnak igazi keresztény tökéletességre?!

2. Kik a népiskola hat osztályát sikerrel elvégezvén, tanulmányaikat folytatják, — azok részint **a polgári, kereskedelmi, ipar és felsőbb népiskolákba**, részint a középiskolákba lépnek.

Ezen iskolában még szélesebb alapra fektetjük az eddigi ismereteket, még bővebben tájékozzuk őket leendő hivatásuk és társadalmi állásuk vallás-erkölcsi kötelességeiről.

12. §.

A gyermekek vallásoktatásának főczélja

a keresztény érzület és erényes jellem.

1. Az egyes osztályok vagy tanfokozatok számára kitűzött alaki és tárgyi czélnak mindig határozott vonatkozással kell birnia a **vallásoktatás legfőbb czéljaira**, ami nem lehet egyéb, mint a ***keresztény érzület*** fejlesztése.

A keresztény érzület abban áll, hogy az igazán jámbor s vallásos kereszténynek szivét eltölti a hit, remény, szeretet, — a mennyei javak forró kivánása, — az Istenhez és ennek egyházához való törhetlen ragaszkodás, — ami mind a megszilárdult vallásos érzelmek és meggyőződésnek kifolyása.

Ezen keresztény érzület **külső nyilvánitásai**: a) a nyilvános isteni tisztelet pontos és ájtatos látogatása; — b) Isten igéjének szorgalmas és figyelmes hallgatása; — c) a szentségekben, különösen a poenitentiatartás és oltáriszentségben való gyakori és példás részesülés; — d) az egyházi elöljárók iránti mély tisztelet és kész engedelmesség; — e) Isten és az anyaszentegyház parancsainak lelkiismeretes megtartása; — f) az önmegtagadás, irgalmasság s egyéb jó cselekedetek épületes gyakorlása.

A hol ezek nyilvánulása hiányzik, ott az igazi keresztény érzületet is hiába keressük, pedig ez a valláserkölcsösségnek hévmérője és koronája.

2. A keresztény érzület fejleszti **az erényes jellemet**, mely ott és annál éri el tetőpontját, midőn valaki mindenben következetesen *a ker. kath. hit elvei szerint gondolkozik, érez és cselekszik annyira,* hogy készebb volna *inkább meghalni,* mint ezen gondolkodás-, érzés- és cselekvés módtól csak egy hajszálnyira is eltérni.

Az ilyen embert erényes jelleműnek, szilárd meggyőződésűnek mondjuk, s ennek megannyi remek példáit látjuk és csodáljuk Isten dicsőült vértanuiban és szenteiben, kiket épen azért állit az egyház példányképül elénk védszenteinkben, hogy mi is ilyenekké lenni törekedjünk.

3. A **vallásoktatás** tulajdonképeni és **főczélja,** hogy

a tanulókat a keresztény érzületben megerősitsük s a vallásos és erkölcsös érzelmek segélyével ily erényes és szilárd jellemű keresztényekké képezzük.

Arra kell tehát karöltve **törekednie a tanitónak és hitelemzőnek, hogy ily keresztény jellemekké neveljék** tanitványaikat. — Ha ez sikerült, az leend összes fáradozásának **koronája**, Isten és emberek előtt legtöbb **érdemök** az életben, s az élet után örök **jutalmuk forrása.** Ellenkező esetben kárba veszett minden fáradságuk, amint ezt sajnosan látjuk a mai társadalmi bajokból, melyek káros **forrása** a vallástalanság, erkölcstelenség és anyagiság.

13. §.

Az alaki képzés és ennek szükségessége a hitoktatásnál.

Hogy a hitelemzés alakilag képző legyen s annak czélját lehetőfeg elérhessük, *három fő irányban* kell a gyermekekre hatni, ugymint hatnunk kell:

a) azok **elméjére,** — a magyarázattal és kellő adatokkal.

b) azok **kedélyére,** a vallásos érzelmek és lelki szeretet felköltésével;

c) azok **akaratára** s az ezekkel rokon tehetségekre, — a következtetésekkel és tanulságok levonásával.

Ennek **szükségessége mellett** bizonyit, hogy öntudatos, benső, igazi és cselekedetekben nyilvánuló vallás-erkölcsösség *csak úgy érhető el,* ha az összes szellemi tehetségek párhuzamosan műveltetnek, — és vallásos jellemről csak ott lehet szó, hol az elmét, szivet és akaratot áthatja a vallásosság.

A nevelés érzékeny kára nélkül éppen azért sem a sziv, sem az elme, sem az akarat, sem más ezekkel rokon tehetségnek művelését nem szabad magára hagyni: hanem valamennyit egyenlő gonddal kell a hitoktatásnál következetesen fejleszteni és művelni.

Ha az **elmét** nem műveljük, akkor a vallási tudatlanság több ballépésre és babonára ráveszi sz embert, hogy vallásos érzelmeit kielégitse. Ezt látjuk a *pogányoknál.*

Ha a **kedélyre** nem hatunk, akkor érzéketlenek maradunk a vallásosság gyakorlatai iránt; pedig a hit cselekedetek nélkül holt. Ezt tapasztaljuk a modern *felekezetnélküli* és szocialista polgároknál.

Ha az **akaratot** nem műveljük, s óráról-órára azt cselekedetre nem indítjuk, akkor keresztény érzületről, keresztény életről és erényes jellemről hiába beszélünk. Ezt látjuk napjainkban a *hitközönyösöknél* és protestans felekezeteknél. Éppen ezért a hitoktatásnál az egész emberre kell hatni, az összes szellemi tehetségeket párhuzamosan kell művelni, vagyis óráról-órára törekedjünk hatni az elmére, a kedélyre és az akaratra, hogy mindez vallásosan legyen művelve.

A) Az elme képzése a hitoktatásnál.

14. §.

Az értelem meggyőzésének feltételei.

1. A hitelemzés czéljának elérésére mindenek előtt megkivántatik, hogy a tanulók minden egyes hitigazságról *helyes és világos fogalmakkal* birjanak s hogy ezek alapján *igazaknak* tartsuk az előadott *igazságokat,* vagyis azokról szilárd és tartós **meggyőződést szerezzenek.**

Ebből következik már, hogy a hitelemző tiszte leend az előadott hit- és erkölcstani igazságokat mindenütt alaposan megértetni és **kellően okadatolni**, illetőleg a tanulókat azok igazságáról egyszerű és könnyen felfogható módon meggyőzni.

Amint azonban hibáznánk, ha a gyermekeket anélkül bocsátanók át az érettebb korba, hogy a hitigazságokat előttük kellőleg okadatolnók: épen úgy nem cselekednénk czélszerűen, ha a gyermeki észt *bizonyitékokkal terhelnők túl,* vagy épen a felsőbb theologia érveit adnók elő a hitelemzői oktatásban.

A hitelemzőnek a hitigazságok okadatolását illetőleg következő **elővigyázati szabályokat** *kell* azért is szem előtt tartania : a) A vallási *meggyőződést* ne tekintse egyoldalúlag csupán a megismertetés tárgya gyanánt, hanem egyszersmind *az isteni malaszt és szabad akarat* művének. — b) Különösen oda törekedjék a hitelemző, hogy tanonczait *Isten* s a kinyilatkoztatás, a Szentlélektől vezérelt tévmentes *egyház* és az összes hitigazságok, nemkülönben *önmaga* és *állása* iránti *tisztelet- és szeretettel* töltse be. — c) *Ne akarjon mindent* bebizonyitani, ne használjon föl nem fogható, *igen nehéz,* egy és ugyanazon tétel begyőzésére *igen sok* bizonyitást s a kikérdezésnél

általán ne alkalmazza ezen szavakat: *»bizonyítsd be«*; mert ez által a gyermeki hit helyett igen könnyen bizonyitási viszketeg léphet előtérbe, ami sok viszásságra vezetne.

15. §.

A bizonyitékok forrásai és nemei.

Az értelem meggyőzése, kellő **érvek felsorolása** és az igazságnak kifejtése **által történik**. Az ily érveket főképen *a tapasztalatból,* isteni *kinyilatkoztatásból* és az *emberi tekintélyre alapitott* bizonyitékokból merithetjük.

a) A **tapasztalatból** merített érvek az igazságot leghívebben, kézzelfoghatólag és a gyermek előtt is könnyen megérthetőleg igazolják. Pl. pusztán *szavával*, képes-e bármely orvos a beteget meggyógyitani vagy a halottat feltámasztani?! Ha tehát Krisztus halottakat támasztott, egyszerűen ember volt-e?

b) A **kinyilatkoztatásból** *merített érvek* legtöbbször és legtöbb sikerrel alkalmaztatnak; mert ezek könnyűk és világosak, a tanuló készséggel meghajol előttük s mert a hit- és erkölcstani igazságokat ezek teljesen is, hatályosan is bizonyitják. Pl. Krisztus maga erejéből feltámadott, — *tehát* valóban Isten fia volt.

c) A józan **észből** meritett okoskodással *csak a felnőttebbeknél élünk,* s ezeknél is azon mértékben, a mint a gyermek elméje ki van fejlődve. Pl. lehet-e a világ is magától?!

Általában oly észből merített érvet használjon csak a hitelemző, mely épen oly világos, mint könnyen megérthető és felfogható; pl. szüleink legnagyobb jóltevőink, tehát legnagyobb hálával tartozunk irántuk.

d) Az **emberi tekintélyből** vett bizonyitékul szolgálnak a gyermekekre nézve, a szülők, tanitók s más tekintélyes emberek *szavai, példái,* cselekedetei s itéletei, melyet közönségesen közmondásaikban és szólamaikban fejeznek ki. Pl. Rest, tanulj a hangyától szorgalmat.

A gyermekek értelme kezdetben annyira korlátolt, felfogása annyira gyenge, tapasztaláskőre annyira hiányos, hogy egyenesen szükségök van rá, hogy szüleik s tanitók tekintélye adjon irányt gondolkozásuknak és cselekvéseiknek. — Kezdetben épen ezért öntekintélyre kell a hitelemzőnek és tanítónak a tanitást fektetnie.

16. §.

Az emlékezet és művelése.

1. Már a régiek mondották: *Annyit tudunk, a menynyit emlékezetben tartunk.* Épen ezért nem elég, ha csak meggyőztük az értelmet, hanem szükséges, hogy a tanultakat az emlékező tehetség által a gyermek lelkébe is bevéssük és ott *megőriztessük.*

Az **emléztetés szükségessége** mellett szól, hogy e nélkül a már közlött ismereteket rögtön elfelednék, minden haladásnak *utját szegnők, éltüket* az igy elfeledett igazságokhoz sohasem alkalmaznák, később a *szentbeszédeket*, melyek bizonyos előképzettséget tételeznek fel, sikerrel soha sem hallgatnák.

A gyermek előtt többször **hangsulyoznunk kell** tehát ennek **szükségességét és hasznosságát** annál inkább, mivel elméjök, szivök és akaratuk akkor fog igazán valláserkölcsös irányt vehetni, ha az emlékezet ezeknek a szükséges anyagot szolgáltatja és megőrzi.

Hangsulyoznunk és szorgalmaznunk kell előttük különösen a jó és szószerinti beemlézést, egyrészről azért, mert holmi felületességgel már a tárgy fontossága miatt sem lehet megelégedni, másrészről azért, mert amint Allecker is mondja, a kevés előkészültséggel biró gyermekek, (ha csak rendkivüli tehetséggel nem rendelkeznek), saját szavaikkal alig képesek mindent helyesen visszaadni.

2. **A népiskolai emléztetésnél** a következőre kell figyelni: a) annyit adjunk fel óráról-órára, a mennyit *középszerű tehetséggel* biró gyermekek, középszerű szorgalommal is *betanulhatnak*, s épen ezért kedvezőtlen iskolai viszonyok közt a *leglényegesebb kérdéseket emléztetjük csak be,* a többire nézve pedig elégedjünk meg azzal, ha magyarázatunk alapján saját szavaikkal megfelelnek a gyermekek a kérdésekre.

b) *Képesitsük őket a beemlézésre,* s ezért az I. és II. osztályban elmondás után rövid szakaszokban kell emléztetni, — a III. és IV. osztálybeliekkel ütem szerint karban többször el kell az iskolában mondatni[1], s őket az emlézés mikéntjére rá kell vezetni, — az V. és VI. osztálybelieknél, ha az emlézés még itt is nehezen menne, *olvassuk és olvastassuk* el előbb az egyes feleleteket értelmesen, tagoltan és hanglejtéssel, erre *mondjuk el s mondassuk után* az egyes feleleteket; azután adjuk fel csendes foglalkozásul és utasitsuk őket, hogy otthon hasonlóképen cselekedjenek.

---

[1] Magától értetik, hogy habár az I—IV. osztály karban emléz is, egyenkint kell azután velök feleltetni, egyesek által rögtön mondassuk el az egyes feleleteket.

c) *Gyámolitsuk az emlékező tehetséget*, s izgassuk fel a figyelmet, nézőtehetséget, észt és értelmet, hogy így feldolgozott anyagot adjunk az emlékezetnek s a magasabb szellemi erők még az emléztetésnél is megtartsák fensőbbségöket.

Ezen felül kérjük számon minden óra elején a tanultakat, s szorgalmasakat tüntessük ki elismerésünk nyilvánitásával, a renyhébbeket pedig (hacsak ez nem gyenge emlékező tehetségük kifolyása,) vegyük fegyelmi eljárás alá, és szoritsuk a mulasztottak pótlására.

3. Az *emlékező tehetség gyámolitása* végett a tárgy és tartalom magyarázatán kivül gondot forditsunk az emléztetésnél a **szómagyarázat és szóértelmezés** ismétlésére is. Midőn tehát a hitoktató emléztet, az eddig ismeretlen *szavak, szólamok, kifejezések, mondatok s feleletek* jelentményét, ezeknek egymásra s az elmondottakra való vonatkozást újból fejtse ki és értesse meg, hogy azok az elmébe és emlékezetbe annál könnyebben és mélyebben bevésetvén, áthassák és elfoglalják egyszersmind a kedély és az akaratot is.

Hogy az emléztetést sikerrel végezzük, különös gyakorlottságot és avatottságot kell még szereznünk az egyes kérdéseknek, illetőleg feleleteknek ízekre és részekre való szétbontásában! Ezen felelet pl. »a **bérmálás** (azon) **szentség**, — melyben a megkeresztelt ember a püspök kezének rátétele, a szentelt olajjal való megkenés és az arra rendelt szent igék által — Szentlelket nyervén, megerősíttetik, — hogy hitét állhatatosan vallja és aszerint éljen«, — négy főrészből áll. Ha azt akarjuk, hogy e felelet a tanuló valódi sajátjává legyen s hogy ezt könnyebben is beemlézze, emlékezetében állandóan is megtartsa: akkor az emléztetésnél meg kell külön világitanunk e meghatározás egyes részeit s ezeknek egymásra való vonatkozását.

Ugyanigy kell eljárni más meghatározások és hosszú feleletek beemléztetésénél, hogy teljes bizonyosságban legyünk arról, miszerint a gyermekek a hallottakat megértették s a kikérdezésnél szét kell szedni újra a feleletet s külön-külön kérdés tárgyává kell tenni az egyes részleteket, — ha már teljesen ki nem küszöbölhetnők kátéinkból az ily definitiokat.

4. Az így betanult részeket aztán, — hogy a gyermekek ezt állandóan sajátjuknak mondhassák, — **többször át kell ismételni.**

Ismétlések tartandók rendszerint a) *minden hó végén.* Az erre forditott 1—2 óra dúsan fog kamatozni; mert a tanultak áttekintése s jól tudása a tanulási- s munkakedvet lényegesen fogja fokozni; — b) *a tananyag valamely szakaszának*, pl. a parancsoknak *befejezésével*, hogy az ismeretekben mutatkozó hézagokat kikutassuk és pótoljuk s hogy az egésznek áttekintésére rávezessük a gyermekeket; — c) *az iskolai ünnepélyek és vizsgálatok előtt*; itt azonban tudni kell, hogy nem okvetlenül szükséges a vizsgára *minden* osztályban *mindent* felvenni, hanem a lényeges részleteket tervszerűen úgy kell kijelölni, hogy

a mit felvettek, azt jól tudják s az osztályok együttesen tüntessék fel az eddig elért eredményt. Repetitio est mater stubiorum! (Az ismétlés táplálója minden ismereteknek.)

B) A kedélyképzés a hitoktatásnál.

17. §.

A szív művelésének jelentősége és feltételei.

1. A hitelemzésnél korántsem elég az észt meggyőzni és ismeretekkel megtölteni, hanem azon felül szükséges, hogy a **szívet is eltöltsük vallásos érzelmekkel**, a szívre is hassunk, a szíveket is műveljük.

Különösen *a hit, remény, szeretet,* a gyermeki *odaadás, hála és imádás érzelmeivel* kell a szívet eltöltenünk; mert ezen érzelmek azután döntő befolyással lesznek egész életükre s oly szellemi gyönyört és megnyugvást keltenek a lélekben, mely semmi más földi boldogsággal fel nem cserélhető.

2. A szív művelésének elengedhetlen **föltételei**, hogy a) *az egyes hitigazságokat* mindig oly begyőzőleg megismertessük, hogy ezek a tanulók teljes *meggyőződésévé* váljanak. b) A hitoktató mindig teljes meggyőződésből eredő *komoly lelkesültséggel* adja elő tárgyát, hogy így a tanulókat mintegy magával ragadja. — c) Soha se mulaszsza el gyakorlati *tanulságokat levenni* az egyes igazságokból s azokat mindig a tanulók életére és viszonyaira alkalmazza. — d) Általában azon legyen, hogy a feldolgozott tananyag által növendékei szívében *a hit, remény, szeretet* érzelmeit erősítse, *a vallásos és erkölcsi érzelmeket* fejleszsze, *a lelkiismeretességet* felköltse, élénkítse; mert ha ezek egyszer uralomra jutottak, az elme is mindig készebb lesz a vallás igazságai előtt meghódolni, az akarat is mindig nagyobb készséggel és örömmel fogja az ezekből folyó kötelességeket teljesíteni.

18. §.

A vallásos érzelmek és ezek gondozása.

1. A kedélyvilág legmagasztosabb tüneményei *azon érzelmek*, melyek a *hit, remény s szeretet érzelmeivel* lel-

künket Istenhez emelik s keblünkben a gyermeki odaadás, hála, imádás és Isten akaratában való megnyugvás érzelmeit, úgyszintén az Úr félelmét, az örök javak becsülését, Isten parancsainak megtartását stb. szülik. — Ezen érzelmeket, mivel *a vallásos eszmékből s vallásos meggyőződésből erednek,* **vallásos érzelmeknek** mondjuk.

2. A vallásos érzelmek a *szív* legfőbb kincsét, az összes *érzelmek* királynéját, az igazi *vallásosságnak* pedig alapját képezvén: **mindent meg kell tennie** a tanitónak és hitelemzőnek arra nézve, hogy ezt a tanulók szívében **felköltse, fejlessze, ápolja és helyes mederbe terelje** — s amint ez sikerült vagy nem, ugy lesz áldásos és gyümölcsöző, összes fáradozása és működése.

Evégből:

a) Korán **fel kell ébreszteni** ezen érzelmeket a gyermekek szívében, mit az által eszközlünk, ha figyelmeztetjük őket Isten csodálandó műveire, imádandó tulajdonságaira s ha korán tanítjuk, szoktatjuk és buzdítjuk őket a hitbeli kötelmek teljesítésére, különösen az *imádságra* és az *isteni tisztelet* látogatására.

Az imádság az elmét égbe emeli, a szívet öröm- és lelki megnyugvással tölti el s az akaratot a leghathatósabban indítja minden jóra.

Nem csekélyebb hatása van az ember lelkületére a nyilvános **isteni tiszteletnek**, mely sziveiket eltölti a hit, remény és szeretet érzelmeivel, s akaratunkat is hathatóan indítja valláserkölcsi kötelességeink teljesítésére.

b) A már felköltött vallásos érzelmeket gondosan kell azután **ápolni és fejleszteni.** Oktassuk tehát őket arra, mily jó az *Isten*, mennyi sok jót tesz velünk, mily szeretettel gondoskodik rólunk, s mily szükséges, hogy szívünket többször hozzá felemeljük. E mellett buzdítsuk és oktassuk őket a *b. Szűz, az őrangyal* és a szentek tiszteletére, az igaz áhítatnak s a vallásosságnak öntudatosb gyakorlására s a *szentségek* felvételére, különösen a sz. gyónás és áldozásban való részesülésre.

b) A vallásos érzelmek edzésére és **megerősitésére** fog szolgálni, ha azon fokozatban, a mint a gyermek fejlődik: a *vallásos szokásokat és kötelességek teljesitését* egészen öntudatossá tesszük, a gyermekeket gyöngéd *lelkiismeretességhez* szoktatjuk.

Ezenfelül többszörösen idézzük *Krisztusnak*, a szenteknek s más jámbor embereknek *példáját,* kik minden gondolatukat, szavukat és cselekedeteiket a mennyei Atya dicsőségére irányozták.

Élénken s többszörösen adjuk elő a szentségeknek, (különösen a poenitencziatartás, oltáriszentség,) isteni tiszteletnek, szentmisének, imádságoknak és szertartásoknak jelentőségét és valódi jelentését. Mindezek alap-

ján erősitsük bennök a hit, remény és szeretet indulatait s hangoljuk őket oda, hogy életük minden viszontagságaiban imádással s megnyugvással viseltessenek Isten rendelései iránt, bízzák magukat a gondviselésre, s főtörekvésük legyen az üdvösség elnyerése.

d) Mindezekben okvetlenül figyelemmel kell lenni a gyermekek észjárására s viszonyaira, — s nehogy a vallásos érzelmek a kelletén túl csapjanak s túlhajtott pietizmust szüljenek: az okosság és kötelmek teljesitésének szabályain nem szabad soha túlmennünk. — **A teendőket szigorúan Isten akaratára és nyilt parancsaira kell alapitanunk,** a vallásos érzelmeket az *erkölcsiekkel és a lelkiismeretességgel párhuzamosan kell fejlesztenünk,* — s a vallásos kötelességeket mindig az egyház szellemében kell kiszabnunk és megismertetnünk, a túlhajtásokra és ferde felfogásokra pedig időnként mint tévedésekre rá kell mutatnunk.

19. §.

Az erkölcsi érzelmek s ezek fejlesztése.

Nemcsak az érzéki tárgyak szoktak reánk kellemesen vagy kellemetlenül hatni, midőn azokat a külső és belső nézőtehetség által észleljük, hanem ezenkivül a lelki és erkölcsi dolgok is képesek bennünk kedves vagy kellemetlen érzést gerjeszteni.

Azon **érzést,** mely akkor kel bennünk, midőn magunkon vagy másokon *erkölcsi érzelmet vagy érdemetlenséget észlelünk,* **erkölcsi érzelemnek** vagy *tágasb értelemben* lelkiismeretnek nevezzük.

Ilyen a belső lelki öröm és nyugtalanság, önbecsülés és megvetés, dicséret és szégyen, öröm és bánat afelett, amit tettünk, vagy mások elkövettek.

Az erkölcsi érzelem már à felsőbb érzelmekhez és egyuttal azokhoz tartozik, melyeket a tanítónak és hitelemzőnek *ápolni és fejleszteni egyik legfőbb kötelessége.* Evégre:

1. **Fel kell** ezt a gyermekben **ébreszteni,** figyelmeztetvén őket gyakran azon *édes örömre,* melyet érez, valahányszor a lelkiismeret szavát követve jót tett, — s azon *nyugtalanságra,* fájó érzetre és lelki furdalásra, mely őket mindannyiszor megszállja és kínozza, valahányszor valami rosszat tett.

Figyelmeztessük őket arra is, hogy Istennek s a jó embereknek mindig csak az tetszik, a mi jó; ezek szeretetére és dicséretére csak úgy számolhatnak, ha jók lesznek; míg ellenkezőleg a rosz cselekedeteket ezek nemcsak nem szeretik, de meg is büntetik.

2. **Ápolni és fejleszteni** kell bennök a már felköltött érzelmeket. Ezt tesszük, ha fokonkint figyelmeztetjük őket a *lelkiismeret szavára,* s ha példákat mutatunk föl a szent

irásból és *szentek életéből* arra, mily odaadással s engedelmességgel teljesítették Isten kiváló kedveltjei az ő akaratát, s oly *közvetlenséggel és melegséggel adjuk elő,* hogy élvezettel hallgathassák, azt követni is lelkesüljenek.

3. Az erkölcsi érzelmek fejlesztésére és megerősítésére igen hathatós eszköz **a lelkiismeret gyakori megvizsgálása.** Itt látja be a gyermek: mi volt vallási és erkölcsi kötelessége, s azt miképen teljesitette; melyek voltak Isten és az egyház parancsai, s azokat mikor és hogyan lépte át?

Amint tehát fejlődni kezdenek a gyermekek, különösen ha egyszer már sz. gyónást végeztek, lelkesítsük őket arra, hogy lelkiismeretüket este naponkint megvizsgálják.

4. Hogy pedig a valláserkölcsi érzelem **biztos irányt és tápot** nyerjen, minél teljesebben meg kell ismertetni velök a *jó és rosz* fogalmát, Isten *parancsait,* állapotbeli *kötelességeiket,* s a kornak megfelelő *erényeket* és jó cselekedeteket, hogy így minden eshetőleges viszonyok közt tudják, mire köteleztetnek erkölcsileg.

Kiváló gonddal s fokozatos alapossággal tárgyaljuk evégből a katekizmus erkölcstani részleteit; a bibliában és egyháztörténetben pedig szoktassuk arra a gyermekeket, hogy a cselekvő személyek gondolkodását, érzületét, beszédét és cselekedeteit vessék mindig össze Isten parancsaival s az erkölcsi törvényekkel.

20. §.

A lelkiismeret és lelkiismeretesség.

1. Amint a gyermekben az ész fejlődik, s megismerkedett egyrészről az Istennel, más részről annak törvényeivel, parancsaival; kezd különbséget tenni a jó és rossz között; *kezdi érezni, hogy van benne egy* **titkos szózat,** mely a hasznosnak látszó cselekedeteket sem mindig helyesli, pl. a lopást, az elkövetett vétség eltagadását; — és néha az *oly dolgokat is sürgeti,* melyek külsőleg károsaknak látszanak, minő pl. a talált jószág visszaadása, az okozott kár megtéritése, az elkövetett hiba őszinte bevallása.

Szintén kezdi érezni, hogy őt e titkos szózat, *ha ellene cselekszik, szerfölött* **nyugtalanitja,** *kínozza;* — mig ellenben, ha annak engedelmeskedik, *kimondhatlan édes* **örömre gerjeszti,** s mintegy érezteti vele, hogy a mennyei Atya előtt csak akkor lesz kedves, ha e belső szózatot követi.

Ezen belső szózatot mondjuk *szorosb értelemben: lelkiismeretnek.*

2. Ennek alapján a **lelkiismeret**[1] szorosb értelemben

[1] V. ö. Talabér i. m. 172. l.

véve **nem egyéb**, mint az **ész azon gyakorlati iránya**, melynél fogva az, mint Istennek bennök lakó helyettesse:

a) *elénk tartja Istennek törvényét*, s hathatósan sürgeti, hogy azt mindig szem előtt tartsuk és magunkat ahhoz alkalmazzuk;

b) *ellenőrzi alkalmazkodásunkat*, s ha e törvény szerint cselekedtünk, édes öröm érzettel jutalmaz meg; ha parancsait megsértettük, tettünket rosszalja, éles szemrehányással ostoroz, s nem szünik bennünket feddeni és nyugtalanitani mindaddig, mig magunkat megjobbitván, a megbántott Istennel s embertársainkkal ki nem békülünk.

3. Ha valakiben megvan az őszinte és állandó törekvés követni mindenben és pontosan azt, a mit a lelkiismeret sugall, az ilyen embert **lelkiismeretesnek**, ezen tulajdonságát pedig **lelkiismeretességnek nevezzük**. Akinél ezen őszinte és pontos engedelmesség a csekélyebb dolgokra is kiterjed, ott a *lelkiismeretesség igen gyöngéd*.

Arra kell a valláserkölcsös nevelésnél és tanitásnál törekednünk, hogy a *gyermekeket ilyen gyöngéd lelkiismeretességre tanitsuk és szoktassuk.*[1]

A lelkiismeretesség ellenébe tétetik a **lelkiismeretlenség**, midőn t. i. valaki nem akar hallgatni lelkiismeretének szavára, s mig kezdetben talán a kisebbekben teszi ezt, később a nagy bűnök elkövetésétől sem fog visszarettenni.

21. §.

A lelkiismeret felébresztése és élénkitése.

Mivel a lelkiismeret mintegy a *valláserkölcsösség hőmérője:* rajta kell lenni a tanitónak és hitelemzőnek, hogy ezt növendékeiben korán felköltse és fokozatosan élénkitse.

I. Hogy a lelkiismeretet korán **munkásságra ébreszszük**, avégre a tanulókat:

1. Figyelmeztetni kell a *bennök felszólaló* **lelkiismeret szavára**, mely őket inti a jóra, a rossztól pedig visszatartja, — egyes esetekben megmondja nekik, mi jó és mi rossz, — és ha lelkiismeretük szavára hallgattak s ezt követték, őket a legédesb öröm érzettel jutalmazza, ha pedig ellenére tettek, őket nyugtalanitja és szemrehányásaival ostorozza.

[1] Igen sokat elértünk, ha növendékeinket ily lelkiismeretes emberekké képeztük és neveltük; miért is erre állandóan kell törekednünk, és ezt következetesen kell sürgetnünk.

2. Értésökre kell adni, hogy *a lelkiismeretet maga a jó* **Isten oltá szivünkbe** a végből, hogy az élet különböző viszonyaiban biztos erkölcsi vezetőnk legyen; miért is annak szavát, mint **Isten helyettessét** kell tekintenünk s annak engedelmeskednünk; mert csak igy lehetünk igazán jámbor, erkölcsös, vallásos és boldog emberekké.

II. A már igy felköltött és munkásságra ébresztett lelkiismeret **fokozatos élénkitésére** fog szolgálni, ha:

1. Az előadott **hitigazságoknál** figyelmeztetjük őket rögtön annak *gyakorlati oldalára*, s ebből tanulságokat vonunk le számukra.

Ha pl. arról van szó, hogy Isten mindenütt jelen van, rögtön figyelmeztessük őket arra, hogy tehát a rosszat mindig és mindenütt kell kerülni, s vonjuk le ebből a gyermekek életébe vágó részletes intelmeket.

2. **A bibliai történetek** *elbeszélésénél* vessük össze mindig a szereplő egyének *gondolkodását, érzést, szavait és cselekedeteit, Isten törvényeivel* s a lelkiismeret szavával, itéltessük meg azok erkölcsi becsét s azután vonjuk le ebből gyakorlati tanulságokat.

Ha pl. arról van szó, mint engedé magát Éva az ördög által elcsábittatni, figyelmünket irányozzuk Éva vigyázatlanságára, nagyravágyására s csábitóval való hosszabb beszélgetésre, s intsük őket mindenben a vigyázatlanság, nagyravágyás, kiváncsiság és csábitók gondos kerülésére.

3. Az Üdvözitő példájára költött **elbeszélések és példabeszédek által** is hathatunk a lelkiismeret ébresztésére és élénkitésére, csak az méltó legyen a valláserkölcsi oktatáshoz. Bő alkalom nyílik erre a parancsoknál, ha ezek megtartását vagy áthágását számon kérjük.

A tékozló fiúról és a dúsgazdagról elmondott példabeszédek pl. kellő alkalmazás mellett igen üdvösen használhatók erre, ha utalunk ezeknél az illetők lelkiismeretére és cselekedeteikre.

4. Olykor oly **esetek is** jönnek a tanulók tudomására, melyek a lelkiismeret hatalmáról *s furdalásának iszonyú kínjairól* igen élénken tanuskodnak.

Pl. midőn a gonosztevő önmagát följelenti, vagy éppen öngyilkossá akar lenni, csakhogy a lelkiismerete furdalásaitól meneküljön. — Az ily esetből kiindulva szép alkalmunk van a tanulókat arra inteni, hogy a lelkiismeret szavát mindig hiven kövessék.

5. Rajzolhatunk a tanulók elé **életbevágó eseteket** s kérdezhetjük őket, mit fognának ily esetekben cselekedni?! Ha pl. valaki lopásra vagy tisztátalanságra csábitana, mit szólna itt lelkiismereted, — tehát mit kellene cselekedned?!

Ha a vallásoktatásnál ezeket mindig figyelembe vesszük s a lelkiismeret szavát óráról-órára fokozatosan élénkitjük, a gyermek valláserkölcsi képzésében soha ki nem törölhető nyomokat hagy hátra működésünk.

22. §.

A lelkiismeret fejlesztése és biztos irányzása.

Hogy a lelkiismeret mindig *helyesebb, biztosabb és gyöngédebb* legyen s a gyermekek még nehezebb esetekben is meg tudják különböztetni a jót a rossztól; meg kell őket ismertetni azon cselekvési elvekkel, melyek lelkiismeretünknek helyes és biztos irányt kölcsönöznek. Ilyen cselekvési elvek:[1]

1. **Az erkölcsiség törvénye**, hogy t. i. *mindaz s azért jó, amit és mivel ezt az Isten parancsolja;* — ellenkezőleg mindaz **rossz**, mi az Isten törvényeivel és parancsaival ellenkezik. Szoktassuk ebből kifolyólag arra a gyermeket, hogy ne a külső *hasznos* vagy *káros következményeket* tekintsék *a gondolatok, kivánságok, beszédek és cselekedetek erkölcsi megitélésénél,* — hanem egyszerűen és egyedül azt, hogy megegyez-e vagy ellenkezik-e valamely cselekedet Isten törvényével?!

2. Az erkölcsi főelv megteremtésén kívül vezessük rá a tanulókat az erkölcsiség könnyebben **alkalmazható elveire** is. Ilyenek pl. mindig azt tedd, mit Isten *kíván* vagy *parancsol,* — mi Isten *tulajdonságaival* megegyező; — senki kedveért ne tedd, mit szeretnél, hogy hasonló körülmények között *veled ne tegyenek* mások, — tartsd mindig szem előtt **Jézus példáját**, Istennek tíz- és az anyaszentegyház öt *parancsát,* — ameddig ezt követed és megtartod, nem fogsz vétkezni.

3. Figyelmeztetnünk kell arra is a gyermeket, hogy soha sem szabad **a lelkiismeret ellen cselekedni** s ha a lelkiismeret valamit parancsol, azt meg kell tenni, ha pedig ez valamit megenged, annak teljesitése által nem fog vétkezni. — Ha ellenben lelkiismeretében *kétely és habozás támad,* közölje ezt szüleivel, vagy pedig lelkiatyjával, tanítójával, hitelemzőjével s ha ezek tanácsát követte, szintén nem vétkezik.

Ha pedig ezek tanácsát ki nem kérhetné s a kételyt nem képes eloszlatni, akkor tanácsos a biztosabbat választani, azaz: ha kételkedünk, meg van-e valami tiltva, hagyjuk el; ha kételkedünk van-e parancsolva, teljesitsük.

4. Tanácsos a gyermekeket arra is szoktatni: **gondolják meg eleve** a cselekedet után mit fog lelkiismeretük mondani; mit fognának mondani *szüleik s tanulóik,* ha azt látnák vagy megtudnák s nem kellene-e félni, hogy

[1] V. ö. Talabér i. m. 175—183.

ezek megtudják?! — Annak gondolatára pedig, hogy *Isten mindentudó,* mindent lát és egykor mindent számon kér, nem éreznek-e magukban aggodalmat és félelmet?!

Mindezt úgy kell intézni, hogy ezzel párhuzamban a **valláserkölcsi érzelmek** szivükben erősittessenek. Ha a vallásos eszmék és vallásos kötelmek előtt meghódol a gyermek, az erkölcsi törvények is szentek lesznek előtte, a lelkiismeret szava is mindig élénkebb, helyesebb és biztosabb lesz szívében — s ez mindig és mindenben biztos befolyással lesz elhatározására s annak érlelésére.

C) Az akarat meginditása a hitelemzésnél.

23. §.

Az akarat meginditása és ennek eszközei.

1. Ha a tanitó s hitelemző már az értelmet eltölté ujabb ismeretekkel s a szívet üdvös érzelmekkel, hátra van még a legnehezebb és legfontosabb feladat: **az akaratot meghajlitani és rábirni,** hogy aztán a tanult igazságoknak mindig *megfelelően érezzen és cselekedjék.*

2. Az akarat kellő irányzása és meginditása czéljából minden előadás végén **tanulságokat vonunk le,** őket a hallott igazságoknak az életben való követésére buzditjuk s az egyes intelmeket mindig oly **inditó és kötelező okokkal támogatjuk,** melyek által a tanulók fogékony lelkületét *és ezek akaratát megindítjuk.*

24. §.

A gyakorlati tanulságok levonása.

Hogy az akaratra hathassunk s annak *helyes irányt adhassunk,* nagy súlyt kell előadásainkkal mindenek előtt arra fektetnünk, hogy a hallott igazságokat *az életbe is átültetni törekedjenek a gyermekek,* vagyis, hogy a gyakorlati tanulságok levonása által kimutassuk, mi a teendő a hallott igazságokból kifolyólag?!

Ezért is:[1]

1. Miután az egyes igazságok elő lettek adva s kellően meg lettek magyarázva, fel kell tenni a gyermekeknek e kérdéseket: olyan erős-e a te hited is, minő volt pl. Ábrahámé, oly nagy-e engedelmességed, minő volt Izsáké, Jézusé, oly igazi-e megtérésed, minő volt Péter-é, Dávid-é?

[1] V. ö. Knecht i. m. 46—42. l. — Mennyei: I 139—140.

Vagy pedig csak Jákobnál, Ananiás és Zafiránál volt a hazugság vétek? Csak József testvérei vétkeztek irigység és szeretetlenség által? Csak a testi halottakat támasztotta fel Jézus?

2. A tanulság második része abból áll, hogy az előadásban *megvilágitott igazságot* **átvisszük** *a gyermekek egyéni* **életére**, viszonyaira, hajlamaira, lelki életére s kimutatjuk, *miképen kell most már ezen igazságnak megfelelően éreznie, gondolkodnia, cselekednie,* vagy mitől és hogyan kell magát óvnia?!

Az erkölcsi tanulságok ily lehozásának legczélhozvezetőbb módja az **összehasonlitás**. Rá kell vezetni a gyermekeket, hogy a megismert igazságban ismerni tanulják önmagukat, saját valláserkölcsösségüket s hogy általában mennyiben felelnek meg eddig és miképen felelhetnek meg jövőre a hallott igazságnak? — A tanulságoknál épen azért nyiltan avagy alattomban ezen **három kérdésre kell megfelelni**: miképen *kellett volna* eddig cselekedned ezen igazságnak megfelelően? — Miképen éreztél, beszéltél, cselekedtél *a valóságban? — Miképen fogsz* jövőre cselekedni?

Ha pl. a szent áldozásról volt szó, kérdezhetjük: ime mily előkészülettel **kellett volna** járulnod a szent áldozáshoz, — minő előkészülettel **járultál tényleg** ahhoz a valóságban, — s **miképen fogsz** ahhoz ezután előkészülni?! Az eredmény aztán majd a hit, remény, szeretet, hála, bánat, erős fogadás indulataiban s érzelmeiben nyer kifejezést; — majd erős feltételeiben nyilvánul bizonyos cselekedetet illetőleg, — majd ismét rövid ima s könyörgésben fog kifejezésre jutni! Minél inkább érti a hitelemző s tanitó ezt röviden de hatékonyan előadni s ez által a gyermekek kedélyére hatni; annál több sikere lesz a levont tanulságnak. — A hosszadalmasság itt csak ártana.

3. Úgy a bibliai, mint az egyházi történetekben majd **erénynyel**, majd ismét **a bűnnel találkozunk**, tudni kell tehát mindkettőt alkalmazni s mindkettő által a vallásos érzelmeket fejleszteni.

A bűnökről *utálattal* kell beszélni s eleve jelezni kell, hogy ezek óvatosságra, vigyázatra, a vétkes gondolat, érzés, akarat és cselekedet *kerülésére* intenek, — s midőn erre intjük később a gyermekeket, mindig a *megfelelő parancsra s az ellenébe tett erény* gyakorlására figyelmeztetjük őket.

Ananiás és Zafira történetében, vagy Káin és Ábel áldozatánál: pl. 1. **Kiemeljük** a bűn utálatosságát s hogy tettük Isten parancsaival mennyire ellenkezik. 2. Ebből kifolyólag intjük aztán a gyermekeket, hogy egyrészről ezen bűnöket minden körülmények közt kerüljék, másrészről pedig, hogy az ellenkező erényt, az igazmondást és szeretetet gyakorolják.

Az *erényekről* ellenben mindig lelkesedéssel szólunk, annak jegyeit a tanulságok levonása előtt részletezzük s aztán ennek követésére buzdítjuk a gyermekeket. Pl. így járunk el a Jób történeténél.

4. Hogy a gyakorlati tanulságok a gyermekek életére kihassanak s őket az intelmek követésére minél inkább rábirjuk, **arra kell még figyelnünk,** hogy:

a) a gyakorlati tanulság mindig szorosan *a tárgyból,* annak lényegéből legyen merìtve.

b) Legyen szorosan *a gyermek életére s viszonyaira* alkalmazva.

c) A tanulság mindig bizonyos *idő, tárgy és jelekhez legyen kötve, a katekizmusnál* pedig, mikor csak lehet, példa és történet alapján közölve.

d) Szintén igen fontos, hogy a hitelemző az előadott igazságnak megfelelő *érzelmeket s elhatározásokat* ne anynyira említse, mint inkább igyekezzék azokat a gyermekekben *felébreszteni,* — mit különösen akkor lehet, ha ügyes a belső nézetek kezelésében s az ennek megfelelő érzület felgerjesztésében.

Pl. Ne arra intsük őket: inditsátok fel magatokban a bánatot; hanem így szóljunk, mondjátok azért is velem: Oh édes Istenem, szánom és bánom stb.

e) Amit előadott, *azt inditó és kötelező okokkal* is támogassa a tanitó és hitelemző, hogy a gyermekek akaratát annál inkább meginditsa.

Ne csak azt mondja pl. szüleiteknek szót fogadjatok, hanem emelje ki itt azt is, hogy akkor Isten és szüleik szeretni fogják őket, hosszú életűek lehetnek s Isten áldására számithatnak; mig ellenkezőleg Isten átka száll reájuk s már itt a földön is boldogtalanok lesznek.

f) A tanulságoknak különösen szívből kell fakadniok; miért is melegen adjuk elő azokat, hogy a gyermekeket mintegy magunkkal ragadjuk.

25. §.

Az inditó és kötelező okok alkalmazása.

Hogy az akaratot a jó követésére s a rossz kerülésére hajlandóvá tegyük, mindig oda illő kötelező és inditó okokkal kell intelmeinket a tanulságoknál támogatnunk.

1. **Kötelező okoknak** mondjuk azon *érveket, melyek kétségtelenné teszik, hogy ezen vagy azon gondolkodás-, érzés- és cselekvésmódra* **Isten akarata által köteleztetünk.** **Pl.** Isten parancsolja: Atyádat és anyádat tiszteljed, — **tehát**: Isten parancsa folytán ezt teljesíteni köteleztetünk.

2. A kötelező okok **megismertetését** illetőleg mindenek előtt állandóan oda irányozzuk összes törekvésünket, miszerint a gyermekek belássák, hogy mindenben és telje-

sen **a jó Istentől** s annak akaratától **függnek** — s hogy épen ezért elengedhetlen *kötelességük,* akaratukat Isten akarata alá vetni s annak parancsait teljesiteni; mert ettől függ örök üdvösségük vagy örök kárhozatuk.

2. Az **indító okok** oly érvek vagy okerők, melyek bennünket figyelmeztetnek, *hogy a mit tenni* (a kötelező okoknál fogva) *köteleztetünk, az reánk nézve kellemes és hasznos,* vagy legalább illő; — holott annak *ellenkezője kellemetlen és káros,* vagy legalább illetlen; — figyelmeztetnek pedig erre azért, hogy a jót annál hajlandóbbak legyünk követni, a rosszat pedig elkerülni.

Ily indító ok pl. hogy a tisztaság kedvessé tesz a szülők, tanitók s más jó emberek előtt; megszerzi a lelkiismeret nyugalmát, érdemeket szerez úgy a földi, mint a mennyei jutalmakra.

3. Az inditó okok **megválasztásánál:** a) a fősúlyt **Isten szeretetére** *kell fektetni* s lehetőleg azon kell lenni és azt kell főleg sürgetni, hogy Isten iránt való szeretetből tartsák meg a parancsokat. A tiszta és romlatlan gyermeki szívre mi sem hat annyira, mintha azt mondhatja: *Isten engem szeret,* s azért a tiszta, szent és isteni szeretet alkalmaztassék, mint legelső és legkiválóbb indító ok a hitoktatásnál. — b) A szeretet után leginkább **kinyilatkoztatottakat** kell választani, vagy legalább ezeken kezdeni, pl. itéletkor mint szégyeniti meg Isten a képmutatókat s a tiszta szívűeket mint fogja megjutalmazni? c) Többszörösen kell a gyermekeket figyelmeztetni, hogy Isten *gyakran* már a **földön** jutalmazza a jókat s bünteti a gonoszokat, (mint ezt Isten IV. parancsánál is kiemeljük,) — csakhogy az ily következtetések aztán a gyermek hatásköréből választassanak, eléggé ismertek legyenek, a gondolatok, érzelmek és indulatok erkölcsi méltatására is kiterjednek s oly tapintatosan adassanak elő, hogy a gyermekek önzőkké és haszonlesőkké ne tétessenek.

A tanulók akaratának megindítására szolgálhatnak egyes bibliai személyek tettei, vagy más **szentek példáinak** idézése s az őrangyalra való hivatkozás is; itt azonban következetesen emeljük ki, mint kell a belső szándékot mindig Istenre és Isten törvényeire vonatkoztatni, s ezek szándékát és cselekményeit Isten törvényei szerint megitélni. Pl. sz. Ágnes, sz. Pongrácz, sz. Feliczitás hét fiának vértanusága hathatós inditó okul szolgálhat nekik arra, hogy a jóban ők is állhatatosak maradjanak.

III. FEJEZET.

A hitelemzés anyaga.

26. §.

A tananyag megválasztása.

1. A népiskolai hitelemzés *anyagát* — magától érthetőleg — nem képezheti más, **mint az evangelium**, mint az Üdvözitő által hirdetett s a tévmentes kath. anyaszentegyház által tanitott *isteni hitigazságok*, — amint ezek e szent irásban, a szent hagyományokban, s az egyház által szentesitett hitvallásokban és zsinati határozatokban foglaltaknak.

2. Hogy azonban az isteni igazságok nagyon is bő kincstárából **mit, miképen és mily terjedelemben** adjunk elő : erre nézve a *tanulók korát, fejlettségét, vallási igényeit, jövő hivatását s egyéb viszonyait kell figyelembe venni,* s ehhez képest kell azután megállapitani a tananyag *terjedelmét és feltagolását,* úgyszintén annak *közlését és megértetését.*

A) A tananyag kijelölése és feltagolása.

27. §.

A vallásoktatás tárgyai a népiskolában.

1. A népiskolai hitelemzés anyagát és tárgyát [1] képezik :

a) **A kinyilatkoztatás** fokozatos *fejlődése és betetőzése* Krisztusban : nem különben annak *megőrzése* a kath. egyházban. Ezt egyrészről a **bibliai történet**, másrészről az *egyháztörténet* alapján tárgyaljuk.

[1] V. ö. Radlinszky. II. R. 278. l.

Ez alapja az összes hitigazságoknak, s ha főbb vonásaiban adjuk elő, nemcsak gyönyörködtetik ezek a gyermeket, hanem egyik legkönnyebb és legérdekesebb tárgyát is képezik a hitelemzésnek.

b) **A hitágazatok**, még pedig első sorban azok, melyeknek tudása *elengedhetetlenül szükséges az üdvösségre*, (pl. a hat főigazság,) és ezt követőleg azok, melyek tudása és tanulása *meg van parancsolva*, minő pl. a hiszekegy 12 ágazata.

Ezen hitágazatok **a katekizmus** első szakaszában foglaltaknak, s fokozatos terjedelemben ennek alapján tárgyaltatnak.

c) Isten s az anyaszentegyház **parancsai**, melyek az **erkölcsiség törvényeit** képezik.

Ezekből ismeri meg a gyermek keresztény kötelességeit, s annál inkább szükséges ezeket ismernie, mert a parancsok és törvények lelkiismeretében tulajdonképen csak akkor kötelezők, ha azokat az egyesek már ismerik.

A parancsok **a katekizmus** II. részében foglaltatnak, s a bűnök és keresztény tökéletesség is ezekkel kapcsolatosan tárgyaltatnak.

d) **A malaszteszközökről** szintén szólalni kell a gyermekeknek; mert ez önt beléjök gyengeségeik mellett is bizalmat, s ezek *által nyernek Istentől* a kötelmek teljesitéséhez s a hitigazságok megőrzéséhez felsőbb *kegyelmet és segitséget.*

A malaszteszközök, úgymint a szent mise, szentségek, jó cselekedetek és imádság, a **katekizmus** harmadik részében tárgyaltatnak, s évről-évre nagyobb terjedelemben ennek alapján magyaráztatnak.

e) Megmagyarázandók a kath. egyház **szertartásai**, *ünnepek* jelentősége, *imádságai- s énekeinek* értelme, s mindaz, mi *a külső isteni tisztelethez* tartozik. Minél jobban fogják érteni ezek jelentőségét, annál több kedvvel és ájtatossággal vesznek majd részt ezekben.

A kisebb osztályokban ezeket a katekizmus tananyagával kapcsolatban adjuk elő, a felsőbb osztályokban pedig külön **szertartási** könyvecskék alapján taníttatnak, az egyházi ének pedig az imakönyv alapján kezeltetnek.

f) **Az egyháztörténet** főbb eseményeiből s a keresztény jellem mintaképeinek **élettörténetéből** szintén szükséges egyes részleteket előadni, hogy a gyermekek annál jobban ragaszkodjanak a kath. egyházhoz, tájékozást szerezzenek a különböző tévtanok keletkezéséről, a szentekben pedig oly példaképeket tiszteljenek, kiket az erényekben követni épen oly dicsőség, mint kötelesség.

Ezt csak a felsőbb osztályokban szoktuk önállóan s külön tankönyv alapján tanitani, a kisebb osztályokban megelégszünk azzal, ha egyes szentek kiváló életmozzanataira s az egyház elterjedésére figyelmessé teszszük a gyermekeket.

II. Mindezek **legközelebbi forrását**, — mint már a fentebbiekből kitetszik, — az előirt *katekizmus, biblia*, *szertartás* és *egyháztörténet* képezi.

Ezek **távolabbi** s általános forrása a szentírás, a szent hagyományok, a szent atyák iratai, az egyház hagyománya, csalhatatlan tanitása, szokásai, szertartásai, az egyház története és a józan ész, melyek igazságainak mintegy rövid kivonata van a népiskolai hittani kézikönyvekben összefoglalva.

28. §.

Az egyházhatósági tanterv és ennek főelvei.

1. Hogy a hitelemzés czélja sikeresebben eléressék, a felvett tananyagot bizonyos *rendben*, meghatározott *terjedelemben*, okos *beosztás* és tervszerű *feltagolás* mellett kell előadni, mi ugy a tanitást, mint a tanulást megkönnyiti. A tananyag ily terv- és czélszerű kijelölését a **tantervnek** nevezzük.

2. Annak megállapitásánál, mit kelljen a tantervben **minden** egyes **osztály számára** előirni, következő pedagogikus főelveket kell szem előtt tartani.[1]

a) minden osztály tananyaga *befejezett egészet képezzen* úgy, hogy már az első osztályban megvettessék minden tárgy alapváza, s ez a felsőbb osztályokban mindinkább és jobban kibővittessék.

Pl. mindjárt az I. osztályban át kell venni röviden úgy a hitigazságokról, mint a parancsokról és a malaszt eszközeiről szóló részt a katekizmusból, habár mindössze 80—100 kérdést tanitunk is.

b) Minél *kisebbek a tanulók* s minél *kevesebb idő áll* rendelkezésünkre, annál szorosabban a *tárgy lényegére, mintegy velejére* kell szorítkoznunk.

Pl. az I. és II. osztályban, (különösen az egy és két tanitóval biró iskolában) megelégszünk, ha röviden megértettük a gyermekekkel, mi az az utolsó kenet és mit nyerünk az utolsó kenet szentségében, a többi kérdéseket itt mind mellőzzük, vagy legalább nem emléztetjük.

c) *A tárgyak lényegének*, (vagyis a fő hit- és erkölcstani igazságoknak,) *évről-évre elő kell adatnia*, csakhogy mindig bővebben és alaposabban legyen ugyanaz megmagyarázva.

Pl. a parancsoknál évről-évre meg kell magyarázni, mit parancsol vagy tilt Isten ezen parancsban, mig a mellék-kérdéseket illetőleg évről-évre többet vehetünk fel.

d) *A különböző osztályok* tananyaga úgy jelölendő ki, hogy a különböző korú gyermekek tehetségeinek, képességének és *lelki szükségleteinek éppen megfeleljen*, és egyes osztályok se túl ne terheltessenek, se szerfölött csekélynek és könnyűnek ne tekintsék a kijelölt tananyagot.

[1] Bárány i. m. 123. l.

Pl. a második osztály elbirja az elemi katekizmus felét, de már nem birná megtanulni a közép katekizmust.

3. Mivel ezen elvek gyakorlati alkalmazása nem csekély nehézségekbe ütközik, s mivel a tanhatóságok nem hagyhatják minden egyes tanitó s hitelemző önkényére, *mit, mily terjedelemben s mily beosztás mellett* lát jónak előadni: azért **minden** egyes **egyházhatóság ad ki** saját egyházmegyéje számára oly **általános hittani tantervet**, melyet az egyes tanerőknek szemeik előtt kell tartaniok.

Az ily általános tanterv **szükségességét**[1] igazolják, a) a hitelemzésnél szükséges egység és összhangzás, b) azon tanulók érdeke kik időnkint más intézetbe lépnek, c) a különböző tanerők érdeke, hogy ezek magukat az illetékes felsőbbség kivánalmairól és czéljairól tájékozhassák, d) a főpásztorok és tanfelügyelők érdeke, hogy egyes iskolalátogatásaik alkalmával legott kiismerhessék megukat, s rögtön megitélhessék a felmutatott taneredményt.

Az egyházhatósági tanterv irányelvei.

Az 1876 és 1900-ban *kegyelmes főpásztoraink által országszerte egyöntetűen megállapitott népiskolai hitelemzési tanterv*[2] főbb elvei a következőkben vonhatók össze:

1. A hittanitás mindenütt az egyházmegye főpásztora által **kézikönyvül előirt** fokozatos *katekizmusok, bibliai történetek, szertartástan és egyháztörténet*[3] alapján történjék, s a gyermekek minden osztálya, illetőleg tanfokozata, teljes *egészet* végezzen ezekből évről-évre.

2. Az elméleti oktatás mellett a **hitélet gyakorlásában** is bevezetendők a gyermekek. Ezért elrendeltetik, hogy felfogásukhoz mérten már az I. osztály tanulói rávezetendők a keresztény *kötelmek ismertetésére* és teljesitésére;

---

[1] V. ö. Mennyei i. m. II. r. 14. l.

[2] Ezt közönségesen »püspöki tanterv«-nek szoktuk mondani s kapható a Szent-István-társulat bizományában, (Budapest, IV. k., Szentkirály-utcza 28. sz.) ára a többi tantárgyakból kijelölt tantervekkel és óra beosztásokkal együtt 60 fillér.

[3] Az esztergomi érseki tartományban az úgynevezett esztergomi katekizmus, az egri érseki tartományban pedig Deharbe kátéinak egri átdolgozása, az úgynevezett egri katekizmus van előirva. Ezeknél azonban sokkal elemiesebb és tanitásra sokkal könnyebb: Fonyó P. képes **elemi kis** katekizmusa, (Temesvár, Polatsek-könyvkereskedés), melyek inductiv tanmenete mellett felényi fáradtsággal két annyi eredményt lehet elérni, s az emléztetés is összehasonlithatlanul könnyebb. — Ahol ez tankönyvül nincs engedélyezve, ott segédkönyvül használhatja a hitoktató, és e szerint könnyitheti az emléztetést. A bibliai történet Roder és Fonyó kézikönyvei alapján, a szertartás és egyháztörténet előadására szolgálnak a Fonyó Pál által kiadott s már is 18 kiadást ért »Szertartások Elemei« és »Egyháztörténet Elemei« czimű kézikönyvek, melyek ujabban német nyelven is megjelentek. (Budapest, Révai-könyvkereskedés, Üllői-ut 22,) s melyek országszerte főpászori ajánlásban részesültek.

az előadást mindig *imádság* előzze meg és kövesse; — ahol a körülmények engedik, a reggeli tanitást *sz. mise* előzze meg, vasár- és ünnepnapok előtt a *sz. evangeliumok* felolvastassanak és megmagyaráztassanak; — a *sz. gyónáshoz* a gyermekek legalább 3-szor járuljanak évenkint, s az első gyónók és áldozók kiváló gonddal előkészittessenek; — az egyházi *ünnepek* jelentőségére előlegesen figyelmeztessenek a gyermekek; — processiókra pedig felvezettessenek — s a *szentségekben* való *részesülésre* mindig kellően előkészittessenek.

3. A főpásztori rendelet intézkedik arról is, hogy a **többi tárgyak kezelésénél** a hittani tárgyakból tanultakra a népiskola egész folyamán át gond és figyelem forditassék; — a hit elvei az egyes tantárgyak közlésében is folyton figyelembe vétessenek s lehetőlen alkalmazást nyerjenek. Ezért *a keresztény hit legyen alapja*, — mondja a főpásztori tanterv, — az összes tananyagnak, és **ennek** *szelleme* lengje át a népiskola egész működését.

4. **A hitelemző és tanitó**, — a főpásztori rendelet értelmében, — a katholikus jellegű iskoláknál mindig karöltve haladjanak, s a hittani tárgyakra osztályonkint **heti 4 óra** *fordittassék.*

Ezen heti 4 óra úgy osztandó be, hogy *heti 2 órán át a hitelemző* jól megmagyarázza a felvett tananyagot; a másik *heti 2 óra alatt* pedig *a tanitó* ugyanazt jól bemlézteti, kikérdezi és begyakorolja. A tanitás és emléztetésnél mindig az egyház szelleme és útmutatása lesznek irányadók, vagyis minden igazság valódi *katholikus szellemben* tárgyalandó.

Az oly tanteremben, hol több osztály vagy tanfokozat tanul együtt, ezen előirt heti órák mellett a csendes foglalkozásra szánt idő egyrészét fordithatjuk még a hitoktatás előnyére, — a mennyiben a nagyobb tanulóknak itt a beemlézést csendes foglalkozásul adjuk fel.

30. §.

A főpásztori tanterv részletes intézkedései.

A hit- és erkölcstani tárgyaknak a 6 osztályú népiskolákban való tanitását illetőleg kegyelmes főpásztoraink 1905-ben országszerte következő módon intézkedtek:

Az **I. osztálynak** nincs kézikönyve, csak szóbeli magyarázat és *hallás után* tanulja a teremtést, első emberek esetét, továbbá Jézus születéséről, gyermekkoráról, szen-

vedéséről, haláláról, feltámadásáról, mennybemeteléről és a Szentlélek eljöveteléről szóló bibliai történeteket. b) Betanulják fokozatosan a keresztvetést, — Miatyánkot, — üdvözletet, — Hiszekegyet, — tízparancsot, — ötparancsot, — Hétszentséget, — reggeli és esti imát, — az úr angyalát és a kezdők kátéjának 50—60 kérdését. c) A közelgő főbb **ünnepek** (pl. karácsony, nagypéntek, husvét, áldozócsütörtök, pünkösd, úrnap,) jelentőségeire és azok méltó megünneplésére megelőzőleg mindig figyelmeztetendők lesznek a gyermekek.

2. A **II. osztály** a) kezdi tanulni az *»elemi*« **katekizmus**«-nak főbb kérdéseit és ismétli az I. osztályban tanult imádságokat; b) a **»bibliai** *történetekből*« főleg elbeszélés után ismétlik és kibővitik a legfontosabb bibliai történeteket, (felvesznek mintegy 30—40 bibliai történetet); c) az *egyház főbb* **ünnepeinek** és a vasárnapoknak az első tanfolyamnál felemlített jelentőségét és rendeltetését néhány ünneppel tágitjuk s bővebben ismertetjük; minők pl. a minden szentek s őrangyalok napja, sz. István vértanú, és különösen a b. szűz Mária főbb ünnepei.

3. A **III. osztályban** : a) egészen betanulják az **elemi katekizmust**, mely mintegy 220—260 kérdést képez; b) hasonlóképpen a bibliai történetekből félévénkint betanítunk 25—30 eseményt; c) az első és második évi folyamban az egyházi **ünnepekről** előadottak ismételtetnek s akként bővíttetnek ki, hogy az egész évi *ünnepkörökről általános fogalmat szerezzenek;* d) a **fiú gyermekek** második félévben megtanulják a szent misénél való szolgálatot s előmondás után a *ministratiót;* e) a nagyobbakat tüzetesen is előkészitjük az első szent gyónásra.

4. A **IV. osztály** tanulja: a) a kis **katekizmusnak** főbb kérdéseit, mint ez a Fonyó-féle kátékban nyomatás által ki van jelölve, b) a Bibliai történetből 25—25 eseményt félévenként, c) az anyaszentegyház **szertartásait** és szokásait rendszeresebben ismertetjük; d) a nagyobbakat tüzetesen előkészitjük az első sz. áldozásra.

Az **V. osztályban** kedvező körülmények között tanítandó a) *kis* **katekizmust** egészen, b) a *közép* **bibliát** egészen, vagy legalább a főbb események; c) az egyházi szokások és **szertartások** rendszeres ismertetése *külön kézikönyv alapján taníttatik*, d) évenkint legalább *háromszor* gyónnak és áldoznak.

6. A **VI. osztályban** a *kis* **katekizmust** és a *közép* **bibliát** *ismétlik,* amellett tanulják egyik évben a kath.

szertartások elemeit, — másik évben *a kath. egyháztörténet* vázlatát, — s ezzel betetőzik a népiskolai vallásoktatást.

7. Ugyanezen püspöki tanterv arról is intézkedik, hogy az **egy és két tanitóval** *biró iskoláknál* a hat tanfokozat *3 csoportba* osztassék be oly formán, hogy az I. osztály képezi az első fokozatot, a II. és III. osztály a második csoportot, a IV—V—VI.osztály a harmadikat képezze.

Ily beosztás mellett

az *első csoport* tanulja hallás után a felsorolt imádságokat és bibliai történeteket;

a *második csoport* az *elemi* katekizmust és *kisebb* bibliát egyes *kihagyásokkal* vagy egészen, (a mint ezt a helyi viszonyok megengedik,) — amellett a fejlettebbeket előkészitjük az első gyónásra;

a *harmadik csoport* átveszi a **kis** katekizmust és a **közép** bibliát párhuzamban a megelőző csapattal, — emellett tanulja egyik évben a *szertartásokat,* és másik évben az egyháztörténet elemeit,[1] ha t. i. a feljárás rendes és a gyermekek elbirják.

8. A **felsőbb népiskola I.** osztályában a *közép* **katekizmust** és Roder *nagy* **bibliát** kihagyásokkal tanitsuk; II. osztály felveszi ezeket egészen; a III. osztály kibőviti ezt **egyháztörténettel** és a vasárnapi **evangéliumok** magyarázatával.

A **polgári, kereskedelmi** s felsőbb **iparos** iskolák számára[2] csaknem azon hittani tárgyak vannak előirva, mint a felsőbb népiskolák számára. — Az alsóbb iparos iskolában rendszerint a kis katekizmust és közép bibliát ismételjük és magyarázzuk, az előkészitő osztályban pedig az elemi katekizmussal megelégedhetünk heti 1—1 óra mellett.

31. §.

A részletes tanterv és ennek készitése.

1. Az illetékes hatóság által előirt hitelemzési tanterv csak általánosságban ad irányt a teendőkre nézve, de

---

[1] A Fonyó-féle **elemi** és **kis** katekizmusban más betűkkel vannak nyomatva a páros osztályok tananyaga, — és más betűkkel a nagyobb osztályoké, mi feleslegessé teszi a sok kijegyzést és kijelölést.

Hasonlóképen a Fonyó-féle **Biblia Történetek** osztályról osztályra megjelölik a felveendő történeteket, részletes tantervet nyujtanak és a legszükségesebbekre szoritkoznak. Ellenben a Gerely-féle új Biblia az I. és II. osztály számára túltömör; a nagyobb pedig túlterjengő és nincs osztályok szerint jól feltagolva.

[2] 1868. évi XXXVIII. t. cz. a népiskolai tanintézetek közé sorolja a **tanitó- és tanitónő képezdéket is,** melyek számára a következő hittani tárgyak irattak elő:

I. osztály: tanulja a közép bibliát és a közép katekizmus első részét.

hogy az egyes tárgyakat óránkint mily *terjedelemben*, mily *egymásutánban*, minő *beosztás* szerint s miképen *feltagolva* adjuk elő, ezt már magának a hitelemzőnek kell eleve *czél- és tervszerűleg megállapitani.*

Az általános tanterv anyagának ily *előleges beosztását,* czél-, idő- és *tervszerű feltagolását* **részletes tantervnek**, vagy másképpen általános tanmenetnek *nevezzük.*

2. A tervszerűen és tapintatosan készitett részletes tanterv *elengedhetetlen* **követelményei**[1] következők:[2]

a) ki legyen előzetesen és osztályonkint emelve a **czél**, melyre törekszünk;

b) ki legyen jelölve czimek szerint félévről-félévre, hónapról-hónapra s óráról-órára a feldolgozandó **tananyag**;

c) minden óra tananyaga önmagában véve is befejezett **egészet képezzen**;

d) az egymást követő tananyag szerves **összefüggésben legyen**;

e) az igy készült tanterv az illető *osztály* igényeinek megfeleljen, és épen ezért kivihető legyen.

3. Mindezen követelménynek úgy fog a részletes tanterv[3] megfelelni, ha **készitésénél** a hitelemző figyelmébe veszi:

a) a hatóságilag **előirt tanterv** fő czéljait s elveit, úgy szintén azt, mi az ott kijelölt tananyag magja vagy veleje;

b) minő arányban áll az itt kijelölt tananyag a félévenkint rendelkezésünkre álló órák számával, s így **mi esik** abból **egy-egy órára**, pl. ha egész éven át 80—120 kérdést kell végezni s rendelkezésünkre áll 50—60 óra, akkor tudjuk, hogy mindössze 2—5 kérdést kell óránként feldolgozni.

c) egy-egy órára eső tananyagnak **mi a lényege**, s mennyire kell s lehet ezt óránkint kibőviteni vagy az egy és két tanulóval biró iskolában összevonni, hogy minden egyes részlet arányosan legyen megmagyarázva;

d) az **iskola termek száma**, mert az egy és két tanitóval biró iskolában meg kell elégednünk a lényeggel. Igy pl. a 4—6 tanitóval biró iskolában 2—3 órán át megmagyarázhatom az anyaszentegyház parancsait, addig az egy és két tanitóval biró iskolában egy óra alatt kell azzal végezni, s a legszükségesebbek előadására szorítkozni.

---

[1] II. osztály tanulja a szertartástant s a katekizmus második és harmadik czikkelyét.

III. osztály ismétli Palesztina földrajzát a Bibliával, és tanulja az egyháztörténetet.

A IV. osztály tanulja heti 1 órában a Hitelemzés elméletét, 1 órát pedig gyakorlati fellépések kidolgozására és előadására kell fordítani.

(Legalább az I. és II. osztályban heti 3—3 óra volna itt szükséges, hogy az előirt tananyagot is alaposabban feldolgozhassuk, a tárgy megértetése mellett a nővendékek szív- és akarat-nemesitésére is annál többet tehessünk.

[2] Ily részletes tantervet közlünk a függelékben, mely az előirt püspöki tanterv alapján készült, — melyből a hitoktató feladata helyi tantervet késziteni, — a helyi viszonyok figyelembe vételével.)

[3] V. ö. **a függelékben adott részletes tantervvel s ennek részleteivel.**

32. §.

A helyi tanterv és kidolgozása.

1. A mennyire szükséges és hasznos, hogy az általános tanterv alapján részletes tantervet készitsünk: épen annyira, sőt még inkább szükséges, hogy *a részletes tantervet ismét a helyi iskolai viszonyokhoz alkalmazzuk* vagyis abból **helyi tantervet** alkossunk.

2. A helyi tanterv **kidolgozásánál** szem előtt tartandó: a) a **szorgalmi idő** tartama, mert pl. 10 hónap alatt többet, 7—8 hónap alatt kevesebbet lehet végezni; b) a rendes vagy rendetlen **iskolalátogatás**, mert az előbbi nagyban fokozza, az utóbbi ismét sokban gátolja a rendes előrehaladást; c) az **iskola jellege**, mert a katholikus jellegű iskolában a tanitó is kötelezve van a hitelemzésnél közreműködni, mig a felekezetnélküliekben az egyesek jóakaratától és belátásától tétetik függővé; d) a **hitelemzési napló** s a mult iskolai év tapasztalatai, melyek felmutatják, mit és miképpen lehetett a mult évben feldolgozni, s legbiztosabb tájékozást nyujtanak arra is, mit és mily terjedelemben kell a jövő tanévre tervbe venni.

3. Ha a helyi tantervet ezek figyelembe vétele mellett mindig a tanévet megelőzőleg pontosan kidolgoztuk, annak **elkészitése után** figyelmünket el ne kerülje, miszerint:

a) az ily helyi tanterv **helybenhagyást** nyerjen, s e végből idejekorán be kell azt mutatni az egyházi hatóságnak, vagy legalább a kerületi esperesnek;

b) a tanitó és hitelemző egyaránt törekedjék magát **ebhez alkalmazni** s havonkint előre megállapitsa, mint fog annak érvényt szerezni, s miképen fogja az akadályokat lehetőleg eltávolitani;

c) ha az **eltérések** elkerülhetetlennek, ezek őt zavarba ne hozzák, hanem inkább arra serkentsék, miképen fogja később az eltéréseket és mulasztásokat pótolni;

d) a helyi tantervet **vesse össze** hetenkint vagy legalább havonkint a *hitelemzési naplóval*, hogy ezek mennyiben egyeznek meg, s az eltéréseket és felmerülő akadályokat itt pontosan jegyezze be, hogy ezt azután a jövő évre készitendő helyi tantervnél figyelembe vehesse, s annak segélyével még megfelelőbb tervet készithessen;

e) ha egyes részletek kivételénél **nehézségek** merülnek fel, forduljon tanácsért és utbaigazitásért egész bizalommal és leleplezetlenséggel *más tapasztaltabbakhoz.*

Ezeknek utasitásai s felvilágositásai a helyes eljárás útját nem egyszer fogják egyengetni. Ez különösen a *kezdőkre nézve* igen fontos.

33. §.

A hitelemzési napló és vezetése.

1. A pontos és lelkiismeretes tanitó és hitelemző óráról-órára fel szokta jegyezni, *mit és mily terjedelemben adott elő* az egyes osztályokban, s mik voltak esetleg azon kedvező vagy nehezitő körülmények, melyek őt a kitűzött czél elérésében kiválóan elősegitették vagy gátolták. Azon kis füzetet, hová ezt bejegyezzük, **hitelemzési naplónak** nevezzük, s ennek nemcsak az egyes osztályok asztalán kell mindig ott lennie, hanem azonfelül ennek másolatát otthon is pontosan vezeti az ügybuzgó hitelemző.

2. A hitelemzési naplóban közönségesen **három rovat** szokott vezettetni. Az *első rovat* alatt feljegyezzük a napot és órát, melyben a hitelemzést kezeltük. Pl. 6/VI., 8—9-ig.

A tanitó ismét feljegyezheti, mikor és mely órát forditott a kérdések emléztetésére.

A *második rovatban* a feldolgozott tananyag s lehetőleg ennek terjedelme van jelezve. Pl. IV. ágazat, 168—193 kérdés.

A tanitó itt bejegyzi, mikor és mely kérdéseket emléztetett be.

A *harmadik rovat* észrevételekre szolgál és itt jegyezzük fel azon tapasztalatokat, melyek a czél elérésének könnyitésére vagy nehezitésére vonatkoznak. — Igen czélszerű, ha ezeken felül a napló elején vagy végén a *tanulók névsora* is be van vezetve még pedig úgy, hogy nevük után annyi rovat legyen, a hány hónap van a szorgalmi idő alatt.

Igy akkor ellenőrizhetjük, hogy minden tanuló havonkint legalább is egyszer feleljen, mig ellenkezőleg egyesek mindig a felelők között volnának, másokról teljesen megfeledkezni látszanék a hitelemző, mi ezek törekvésére és előmenetelére nem kis mértékben volna hátrányos.

3. A hitelemzési napló **vezetése** amily egyszerű és könnyű, ép annyira hasznos és **szükséges**. Ugyanis ily hitelemzési napló vezetése mellett:

a) bármely órában lépjen be a terembe a felsőbb hatóság közege, mindig rögtön, habozás nélkül és pontosan tájékozhatjuk arról, mi volt végezve s a helyi tanterv értelmében minek feldolgozása van még hátra;

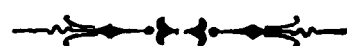
b) ily módon összevehetjük több évi működésünk eredményét s ebből evonhatjuk az önként folyó tanulságokat;

c) a tanerők változása esetén bizton tájékozzuk utódunkat a végzett tananyagról s annak terjedelméről:

d) a lelkiismeretes és pontos tanerőnél ellenőre lesz ez a helyi tanterv kivitelének s időnkint ujabb buzgalomra fogja serkenteni a tanerőket;

e) a jövő évi részletes tanterv készitésénél igen hasznos szolgálatot tesz s ha ennek alapján készitjük az új tantervet, bizonyára sokkal kivihetőbb lesz;

f) év végén a taneredmény megitélésénél megkönnyiti a feldolgozott tananyag áttekintését s ezzel egyetemben arról is tájékozást nyújt, hol és mit kellett volna még pótolni, hol és mikor lehetett volna az idővel takarékosabban bánni, — mely tanulság levonása csak előnyére lesz úgy magának a tanerőnek, mint a jövőben elérendő taneredménynek.

B) A tananyag megértése.

34. §.

A magyarázat és ennek eszközei.

1. Hogy a hitelemzés alaki és tárgyai czélja eléressék, koránt sem volna elégséges az egyes igazságokat a tankönyvből vagy előmondás után gépiesen betanitani, hanem okvetlen **szükséges**, — mint már a fentebbiekből is kitetszik, — azokat **kellően megértetni**, vagyis alaposan megmagyarázni[1]. Csak így fogják a gyermekek ezeket helyesen felfogni, azok igazságát kellőképen belátni s az ezekből folyó kötelességeket készségesen teljesíteni.

Ezért már a kicsinyeknél sem elég csupán betanitani egyes szavakat, eléjük mondván az emlézésre szánt kérdéseket, pl. hány az Isten, hány személyben?! stb. Még kevésbbé volna helyes az ily eljárás a nagyobbaknál, hol különös súlyt kell fektetni arra, hogy a tanulók életük zsinórmértékévé tegyék a tanultakat, amire csak úgy lesznek hajlandók, ha egészen átlátják, hogy egyedül ez által fogják megvetni, úgy földi, mint síron túli boldogságuknak alapját.

2. Hogy valaki a keresztény vallás tanait úgy egyenkint önmagukban, mint egymással való összefüggésükben megismerhesse és megérthesse, *szükséges előbb an-*

[1] Magától értetik, hogy valamint pl. a szülés, születés, házasság, nemi különbség stb. dolgokat más tantárgyaknál sem szükséges és tanácsos magyarázgatni és a gyermekkel feszegetni, úgy a vallásoktatásnál is vannak dolgok, melyeket vagy meg sem lehet, vagy fölösleges, vagy éppen veszélyes is volna magyarázni; mivel még vagy nem elég erős erre a gyermekek gondolkodási tehetsége, vagy nem birnak a szükséges mélyebb ismeretekkel, vagy pedig egyenesen káros volna azt fejtegetni. Pl. hogyan lehet egy Istenben három személy; mit jelent az: fogantatás, méhednek gyümölcse; vagy pedig mi az a feslettség, bujaság s melyek tüzetesen azok a VI. parancs elleni vétkek?! Az ily tárgyakkal tehát tapintattal és röviden végzünk, s éppen úgy nem fogjuk azokat bővebben feszegetni, amiat a születés és nemi különbség körülményeit nem feszegetjük es nem részletezzük a reál-tárgyak körében.

nak egyes alkatrészeit, vagyis az egyes képzeteket és fogalmakat, melyek e tanok tartalmát képezik, helyesen felfognia s ezért a megértetés vagy megmagyarázás legfontosabb és **legsikeresb eszköze** annak kellő ismerete, miképen kell képezni az egyes *képzeteket és fogalmakat,* hogyan kell alkotni az egyes *itéleteket és következtetéseket,* s miképen lehet példák, hasonlatok, érzékítés, ellentétek, leirás és szómagyarázat által *élénkíteni az alkotott képzeteket?* [1]

Ezeket tehát ismernie és alkalmaznia kell a hitoktatónak, ha azt akarja, hogy tanítványai minden fogalmat kellőképen felfogjanak és helyesen megértsenek.

3. A népiskolai vallásoktatásnál különösen arra törekedjék a hitoktató, hogy az **erkölcsi igazságokat** példabeszédekben, történeti tényekben, vagy mesékben szemléltesse, amint az isteni mester példabeszédekben és történetekben tanitotta és magyarázta ezeket.

Ezen kérdésre pl.: *ki az én felebarátom?* — elmondja Jézus egy ember történetét, ki a Jerikóba vezető uton rablók kezébe került, s egy szamaritánus által lett segítve.

Hogy *mindenkor szükséges imádkozni,* arra elmondja Jézus egy özvegynek történetét, akinek végre is igazságot tesz a biró, hogy tőle szabaduljon. — Máskor elmondja azon ember történetét, aki éjfélkor zörget barátjánál, és nem távozik, míg ezen alkalmatlan időben is neg nem segítik.

Hogy *Isten a szívet tekinti* a jó cselekedeteknél, erre nézve elmondja Jézus a szegény özvegy történetét, aki egy fillért vetett a perselybe s ez többet ért, mint a gazdagok drágább adománya.

Hogy *Isten a kevélyeket megalázza,* az alázatosakat felmagasztalja, — erre elmondja Jézus a farizeus és vámosról szóló példabeszédet.

Mint kell megtérni és hogy Isten a *bűnbánóknak megbocsát,* arra elmondja Jézus a tékozló fiúról szóló példabeszédet s abban megrajzolja egyszersmind a bűnbocsátás szentségének öt részét.

Igy kell a hitoktatónak is **példákban ismertetni** az erkölcsi igazságokat és **az egyes parancsokat.** Ezek nem

[1] Ezek ismeretét a tanitójelölteknél feltételezzük; miért is elégnek tartottuk itt ezekre egyszerűen utalni. — A neveléstani munkákon kivül ki vannak ezek bővebben fejtve: Fonyó »**Népiskolai Hitelemzéstan**« 76—97. l.

csak könnyen felfoghatóvá teszik a dolgot, de az emlékezetben is legjobban megmaradnak. Mikor a többit már mind elfeledtük, amit hallottunk az iskolában, *az ily fönséges ábrázolások ekkor szemeink előtt lebegnek* és világossá teszik előttünk a kérdéses erkölcsi igazságot, vagy egyes parancsokat. Ezért arra törekedjék a hitoktató, hogy óráról órára tudjon 1—2 odavágó történetet, példabeszédet, vagy legalább hasonlatot előadni a tárgy könyebb felfogására és a figyelem nagyobb felköltésére s biztositására.

35. §.

A magyarázás fő-irányelvei.

1. Minden vallási igazságot a kath. **egyház** csalhatatlan tanítása alapján és ennek **szellemében** kell előadni és megmagyarázni; mert az egyház Isten igéjének tulajdonképeni és tévmentes magyarázója. — Másik vezérelv a magyarázatnál, hogy az összes hit- és erkölcstani igazságok előadását mindig **isteni tekintélyre alapítsuk.** Ezért is:

Az egyes *hitágazatokat* úgy kell ismertetni, hogy ime ezt maga Jézus tanitotta, s ne annyira azt indokoljuk, miért van ez így, mint inkább ezen igazság értelmét s keresztény életre való kihatását és alkalmazását iparkodjunk megértetni.

A *parancsokat* úgy adjuk elő, mint Istennek nyiltan kifejezett akaratát, melynek megtartásától függ örök üdvünk vagy kárhozatunk s ne a miértet, mint inkább azt fejtegessük, mit kiván tehát tőlünk Isten ezen parancsban s minő vonatkozásai vannak ennek a mi életünkre?!

A *malaszt eszközeit* is mind olyanokul tüntessük fel, mint a melyeket Jézus rendelt s melyek malaszthatása szintén egyedül Jézus rendelésének és szeretetének köszönhető. Itt is ne a miértet, mint inkább azt fejtsük ki, mily hatással vannak ezek Jézus rendelése szerint üdvösségünkre s mint kell ezeket lelkünk üdvére forditanunk?!

Úgy lépjen fel a hitelemző mindig a gyermekek előtt, mint Isten követe és kinyilatkoztatásának hirdetője és kezdetben ö n t e k i n t é l y é r e, — a fejlettebbeknél pedig, kik már erre érettek, állitásait I s t e n c s a l h a t l a n t e k i n t é l y é r e f e k t e s s e, a tanítást mindig úgy vezesse, hogy a tanonczok erősen meggyőződjenek arról, miszerint a keresztény hit s erkölcstani igazságok c s a l h a t l a n i s t e n i t e k i n t é l y e n a l a p s z a n a k s minden kötelesség, melyet sürget, szorosan isteni parancs gyanánt tekintendő. A szentirásból, bibliai történetből, sz. atyákból és sz. hagyományokból merített bizonyítékokat a nagyob-

baknál is mindig csak arra használja, hogy növendékeit meggyőzze róla, miszerint az egyes igazságok valóban isteni tekintélyen nyugszanak s nem emberi találmányok vagy okoskodások.

Mindent úgy és oly értelemben kell tehát felfogni és kifejteni, mint ez a szent írásban, a szent hagyományokban, a sz. atyák irataiban és az általános zsinati határozatokban, hitvallásokban s a kath. egyház tanításában foglaltatik.

2. **Kisebb gyermekeknél** elégséges a legegyszerűbb magyarázat, egy kis érzékeltetés, részletezés, szó- és tárgyértelmezés s itt általán elég, ha az igazság leglényegesebb jegyeit megismerték a gyermekek, ha ismereteik talán hiányosak is lesznek. — **A felsőbb osztályokban** azonban már arra fordítsuk a figyelmet, hogy az egyes fogalmak a gyermekek fejlettségéhez mérten határozottakká és szabatosakká legyenek és hogy ezeket bővebben kifejtsük.

3. A magyarázást csak a **maga helyén alkalmazzuk** s *ha* a gyermekek már *felfogták* a dolgot, semmi több magyarázatra nincs szükség, — s ezért a megértés eszközei közül mindig azt válasszuk és alkalmazzuk, *a melynek segélyével a dolgot legrövidebben és legvilágosabban megérthetjük,* s ha ezt elértük, a többit mind mellőzhetjük, mert az idővel is kell takarékoskodni!

4. A gyermekek által már *a megelőző évekből* **ismert tárgyakat** az aprólékosságig többé ne magyarázgassunk. — Ellenben *az oly tárgyak* magyarázatára, melyeknek **fogalmával** a tanulók **éppen nem birnak,** kiváló gondot fordítsunk.

Ha a gyermekek elmondják az egyes szavakat és feleleteket, azért korántse gondoljuk, hogy azt értik is. Viszont, ha a fogalommal tisztában vannak, s annak nevét nem tudják, ezt mondjuk meg nekik, s mondassuk el többekkel, rövid szómagyarázattal kisérve azt.

5. **Bővebb bizonyitásnak,** úgyszintén az *itéletek s következtetések* gyakoribb alakitásának csak a **felsőbb osztályokban** van helye, hol alaposságra kell törekednünk; — a kisebb osztályoknál általán megelégedhetünk, ha az egyes képzeteket s fogalmakat helyesen kifejtettük és megvilágitottuk.

A hiányokat később mindig lehet pótolni; de ha itt a kevéssel meg nem elégszünk, még ezt is könnyen koczkáztatjuk.

36. §.

A bővebb megértetés és ennek eszközei.

I. Az egyenes vagy *közvetlen magyarázat főbb eszközei* (a képzetek és fogalmak helyes közlése mellett) főleg *következők:* az érzékeltetés, részletezés, szó- és tárgyértelmezés, leirás és elbeszélés.

1. Az **érzékeltetés** abból áll, hogy a kérdéses dolgot vagy igazságot a gyermek érzékei elé állítjuk. Ez részint úgy történik, hogy a *kérdéses tárgyat magát* vagy képét a gyermekeknek megmutatjuk, vagy pedig az által, hogy az elvont igazságot a gyermek érzékeire ható példákba öltöztetjük.

Ha pl. a **templomról** szólok, ezt eredetiben vagy képben a gyermek elé állithatom; ha pedig az **engedelmességet** akarom megismertetni, ennek ismertető jegyeit egyik gyermekre alkalmazom s így az engedelmességet öszszerűen szemléltetem.

2. A részletezés alatt értjük az egésznek részeire, az általánosnak különösre, a nemnek fajokra és egyedekre való felbontását, vagyis azt, midőn a fogalom bélyegei helyett annak egyes alkatrészei lesznek felsorolva.

Így érthetjük meg pl. az erény, bűn, szenvedés, emberi nem fogalmát.

3. A **szómagyarázat** vagy szóértelmezés abban áll, hogy a megmagyarázandó képzetet vagy fogalmat, a gyermekek előtt ismeretes és szokásos hasonjelentőségű szavakkal mondjuk el. Ide tartozik a *körülirás* is, midőn az értelem más szavakkal adatik vissza anélkül, hogy a beszéd folyama megszakíttatnék.

Így fejthetjük ki pl. az imádságok szavainak jelentését.

4. A **tárgymagyarázat** vagy értelmezés a megmagyarázandó képzet vagy fogalom egyes bélyegének elszámlálása.

Így érthetjük meg pl. mi a keresztség, mi a felebaráti szeretet.

5. A **leirás** valamely tárgy tulajdonságainak vagy lényeges jegyeinek ismertetése. Ehhez tartozik a *jellemfestés*, midőn valakit erkölcsi tulajdonságainak részletes leirása által ismertetünk meg.

Pl. Leirhatjuk a paradicsom kert jegyeit és sz. Péter egyes erényeit.

6. Az **elbeszélés** egy események vagy szertartások részletesb elmondásából áll.

Ezt főképen a bibliai történeteknél, egyháztörténetnél és szertartások leirásánál alkalmazzuk.

II. A **közvetett** vagy mellékes **magyarázat eszközei**: az igazságnak, ellentétek, példák, hasonlatok, közmondások: *idézetek*, átmásitás, képbeszéd, mese és typusokkal való érzékítése által történik.

Ezeket azonban rendszerint csak a felsőbb osztályokban használjuk.

37. §.

A hitelemzés anyagának külső elrendezése.

A hitelemző nem állithatja egy pillanat alatt a gyermekek elé mindazt, mit azon órában fel akar dolgozni, hanem előbb *jelezni kell*, miről fog beszélni, s ez a kezdet;

— azután a tárgyat magát kell *kifejteni,* ez a magyarázás; — végül pedig a tanultakból *következtetéseket fogunk levonni* s ez a befejezés.

Minden hitelemzésnél **ugy kell** tehát **az anyagot elrendezni, hogy** legyen abban bevezetés, tárgyalás és befejezés.

1. **A bevezetés** a tárgy fontosságához mérten *előkészitésül* szolgál az illető óra alatt feldolgozandó tananyag könnyebb és tisztább felfogására, s ebben vagy a tárgy *jelentőségét* emeljük ki, vagy *az ennek felfogásához előlegesen szükséges képzeteket és fogalmakat fejtjük ki,* vagy pedig szükség esetén *emlékezetbe hozzuk* azon igazságokat, melyek a tárgyalandó anyaggal szorosan összefüggnek, mint pl. az eredeti bűn a keresztség szentségével.

2. A hitelemzés legfőbb része az **előadás és kifejtés,** vagyis az óra tananyagának módszeres kidolgozása, melynek *főczélja megismertetni részletesen az óra tananyagát,* — aztán meggyőzni a gyermekeket a kérdéses tárgy igazságáról. Az előadásnak kidolgozásánál arra kell főleg figyelni, hogy:

a) a tárgyat *több pontra* oszszuk fel, (az egyes pontok önmagukban is egészet képezzenek,) s azután *pontról-pontra ismertessük az egyes igazságokat,* — minden egyes pont megértése után kérdéseket intézve a gyermekekhez, hogy meggyőződést szerezzünk arról: megértették-e az előadott tárgyat?

b) Az egyes pontoknál mindenek előtt *nézeteket s fogalmakat közöljünk* a gyermekekkel, s ha már *az igazság lényegét megértették,* akkor törekedjünk azt részint egyenesen, részint közvetve *bővebben kifejteni* és ebből más igazságokat vagy tanulságokat levonni.

Mivel a gyermekek a kézikönyvből fognak emlézni, magyarázat közben a kézikönyv szavai, kifejezései és szólamai is figyelembe veendők, s ezek megértésére is rávezetjük a gyermekeket.

3. A hitelemzés harmadik főrésze a **befejezés,** mely tartalmára és alakjára teljessé teszi és czéljához vezeti az előadást. — Czélja kettős; u. m. a) az előadás főgondolatait *10—15 rövid kérdésben* kiemelve ismételni és mélyebben az emlékezetbe vésni. — b) *A szivre és akaratra* egyes **tanulságok** levonása által mély benyomást gyakorolni s az előadást alakilag is bevégezni.

A befejezés **tárgyai** tehát: egyrészről az ismétlések, kikérdezések; — másrészről a *következtetések,* alkalmazások, *a szivet és akaratot megható tanulságok!*

A tanulság legyen mindenek felett erőteljes és meleg, legyen tömött és rövid, legyen hatásos és megragadó. Különösen itt áll az, hogy szivből jöjjön s szivekig hasson; mert csak így fogja a gyermekek szivét és akaratát magával ragadni, s őket a tanult igazságoknak alkalmazására és követésére rábirni.

38. §.

A szemléltető vagy inductiv előadás technikai beosztása.

Jelesb hitoktatóink nagy súlyt vetnek ujabban arra, hogy az erkölcsi igazságokat az isteni Mester útmutatása szerint *példabeszédekben* vagy *történetekben tanitsák,* s ezzel az erkölcsi igazságot mintegy szemléltessék! Jézus így szemléltette a megtérést a tékozló fiúban, a felebaráti szeretetet a jerikói úton kirabolt utasban; stb. stb.

Ezen inductiv vagy szemléltető tanitásnál *öt pontra oszthatjuk* fel az előadást, amint következik:

1. A **bevezetésben** előkészitjük és rávezetjük röviden a tanulókat arra, mi lesz a mai előadásnak tárgya vagy anyaga?! Ez által a gyermek *figyelme és szellemi tevékenysége* kellő irányba tereltetik, s egyben a közlendők befogadására előkészitjük azt, s kiváncsiságát és érdeklődését is felköltjük.

Pl. ha Isten III. parancsát akarjuk tárgyalni, vagy elmondatjuk az I. és II. parancsot, aztán hozzá teszszük, mi után ezeket már megmagyaráztam, ma a III. parancs jelentését fejtem ki előttetek. — Vagy utalok a világ teremtésére, a hetedik napra, s aztán megjegyzem: ma előadom nektek Isten III. parancsát, melyben külön is megparancsolja, hogy a vasárnapot megszenteljük.

2. Az előkészitést rögtön követi a **szemléltetés vagy példabeszéd,** — melyben fokozatosan és tervszerűen megrajzoljuk az életből valamely parancsnak megtartását vagy áthágását, (esetleg a hitágazatot vagy a szentség felvételét,) amint Jézus pontról-pontra és tervszerűen festi a *tékozló fiúban* a bűnbeesést és az egész megtérést. Ezt csak kellő előkészülettel és akkor teheti sikeresen a hitoktató, ha megfelelő történetekkel vagy képzelt példabeszédekkel rendelkezik, és ügyesen beleilleszti ebbe a kátének magyarázandó kérdéseit is.

Pl. a függelékben közölt egyik hitelemzésnél egy képzelt történetben megelevenitjük pontról pontra a VII. parancs megszegését; — a másikban pedig mintegy szemléltetjük, mit kell tudniok az utolsó kenetről?! — Vagy a VI. parancsnál elmondhatnak pl. egyes részleteket sz. Alajos életéből, hogy előtte mily szent volt az ártatlanság, s hogy egyenesen eszméletét veszélyeztette, ha csak tisztátalanságot emlitettek is jelenlétében.

Elmondás után alkalmas kérdésekkel ismételjük és kikérdezzük a történet részleteit, hogy mindegyik jól megfigyelje azon részleteket, melyekhez kötvék a kifejtendő fogalmak és erkölcsi igazságok.

3. Most következik a hitoktatói előadás legfontosabb része: **az erkölcsi igazságok kihámozása,** vagyis a *fogal-*

mak kifejtése és általánositása; hogy t. i. mit nem szabad tehát tennünk? — mi van itt tiltva? — mi van megengedve? mire kötelez Isten parancsa? Pl. a VII. parancsnál itt hámozzuk ki és itt értetjük meg a példabeszéd alapján: mit tesz az lopni, — rabolni, — kárt tenni, — csalni, — ezekben segédkezni, — uzsoráskodni, — adósságot csinálni, ezt megfizetni, — a talált jószágot visszaadni. — az okozott kárt megtériteni?!

Az elbeszélésnek részleteit most czélzatosan azon sorrendben részletezzük és kifejtjük, amint ez megfelel a káté kérdéseinek; — s mikor az egyes fogalmakat és nézeteket megértették s felfogták a gyermekek, akkor fokozatosan és mindig jobban áttérünk a káté kérdéseire, a káté szavaira, hogy ezek értelmét nekik kifejtsük. Éppen ezért ezen részlet képezi tulajdonképen gerincét vagy derekát a katechezisnek, s itt hatunk főleg a gyermekek elméjére.

4. Mikor az egyes fogalmakat s a kátének megfelelő kérdéseit már megértették a gyermekek: akkor egyrészről *10—15 apró kérdésben összefüggőleg* **kikérdezzük és begyakoroljuk** az egész óra tananyagát, vagyis a közlött és kihámozott fogalmakat; — másrészről pedig **összefoglaljuk** a mondottakat egy főkérdésben, pl. a VII. parancsnál mit tilt Isten a VII. parancsban? — vagy mire kötelez minket Isten III. parancsa?!

Itt kell különös ügyességgel és tervszerűséggel feltenni a kérdéseket, hogy a helyesen feltett kérdésre mindig azt feleljék, ami tulajdonképen a káté feleletei is tartalmaznak?! Ha a tanulók felelete akár nem biztos, akár nem eléggé világos, pár szóval megújithatjuk az illető fogalom kifejtését, vagy a példabeszéd megfelelő részére való hivatkozással, a gyermek által rajzoltatjuk meg újból konkrete az illető fogalmat. Éppen ezért ügyes legyen a hitoktató a különböző nézeteknek és főleg az elvont fogalmaknak képzésében, amire egyes neveléstani művek adnak utasitást.

5. A katechezis zárpontja itt is az **alkalmazás és gyakorlati tanulságok** levonása, más szóval hatni a szívre és az akaratra, rábirni a gyermeket, hogy jövőben a tanult igazságnak megfelelően érezzen, gondolkodjék és cselekedjék. Kérdezzük tehát itt többszörösen: az előadottak alapján *mint kellett volna cselekednünk?!* — Tényleg *mit tettünk?!* — A jövőben most már *mit kell tennünk?!*

Ezzel kapcsolatosan hivatkozunk a lelkiismeret szavára, az esti lelkiismeret vizsgálásra. Aztán fölkeltjük bennük a bánatot, ha rosszul tettek; — kitartásra és állhatatosságra buzdítjuk őket, ha jól cselekedtek; vagy más irányban levonjuk a kézen fekvő tanulságokat.

Itt nyer a tanult igazság praktikus alkalmazást; itt erősitjük és gyakoroljuk az akarat elhatározását, s itt törekszünk hatni a kedélyre és akaratra, hogy a megismert igazságot kövessék és életüket ahhoz alkalmazzák. Itt kell röviden érinteni a megfelelő inditó és kötelező indokokat!

IV. FEJEZET.

A hitelemzés kezelése.

39. §.

A helyes előadás feltételei.

1. Hogy a hitelemzéssel czélt érjünk, nem elég annak kezelőjét, alanyát és tárgyát ismernünk, hanem vigyáznunk kell arra is, hogy a tananyag minden egyes részletét **helyes tanitási eljárás alkalmazásával** czélszerű *alakban és módon* adjuk elő.

Enélkül a gyermekekre nem lesz előadásainknak hatása, következőleg nem is lesz kellő eredménye.

2. Azon tanitás- és **módszertani eljárást**, melylyel a hitelemző előadása alkalmával a gyermekekre hatni, s a tanitásnak alaki és tárgyi czéljait elérni iparkodik, a *hitelemzés tanmódjának*, vagy más szóval **hitelemzés kezelésének** mondjuk.

3. A hitelemzés kezelésénél egyrészről a *tanitástan és módszertan* szabályai, másrészről **a hitelemzés tárgyainak sajátsága és jellege** veendők figyelembe.

Különös figyelmet érdemel itt:

a) a tanitásban követendő *eljárásra,*

b) az anyag előadásának *követelményei,*

c) a hitelemzés tényleges *közlése.*

A) A tanitási eljárás.

40. §.

Tanitástani főelvek a hitoktatásnál.

1. A tanitás a gyermekekre gyakorolt tervszerű hatás lévén, nem lehet azt ötletek és szeszélyek szerint intézni, hanem **tervszerűen** *és* **kiforrt elvek alapján** kell abban eljárni.

A methodikai elvek egész sorozata lett a szakavatott nevelők által megállapitva, és sok kisérlet s tapasztalás által igazolva.

2. A tanitástan általános elvei a hitelemzésnél is figyelembe veendők. **Különösen tudnia kell** a tanitónak és hitelemzőnek : a) az elemi népiskolai vallásoktatásnal mely *tanítástani főelvek* érvényesülnek; — b) miben áll a *fegyelmezés* és melyek annak eszközei; — c) miképen kell a *szorgalmat* növendékeinknél felébreszteni és állandósítani!?

41. §.

A tanitási főelvek alkalmazása.

Azon *tanitástani főelvek,* melyek a népiskolai hitoktatásnál leginkább érvényesülnek, főleg következők: [1]

1. A hitelemzést minden osztályban **a tanulók erejéhez kell mérnünk.** Ezt úgy érhetjük el, ha *elemiesen és természetesen* tanítunk, a tanítást lehetőleg könnyűvé teszszük.

Hogy könnyű és természetszerű legyen előadásunk, leirás, körülirás s magyarázat által mindent felfoghatóvá teszünk; az alsóbb osztályokban lassan haladunk előre s óvakodunk a tanulókat kiválóan az emléztetéssel túlterhelni és a tárgytól elkedvetleníteni.

2. A hitoktatást **meggyőzővé és alapossá kell tenni,** vagyis az egyes hittani igazságokat úgy kell mindig közölni, hogy azokat *jól felfogják, s a teendők okait is belássák.*

Az alaposságnak ellentéte a felületesség, a meggyőzésé pedig a merő gépiesség, — miktől szorgosan kell óvakodni.

3. Tegyük a tanitást **érdekessé és vonzóvá,** úgy intézvén a tanítást, hogy a gyermekek kedvet és örömet találjanak a tanulásban, mindig előre örüljenek a hittani óráknak s a hittani tárgyakat lehetőleg megkedveljék és megszeressék.

4. A hitoktatást **összefüggővé kell tenni** s a különböző hittani tárgyakat egymásra való vonatkozással kell előadni.

A katekizmusnál pl. mindig utalhatuk egyik-másik odavágó bibliai történetre, a bibliai történetek előadásánál viszont utalunk annak hit- vagy erkölcstani hátterére; a szertartásokat kapcsolatba hozzuk a megfelelő hit- és erkölcstani igazságokkal, az egyháztörténet eseményeit pedig a hit- és erkölcstan megtámadott szabályaival.

5. A hitoktatást **munkálkodtatóvá kell tenni,** vagyis az egész eljárásukat úgy kell intézni, hogy ez a tanulók összegét érdekelje és elfoglalja, s hogy ebből kifolyólag azok öntevékenységét is folyton ébren tartsuk és elfoglaljuk.

---

[1] V. ö. Mennyei i. m. I. r. 175—191. l. — Bárány i. m. 117—120 l.

Ellenkező esetben a beszélgetés, játék s a pajkosságban fog munkássági ösztönük nyilatkozni.

6. A hitoktatást, különösen a katekizmus tanitását, mindig **életre hatóvá**, vagyis **gyakorlativá kell tenni**, azaz úgy kell a hitelemzést intézni, hogy szerzett ismereteiknek az életben is hasznát tudják venni.

Azért az egyes hit- és erkölcstani igazságokból levont tanulságok mindig gyakorlatiak legyenek, s főképen a gyermekek életére vonatkozzanak. A parancsokat mindig a tanulókra alkalmazzuk.

7. Legyen a **tanitás körültekintő és takarékos**, vagyis minden egyes tanfokozatnál szorítkozzunk arra, amennyit *középszerű szorgalom mellett is megtanulhatnak* s amenynyi épen szükséges arra, hogy a vázlat befejezett egészet képezzen és a következő tanfokozat alapjául szolgáljon.

Ezért főleg oda kell törekedni, hogy kevésből sokat tanuljanak, s ezt nem az által nyerjük el leginkább, ha sok és sokféle ismeretet összehalmozunk, hanem ha folyton értékesitjük: jobb kevesebbet, de jól és alaposan, mint sokat és felületesen tanitani.

8. A tanitásnál mindig **figyelembe veendő a tanitvány egyedisége**, különösen annak *neme, kora, véralkata, családi és egyéb viszonya, úgyszintén egykori hivatása.*

Fiú gyermekeknél, (kiknek sok megpróbáltatáson, szenvedésen és küzdelmen kell az életben keresztülmenniök), a vallásoktatás [illegible] oda irányuljon, hogy a vallási dolgokról tiszta képzeletekkel birjanak, s hitükben és érzelemvilágukban bensőség és mélység, meggyőződésökben szilárdság és alaposság legyen. **A leány gyermekeknél** (kiknél jobban az érzelemvilág uralkodik), az ész és akarat művelése mellett a fősúlyt a női kedély és női erények fejlesztésére forditsuk. A nőnem főképen a családnak született, s azért neki nem annyira a mély alaposságra, mint inkább mély érzelemre és a családias erényekre van szüksége, hogy aztán a családban a vallásosság benső érzetét, az Isten és felebarátunk iránti szeretet, s a keresztény erények gyakorlását példájával, szavával és szivének egész melegével ápolja, terjeszsze és állandositsa.[1]

9. Legyen a **tanitás kitartó és erélyes**; mert csak igy lehet kellő taneredményre, figyelemre, szorgalomra és fegyelmezettségre számitani.

Ahol hiányzik az erély és kitartó következetesség, s hol ezek helyett kapkodás, habozás, ingatagság és kisérletezés van állandóan napirenden, ott a gyermekek figyelme, szorgalma, fegyelmezettsége is ellankad, maga a tanitó és hitelemző is csakhamar kimerül és kifárad.

42. §.

A fegyelmezés és ennek eszközei.

A *fegyelmezést* illetőleg arra törekedjék minden tanitó és hitelemző,[2] hogy előadásai alatt *fegyelem, rend, csend,* figyelem és engedékenység uralkodjék az iskolában.

[1] V. ö. mennyei I. r. — u. o. I. 196. l.

[2] Mennyei i. m. 161—169; Bárány i. m. 104—107. l.

1. A fegyelemnek legelső és elengedhetlen feltétele a tanitó és hitelemző **szeretetreméltósága és tekintélye.**

A tanulók bizalmát és szeretetét az által fogja főképen megnyerni a tanitó és hitelemző, ha ő is mint szerető atya, őszinte szeretettel és bizalommal viseltetik irántuk, mit nem annyira szóval, mint egész magatartásában és eljárásában ki kell fejeznie. Tekintélye pedig akkor lesz tanitványai előtt, ha egyrészről jámbor, istenfélő, szerény és példás életű, másrészről pedig a szükséges ismeretek öntudatos birtokában van, a tanitásban ügyes, hivatalát pedig lelkiismeretesen és buzgóan betölti.

2. A fegyelmezés másik eszköze, hogy maga a tanitó és hitelemző legyen **pontos, tapintatos, következetes,** komoly és lelkiismeretes.

Igen káros épen azért, ha valaki a gyermekeket csak rövid időre is magukra hagyja, ha az időt tréfálódzással és hiábavalósággal tölti el, ha egyes tanfokozatokat tétlenül hagy, s ha máskor ugyanazt bünteti, mint előbb átnézett vagy meg is engedett.

3. A tanulók fegyelmezettségét fogjuk eszközölni, ha a **tanulók helyét** pontosan **kijelöljük,** s ha a tanitási órát megelőzőleg a csend, rend és fegyelem fentartása végett a tanulókat az iskolában mi fogadjuk, (ami általában leghatásosabb és legkivánatosb leend,) vagy legalább vigyázókat és kihallgatókat jelölünk ki.

Az elültetésnél a legcsintalanabbakat, gyengébbeket és legfiatalabbakat tanácsos az első padokba ültetni, hogy folyton szem előtt legyenek.

4. A kellő fegyelmezettségnek nélkülözhetlen eszköze az **iskola törvények** vagy fegyelmi szabályok kellő megállapitása és kihirdetése.

Az ilyen fegyelmi szabályok azonban rövidek és könnyen érthetők legyenek, azokat alkalom adtán ismételten meg kell magyaráznunk s ezekhez következetesen nekünk is kell alkalmazkodnunk. Ujabb tilalmakat, (pl. hogy itt vagy ott fürdeni nem szabad), csak akkor alkossunk, ha netalán felmerült vétségek és kihágások teszik azt szükségessé.

5. A kellő fegyelmezésnek egyik hathatós eszköze még a **jutalmazás és büntetés is.** Igaz ugyan, hogy annál jobb az iskola, minél kevésbbé szorul a fegyelmezésnél jutalmazásra és büntetésre; az is tagadhatlan azonban, hogy a jutalmazás reménye a jókat még inkább buzdítani fogja az állhatatosságra, mig a büntetés félelme a rest, makacs, hazug, veszekedő s több efféle tanulókat soktól vissza fogja rettenteni.[1]

A jutalmazást illetőleg legyünk eszélyesek, körültekintők, s csak a jóban való állhatatosságot jutalmazzuk; s ekkor rendszerint a jócselekedetek természetes következményeit használjuk jutalmul, pl. a jóviseletűket vigyá-

[1] A nagyobb testi büntetésektől a hitoktató lehetőleg óvakodjék, (habár a szentirás azt mondja: a ki a vesszőt kiméli, az ellensége a gyermek lelkének,) — s hamár elkerülhetlen volna ez, akkor bízza ezt a tanítóra vagy igazgatóra. — Különösen óvakodjanak első felhevülésükben büntetni és testi büntetést alkalmazni a hitoktatók, nehogy a gyermek is ennek tudja be az erélyesb eljárást.

zókká tehetjük, a szorgalmas tanulókat meg kikérdezőkké. — De nem kevésbbé kell tapintatosnak és körültekintőnek lenni a büntetéseknél is.

6. Valamint a nevelésnek legfőbb tényezője, úgy a fegyelmezésnek is **legfőbb eszköze a szoktatás**, mely itt oda *irányul*, hogy a gyermekben bizonyos cselekedetek végrehajtására és gyakorlására hajlandóságot és készséget ébreszszen. Szoktassuk tehát *mindjárt a tanév elején*, az első hetekben és hónapokban tanitványainkat csendhez, rendhez, engedelmességhez s a fegyelmi szabályok pontos megtartásához.

Mindjárt kezdetben meg kell ismertetni a gyermekekkel, mihez tartsák magukat, s amit később meg nem engedünk, attól mindjárt kezdetben szoktassuk le a tanulókat.

43. §.

A szorgalom és ennek elősegitése.

A tanitás sikere azon gyermeknél fog legjobban mutatkozni, ki állandó **szorgalommal maga is törekszik** szellemi tehetségeit művelni s a gondviseléstől nyert észadományokat kiképzésre forditani. Ezért is:[1]

1. Iparkodjunk **felébreszteni** növendékeinkben **a szorgalmat**, mit az által érhetünk el, ha felköltjük lelkökben a tudvágyat s a tanulási kedvet.

2. Már a kisebbeknél, de főképen a nagyobb osztályokban szigoruan és következetesen **követeljük meg a szorgalmat**. Ha a gyermek látja, hogy a tanitó és hitelemző nem tágit, hogy a kiszabott munkát tőle mindig következetesen megköveteli, végre is önkényt ráadja magát a szorgalomra, látván, hogy az ő hanyagságát s a felületes munkát meg nem tűrik.

3. Öntsünk a gyermekekbe önmaguk és **tehetségeik iránt bizalmat**, s ezzel kapcsolatosan fokozzuk azok önérzetét. Ezt könnyen elérhetjük, ha magyarázat végén egyesektől a felvett anyagot könnyű kérdésekbe foglalva kikérdezzük.

4. Főképen a **középszerű tehetségűekhez alkalmazzuk** a tanítást, ugy azonban, hogy:

a) a *gyengébbeket* szeretettel karoljuk fel s vagy magunk támogassuk őket, vagy mások által nyujtsunk nekik segitséget;

b) a *tehetségesebbeknek* is adjunk mindig valami anyagot a szorgalomra, nehogy azok ellankadjanak és

[1] V. ö. Bárány i. m. 102—103; — Mennyei i. m. 189—190 l.

gyorsabb előhaladásuk e tekintetben hátrányos legyen önképzésükre.

5. A szorgalom fokozására szolgálnak még a **fegyelmezés eszközei és a szorgalom jegyek** tapintatos használata, melyeket azért szokás időnkint a gyermekeknek adni, hogy ez által nagyobb megelégedésünket kifejezzük, s őket is, a többit is, állandó szorgalomra buzditsuk.

B) A tananyag előadásának kellékei.

44. §.

A részletes előkészület és ennek szükségessége.

A tananyag kellő feldolgozásának legelső és legnélkülözhetlenebb feltétele: a kellő előkészület.

1. Igaz ugyan, hogy minden bővebb tanulmányozás a vallás és hitelemzés terén, már magában is előkészület a népiskolai vallásoktatáshoz, ezen általános előkészülettel azonban a gyakorlottabb hitelemző sem érheti be, annál kevésbbé a kezdő és kevésbbé avatott hitelemző. *Közelebbről is elő kell* tehát a hitelemzési órára *készülnie.*

Ennek szükségessége mellett szól:

a) a dolog természete, mert csak így lesz képes a tananyagot óráról-órára ügyesen körvonalozni, kellően megértetni, s mindenben a tanulók felfogásához és igényeihez alkalmazkodni;

b) a hitelemzés czélja, minek elérése óráról-órára nem csekély tapintatot és előkészületet igényel, ha azt akarjuk, hogy az ész, szív és akarat óráról-órára nemesittessék;

c) a tárgy jelentősége, mert ettől ideigvaló és örök boldogságunk függvén, minden részletet jól és alaposan meg kell értetni:

d) a tapasztalás, mely igazolja, hogy közönségesen olyan szokott lenni e siker, aminő volt az előkészület.

2. A közelebbi előkészületnél *a következők veendők figyelembe:*

a) Tanulmányozzuk és körvonalozzuk mindenek előtt **a tananyagot.** Tisztába kell itt hozni, mily *vonatkozással* van ez a már tanultakra s a még tanítandókra? Mi ebben a *lényeg* s mily gyakorlati *alkalmazása* van ennek a gyakorlati életre? Mily szavakkal van kifejezve a kézikönyvben, s milyen szavakkal és magyarázattal fogjuk azt megérteni? Pl. ha a keresztségről akarunk beszélni, tudni kell mindenek előtt, minő vonatkozással bir ez az eredeti bűnről és malasztról tanult igazságokra, miben áll a keresztség lényege, mi ennek gyakorlati jelentősége az életre?

Az előkészülethez tartozik az is, hogy a tanitás sikerének biztositására szolgáló szentirási idézeteket és bibliai eseményeket kiszemeljük és rendezzük, valamint az előadásból levonható tanulságokat s alkalmazásokat is eleve megállapitjuk s azokat a gyermek életére s viszonyaira alkalmazzuk.

b) Az előkészületekhez tartozik a feldolgozandó tananyagra nézve: a tanmenetet, tanalakot s az összes **tanítási eljárást** megállapítani.

A tanítás sikere jó részben a tanitási eljárástól függ, s azért a hitelemző eleve állapitsa meg az egyes fogalmakat, *miképen fogja kifejteni*, mely példákkal, hasonlatokkal, példabeszédekkel, ellentétekkel s körülirással fogja azokat jobban megvilágitani? Mily *szavakkal*, mily *tanalakkal* s mily *tanmenetben* fog gondolatainak kifejezést adni, hogy a képesebbek és gyengébbek egyaránt megértsék? Hogyan fog a gyermekek *kedélyére és akaratára hatni* s hogyan fogja e végre a kötelező s inditó okokat megválasztani? Mily *kérdésekkel* fogja az előadottakat ismételni és kikérdezni, hogy magának a hallottak felfogásáról meggyőződést szerezzen s a gyermekeket is öntevékenységre indítsa?

Nem fölösleges munka, ha a hitelemző tollal kezében készül a hitelemzéshez s ha azt szorgalmasan kidolgozván, többször átfutja és javitgatja. Később elég lesz az egymásutánt, főbb idézeteket, példákat s a kikérdezés módját röviden feljegyezni, mig végre magát a dologba teljesen beleélte, s azzal is kellően elkészül, ha átolvasta és jól átgondolta a tananyagot.

3. Ha mégis egyes rendkivüli dolgok a hosszasb előkészületben, — mi által legjobban elősegiti szakavatottságát, — olykor-olykor gátolnak, *legalább a kézikönyv szavait tudja jól* s valamely alkalmas *vezérkönyv* illető részét olvassa át figyelemmel. Szoritkozzék ilyenkor inkább a *tankönyv szavaira* s a szómagyarázatra vagy a legközelebbiek alapos átismétlésére, mintsem hogy zavart, habozó, kapkodó, hiányos és talán ferde előadása által a gyermekek szilárd meggyőződését megingassa, vagy azokat téves és hiányos fogalmakra vezesse.

Különben csak az első évi készület nehéz: aki ezalatt mindig pontosan és lelkiismeretesen elkészült, a jövő évben már egészen könnyen fog haladni s rövidebb idő alatt is minden órára kellően elő fog készülhetni. Aki pedig ebben nagyobb nehézségekre talál, használjon oly vezérkönyveket, minő pl.: »Gyakorlatilag kidolgozott hitelemzések« (Fonyótól,) — hol óráról-órára ki van dolgozva a felveendő tananyag.

45. §.

A hitoktatásnál mely tanmenet használandó.

1. A **tanmenet**, (mely a tananyag összegére épen úgy vonatkozhatik, mint az egyes előadások anyagára,) **kétféle**,

úgymint a) **elemező** vagy felbontó, analyticus, midőn pl. egy *meghatározásból* kiindulva tárgyaljuk a keresztséget, kifejtve a definitio egyes szavainak értelmét, — b) **összekötő**, syntheticus, midőn pl. az utolsó vacsorának elemies ismertetése és kellő részletezése után összefoglaljuk a mondottakat ezen kérdésben: mi tehát az oltári szentség?!

Nevezhetjük ezt **inductiv** és **deductiv** tanmenetnek is, vagy *rávezető* és *kihámozó* eljárásnak. Az induktiv tanmenetnél fokról-fokra **rávezetjük** a gyermeket az egyes igazságra és kellő fogalomra. Pl. a teremtés történetének előadásából arra, hogy Isten a világ teremtője és fentartója. A deductiv tanmenetnél a már ismert igazságukból **levezetni** törekszünk vagy a részleteket, vagy egyes új igazságokat, pl. a *feltámadásról* deductive levezethetjük Krisztus Istenségét, vagy a definitio *szavaiból* a megfelelő fogalmakat.

2. Az elemi tanítás természetének leginkább az összekötő és induktiv tanmenet felel meg a **kisebbeknél** (kik alig birnak még ismeretekkel), miért is leginkább az **összekötő** tanmenetet használjuk az alsóbb osztály hitelemzésénél. [1]

Megismertetjük velük lépcsőről-lépcsőre haladva az egyes fogalmakat s csak azután foglaljuk az egészet össze egy meghatározásban.

Ennek használata s az elemi tanításnak megfelelő elvek alkalmazása kiválóan a **katekizmus feldolgozásánál** jut érvényre, hol a tanítás sikerének biztosítása végett úgy kell megváltoztatni magyarázás közben *az egyes kérdéseknek sorrendjét* is, mint ezt az elemi tanítás elvei megkövetelik. Nem kezdjük tehát főképen a kisebb osztályokban, *meghatározásokkal s tételekkel, (melyek az elemi oktatás elvével homlokegyenest ellenkeznek),* hanem mindig *azt válaszszuk kiindulási pontul,* mihez a következők a józan gondolkodás szabályai szerint úgy sorakoznak, hogy *könnyebbről* menjünk a nehezebbre, *ismertből* az ismeretlenre, *tapasztalatiból* az érzékhaladóra, *összerűből* az elvontra, *részről* az egészre, *tárgyról* a jelre és tartalomra, *külsőből* a belsőre, stb.

Ha pl. a hit fogalmát és tárgyát akarná a hitelemző megmagyarázni, **ne azon kezdje** (mint a katekizmus) »mi a ker. ember hite«, hanem ilyen tanmenetet kövessen: a) bibliai történet fonalán adja elő, hogy Isten az embereknek sokat kinyilatkoztatott a paradicsomban, később a patriárkák és próféták, utoljára az ő sz. fia és apostolok által, amint ez ó- és új-szövetségi könyvekben s a sz. hagyományokban meg van őrizve; — b) fejtse ki azután, hogy amit Isten az embereknek kinyilatkoztatott, ez a sz. irás és

[1] Bárány i. m. 124. 1.

sz. hagyományok által egyedül a kath. anyaszentegyházban lett mindig megőrizve s lesz folyton tanítva; — c) fejtse ki, hogy ebből kifolyólag azt, amit az anyaszentegyház tanít, hinnünk kell — s hogy akinek szilárd akarata van mindazt erősen hinni, mit Isten kinyilatkoztatott s az anyaszentegyház által előad, az bir a hitnek erényével; — d) végül mondja meg, hogy erre Isten segít minket, tehát a természetfölötti adomány — s most **foglalja csak össze az egészet** abban, mi tehát a keresztény katholikus ember hite, stb. (mint a katekizmusban találjuk.)

3. A **nagyobbaknál**, kik egyes meghatározásokat és kérdéseket már tudnak s a kik az elemekkel feltehetőleg eléggé tisztában vannak, **lehet helyenkint az elemző** tanmenetet is használni. A *beemlézett* vagy már *ismerte* igazságokból indulunk ki, (pl. mi a keresztség) s aztán ebből kiindutva minden egyes szó értelmét és jelentőségét kifejtjük.

4. Mindez nem úgy értendő, mintha a kisebbeknél kizárólag az összekötő, a nagyobbaknál pedig kizárólag a bontó tanmenetet kellene használni. A *kisebbek* is tudnak már pl. *egyes imádságokat*, melynek magyarázatánál inkább a bontó tanmenet követendő; — mig ellenkezőleg a *nagyobbak előtt* is több új és *új igazságot kell még előadnunk* s ezeknél már jobban az összekötő és inductiv tanmenet követése ajánlatos.

Legjobb a tanmenetet úgy változtatni, hogy pl. az ismeretek közlésében az inductiv vagy rávezető tanmenetet használjuk, a kikérdezésnél, a következtetésnél és tanulságoknál a deductiv vagy levezető tanmenetet alkalmazzuk.

46. §.

A hitelemzési tanalak.

1. *Tanalaknak* azon módot nevezzük, melyen a tanulókat a nyelv segélyével egyes ismeretekre vezetjük, pl. némelykor közlő elbeszélés, máskor *kérdezgetés* által. A **tanalak** ehhez képest kétféle, úgymint a) *közlő* vagy elbeszélő, (forma acroamatika) mikor a hitoktató pl. elmond egy-egy bibliai történetet; — b) *kérdező* vagy önkifejtő, (forma heuristica), mikor pl. kérdések által gondolkodásra sarkalja a tanulót, vagy a már tanultakat kéri számon.

1. A hitelemzésnél tulajdonképen **úgy a közlő, mint a kérdező tanalakot használjuk.** Midőn újabb ismeretekre, különösen *kinyilatkoztatott* és előttünk teljesen ismeretlen *igazságokra* akarjuk rávezetni a gyermeket, úgyszintén mikor annak *kedélyére* és *akaratára* akarunk hatni, mindig a **közlő** vagy elbeszélő tanalakot használjuk, — s a hitelemző *összefüggőleg maga adja elő a szükséges igazságokat.*

2. A közlő tanalakot azonnal rendszerint rövid időközökben a **kérdő tanalak** válja fel. Ezt használjuk különösen a már *ismert képzetek* és fogalmak *felujitásánál*, (az *érzékelhető és tapasztalati tárgyaknál*,) valamint akkor is, midőn a lelkünkben rejlő *s könnyebben kifejthető igazságokra* akarjuk rávezetni a gyermekeket, s midőn arról akarunk meggyőződni, *felfogták-e* s jól megértették-e a már előre bocsátott igazságokat és előadott egyes részleteket?!

A tulajdonképeni katekctikai tanalak tehát a közlő és kérdező tanalak előnyeit egyesíti, amennyiben az **ujabb ismeretekre közlő**, a már ismertekre s tapasztalataikra pedig **kérdező tanalakban**, tervszerűen és ügyesen tett kérdések által vezetjük rá a gyermekeket.

3. Minél **ügyesebben váltogatja** valaki e két tanalakot, annál sikeresebb lesz működése; mert *a kisebb tanonczok* a közlő tanalak hosszabb alkalmazása mellett többnyire unatkozni fognak, hacsak a sokszoros kikérdezés által öntevékenységre nem serkentetnek; — viszont *a nagyobbak* a folytonos kérdezgetés által kifáradnak, s a kinyilatkoztatott igazságokra önmaguktól bármily ügyesen és tervszerűleg legyenek is a kérdések feltéve, rá nem jöhetnek, hacsak ezeket közlő alakban nem ismerteti meg a hitelemző; sem akaratuk és kedélyük kellőleg művelődni nem fog, ha közlő alakban s elég melegséggel tevékenységre nem ébreszti a hitelemző szellemi tehetségeiket.

47. §.

A kérdések helyes intézése.

A kérdező tanalak lényegét a kérdések ügyes és tervszerű feltétele képezi, melynél figyelembe veendő, miszerint:

1. A tett **kérdésekre helyes feleletet** csak úgy várhatunk, ha a) a kérdésben minden egyes szót jól megért a gyermek, b) ha kiemeljük és hangsulyozzuk a kérdőpontot, hogy rögtön tudja tulajdonképen mit kérdezünk, c) ha a gyermek már ismeri a tárgyat és azon szavakat, melyekkel a feleletet ki kell fejeznie.

2. **Legyenek a kérdések** épen azért: a) tanulók előismereteihez alkalmazva, hogy arra gondolkodva, de mégis nagyobb nehézség nélkül megfelelhessenek — b) legyen a kérdés *világos*, hogy a kérdőpontot rögtön megtalálja; c) *határozott*, hogy arra csak egy helyes felelettel lehessen felelni; d) *rövid* és szabatos, hogy abba semmi felesleges szó ne foglaltassék; e) *érdekes, munkálkodtató,*

hogy a figyelmet lekösse, a gondolkodó tehetséget elfoglalja s a tanuláskedvet élénkítse; f) legyenek a kérdések *terv- és czélszerűen* feltéve, hogy az összefüggés meglegyen, s a következő kérdések és feleletek mindig az előbbiekből folyjanak.

48. §.

A feleletek és ezek kezelése.

A helyes kérdésre rendszerint *helyes* szokott lenni a felelet. Megtörténhetik azonban, (s gyakran meg is történik,) hogy a tett kérdésre vagy *semmi* feleletet nem ad, vagy legalább *nem úgy* felel a gyermek, mint a tanító s hitelemző azt várta.

1. Ha pl. a gyermek **mitsem felel**, ezen kérdésre; *kik voltak az első emberek?!* — akkor hagyjunk neki időt a gondolkozásra, ne szólitsunk fel rögtön mást, s ne hozzuk közbevetett kérdések által zavarba, hanem iparkodjunk inkább a hallgatás *okát eltávolitani.* — Lehet pl., hogy magában *a kérdésben van hiba*, mivel az talán nehéz, határozatlan vagy olyan volt, hogy azt a gyermek rögtön fel nem fogta. Ilyenkor legjobb más szavakkal, s könynyebb alakban újból *feltenni a kérdést,* vagy pedig azt részeire felbontani.

Lehet, hogy a *gyermek félénk,* bátortalan. Ilyenkor nyájas, biztató szavakkal ismételjük a kérdést.

Lehet, hogy még nem elég ügyes a gondolkodásban. Ez esetben időt kell neki engednünk, s mellékkérdések által segitenünk. — Ha pedig a gyermek figyelmetlenségében vagy szórakozottságában találjuk az okot, az ilyen szórakozott gyermeket aztán szemmel kell tartanunk s minél gyakrabban kikérdeznünk. — Ha ismerethiány a hallgatás oka, rövid ismeretközléssel, az előadás idevágó részének rövid ismétlésével vagy bővebb kifejtésével segítünk rajta. — Ha pedig a nyelvképesség hiányzik a gyermekeknél, — mi az idegen ajkuaknál szokott előfordulni, — ki kell őket segítenünk vagy előmondanunk a feleletet.[1] — Végre, ha talán makacsság volna az oka, tegye fel a kérdést másiknak, dicsérje meg ennek jó feleletét, emezt pedig mint figyelmetlent, tudatlant, restet és hanyagot dorgálja és szégyenitse meg; de magát általa a tanitásban háborgatni ne engedje.

2. Lehet, hogy az adott felelet **helytelen** vagy **csak részben helyes**, pl. elmondjuk, hogy az áteredő bűntől tisztulunk meg a keresztségben; aztán kérdezzük, miért viszik a gyermeket megkeresztelni. A felszólitott igy felel esetleg: azért viszik a kis gyermeket keresztelni, mert ezt Jézus parancsolta! . . . Ha a felelet *egészen helytelen*

[1] Bárány i. m. 131. l.

most úgy járunk el, mintha semmi feleletet sem adott volna. Keressük ennek okát a kérdésben, az ismert hiányban, a vigyázatlanságban, olykor a helytelen suttogásban s e szerint orvosoljuk.

Ha a felelet csak *részben* volt helyes, mint föntebb, nem szabad elvetnünk, *mi benne jó van;* hanem további kérdések altal a hibát kell csak kijavitanunk, s feleletet ezzel kiegészitenünk. Ha ez nem sikerülne, javittassuk ki más tanulóval, vagy javitsuk ki magunk, (ha t. i. egy sem tudna a tett kérdésre megfelelni,) s ezt azután az illetővel ismételtessük. Pl. *Mitől tisztulunk meg a keresztség szentségében?!*

Ha épen nevetséges vagy botrányos lenne a felelet, ne engedjünk időt a nevetésre és pajzánságra, hanem komoly tekintetünkkel intsük •őket komolyságra, s rögtön tegyük fel olyannak a kérdést, ki remélhetőleg jól fog rá felelni, s ezzel adjunk más irányt a figyelemnek: vagy ha a botrány szándékos volt, az illetőt vonjuk felelősségre.

3. Ha a **felelet egészen helyes** volt, ekkor a kérdés megfordítása és felbontása által szerezzünk arról meggyőződést, vajjon *öntudatosan feleltek-e helyesen,* s ha erről meggyőződtünk, tegyünk ujabb kérdést és tovább mehetünk. Figyelnünk kell azonban a helyes feleleteknél arra is, hogy a feleletet: a) *hangosan,* tisztán és értelmesen legyen elmondva; b) a gyermek lehetőleg *teljes mondatokban* feleljen; c) a *nyelvtani szabályokat* megtartsa; d) mindig *csak egy* és pedig az feleljen, a kit kérdeztek; e) tanácsos a *feleletet* ujabb kérdések által alkatrészeire felbontanunk; f) a *nehezebb* és fontosabb *feleleteket* épen úgy, mint az idézeteket, több tanulóval el kell mondanunk és ismételtetnünk, [1] mert egyszeri hallásra alig tudná több egykettőnél.

49. §.

A hitelemzés nyelvezete.

Minden ismeret közlésére és megértésére legalkalmasabb eszköz a *nyelv,* ezért a tanitónak s hitelemzőnek az egyes tárgyak előadásánál a kellő tanmenet és tanalak mellett a *nyelvezetre* is kell figyelnie. Hogy t. i. a gyermekek az előadást megértsék, nemcsak a gyermekek fogékonyságát kell figyelembe venni, hanem azok elemies **nyelvezetéhez** és szűk szóbőségéhez is **kell** némileg **alkalmazkodnunk**, ha azt akarjuk, hogy a tanulók azt minél jobban felfogják.

[1] V. ö. Talabér i. m. 245—6.

2. Hogy a tanitó s hitelemző a *gyermeknyelv* ezen sajátságait sikeresen **megismerhesse és elsajátíthassa**:

a) *társalogjon* különböző állapotú gyermekekkel, *figyelje* meg ezek kifejezéseit, s lesse el azok szókötéseit;

b) *olvasson* szorgalmasan oly gyermekiratokat s műveket, melyek a gyermeknyelvet elég szerencsésen utánozzák, minő pl. Gruber és Mey hitelemzési művei; Gyakorlati hitelemzések stb.

c) *foglalja előadásait irásba,* fussa át azokat tanulóival s figyelje meg, mily szavakkal és szókötéssel fognak kérdéseire megfelelni, s ezek alapján ne restelje azt gyermekdedebben átdolgozni;

d) forgassa az *ó-szövetségi szentirást,* melyben sok helyen talál oly egyszerű beszédmódot s rövid mondatokat, melyek nyomán a gyermek nyelvezetét is jobban megközelíti.

3. **Kezdetben**, mig a gyermek nyelvet jobban megismeri és elsajátitsa, **éljen** a tanitó s hitelemző:

a) *egyszerű* s rövid *mondatokkal*, egyszerű kifejezésekkel s állitmányul leginkább igékkel s melléknevekkel.

A gyermek sokkal jobban megérti, ha pl. azt mondjuk: tartozunk imádkozni, mintha igy fejezzük ki magunkat; az imádkozás minden embernek elengedhetetlen kötelessége.

b) Csak *rövid állitásokkal* kell élni, s mellőzni a kötszót, a közbevetett és körmondatok használatát. A gyermekek t. i. késedelmesen gondolkodnak, s igy könynyen megeshetik, hogy mire az ily hosszabb mondatok végére értünk, az alanyt és állítmányt nem találjuk.

c) A belső állapotok magyarázásánál előbb annak *külső nyilvánulásait* emlitsük, mert ezt könnyebben felfogják, mint a belső változásokat.

Jobban megértik, ha pl. azt mondjuk: a gyermek egész testében reszketett, mintha igy szólunk: lelkét félelem szállta meg.

d) A *képletek* és virágos *szólamok* kerülendők, s még a hasonlatokat és példákat is jól meg kell választani és ki kell fejteni, ha azt akarjuk, hogy az ebből folyó igazságokat megértsék a gyermekek.[1]

e) Szavait lehetőleg a gyermek nyelvbőségéből vegye, a hitelemző az általános kifejezések helyett a különöst használja s általában az egyes személyeket *beszélve* és működve hozza fel, a helyet és időt határozza meg, s mindent *összerűen* és úgy adjon elő, amint ez a *valóságban történik* vagy legalább történhetnék.

[1] Talabér i. m. 258. és 251—56. l.

C) A hitelemzés előadása.

50. §.

A szóbeli közlés és ennek feltételei.

1. Hogy *általán mások szellemére és lelkületére hassunk:* annak a legegyszerűbb és legtermészetesebb **módja** a **szóbeli közlés**, vagyis azoknak kellő hanglejtés, arczkifejezés és taglejtés mellett való előadása. [1]

2. A jó előadás **feltételei** a tanító és hitelemző részéről főleg a következők:

a) benső meggyőződésből eredő **élénk meghatottság**, mert csak így fogja az egyes igazságokat élénken, *erőteljesen és hatással* közölni;

b) az őszinte **buzgóság és lelkesültség** a lelkek üdvét munkálni; mert csak így fog minden hangjában, mozdulatában *egész benseje nyilatkozni;*

c) ura legyen tárgyának s **jól elkészülve** lépjen mindig az iskolába, mert csak így fordíthatja egész szellemi erejét a hitelemzés külső előadására.

3. A szóbeli előadásnál **figyelembe jönnek**: a hitelemzési óra általános beosztása, a kellő tanhangulat, a helyes szóejtés; a hanglejtés vagy elszavalás, s az arczjáték és taglejtések.

51. §.

A hitelemzési óra kellő beosztása.

I. Minden osztályban legalább *hetenkint kétszer,* illetőleg két órában jelenik meg a hitelemző, s legjobb ezen órákat ugy beosztani, hogy azok: a) *reggel* s lehetőleg az első órák legyenek, — b) közöttük kellő *időközök* maradjanak, mialatt ismét a tanító emléztet. [2]

Ilyen napok lehetnek pl. kedd-péntek, vagy szerda-szombat, s ha a hitelemzés nem volna első óra, előtte irás, rajzolás, torna s más oly tantárgyak veendők fel, melyek a szellemi erőket ki nem fárasztják.

---

[1] V. ö. Hirscher i. m. 516—521. l.

[2] Hol több lelkészkedő pap végzi a hitelemzést, úgy kell a hitelemzési órarendet az egyesekre nézve megállapítani, hogy míg egyik az iskolában van, a másik a lelkipásztori teendőket végezze; s míg egyik pl. kedden—pénteken egész nap az iskolát látogatja, addig a másik pl szerdán—szombaton legyen azzal elfoglalva, s a lelkészi teendőktől az iskola-idő alatt felmentve.

Magától érthető, hogy valamint a gyermekeknek könyv nélkül kell felelniök, úgy a hitelemző és tanító is könyv nélkül és szószerint tudja a kézikönyv kérdéseit, feleleteit s összes részleteit. Hogyan tudja magyarázni és kifejezni, amit esetleg maga sem tanult be?!

II. A hitelemzési órák általános *beosztásánál* a következők veendők figyelembe:

1. Minden hitelemzési óra **imádsággal** *kezdődjék és végződjék.* Ez a gyermekek *lelkét felemeli Istenhez,* (mi önmagában is megkönnyiti a hittani tárgyak előadását), de *kegyelmet is szerez* úgy a hitelemzőnek, mint a tanulóknak, hogy ami jót hallanak, azt szívükbe s elméjükbe fogadják, ott megőrizzék és aszerint éljenek.

Imádság alatt szemeiket a feszületre, vagy szent képre, figyelmüket pedig az Istenre s imádságra irányozzák.

2. Imádság végeztével a gyermekek leülnek, könyveiket beteszik, egymás mögött szép egyenes sort képeznek, s várják a hitelemző kérdéseit, hogy az emlézésre feladott **leczkékből feleljenek.**

Mindig ki kell ezt kérdezni, sőt a renyhe tanulók mellé külön kikérdezőket is rendelhetünk. Kikérdezésnél a félénkebbeket s zavartabbakat bátorítjuk, a szorgalmasakat kitüntetjük s állandó szorgalomra lelkesitjük.

3. Rendszerint félóra jut a katekizmusra, félóra a biblia történetre vagy más hittani tárgyra. Ezért az 5—10 perczig tartó kikérdezést rögtön az **új tananyag előadása és magyarázata követi,** s ez teszi legfőbb részét a hittani órának.

Itt értékesitjük főleg a hitelemzéstanból merített összes ismereteket.

4. Midőn az előadás és magyarázat már be van fejezve, akik tett kérdéseinkre jobban feleltek, azokat megdicsérhetjük, a figyelmetlenebbeket meginthetjük s következik a **leczke föladása.**

Mindenik kezébe veszi itt a könyvet, megjelöli a felveendő kérdéseket vagy részletet s alkalmas **jelt** tesz mindenik a könyv illető helyére, hogy otthon azt könnyen és biztosan megtalálhassa.

Ha még időnk volna, a kisebbekkel elmondatjuk néhányszor karban a katekizmusnak nehezebb feleleteit, felbontjuk azokat kérdéseink által részeikre s az elme és figyelem izgatása és élénkitése által segiteni törekszünk az emlékező tehetséget, és alakilag képzővé tesszük az emléztetést.

5. Záradékul ujolag felemelik szivüket Istenhez s elmondják az **óraimát,** vagy pedig a nap ezen részére megállapitott rendes iskolai imádságot. Miután a hitelemző még a **feladott leczke** *jó beemlézésére* vagy illő magaviseletre serkentette volna őket, illedelmesen távozik, s a tanulók *tiszteletük jeléül* ekkor szépen felállva, hasonló módon köszöntik, mint mikor az iskolába lépett.

52. §.

A hitelemzői tanhangulat.

1. **Tanhangulat** alatt főképen azon *kedélyhangulatot* értjük, mely a hitelemző és tanitó egész tanitását áthatja

s mely főleg annak állhatatosságában, magatartásában, szavaiban és taglejtésében nyilvánul.[1] Más a *tanhangulat* pl. Jézus születésének előadásánál, s más Jézus halálának tanitásánál, ott *örülünk* Jézus születésén; itt *szomorkodunk* halálán és sok szenvedésén.

A jó tanhangulatot az élő hit, a hitoktatás és valláserkölcsös nevelés iránt való meleg érdeklődés, a szellemi elevenség és külső ügyesség, a kellemes és erélyes hang, a tiszteletgerjesztő magatartás, a kellő nyugodtság, megnyerő szelídség és szeretet, teljes tapintatosság állapitják meg, úgy, hogy a kikben ezen kellékek megvannak, azoknál a jó tanhangulat is mintegy magától jön.

2. A jó tanhangulat a **tanulókhoz és a tárgyhoz** alkalmazkodik. Ezért is:

a) az akaraterősb *fiú* gyermek irányában élénkebb és *erélyesebb*, — a gyengébb idegzetü *leánykákkal* szemben gyengédebb és engedékenyebb; — *kisdedek* irányában *leereszkedőbb* s hozzájuk simulóbb; — *serdültebbekkel* szemben komolyabb és kimértebb;

b) a tárgy természetébez képest az *elbeszélések* és leirásoknál változatos, *magasztosabb* tárgynál lelkesült, elmeképzőknél élénk, s midőn a *szívre és akaratra* akar hatni, meleg és meghatott.

3. A jó hangulat a tanitó és hitelemző természetével mintegy össze van nőve; mindazonáltal annak **eltalálását némileg elősegitheti**: a) ha előadás előtt kerülünk minden ezzel ellenkező felhevülést vagy indulatosságot; — b) előadás előtt átgondoljuk, minő érzelmeket akarunk tárgyunknak megfelelően felinditani a gyermekekben, s ezt először is magunkban felinditjuk; — c) ha meggondoljuk, hogy Krisztus vérét ontotta a lelkek üdvéért, s igy nekünk is béketűréssel, odaadással, buzgósággal és lelkesedéssel kell a gyermekek üdvét munkálnunk; — d) ha az előadást megelőzőleg elmélkedünk és imádkozunk, s munkásságunkra a kegyelmet attól kérjük, ki a növekedés adja, Istentől. (I. Kor. 3. 7.)

53. §.

A szóbeli közlés kellékei.

A szóbeli közlésnél: a) a szóejtés, b) a hanghordozás, c) a taglejtés jő főképen figyelembe.

1. Az egyes **szavak kijelentésénél** arra kell vigyázni, hogy az:

1. **Érthető** legyen, vagyis az egyes *betűk*, *szótagok* és *szavak* hibátlanul ejtessenek ki, s mindig a tanterem nagyságának megfelelő erős vagy gyenge hangon beszéljünk.

Legyen **természetes**, vagyis feleljen meg mind a hitelemző alanyiságának, mind a hitelemzés tárgyának.

Legyen egyszerű és **méltóságteljes**, vagyis oly gördülékeny, bizalmas és változó, mint a társalgási hang

[1] Bárány i. m. 132—133, l. — Mennyei i. m. I. r. 240—241. l.

szokott lenni; de mégis bizonyos *méltóságteljes nyomatékosság* tegye ezt komolyabbá és ünnepélyessebbé.

2. A **hanghordozás** vagyis a hangnak a tárgy természetéhez illő lebegtetése, legyen: [1]

a) Mindenek fölött **atyai**, vagyis oly bizalmasság, szivélyesség, szeretet és jóakarat tükröződjék azon vissza, minővel atya viseltetik gyermekeihez.

b) Legyen **változatos** vagyis *a fontosabb és nyomatékosabb szavak és mondatok* kellő hangsulyozás által kiemeltessenek. A monoton vagy egyhangú előadás untat és figyelmetlenné teszi a tanulókat.

c) Legyen **társalgási** vagyis egyszerű, bizalmas és könnyen folyó, távol minden mesterkéltségtől és művésziességtől.

d) Legyen a hanglejtés **élénk**, hogy a hangsulyban, hangszünetekben és hangidomban mintegy lássa a gyermek az érzést és cselekményt; mert csak igy fogja őt minden érdekelni és figyelmét lekötni.

3. Az **arczjáték** és **taglejtés** kellékei a következők: [2]

a) Legyen az **természetes**, hogy a tanitó és hitelemző meggyőződését és kedélyhangulatát, tehát egész bensejét híven tükrözze vissza.

b) Legyen **vonzó és kellemes**, vagyis szelid, nyugodt, fesztelen, változatos és élénk.

c) Legyen **komoly és méltóságteljes**, s általán olyan, mely megfelel a vallás magasztosságának.

d) Minden szavunkat és mozdulatunkat a **közvetlenség és bensőség** lengje át, hogy ez a gyermekekben is közvetlenséget és bensőséget eredményezzen.

Igy tanitott az Üdvözitő!... Igy kell őt követnünk a tanitásban és hitoktatásban.

Az élénkség, természetesség és közvetlenség fokozására a hitoktató **álljon a padok előtt**, — kisérjen éber figyelemmel minden mozdulatot, — és csakis addig üljön kisebb gyermekeknél, mig a naplóba bejegyezte az előadás tárgyát és a hiányzókat. Igy ő is meglát mindent; a figyelmet és fegyelmet is jobban biztositja; a közvetlenség és élénkség is sokkal nagyobb lesz.

[1] V. ö. Radlinszki i. m. I. 214—222, továbbá ugyanott 312. és 313. l.
[2] V. ö. Hirscher i. m. 522—524 l.

MÁSODIK RÉSZ.

I. FEJEZET.

A bibliai történetek kezelése.

54. §.

A bibliai történet jelentősége.

1. Az ó- és újszövetségi szentirást, (mely a kinyilatkoztatást egész kiterjedésében felöleli,) nem lehet egész terjedelmében a népiskolai tanulók kezébe adni; hanem kiválogatjuk ebből azon legszükségesebb történeteket, melyek ismerete alakilag és tárgyilag hasznos vallási szempontból a népiskolás gyermekeknek. *A szentirás egyes részeinek elemies kivonatát* **bibliai történet** elnevezés alatt ismerjük.

2. A bibliai történet tanitásának **hármas czélja** van a népiskolában. a) Megismerteti ez a gyermekekkel *az isteni* **kinyilatkoztatás** *összefüggő* **történetét**, Isten országának e földön való kezdetét, fejlődését, megalakulását és tanitását; — b) **Megveti alapját** *a katekizmus sikeres tanitásának*, ezt támogatja, élénkíti és behatóbbá teszi. — c) Az egyes bibliai történetekben rejlő bő tanulságok *a gyermekek* **lelkületére hatnak**, s őket üdvös érzelmekre, s ebből kifolyólag *azon szilárd elhatározásra birják*, hogy a hallott jócselekedetek követése, vagy a feltüntetett bűnök gondos kerülése által *Isten előtt tetsző életet éljenek.*

3. **Haszna és szükségessége** eléggé kitűnik abból, hogy a katekizmus hit- és erkölcstani igazságait a bibliai történet **sokkal világosabbá és felfoghatóvá teszi**; azt történetileg kiegésziti, s ezeket mintegy megeleveniti és szemlélteti.

Ezenfelül igen nagy szolgálatot tesznek az egyes bibliai történetek a **gyakorlati tanulságok lehozása által**, s egyszersmind **áttekintést nyujtanak** *a kinyilatkoztatás* fej-

lődéséről, az ó- és újtestamentom összefüggéséről, — miért is helyes vallásoktatás bibliai történetek tanitása nélkül félszeg és hiányos volna.[1]

55. §.

A biblia tananyagának osztályok szerint való beosztása.

A biblia történet anyagának osztályok szerint való feltagolásánál utmutatásul szolgál a hivatalos tanterv. Eszerint:

1. A népiskola **első osztályában** *első sorban a katekizmussal párhuzamosan kell haladni s mindenben a legszükségesebbekre kell szorítkozni.* Ismétlésnél önállóan is kezelhetjük ezeket s ekkor áttekinthető egymásutánban csoportositjuk az egyes történeteket.

Középszerű viszonyok közt tanulják *hallás után* ezen történeteket: 1. teremtés, első emberpár, bűnbeesés, 2. (az 5-ik parancsnál) Káin és Ábel, (a 6-ik parancsnál) a vizözön, (a miseáldozatnál) Noe áldozata.

Az új-szövetségből. Gábriel angyal, Jézus születése, a napkeleti bölcsek, a 12 éves Jézus, Jézus megkereszteltetése, Jézus apostolokat választ és elkezd tanítani, Kánai menyegző, Jézus megáldja a gyermekeket, Lázár feltámasztása, Jézus bemegy Jeruzsálembe, Utolsó vacsora (röviden): Jézus szenvedése, halála, eltemettetése, feltámadása, mennybemenetele, rövid vonásokban, a Szentlélek eljövetele, s a (8. parancsnál röviden) Ananiás és Zafira története.

2. A **második osztályban** *a megelőző osztály tananyagát alaposabban feldolgozzuk* és már *kézikönyvet kapnak* a gyermekek. Itt a következő részletekkel *bővitjük* a föntebbieket;

1. Ábrahám hivatása, 2. **Ábrahám** engedelmessége, 3. **József** és testvérei. 4. Józsefet eladják, 5. József Putifárnál, 6. József a fogságban. 7. József a király álmait

[1] Másik tévedés volna mégis, hogy egyes osztályokban kizárólag bibliai történetet tanitsunk, mint ezt ujabban hangoztatják. Hogy ez még az I. és II. osztályban nem volna helyes, bárki beláthatja. Először is az imádságok, a Hiszekegy és 6 főigazság, 10 parancs és 5 parancs, 7 szentség stb. nincsenek a bibliában fejtegetve. Aztán hány gyermek *nem jár többé iskolába*, ha 1—2 osztályt végzett, tehát ezek a kátéból mit sem tudjanak?! A sz. gyónásra és áldozásra bibliai alapon hogyan készitjük elő a gyermekeket? Az meg piáne utópia, hogy az I. és II. osztálybelieknél bibliából vezessük le a káté kérdéseit! — amire éretebb gyermekek sem igen képesek. Éppen ezért már az I. osztályban kátét is kell tanitani, csak elemies legyen ez, minő pl. Fonyó: »Kezdők kátéja.«

megfejti, 8. József testvéreinek egyiptomi útja, 9. József magát megismerteti, 10. József Jákobot elhozatja, 11. Jákob halála. (Ennek jövendöléséből képezünk átmenetet az újszövetségre.)

Az újszövetségből: 1. Jézus bemutattatik a templomban, 2. Jézussal szülei Egyiptomba futnak, 3. Keresztelő János prédikálása, 4. Jézus bőjtölése, 5. Kafarnaumi százados, 6. Jairus, 7. Naimi ifjú, 8. Pétert az egyház fejévé teszi, 9. Jézus szinváltozása, 10. a megelőző osztály többi tananyagának ismétlése. Ezen osztályban is lehetőleg párhuzamosan haladunk a katekizmussal, s megelégszünk a legkezdetlegesb ismeretekkel.

3. *A harmadik osztály* egész terjedelmében átveszi a II. és III. osztálynak szánt Bibliai kézikönyvet; — s a II. osztályban előadottak alapos ismétlése mellett *új tananyagul* szolgálnak a következők:

1. *Mózes megmentése*, 2. **Mózes** a csipkebokornál, 3. a 10 csapás, 4. Izrael kiszabadul, 5. a manna és a víz a pusztában, 6. Isten a 10 parancsot adja, 7. Józsue bevezeti Izraelt az igéret földére.

II. Az újszövetségből felveendő: 1. Jézus a templomban, 2. Jézus a tengeren, 3. a csodás kenyérszaporitás, 4. Jézus imádkozni tanitja apostolait, 5. irgalmas szamaritánus, 6. tékozló fiu, 7. az apostolok első prédikálása, 8. Jerikói vak, 9. Jézus színváltozása, 10. Lázár feltámad, 11. szent István halála.

4. **A negyedik osztályban** főfigyelmet forditunk azon biblia történetek ismertetésére, *melyek eddig egyáltalán elő nem fordultak* s a IV. osztály kézikönyvében benfoglaltatnak.

Ilyenek nevezetesen az ó-szövetségből: **a birák és királyok** története, Izrael meghasonlik, s mindkét ország elpusztul, röviden a fogság, Eleazár, Matathiás és Izrael ország elenyészik.

Az új-szövetségből különösen figyelemre méltatjuk *Jézus csodatételét és példabeszédeit* a kézikönyv alapján.

5. **Az ötödik osztályban** *az új tankönyv alapján és újabb részletekkel bővitve* lesznek az egyes történetek a megelőző osztály tanmenetében előadva. A feldolgozásnál *nagy gondot fordítunk* az egyes történetekben *rejlő igazságok bővebb kifejtésére,* úgy szintén arra, hogy az egésznek *áttekintésével* birjanak, itt már a gyermekek, s a katekizmus illető részleteinél tudjanak utalni az odavágó bibliai történetekre. Egyben részletesen tárgyaljuk Palesztina földleirását.

6. **A hatodik osztályban** betetőzzük a biblia tanitását s a kézikönyv azon részleteire fektetjük a fősúlyt, melyek a megelőző osztály tananyagában felvéve nem lettek, és a mely részletek tárgya hit- és erkölcstani szempontból legtöbb jelentőséggel bir.[1] Ilyenek a próféták, Tóbiás, Makabeusok, — az új-szövetségből sz. Pál utazásai.

7. **A felső népiskola** I. és II. osztályában, úgyszintén a polgári, iparos és kereskedelmi iskoláknál ugyanoly szellemben és tanmenetben tanitjuk, mint a népiskola V. és VI. osztályában, s lehetőleg megvalósitani törekszünk azon feladatot, melylyel a bibliai történetek előadásai bir a népiskolában.

56. §.

Vezérelvek a biblia kezelésénél.

Hogy az egyes bibliai történetek kezelése úgy a tárgy természetének, mint a hitoktatás alaki és tárgyi czéljának mind jobban megfeleljen, az egyes történetek előadásánál a következők veendők figyelembe.

1. Maga a tanitó és hitelemző **hibátlanul szóról-szóra tudja a kézi-könyvet**, s tudja egyszersmind, mely szavak-, kifejezések- és részletekhez szükséges bővebb magyarázatot fűzni.

Ezen szabály a többi hittani tárgynál is figyelembe veendő.

2. Az előadásnál a történet **élénk és tagolt elbeszélésére** fektesse a fősúlyt, s a nagyobbaknál az egyes történeteket egészen elmondhatja, a kisebbeknél azonban *megfelelő szakaszokban* kell azt előadni.[2] *Ha ismeretlen szavak, kifejezések és szólamok fordulnak elő az elbeszélésnél*, azt utólag rövid szó- vagy tárgy-magyarázatnál rögtön megértetni törekszünk.

Az egyes személyeket — főképen a kisebb osztályokban — lehetőleg beszéltessük, mert az előadás is élénkebb, a gyermekek is jobban megjegyzik a részleteket.

3. Az **elbeszélés** legyen hű, s rajzolja az elbeszélés folyamban felmerülő személyeket *jó és rossz tulajdonaik-*

---

[1] A kedvezőtlenebb viszonyok között az egy és két tanitóval biró iskolában azt is megtehetjük, hogy egyik évben csakis az ó-szövetség, — másik évben pedig csakis az új-szövetség történeteit tanitjuk az összes gyermekekkel kisebb-nagyobb terjedelemben. Igy aztán legalább azt jól fogják tudni s időnk jut az egyes történetekei meg is magyarázni.

[2] Magától értetik, hogy minden szakasz önmagában véve is némileg egészet képezzen, s hogy a kisebbeknél rövidebb szakokra, a magasabb osztályokban nagyobb szakokra osztjuk az egyes történeteket, sőt itt már a rövidebbeket egészen is elmondhatjuk egyfolytában.

kal, erényeikkel és gyengeségeikkel, s ne mentegessen semmit, amit a szent iratok nem mentegetnek.

A bűnök és gonoszságok ismertetése is birhat nevelő hatással, ha azok forrásaira s következményeire rámutatunk, (pl. Kainnál a harag- és irigységre,) s ha azután a tanulságoknál a gyermekeket ezek kerülésére intjük, s egyuttal a bűnös bűnhődését előttük élénken feltüntetjük.

4. Az I. és II. osztályban megelégedhetünk azzal, ha az egyes történeteket és életképeket hallás után megjegyezték maguknak a gyermekek, — a felsőbb osztályoknál azonban fokonkint **a bővebb megértetésre** és alaposb magyarázatra is ki kell terjeszkednünk. Meg kell itt már különösen magyarázni :

a) a zsidó nép egyes *törvényeit, szokásait és erkölcseit* vonatkozással az új-szövetségre és a közerkölcsöségre,

b) a történet előadását, kiegészitő, *régészeti és földrajzi* dolgokat,

c) az *előképek, példabeszédek, hasonlatok* jelentését,

d) oly történeteknél, melyekben *hit- és erkölcstani igazságok* foglaltaknak, az illető részletet élesebben ki kell emelni, hogy a gyermekek mintegy önmaguk rájöjjenek a hit- és erkölcstani háttér ismeretére. Pl. Jézus keresztelésénél mint nyilatkozik meg a *Szentháromság* ; a feltámadásnál Jézus istensége.

5. **A tanulságok levonásánál** a cselekvő személyek szavait s tetteit *össze kell vetni* mindenek előtt *Isten tulajdonságaival és nyilt parancsaival* s a szerint kell megitéltetni, *vajjon jót vagy gonoszat cselekedtek-e,* Istentől jutalmat vagy büntetést várhattak-e ?! — Ha ezt már megértették s elegendően átlátták a gyermekek, sokkal több sikerrel fogjuk őket a hallott jónak követésére, vagy a hallott rossznak elkerülésére rábirhatni.

Ha pl. átlátták, hogy Absolon, Júdás, Ananiás és Zafira bűne valóban megvetést érdemel s így a büntetés őket méltán utólérte: sokkal inkább fogják ezek bűnét kerülni és Isten parancsainak megtartásában sokkal lelkiismeretesebbek fognak lenni, mint ha a tanulság ennek kideritése nélkül hozatnék le.

6. **A betanulást** illetőleg azon történetek beemléztetésére fektessük minden osztályban a fősúlyt, melyek ott *új tananyagot* képeznek, sőt ezek között is azokra, melyek a hit- és erkölcstani szempontból nagyobb jelentőséggel birnak. A többinél megelégedhetünk a lényeges részek ismeretével.

Ezeknél azután **szóhű** beemlézést sürgessük, mig a többire nézve — kivált a felsőbb osztályoknál, (hol már a szabad előadásra is kell a tanulókat szoktatnunk,) — a történet szabad előadásával is megelégedhetünk.

57. §.

Az ó-szövetségi történetek tanítása.

Az ó-szövetségi bibliai történetek kezelésénél irányelvek legyenek a következők:

1. **Hitágazattani** (dogmatikus) **háttérrel** bir itt a *teremtés, a bűnbeesés, a Megváltó megigérése* s a Megváltóban való hit folytonos fentartása a *patriárkák, próféták* és zsidó nép által.

Az első három történetet épen ezért már az I. osztályban is elő kell adni; de itt a Megváltó megigéréséből rögtön *átmegyünk az új-szövetségi történetekre,* hol ezen igéret már beteljesül a Megváltó eljövetelében.

2. Az **erkölcsi háttérrel** biró bibliai történeteknél az egyes *erények jegyeinek* részletes leirása és feltüntetése a fődolog, különösen a magasabb osztályokban, hogy így a gyermekek mintegy lássák az erény megnyilatkozását, s ebből kifolyólag ugyanazon erények követésére lelkesüljenek, az egyes bűnöktől pedig visszarettenjenek.

3. Az ó-szövetségi történetek, mint **a zsidó nép rövid története**, arra is használhatók, hogy utaljunk rá, *mint intézett itt Isten minden nagyobb eseményt, mint vezette a népek sorsát,* különösen a választott népet oly czélból, hogy őt az emberek mindinkább megismerjék, hódolva imádják s az Üdvözitőnek és országának befogadására mindinkább előkészittessenek. — Igy intézi Isten a többi nép sorsát is, meg egyes emberekét is.

4. Az egyes korszakoknak, úgy szintén az összes *ó-szövetségi történeteknek előadása végén* adjuk **rövid átnézetét az egész ó-szövetségi történetnek**, kiemelvén mindenütt ama történeteket, jövendöléseket és előképeket, melyek Krisztusra és az új-szövetségre vonatkoznak.[1]

Meg kell lépten-nyomon győzni a gyermekeket, hogy az egész ó-szövetség előkészület volt Krisztus eljövetelére s az ő vérével megpecsételt új-szövetségre, s hogy Krisztus a központ, oda irányul, vagy oda megy vissza minden!

58. §.

Az új-szövetségi történetek előadása.

A bibliai történetek tanításánál **a fősúly az új-szövetségre** fektessük, melynek előadását illetőleg a következő didacticus elvek veendők figyelembe:[2]

---

[1] V. ö. F. J. Knecht: Praktischer Kommentar zur Biblischen Geschichte I k. 27., 39. 1.

[2] V. ö. Knecht: i. m. 32. 1.

1. Azon bibliai történeteket, melyek a **hitágazatokkal szoros kapcsolatban vannak**, *évről-évre előadjuk*, illetőleg a megfelelő hitágazattal kapcsolatban előadjuk.

Ilyenek: A Fiú Isten megtestesülése, Jézus születése, megkereszteltetése, tanít és apostolokat választ, utolsó vacsora, szenvedése és halála, eltemettetése és feltámadása, menybemenetele és a Szentlélek eljövetele, szentségek rendelése.

Ezen és az egyéb hasonló történeteknél mindig utaljunk aztán a megfelelő hitágazatra és ünnepre, viszont ezen hitágazatoknál és ünnepeknél utalni kell ezen bibliai történetekre.

2. Másodsorban azon történetek tanítandók, melyek **Jézus istenségét bizonyítják**, minők pl. a halottak feltámasztása, színváltozás, feltámadás, stb.

Ilyen történetek még Jézus megkereszteltetése, kánai menyegző, kafarnaumi százados, Jairus leánya, naimi ifjú, Jézus és a sok beteg, Lázár feltámasztása, stb.

Az ilyen történeteknél rendszerint megújítandó a *csoda* fogalma és lehetősége, s kiemelendő *Krisztus urunk Istensége és mennyei küldetése.*

3. Harmadsorban **a vasárnapi evangeliumokban** előforduló történeteket kell alaposabban megértetnünk, kiválóan figyelvén itt annak feltüntetésére, mily jelentőséggel bir az illető bibliai történet *az isteni kinyilatkoztatásra egyrészről, a mi szellemi és erkölcsi életünkre másrészről.*

Midőn pl. a felsőbb osztályokban a siket-néma gyógyitásáról van szó, itt kevés jelentőséggel bir maga a történet elbeszélése, (hiszen a megelőző évekből ismerik már,) de annál fontosabb azt itt megértetni, **mily hathatósan serkentette ez a népsereget, hogy higyjen Krisztusban, s mennyire serkent minket is a szellemi süketség és némaság elhagyására.** A bűn s a gonosz lélek t. i. süketté teszik a lelket Isten igéinek befogadására, némává a nyelvet annak bevallására, s a testileg süket-néma állapota következtetni enged a lelki-süket némaság sajnálandó állapotára, melyet csak Krisztus által, az ő nevében lehet és kell orvosolni.

4. Azon **példabeszédekre** vonatkozólag, melyek a kézikönyv nyomán előadatnak, tudni kell, hogy a felsőbb osztályokban ezekre nézve bővebben kifejtendő, miszerint nem önmagukért mondotta el ezeket az Üdvözitő, hanem *azon igazságok miatt, melyek ezekben foglaltatnak,* s ezen igazságokat azután osztályról-osztályra bővebben megértetjük.

A **tékozló fiúról** mondott példabeszédben pl. emeljük ki, mi annak igazi jelentősége, vigyük át az egyes bélyegeket a bűnös megtérésére, s fokonkint mindig alaposabban ismertessük meg ezek jelentőségét a mi megtérésünkre nézve.

5. **A csodatételeknek** is megvan a maguk szellemi és erkölcsi jelentősége, pl. szellemi és erkölcsi értelemben is vehető a halottak *feltámasztása*, a siketek, vakok, bénák, stb. *orvoslása.*

A kisebb osztályokban elég ezt a tanulságoknál megemliteni, a felsőbb osztályoknál azonban a gyermekek fogékonyságához s a rendelkezésünkre álló időhöz mérve, bővebben lehet ezzel foglalkozni. — Ha pl. a naimi ifjuról szóltunk, átvihetjük ezt a lelkileg holt ifjakra s ezek szellemi feltámasztására mi szintén Krisztus által, az ő nevében eszközölhető.

6. Az **új-szövetségi történetek összegezésénél** főtörekvésünk legyen még a gyermekeket *Krisztus istenségéről s mennyei küldetéséről minél jobban meggyőzni,* az ő végtelen szentségét, jóságát, szeretetét, irgalmát, könyörületességét, mindenhatóságát, stb. az egyes történetekben élénken kidomborítani, s gyermekeknek Krisztust, mint az *erények és tökéletesség mintaképét bemutatni.*

Egyuttal lelkesíteni is kell mindig a gyermekeket, hogy hasonlóképen cselekedjenek, s ha pl. Jézus alázatossága tűnik fel a történetben, lelkesitsük őket az alázatosságra; ha pedig béketűrés vagy felebaráti szeretete domborul ki a történetben, emeljük ki ezen erények szépségét, és lelkesítsük őket ezen erények gyakorlása által Jézus követésére.

59. §.

A bibliai előadásának két fő segédeszköze.

Hogy a bibliai történetek előadását a gyermekek előtt minden más tantárgynál jobban megkedveltessük, s hogy annak egyes részleteit előttük annál érdekesebbé és felfoghatóbbá tegyük, erre *segédeszközül* szolgálnak:

1. Mindenek előtt a bibliai **szemléltetési képek**, melyek használata *szemtélhetővé, érdekesebbé és maradandóbbá teszi* az oktatást.

2. Másik leghathatósabb segédeszköz ennek tanításánál **Palesztina földleirása**, melynek ismerete nélkül a bibliai történet bizonyos tekintetben úgy tünnék fel, mintha ez csak a levegőben függne; míg ellenkezőleg, ha az egyes történetek szinhelye ismert a gyermekek előtt, mindjárt a történet is több behatással lesz reájuk, az emlékezet is sokkal jobban lesz támogatva.

60. §.

A bibliai képek módszertani kezelése.

A bibliai képeknek egészen más czéljuk van, mint a népiskolai szemléltetési képeknek, s így azok kezelése is más *módszertani elvek* szerint történik, mint a többi szem-

léltetési képeké. A bibliai képek használatánál a következők veendők figyelembe[1], úgy mint:

1. A bibliai képeket rendszerint **akkor mutassuk fel**, midőn előbb a történetetet már elbeszéltük, — s ekkor is tanácsos úgy feltüntetni a dolgot, hogy a kép felmutatása és megmagyarázása *mintegy jutalmul* történik, ha a gyermekek előbb jól figyeltek és ezt megérdemelték.

Ha a kisebb osztályokban mindjárt az előadás kezdetén felmutatná a hitelemző, még érthetlen volna a gyermekek előtt, ha pedig ehhez akarná kötni az összes magyarázatot, félő, miszerint a gyermekek egy része annyira a képre forditja majd összes figyelmét, hogy az előadást figyelemmel sem kiséri. Idejárul, hogy a kép csak egyik mozzanatát tünteti fel a történetnek, s annak elő- és utórészei már nem is mutathatók fel a képen.

2. A előadásban elkészítjük ugyan a gyermekeket némileg arra, mit a képen felmutatunk, azonban a **kép felmutatásakor** még inkább *körül kell irni az ott feltüntetett körülményeket* és helyi viszonyokat, — hogy így a gyermek képzelő ereje még inkább segittessék, s az egész cselekményt mintegy lelki szemei előtt lássa.

Ezért is a hitelemzőnek eleve tanulmányoznia kell a képet, s eleve meg kell állapítani, hogy bár rövid szavakkal, de miképen fog mégis a képen mindent eléggé megmagyarázni, pl. a teremtésnél a 6 időszakot.

3. Ugy kell **felmutatni a képet**, hogy azt lehetőleg minden gyermek lássa. Ha az iskola nagyobb, mutassuk előbb az *egyik oldalnak*, később a másiknak, vagy előbb az első padoknak s később a hátrább eső padokban ülőknek, előlegesen intve őket, hogy míg a sor rájok kerül, nyugodtan maradjanak.

Hol több csapatban kell felmutatni, ott a képhez fűzött magyarázatokat is *többször kell ismételni*, hogy a kép annál nagyobb hatást tegyen a gyermekekre. — Az iskolában azonban a padok között járni nem tanácsos; mert ez meglazitja a fegyelmet.

Ha már mindannyian látták, néhány pillanatot arra is szentelhetünk, hogy **szótlanul szemlélhessék** a képet, egészen belemélyedjenek annak gondos megfigyelésébe s annál jobban átengedhessék magukat az ez által keltett vallásos eszméknek és érzelmeknek.

Ez alatt hordozza szemeit körül a hitelemző, hogy lássa, ki és mily mérvben érdeklődik, egyik-másik nem rendetlenkedik-e s hogy megfigyelje azon külső jeleket, melyekben a belső vallásos érzelmek szoktak nyilatkozni.

3. Most következik a **mondottak elmondatása a képről**, miközben: a) hitelemző vagy egyes tehetségesebb *gyermek által mutattatja az egyes személyeket*, vagy maga a hitelemző mutatja s a gyermekek a hozzájok intézett

---

[1] V. ö. Burgell: Die Biblischen Bilder und ihre Verwerthung beim Religions-Unterrichte in der Volksschule Freiburg. 1883. 1. 66—99.

kérdésekre felelik, mit látnak, miről ismerik meg s mily történeti cselekmény van itt kifejezve; — b) a bibliai történet szövegéhez visszatérve, elmondatja újból a hitelemző a történet[1], megvilágítva a kép által feltüntetett jelenet előzményeit és következményeit; — c) ha a tanulságok a képen rajzolt jelenethez fűzhetők, pl. a napkeleti bölcsek ajándékainál, ehhez fűzzük azokat (pl. hát te mit adnál Jézusnak,) s akkor ezek még állandóbban emlékezetükbe vésődnek; — d) emlékeztetésnél újból a képre irányozzuk figyelmöket s e végből a következő óráig kifüggesztjük a képet, — akkor azonban már félreteszszük, mert különben egykedvűek is lennének iránta, a képnek sem volna tovább előttük becse és rájuk hatása.

5. **A III. és IV. osztályban** mindig és mindig rövidebben kezeljük a képet s itt már nem is annyira szemléltetjük azokat, mint inkább ezekhez fűzzük a magyarázat egy részét s a tanulságokat, hogy aztán ezek annál nagyobb benyomással legyenek a gyermekre.

Különös figyelemmel leszünk ezen felsőbb osztályokban az erkölcsi háttérrel s fontosb tanulságokkal biró történeteknek megfelelő képekre és a kisebb osztályok anyagának kibővitésére.

6. **Ismétlések alkalmával** a bibliai képek sokkal inkább a gyermekek *emlékezetébe hozzák* a hallottakat, mint a kézikönyv száraz szavai s ezek alapján egész röviden több történetet is élénken át lehet a gyermekekkel óránkint ismételni.

61. §.

A bibliai földrajz tanitása.

Tagadhatatlan, hogy azon országok, tájak és helyek ismerete, hol a bibliai népek és cselekvő egyének éltek s működtek, a bibliai történetek világosb megértésére szükségesek s hogy *Palesztina földrajzi ismerete* nélkül csak hiányos és hézagos lehet a bibliai történet kezelése. Épen ezért a bibliai földrajz elemeiből is elő kell *valamit* adni *osztályonkint* s e tekintetben következők veendők figyelembe:

1. Az I., II. és III. osztályban mindig a **szülőföld ismeretére alapitsuk** a közlendőket s a szülőhely és ennek

[1] Az I. és II. osztályban főleg ezen módon tanítsuk a bibliát, s megelégszünk rendszerint azzal, ha a képről elmondják s tett kérdéseinkre helyesen feleltek. Pl. mit látunk e képen? stb.

vidékével hasonlitsuk össze a legszükségesebb ismereteket. Jelezzük röviden, hogy a bibliai történetek, nem a mi országunkban, hanem keleten, zsidó országban történtek, s az *egyes városok* neveinél mindig említsük fel, mi az a város, falu, ország, stb.; a *hegyeket* hasonlitsuk össze az ismert magaslatokkal, szükség esetén a toronynyal; *a vizeket* az ismert vizekkel és folyókkal; — *a népeket* a helybeli vagy a szomszédos népekkel; — *a szokásokat* az ismert szokásokkal.

2. A IV. osztályban ezeket összefűzhetjük némileg azon földrajzi ismeretekkel, melyeket itt a földrajzból szereznek s a szomszéd országokat és ezek fekvését összehasonlítjuk hazánk szomszéd országaival és népeivel. A IV—V. osztályban már **elővehetjük a térképet** s az oly bibliai történetek előtt, melyek bizonyos földrajzi ismeretet kivánnak, fokozatosan kifejthetjük a megfelelő földrajzi ismereteket.

Legczélczerűbb itt a madártávlatot mutató domborнyomatú térképek használata, hogy ne csak az egyes helyek fekvéséről, de ezeknek emelkedési viszonyairól is mindjárt szemléltetés útján kellő fogalmat alkothassanak maguknak a gyermekek. Félévenkint aztán összefoglaljuk az előadott földrajzi ismereteket, hogy a szent földről általános ugyan, de mégis összefüggő tájékozást nyerjenek.

3. Az V. és VI. osztályban, (amennyiben ezt a kedvezőbb iskolai viszonyok megengedik), a bibliai történethez függelékül csatolt **rendszeres földleirás** *alapján* közölhetjük a legszükségesebb földrajzi ismereteket.

Megismertetjük itt a szentföld fekvését, hegyeit, vizeit, terményeit, éghajlati s egyéb viszonyait, felosztását és sorban azon városok fekvését és leirását, melyekről szó van az egyes bibliai történetekben. Itt már aztán mindig több és több tájékozottságot is követelünk a térképen. — Szükség esetén a tanítót kérjük fel, hogy egyik földrajzi órán ezeket ismertesse, ha erre időt szakítani nem birna a hitoktató.

62. §.

Tanszerek, vezér- és segédkönyvek a bibliai történetek kezeléséhez.

A sikeres tanitás czéljából szükséges, hogy bizonyos *tanszerek, s más ily segédeszközök álljanak részint a tanulók, részint a tanitó és hitelemző* rendelkezésére a bibliai hitoktatásnál.

I. A tanulók kezébe adandó tanszerek következők:

1. Fonyó István: „**Kezdők bibliája**" kérdésekben és feleletekben, — **Rövid Bibliai Történetek** a II. és III. oszt. számára, — **R. Bibl. Történetek** a IV. oszt. számára, — **R. Bibl. Történetek** az V.—VI. oszt. számára. (Temesvár, Pollacsek könyvkereskedés.) Elemies nyelvezettel és röviden adja az egyes történeteket, — *s osztályról-osztályra pontosan kijelöli* a fölveendő tananyagot, ami irányadó lehet a többi biblia beosztásánál is.

2. Roder: **Biblia történet** „kezdő" — „középkorú", — „nagyobb" gyermekek számára. Kiadja a Szent-István-Társulat. (Budapest.) Nincs osztályok szerint feltagolva, a tananyag és nyelvezet tekintetében is sok kivánni valót hagy.

3. Gergely József: Rövid bibliai történetek az I. és II. osztály, továbbá a III. és IV. oszt. számára. (Budapest.) A kisebb túltömött, a nagyobb pedig túlterjengő; azért nehéz kezelése és használata.

4. **Palesztina térképe** a számkivetés ideje után, különösen Jézus és az apostolok idejében. — Budapest, Grund Vilmostól.

5. Az apostoli korszak és *sz. Pál utazásainak* **történeti térképe** ugyanattól.

6. **Iskolai térképül** használható a) Palesztina v. F. Handtke, — Palesztina v. F. Rappard, Berlin, — c) Palesztina v. Ernst, Breslau.

II. A tanitóra s hitelemzőre nézve legszükségesebb tanszerek, vezér- és segédkönyvek közül a föntebbieken kivül emlitést érdemelnek:

1. Roder Florentin: **Bibliai történetek** archeologiai ábrákkal és magyarázatokkal Budapest, 1883. Franklin-társulat, 2 kor. 40 fill.

2. Bibliai **föld- és országisme** ugyanattól, két térképpel, Budapest, 1875. 163. l. 1 kor. 20 fill.

3. Dr. Knecht: **A bibliai történetek gyakorlati magyarázata,** német eredetiből a kalocsai növendék-papság. Kalocsa, 1887. Malatin Antal betűivel. I. rész 3 kor.

4. Végh Kálmán: »Bibliai Történetek Magyarázata« — Miskolcz, 2 kötet.

5. Huszár Károly: **A bibliai történetek magyarázata** Schmidt Kristóf nyomán. Székesfehérvár, 1869.

6. Schuster: **A kinyilatkoztatás képekben**, vagy 40 kép az ó- és új testamentomból (42—48 cm.) 16·50 Mark. Budapest, Szent-István-Társulatnál.

7. Adjutus Secundus: **Bibliai történetek felnőttek számára,** Szatmár, 1902. két vaskos kötet a kath. családoknak és néptanitóknak.

8. Herder-féle bibliai képek, vagy: »**A kinyilatkoztatás képekben**« 46 × 50 cm. colorirt, Freiburg (Baden) Herdernél. 40 kép.

9. Schnorr: **Bibel-Bilder**, 240 Blätter, 56 × 65 cm. Preis für jede Abtheilung, d. h. für 15 Bilder 10 M. Dresda.

10. Reichard: **Zwanzig Biblische Bilder**, 60 × 49½ cm. Leipzig, 28 M.

11. **Bilder Tafeln** zur Gebrauche in der Biblischen Geschichte, v. K. Bergman, Berlin M. 1·50.

12. Dr. Fr. Knecht: Praktischer Kommentar zur **Biblischen Geschichte.** Freiburg in Breigau. Herder, 4. Rész. 6 kor. 40 fill.

13. Hirschfelder: **Handbuch** zur Erklärung der Biblischen Geschichte. Mainz, 1871. 400. l.

14. Magnus Johan: **Anleitung** zum Gebrauche der Biblischen Geschichte. München, 1883. 114. l. 1 kor. 70 fill. (Ugyanezt magyarul is kiadta a kalocsai növendék-papság sz.-Ágoston egylete.)

15. Bürgel: **Die Biblischen Bilder**, Freiburg in Breisgau 70 l. 1 kor. 20 fillér.

16. D. Korioth: **Geographie von Palästina**, Freiburg, in Breisgau, Herder 3 kor. 20 fill., két térképpel és sok képpel.

17. Dr. Ries: **Bibel-Atlasz Palästinas** in sieben Karten. (29 auf 37 cm.) 2 40 Mark. Freiburg (Baden).

18. Dr. Ries: **Biblische Geographie** unter Zugrundlegung des Biblischen Textes, 100 Folio-Format, 3·60 Mark. Freiburg in Baden.

19. Hirschfelder: **Lehrplan** für die Ertheilung des kath. Religionsunterrichts in den Volksschulen. Mainz, 1871. Frt. Kirchheim, 5 S. gr.

63. §.

Az evangeliumi szakaszok a népiskolában.

Az *evangeliumi szakaszokról* azt mondja az 1876. évi püspöki tanterv, hogy ezek „az illető vasárnapokat és ünnepeket megelőző napon *felolvastatnak és megmagyaráztatnak*“,–amennyiben t. i. ezt a körülmények megengedik.

Az evangeliumi szakaszok előadása csaknem teljesen a bibliai történetekről szóló szabályok szerint történik. Egyebekben tudni kell erről a következőket: [1]

1. Igen kivánatos, hogy a vasárnapokat és ünnepeket megelőző délután **fél órát az evangelium felolvasására**, elmondatására és megmagyarázására forditsunk. Olvassa fel előbb maga a *tanitó,* tiszta, világos, érthető hangon, — olvastassa el azután a jobb tehetségű gyermekekkel, — mondja el most röviden annak tartalmát, — mondassa el ugyanazt kérdések és feleletekben vagy anélkül a gyermekekkel, — s gyakorolja őket ebben mindaddig, mig legalább a nagyobb rész magáévá nem tette a felolvasott evangeliumi szakasz tárgyát és részleteit.

2. Miután az evangeliumi szakaszt ismerik, az egyes **nehéz értésű kifejezések** magyarázata, a **hasonlatok és példabeszédek** valódi jelentésének megértetése, az egyes **csodákban** Jézus mindenhatóságának, Istenségének, szeretetének, könyörületességének, stb. feltüntetése, végül pedig a **tanulságok** és intelmek következnek, melyeknek azonban a gyermeki korhoz illőknek és szorosan az evangelium szakaszaiból folyóknak kell lenniök. — Mindezek-

[1] V. ö. Talabér i. m. 265—268. l.

nél azon szabályok szerint járunk el, melyek az egyes bibliai történetek tárgyalásánál figyelembe veendők.

3. Sokkal nehezebb azon evangeliumi (pl. 8 boldogság) szakaszok kifejtése, melyek kizárólag **hit- vagy erkölcstani igazságokat** tartalmaznak minden történeti rész nélkül. Ily evangeliumnál: a) világitsuk meg *a helyeket és körülményeket,* melyek között Üdvözitőnk hallgatóinak ezen igazságot fejtegette; — b) emeljük ki az evangeliumban előforduló *főigazságot,* s kapcsoljuk annak magyarázatát az evangelium néhány szóból álló idézetéhez; — c) az evangelium *többi részleteinél* elégedjünk meg a főgondolatok kidomborításával; — d) tegyünk megelőzőleg vonatkozást az *ünnepek* vagy *vasárnapok* jelentőségére, melylyel a hallott evangelium bizonyos összefüggésben áll; — e) végül vonjuk le néhány *tanulságot* s ezeket a gyermekek életviszonyaira alkalmazva mutassuk ki, mily gyakorlati oldala és becse van a hallott igazságoknak.

4. A gyermekek kezébe adandó taneszköz itt: **A szent evangeliumok** a katholikus egyházi év minden vasárnapjaira és ünnepeire. — Ahol vasárnap két mise van, olvassák fel ezt első sz. mise után is az evangeliumot; hogy legalább ezt hallják Isten igéjéből.

Vezérkönyvül szolgálhat Goffine: **Unterrichts und Erbauungsbuch** enthaltend eine kurze Auslegung aller sonntäglichen und festtäglichen Episteln und Evangelien die daraus gezogenen Glaubens und Sittenlehren, und die Erklärung der wichtigsten Kirchengebräuche etc: Einsiedeln (Schweitz) Gebrüder Benziger 816 S. Mit Anhang vom h. Lande 884. S. 2 kor., 2 kor. 36 fillér, diszesb 10 kor. 60 fill. a különböző kiállitás szerint.

Ezen nagybecsű s az eredetiben már mintegy harmincz kiadást ért könyv magyar nyelven is kapható a Szent-István-Társulatnál Budapest (Királyi Pál-utcza 28. sz.) — A szállási és filiális iskolák tanulóinak ez nélkülözhetlen vezérkönyve az evangeliumok magyarázásánál, és sokban útmutatóul szolgálhat a bibliai történetek tanitásánál és a vasárnapi sz. beszédeknél is. Kezdő hitoktatónak és tanitónak ennél jobbat nem ajánlhatunk; mert itt mindenre bő útmutatást nyer.

II. FEJEZET.

A katekizmus feldolgozása.

64. §.

A katekizmus jelentősége és használata.

Katekizmus elnevezés alatt köznyelven a katholikus egyház *hit- és erkölcstani igazságainak* kérdések és feleletekbe foglalt **rövid kivonatát** értjük. Ez ma *központja és főtárgya a hitoktatásnak* és ennek szolgálatában állanak a többi hittani tárgyak.

A népiskolai katekizmusról általán tudni kell a következőt:

1. A katekizmus **ma nélkülözhetlen kézikönyv** a népiskolai vallásoktatásnál. Ugyanis mily *nehézséggel járna* tanitóra és tanulóra egyaránt, ha a népiskolás gyermekeknek szükséges egyes *hit- és erkölcstani igazságokat egyenkint kellene a bibliából összeszedegetni,* mig itt a szükséges hit- és erkölcstani igazságok világos, szabatos, biztos szavakba össze vannak röviden foglalva, s e mellett teljes és jól rendezett tanfokozatokra is be vannak osztva.

Ezért a katekizmust már a népiskola első osztályában sem lehet nélkülözni; mindössze azt lehet itt kivánni, hogy az valóban elemiesen legyen összeállitva, s lehetőleg a biblia alapra legyen fektetve, hogy igy aztán annak tanitása ne ütközzék nagyobb nehézségbe. Megfelel ezen követelménynek: Fonyó I. »Kezdők kátéja.« (Temesvár, Pollacsek-féle könyvkereskedés,) hol az I. osztály felfogásához mért kérdéseket és feleleteket talál a hitoktató.

2. A vallásoktatás tulajdonképeni **czélja és feladata főleg a katekizmus tanitása mellett valósitható meg.** Itt *a hitágazatok alapján* mindennél hathatósabban fejlesztjük az Istenbe vetett erős hitet, — *a parancsok alapján* mindennél hathatósabban élesztjük a lelkiismeretességet és és Isten iránti szeretetet, — *szentségek és imádságok* tárgyalásánál mindennél jobban fokozzuk a keresztény reménységet.

Ezen feladatot azonban korántsem úgy érjük el, hogy az egyes feleleteket szárazon benyomjuk a gyermekek fejébe, hanem inkább akkor, ha ennek

fonalán, szóbeli, élénk, bővebb előadás, megelőző közlés és elmederítő kifejtés útján rávezetjük a gyermekeket, hogy ezen, vagy az ezekhez hasonló kérdésekre önmaguktól is megadják a kellő feleletet.[1]

3. A katekizmus, mint ilyen, első sorban és mindenek felett **a vallásoktatónak nélkülözhetlen vezérkönyve.** Ugyanis ez kijelöli, *mit és mily* egymásutánban kelljen az egyes tanfokozatoknál előadni, s mutatja egyszersmind a *határokat* is, melyeken túl sem nem szükséges, sem nem tanácsos terjeszkednie. Főleg és első sorban a tanitónak és hitoktatónak kell tehát tudnia katekizmust, hogy mindig ennek nyomán és ennek szellemében tanithasson.[2]

A trienti sz. zsinat is a plébánosok és hitoktatók számára adta ki a római katekizmust, a népet és a tanulókat pedig a hitoktatás hallgatására intette és kötelezte.

4 Igen fontos, de mégis kevesebb jelentőséggel bir már a katekizmus **a gyermekeket illetőleg**, kiknek ez ugyan **tankönyve**, mégis az előadással és magyarázattal szemben már inkább **segédkönyve.**

Nem annyira a kézikönyvből, mint inkább a tanitó és *a hitoktató előadásából*[3] kell ugyanis a gyermekeknek *az egyes igazságokat megtanulniok.* Ezért a katekizmusnak, a gyermekeket illetőleg, inkább azon szerep jut, hogy *módot s anyagot nyújt az előadásban hallottakat emlékezetbe hozni, átismételni és beemlézni.*[4] Ezenfelül *áttekintést* nyujt nekik a keresztény hit összes alap igazságairól.

Tehát csak a szóbeli előadás támogatása céljából adjuk ezt a gyermekek kezébe, hogy az ott hallottakat jobban bevéssük a gyermekek emlékezetébe, s hogy az emléztetés által jobban bevéssük emlékezetükbe.

65. §.

Milyen legyen a népiskolák katekizmusa.

Hogy a népiskolai katekizmus úgyis, mint *kézikönyv*, úgyis, mint a vallás igazságainak *rövid kivonata* a hit-

---

[1] Schöberl: Der kath. Schulkatekismus, Kempten, 1885. 43. l.

[2] Ez az eljárás korántsem zárja ki, hogy a katekizmust be is emléztessük; sőt ellenkezőleg, miután az válik igazán szellemi tulajdonunkká, mit emlékezetünkbe is mélyen bevéstünk, a szóbeli közléssel párhuzamosan a kellő beemléztetésről sem szabad megfeledkeznünk. Ezért szoktatóul már a II. osztályban rászorítjuk a gyermekeket, hogy a könyvből is tanuljanak, a többi osztályokban pedig mindig jobban meg kell ennek szószerinti tudását is követelni, jóllehet a gyermekekkel szemben mindenütt megelégedhetünk, ha a vezérkérdéseket beemlézték s a többire nézve saját szavaikkal megfelelnek.

[3] »Fides ex auditu«, a hit a kinyilatkoztattak hallásából ered, mondja sz. Pál apostol. Ezért Jézus nem könyveket irt betanitásra, hanem prédikált.

[4] Hoványi »Könyvnélküli Katekizmus,« Budán, 1847. egyetemi nyomda V. l.

oktató működését helyesen vezesse és sikeresen elősegitse, dogmatikus és didactikus szempontból a következő kellékekkel birjon — úgymint:

I. *Dogmatikus szempontból* foglalja magában röviden úgy a hitágazatokat, mint az erkölcstan főbb elveit és a mindennapi imádságokat. — Ment legyen minden dogmatikus vagy erkölcstani tévedéstől; — kifejezései legyenek szabatosak és a dogmatikában elfogadottak; — legyen összhangzásban a trienti hitvallással és a Catechismus Parochorum tanitásaival, melyek máig irányadók arra nézve, mire kell tanitani főleg az ifjúságot és a köznépet a vallás igazságait illetőleg.

Éppen ezért a katekizmusok *jóváhagyása* és előirása a főpásztoroknak van mindenütt fentartva.

Ezen dogmatikus szempontból minden más káté fölé emelkedett: Deharbe I. t. atyának fokozatos katekizmusai, (elemi, — kis, — közép — és nagy katekizmus); melyek a hit, remény és szeretet erényeinek alapján: első fejezetben adják a hitágazatokat; második fejezetben szólnak a parancsokról és ezek megszegéséről; — harmadik részben pedig a malaszt eszközeit tárgyalják teljes összhangzásban Catechismus Romanussal vagy Parochorummal. Ennek forditását s némi átdolgozását képezik nálunk az úgynevezett egri-, esztergomi- és csanádegyházmegyei: **elemi, kis, közép** és **nagy** katekizmusok, melyek országosan használtatnak. Dogmatikus szempontból igen jeles még Nogáll János nagyváradi v. kanonok és felsz. püspök hármas kátéja is, melyek a hit, remény és szeretet erényei alapján szintén három részre oszlanak és zamatos magyar nyelven irvák.

II. *Didactus szempontból* feleljen meg a népiskolák kézikönyve a következő követelményeknek:

a) Legyen *könnyen áttekinthető;* — vegye alapul a közhasználatú Hiszekegyet, 10 parancsot, 5 parancsot, 7 szentséget, — s ezekből szintetikus tanmenetben vezesse rá a tanulókat az egyes hit- és erkölcstani igazságokra, valamint arra is, mily módon élhetnek bármely állapotban jámbor keresztény életet?!

b) Nyujtson *évről évre teljes egészet,* hogy azok is, kik 1—2 éven át látogatják a népiskolát, tanuljanak valamit ne csak a hitágazatokról, hanem a parancsokról és szentségekről is. Aztán az *elemi* káté kérdéseit lehetőleg szószerint adja a *kis* káté; ennek kérdéseit s feleleteit lehetőleg szószerint vegye át és bővitse *a közép* káté, — hogy ezzel a fokozatosság is meg legyen, a már tanultakat is folyton ismételjék a gyermekek.

c) *Nyelvezete* legyen könnyű és gyermekded, hogy ezt a 6—7 éves tanuló is felfoghassa, megérthesse; — kérdései s feleletei legyenek *egyszerűek, rövidek és világosak,* hogy kellő magyarázat mellett *mintegy önmagától megfeleljen*

ezekre a gyermek! — Ne elvontan, hanem a gyakorlati életre alkalmazva fejtegesse a hit- és erkölcstani igazságokat, hogy a tanuló már itt megszokja ezeket saját életére alkalmazni.

d) Legyen a népiskolai katekizmus megfelelő *képekkel illusztrálva*, mint a párisiak, szalezianusok stb. kátéjai. Hiszen már a trienti sz. zsinat megparancsolta, hogy szent hitünk főigazságait **megfelelő képeken** kell szemléltetni a kezdőkkel és tudatlanokkal. Ez annál kivánatosabb, mert a képek mindjárt utalják a gyermekeket az odavágó bibliai történetekre, s e mellett fokozzák a gyermekeknek és a tanulatlan népnek érdeklődését, felfogását és szorgalmát is, minek meg van szintén a maga jelentősége.

e) Egyebeket mellőzve, *jelölje meg a káté pontosan osztályról-osztályra* a felveendő és betanitandó kérdéseket; — adjon osztályról-osztályra *részletes tantervet* a tényleges viszonyoknak megfelelően; — foglalja magában a legszükségesebb mindennapi *imádságokat,* valamint a *ministratiót,* a sz. *gyónáshoz és áldozáshoz* való imákat, sőt adhat néhány *egyházi éneket* is a kisebbeknek.

Ezen követelményeknek csak gyakorlati pedagogus tehet eleget, ki tapasztalatból ismeri a népiskola igényeit, — s aki osztályról-osztályra képes jól kijelölni a felveendő tananyagot.

Deharbe nagyot hallott, pedagogikus tapasztalatokkal nem rendelkezett, miért is a népiskolában soha nem működvén, ezen követelményekre nem volt figyelemmel. De megfelel ezen követelményeknek valahára a csanádi ftdő Egyházhatóság jóváhagyása mellett kiadott Fonyó István-féle átdolgozás, — a »Kezdők kátéja«, — »Képes elemi katekizmus«, — »Képes kis katekizmus« a falusi népiskolák számára. Ennek syntetikus tanmenetét és osztályok szerinti feltagolását tanácsos lesz a hitoktatónak ott is szem előtt tartani, hol egri vagy esztergomi káté van előirva, hogy biztosabban haladhasson és több eredményt biztositson. Az egyes osztályok tananyaga itt más és más betűkkel vannak nyomatva, mi a sok kijelölést is feleslegessé teszi, a hitoktatónak egyöntetű eljárását is hathatósan elősegiti a taneredményt is jobban biztositja.

66. §.

A káték anyagának osztályok szerint való beosztása.

Az 1905. évi legujabb tanterv előirja, hogy a népiskola minden osztálya évenkint **teljes egészet végezzen**, vagyis évről-évre tanuljon a *hitről,* — *a parancsokról* és ezek áthágásáról, — valamint az imádságokról és a *szentségekről* is előirt kátéink alapján.

A hatósági tanterv részletes intézkedései következők:

1. Az I. **osztály** *hallás után* tanulja a keresztvetést, — Mi atyánkot, — Üdvözletet, — Hiszekegyet, — 10 parancsot, — 5 parancsot, — Hét szentséget, — reggeli és esti imát, — asztali áldást, — Úrangyalát, — s a „Kezdők katekizmusából“ legalább 40—50 kérdést.

Kiegészitik ezt a bibliából föntebb kijelölt rövid történetek, melyeket szintén hallás után tanulnak, s mintegy a bibliai képekről olvasnak le a 6—7 éves apró gyermekek. Ezekből vezetjük azt le a káté 40—50 kérdését is, amennyire ez lehetséges. Elkülönitve adja ezen anyagot: a »Kezdők kátéja« a népiskolák I. oszt. számára.

2. A **II. és III. osztály** tanulja **az elemi katekizmust** úgy, hogy a II. osztálynál fősúlyt fektetjük az apostoli hitvallásra és hitágazatokra; — a III. osztálynál pedig alaposabban tárgyaljuk *a parancsokat és a szentségeket*, egyben pedig előkészitjük a fejlettebbeket az első sz. gyónásra. X. Pius P. P. 1905. évi encyclikája szerint az első gyónókat különös gonddal kell a szentség felvételére előkésziteni s *a bűnök elszámlálására* rávezetni, hogy megtanulják, mint kell helyesen és töredelmesen meggyónni.

Az egyes osztályokban felveendő kérdéseket (*) csillaggal vagy nyomtatás által megjelölve találjuk a tankönyvben, — s a csanádegyházmegyei **képes elemi káté** más betűvel adja a II. osztály kérdéseit, és más betűkkel adja a III. osztály tananyagát. Ez irányadóul szolgálhat a másik káték használata mellett is. Ugyanitt részletes tantervet is találunk osztályról-osztályra.

3. **IV. és V. osztály** tanulja a **kis katekizmust.** A IV. osztály rendszerint első áldozáshoz járul, s azért ezeknél fősúlyt fektetjük a hitágazatok betanulása után a *bűnbocsátás- és oltáriszentségről* szóló kérdésekre. Az V. osztály pedig a II. és III. részt tanulja alaposabban.

Az egyes osztályoknak szánt kérdések (*) csillaggal vagy nyomatás által vannak a tankönyvben megjelölve, — a csanádmegyei **képes kis káté** pedig más betűkkel adja az V. osztály kérdéseit, és apró betűkkel a IV. osztálybelieknek szóló részleteket.

X. Pius P. P. 1905. évi körlevele megkivánja, hogy az első áldozók külön gonddal legyenek előkészitve, — és mindenütt ünnepélyességgel járuljanak az angyalok kenyeréhez, — hogy aztán ennek hatása irányadó legyen egész életükben.

6. A népiskola **hatodik osztályában** betetőzzük a hitoktatást, újból átveszszük és kibővitjük a tananyagot, a tehetségesebb növendékek pedig kedvezőbb viszonyok közt felmondják az egész kis katekizmust.

Az **egy tanitóval biró iskolában** az I. osztály hallás után tanulja az első pontról felsorolt imákat; — a II. és III. osztály tanulja az elemi kátét, — a IV- V. osztály pedig együttesen **kis** kátét összevonással és kihagyásokkal. — A VI. osztálybeliek ismétlik itt mindazt, mit a IV—V. osztálybeliek tanulnak s amellett a szertartásból felveszik az V. osztálylyal egyik évben az ünnepekről és sz. helyekről, a másik évben a szent miséről és szentségekről szóló részleteket, ha ez lehetséges.

67. §.

Vezérelvek a katekizmus kezelésénél.

Azt mondja *Leonhard,* a hitelemzők egyik legbuzgóbb mintaképe, miszerint *»annyit ér a katekizmus, mennyi ügyességgel bir a hitoktató«* ennek feldolgozásában, a katekizmus szavaiban foglalt egyes igazságok világos, meleg és meggyőző előadásában. — Éppen azért különösen a katekizmusnál kell mindenek felett *az igazságok beható és szakavatott előadására törekednünk* — s hogy törekvésünket kellő siker koronázza, nem szabad itt ezen általános vezérelveket szem elől tévesztenünk:

1. A katekizmus előadásánál kiválóan szem előtt tartandók *sz. Ágoston* eme szavai: „Bármit előadsz, úgy add elő, hogy hallgatód **hallván higyjen, — hivén reméljen, — remélve szeressen.**"[1] Ez érvényesül főleg a hitágazatok és szentségek előadásánál.

Korántsem arra kell tehát a katekizmus tanitásánál törekedni, hogy a tanulók tudják vagy beemlézzék a káté kérdéseit,[2] hanem arra, hogy egyes hit igazságokat megismervén, higyjenek, — szivükben a hit öregbedvén, reméljenek — a reményben megerősödvén, Istent szeressék — és Isten iránti szeretetből neki engedelmeskedjenek.«[3]

2. A katekizmus kérdéseit **kössük össze** folyton **a bibliai történettel,** s amennyiben erre alkalmas bibliai képekkel rendelkezünk, értékesitsük ezeket a katekizmus kérdéseinél is. Ezáltal több *életet, érdekességet, alaposságot és termékenységet nyernek* a katekizmusban foglalt egyes igazságok. A gyermekek elméjét is jobban fejlesztjük, azok kedélyére és akaratára is könnyebben fogunk hatni,[4] ha mintegy szemléltetjük egyes történetekben az igazságot.

A hitágazatoknál azon bibliai történetekből induljunk ki, melyek ide vonatkoznak, pl. a VI. ágazatnál Jézus mennybemenetelének bibliai rövid elbeszéléséből. A parancsoknál keressünk oly bibliai eseményt, hol a szereplő egyénben a parancs megtartását vagy megszegését szemléltethetjük, mint pl. az 5. parancsnál Káin és Ábel, a 6. parancsnál Sodoma és Gomora végveszélye, a 8. parancsnál Ananiás és Zafira története. — A malaszt eszközeinél szintén lesz oly bibliai történet, mely azzal összefüggésben van, s melynek rövid felemlitése élénkebbé teszi az előadást, minő pl. Saul megtérése a malaszt hatásánál; Jézus kereszthalála a szent misénél, Saul és Barnabás felszentelése az egyházi rendnél, a Szentlélek eljövetele a bérmálásról szóló igazságok előadásánál.

3. Minden előadásban különösen **kidomborítson a hitoktató két pontot,** tudniillik: a) mi az előadott *tananyag*

---

[1] Sz. Ágoston: de catechizandis rudibus, cap. 4.
[2] Ezek csak mint eszközök vehetők figyelembe.
[3] Schöberl i. m. 58. l.
[4] V. ö. 59. §. 75. l.

lényege, s ezt különösen kiemelje, többszörösen ismételje s a gyermekekkel leginkább megértesse;[1] b) minő **gyakorlati** *vonatkozással és* **alkalmazással** bir a tárgyalás alatt levő igazság a keresztény életre és valláserkölcsös érzelmek fejlesztésére, s főképen ehhez fűzze azután a levonandó tanulságokat.

Pl. a Szentháromságról szóló kérdések leglényegesebb pontja az, hogy egy az Isten lényegében s három személyében; gyakorlati alkalmazása pedig a keresztény életre, hogy bámulatra s imádásra indítja a hivő kebelt, s egyuttal hálára indít bennünket a teremtés, megváltás, megszentelés és ezen titok kinyilatkoztatásának nagy jótéteményeiért. — Amazt különösen ki kell emelnünk; a tanulságokat pedig ezekből kell főképen lehoznunk.

68. §.

A szemléltetés szerepe a káté kezelésénél.

A mint a népiskolai oktatásnál egész vonalon, úgy a hitoktatásnál különösen *nagy szerepe van a szemléltetésnek.* Enélkül hitoktatásunk alig lenne más, mint lélekölő *szájkoztatás,* vagy száraz *szómagyarázat,* mely üresen hagyja úgy a kedélyt, mint az akaratot. A katekizmus különböző részénél a tárgynak megfelelően így járunk el a szemléltetést illetőleg:

1. *A káté első része* **Hiszekegy 12 ágazatát** adja elő rövidebben vagy bővebben. Ezen hitigazságok előadását a *megfelelő bibliai történettel kezdjük,* s az eseményeket ábrázoló *bibliai képeket szemléltetjük.* Mikor a bibliai történetet már megértette és felfogta a gyermek, akkor az illető osztály fejlettségének megfelelően kihámozzuk a megfelelő fogalmakat, az egyes hitigazságokat, s pontonkint kifejtjük az odavágó hitágazat dogmatikus és praktikus szempontból.

Aztán ennek megfelelően levonjuk a tanulságokat, hogy ezt igaznak tartjuk, mert Isten kijelentette és Krisztus urunk tanitotta.

2. **A parancsoknál szintén** keresünk odavágó **bibliai történetet,** melyhez aztán hozzáfűzzük a parancs kifejtését és megjelöljük: miképen teszünk eleget ezen parancsnak és a parancs szellemének. Máskor a **szentek életéből** keresünk *történeti példákat,* pl. sz. István, sz. Lőrincz stb. vértanú szavaiból látjuk a felebaráti és ellenségszeretet nagyságát!... Néha **költött elbeszélésbe,** példabeszédbe is foglalhatjuk az illető parancs megtartását és áthágását, amint az Üdvözitő is példabeszédekben tanított. Elmondjuk

[1] V. ö. 46. §. 59. l.

ilyenkor mindenek előtt a példabeszédet, s mikor ezt már tudják, akkor pontról-pontra *kifejtjük* fokozatosan az *egyes fogalmakat;* végül megmondjuk: mint kell a parancs szerint cselekednünk? — és mit kell kerülnünk?!

Ily módon értékesitjük főleg az egyes bibliai történetekben rejlő erkölcstani igazságot, s így fogják belátni a gyermekek, hogy a bibliai történetek szoros összefüggésben vannak a káté anyagával.

3. *A malasztnak, szentségeknek és a malaszt többi eszközeinek* ismertetésével is keresünk 1—1 odavágó Bibliai történetet, s annak előadásából indulunk ki, mint pl. az oltári szentségnél elmondjuk mindenekelőtt az utolsó vacsorát, a bérmálásnál utalunk pünkösdre és azon történetre, mikor Péter és János elmentek Szamáriába. Ezen történetekből vezetjük rá aztán hallgatóinkat az odavágó dogmatikus igazságokra, pl. Saul megtéritéséből az isteni malaszt szükségességére, működésére, becsére és felosztására. Ugyancsak ehhez kötjük a tanulságok levonását.

Lehet egy-egy szentnek élettörténetét vagy költött elbeszélést is használni kiindulásul, pl. sz. mise hallgatásnál, utolsó kenetnél, házasságnál, hogy ezzel a figyelmet is jobban lekössük, a részletek felfogását is jobban elősegitsük.

4. **A káté mindegyik részénél** használhatjuk még szemléltetésül: a) 1—1 odavágó *költött példabeszédét.* Ezzel a figyelmet is jobban felköltjük, az emlékezetet is nagyban segitjük, pl. a bűnbánatnál a *tékozló fiú* története.

b) Czélirányos a *hasonlatok* és **képek** (metaforák) használata is, pl. hogy *egy király* örökbe fogadja kertészét, de kiköti, ehhez ne nyúlj!... s ha ezt áthágja: akkor őt is, családját is elkergeti (Áteredő bűnnél.)

c) *Az életből is vehetünk példákat,* pl. a *lelkiismeret* fordulásnál, a hazug és más bűnös bűnhödésével a pásztorfiú ismeretes története.

d) Használhatunk erre *állatmeséket vagy példázatokat* is, pl. Ezopus meséje a felfuvalkodott *békáról,* — a szófogadatlan *báránykáról* stb.

e) Az egyes fogalmak tisztább megértését elősegithetjük más *hasonlatok és ellentétek felsorolásával* is. Pl. a szenyes ruhát *kimossák,* ehhez kell szappan vagy lúg, a képet ecsettel javitják, finomabbal és keményebbel. Igy mossa le Isten lelkünket, Isten kezében szappan, a segitő malaszt, mig a megszentelő malaszt, vagy finomabb és durvább ecset a két féle malaszt.

Az ellentét is mindig valami meglepőt rejt magában a gyermekre nézve, azért őt érdekli és figyelmet leköti, pl. Szentháromságot a fa 3 törzsével, Isten személyeit 3 ember személyével állitjuk szembe stb.

Kisebbeknél elég egy-egy odavágó rövid szemléltetés, hasonlat vagy ellentét; de a nagyobbaknál már fokról-fokra idézhetünk hosszas történeteket vagy elbeszéléseket is, ha erre időnk jut. Azért arra kell törekednünk, hogy átlag minden kérdéshez legyen készletben valami odavágó történet, elbeszélés — mese, — parabola, — hasonlat vagy ellentét, — melyet tanácsos kézikönyvünkbe is bejegyezni, hogy más alkalommal már rendelkezésre álljon. Igy biztositjuk az érdekességet is, a figyelmet is, a gyors és helyes felfogást is.

69. §.

A hat főigazság és a hitágozatok előadása.

A hitágozatok előadásánál *legközelebbi czélunk*, hogy tisztába jöjjenek rendeltetésükkel, — megerősödjenek a keresztény hitben, — aztán megértsék egyenkint és öszszefüggőleg az egyes hitágazatokat a *Hiszekegy* szavai alapján.

A részletekre nézve irányadóul szolgálhatnak a következő didaktikus elvek:

1. Szent Ágoston első helyen azt kivánja a hitoktatótól, hogy **tanitása történeti legyen.** Ezt főképen a 12 hitágozat előadásánál kövessük. Ugy kell tehát minden egyes hitágozatnál megállapitanunk a tanmenetet, hogy az ide vágó *bibliai történet szolgáljon kiindulási pontul,* ebben szemléltessük előbb a történeti igazságot, aztán ebből hámozzuk ki fokozatossan úgy a *hitágozatot,* mint a kátė *többi kérdéseit.*

Pl. a IX. ágozatnál ne abból induljunk kátéink nyomán; mi az anyaszentegyház?! Előbb történetileg adjuk elő: mi történt pünkösd napján, — mint prédikáltak az apostolok? — hogyan keresztelték meg, akik hittek Krisztusban, — aztán elterjedt ez az egész világon, — minden felé alakultak keresztény hitközségek, s ezek együtt véve képezik az anyaszentegyházat. — Vagy pl. a IV. ágozatnál történetileg bocsássuk elő az eredeti bűn ismeretét, az Ur Jézus szenvedését és halálát; aztán ebből hámozzuk ki: tehát mely bűnökért tett eleget Jézus a keresztfán, — kikért halt meg, — miért szenvedett érettünk, — és mit szerzett vissza számunkra?

Igy nemcsak jobban megértik a hitigazságot a gyermekek, hanem azonfelül kérdéseinkre is könnyebben megfelelnek, és elméjükben is jobban megtartják.

2. **A hitről elvontan, úgyszintén ennek szükségességéről és tulajdonáról** történeti alapon szóljunk, előre bocsátva azt, hogy Isten kinyilatkoztatta magát az első embereknek, a patriarkáknak, prófétáknak, aztán eljött Krisztus, hirdették tanitását az apostolok! Röviden mindezt megirták a szent irásban, élőszóval bővebben elmondták és bővebben tanitották, stb.

Igy történetileg ismertetjük aztán a szentirást, a sz. hagyományokat, és ebből hámozzuk ki azután fokozatosan a hit fogalmat, szükségességét, észszerűségét, tulajdonait és a XII. hitágazat jelentőségét. Éppen ezért helyesebb is ezt akkor tárgyalni, mikor már az I— XII. ágozatot előadtuk, s igy egész terjedelmében ismerik a keresztény hitnek anyagát.

3. **A hat főigazság** tulajdonképen a tizenkét ágazatból azon pontoknak kiemelése, melyek az üdvösségre szükségesek ex necesitate medii! A legkisebbeknél tehát, ha már az egész Hiszekegyet ki nem fejthetjük, legalább a **hat főigazságot** értessük meg és tanitsuk be; mert a szentségekhez sem lehet bocsátani, aki legalább ezeket nem tudja explicite.

A 6 főigazságot a kátė elején is tanithatjuk ugyan, de itt legalább 2—3 óra kell ezek kifejtésére és betanitására. Ha pedig már részletesen tárgyaltuk a hitigazságokat, akkor az első rész végén rövidebben is végezhetünk ezzel, könnyebben is megértethetjük ezekkel a gyermekekkel, alaposabban is felfogják azokat, aminek mind meg van a maga oka. Ellenkezőleg rögtön ezeket tanitjuk azokkal, kik a szentségekhez akarnak járulni; de a hitágozatokból mit sem tudnak, vagy akikről feltehető, hogy a népiskolából kimaradván, többé rendes hitoktatásban nem részesülnek.

4. **Istent és annak elvont tulajdonságát** is törekedjünk műveiben az egyes bibliai történetekben szemléltetni és megértetni, mint ezt az Üdvözitő cselekedte. Isten *mindenhatóságát* látjuk a teremtésben, *jóságát* a gondviselésben, *irgalmát* és könyörületességét a Megváltó igéretében; — igazságosságát Kain büntetésében, — *türelmét* a sinai hegynél és a pusztában; — *szeretetét:* a keresztség és az oltári szentség rendelésében stb.

Az Üdvözitő Istennek tulajdonait személteti a tékozló fiúról, — a gyümölcstelen fáról — a jó pásztorról, stb. példabeszédekben, — s ezt szemléltethetjük pl. Sodoma és Gomora történetében, a vizözönnél, a Sinai hegynél, a csodatételeknél, József és Mózes sorsának intézésében stb.

70. §.

A parancsok és ezek áthágásának tárgyalása.

Az Üdvözitő nyiltan azt mondotta: *»Ha üdvözülni akarsz, tartsd meg a parancsokat!«* Éppen ezért első sorban azt kell minden egyes parancsnál megértetnünk és kidomborítanunk: Ime **ezt parancsolja itt néked az úr Isten,** (amint Ádámnak és Évának *engedelmességét* próbára tette,) s ha ezt megtartod, akkor üdvözülhetsz, de ha ezt áthágod: akkor bűnt követsz el, — s ha ebben megátalkodol, akkor

elkárhozol örökre. — Aztán törekedjünk *inditó és kötelező okokkal* rábirni a gyermeket, hogy Isten parancsát megtartsa, — semmi körülmények között át ne hágja.

A tanulságok levonása alatt vessük fel minden egyes parancsnál ezen három kérdést: ime ezen parancs szerint mit kellett volna eddig cselekednem és teljesitenem?! — **Megtettem-e** azt és teljesitettem-e a parancsot? — **Jövőben** mit kell tennem?! Miben kell magamat megjobbitanom?! Ebből vonjuk le azután a tanulságokat, és ezzel éleszszük tanitványainkban a lelkiismeret szavát, utalva és szoktatva őket, hogy esténkint tartsanak lelkiismeret vizsgálást.

A részleteket illetőleg a következők veendők még figyelembe:

1. **A szeretet parancsainak** tárgyalását történetileg vezessük be, — szemléltessük Isten végtelen szeretetét irántunk, — s viszont Istennek tiszta szeretetét pl. sz. Terézia, sz. János s más szentek életében, — az ellenség szeretetét sz. István vértanú szavaiban, a felebaráti szeretetet Krisztus szavaiban s pl. sz. Lőrincz példájában.

Ugyancsak bibliai történetekben vagy egyes szentek életében szemléltessük az irgalmasság cselekedeteinek gyakorlását, — és Krisztus idevágó szavaiból hámozzuk ki ennek jelentőségét az ember üdvösségét tekintve.

2. **A 10 parancsot** történetileg vezessük be, elmondva, miképen adta Isten a sinai hegyen a 10 parancsot? Ugyancsak minden egyes parancs magyarázatát 1—1 odavágó bibliai történettel kezdjük, annak áthágását pedig 1—1 költött elbeszélésben, példabeszédben szemléltessük. Mikor aztán ebből megértették a parancs értelmét, akkor vezessük még reá őket, mint kell ezután ezen parancsnak megfelelően érezniök és cselekedniök, s miképen kell a parancs áthágásától ovakodniok. A felsőbb osztályokban minden egyes parancsnál utalunk az odavágó inditó és kötelező okokra, hogy azzal az akaratot meginditsuk.

Pl. az V. parancsnál elmondhatjuk Kain és Ábel történetet; kiszinezem a harag, irigység és gyülöltség külső megnyilvánulását, — megértetem az emberölés és gyilkosság nagy bűnét, fokozatosan ismertetem aztán a parancsok elleni bűnöket; végül elmondom, mit tegyenek és mit kerüljenek ezen parancsot illetőleg; — aztán levonok a mondottakból néhány tanulságot.

3. Nagy ovatossággal és nagy *tapintattal kell tárgyalnunk* **a VI. parancsot**, hogy itt megértsék a szemérem és lelki tisztaság erkölcsi becsét, — és mindazt kerülni tanulják, a mi a szeméremmel és lelki tisztasággal ellenkeznék. Utalhatunk itt tapintattal a vizözönre és Sodomára; — másrészről a B. sz. Mária, sz. Alajos, sz. Ágnes stb. lelki tisztaságára, hogy itt lássák a tisztaság erényét; amott lássák a tisztátalanság bűnhődését.

Az alapfogalmak ügyes kihámozása után intjük őket, hogy mindenkor illedelmesek és szemérmetesek legyenek;

azt pedig mindenütt kerüljék, ami miatt szüleik vagy tanitóik előtt pirulniok kellene.[1]

Illedelmesek és szemérmetesek legyenek névszerint az öltözésnél, fürdésben, magukviseletében, társalgásban, — s mivel a másnemüekkel való szabad társalgásból és játékból több kisértés meg veszély fenyegetheti őket: azért legjobb, ha fiúk fiúkkal társalognak és játszanak, míg a leánykák szintén leányokkal pajtáskodjanak és szórakozzanak. Ezt alkalomszerűleg máskor is ajánlhatjuk.

4. **Az anyaszentegyház parancsainak** előadásánál abból indulunk ki, hogy az egyház feje és elöljáróinak hatalmuk van Jézus nevében parancsokat adni és ezek megtartását követelni. Aztán emeljük ki az egyház parancsainak *lényegét;* a harmadik parancsnál pedig felsőbb osztályokban utalhatunk az ujabb pápai felmentésekre, melyek ma zsinórmértékül szolgálnak.

Hogy a böjt hasznát és üdvös voltát jobban megjegyezzék, utalhatunk a szentirás egyes idevágó szavaira; aztán Krisztusnak, Mózesnak, Dávidnak, a ninivebelieknek, Juditnak, Esternek, a 90 éves Eleázárnak és a Machabeusoknak példájára. Vagy költött elbeszélésekben szemléltethetjük az idevágó kérdéseket.

5. **A bűnök és ezek nemeinek** előadásánál, történetileg az első emberek engedetlenségéből indulunk ki, s mint *egy példában szemléltetjük* az engedetlenséget, a bűn fokozatát és különböző nemeit. A *főbűnöknél* is egy-egy oda vágó bibliai példára utaljunk, s amennyire időnk engedi, ezen példákban rajzoljuk meg az illető bűn *jegyeit,* annak *nagyságát* és *utálatosságát!*

A parancsok és bűnök után, vagy ezekkel kapcsolatosan megismertetjük a gyermekekkel, mi a lelkiismeret, miért adta ezt Isten mindenkinek, s hogy ennek szava után kell indulnunk! Ugyancsak ajánljuk és sürgessük az esti lelkiismeret vizsgálást; mikor pedig a gyermekeket gyónáshoz előkészitjük, mutassuk meg nekik a lelkitükröt, és tanitsuk rá őket, mint kell lelkiismeretüket alaposan megvizsgálni?! Több szerzetes rend a tökéletességre való leghathatósabb eszközül használja, hogy tagjai naponta többször is megvizsgálják lelkiismeretüket.

6. *A keresztény erényekről és ker. tökéletességről* csak a felsőbb osztályokban szólhatunk; az I-III. osztályban elég a *hit, remény, szeretet* erényeit ismertetni, — továbbá a jó szándék felköltésére és az esteli lelkiismeret vizsgálására utalni.

A hit-, remény és szeretet indulatait azonban többször elmondassuk, és sokszor felköltsük a gyermekekben.

[1] Ha valamely oly bűn jutott a tanitó vagy hitelemző tudomására, mi a 6. parancscsal ellenkezik, iskola után négy szem között végezzen az illetővel, — s az ilyen bűnöket ugyan ne igen kutassa, de a gyermekeket mindig éber szemekkel kisérje, s ha valamely titkos bűn tudomására jutna, ettől nem annyira drákói szigorral, mint inkább megnyerő és meggyőző bánásmóddal és az Isten mindentudóságára való hivatkozással iparkodjék a gyermekeket elrettenteni. A nagyobbaknál József, Zsuzsanna s egyes ismertebb védszentek példájára is lehet a 6-ik parancsnál hivatkozni.

71. §.

A malaszteszközök kifejtése és tárgyalása.

A szentségek és egyéb malaszteszközök képezik a katekizmus harmadik részét, melyek előadásánál alsóbb osztályokban megelégszünk ugyan az alapfogalmakkal, de már felsőbb osztályokban éppen ezek alapos kifejtésére kell törekednünk, hogy ezzel rávezessük a gyermekeket ezek szeretetére és gyakori felvételére. Az inductiv tanmenet itt is sikerrel alkalmazható ott, hol positiv biblia történetből nem birnánk kiindulni.

A részleteket illetőleg szolgáljanak vezérelvül a következők, úgymint:

1. **A malaszt** fogalmának kifejtésénél hasonlítsuk össze az *apostolok* azon állapotát, midőn a Szentlelket még nem vették, azon állapottal, midőn már azt megnyerték; vagy tüntessük fel élénk szinekkel azon változást, melyet *Saulban s a megtérő keresztényekben Isten malasztja okozott*; s ebből kiindulva, nemcsak a malaszt fogalmát, hanem annak szükségességét is feltüntethetjük.

Úgy a segitő, mint a megszentelő malaszt hatását megfelelő példákban élénken feltüntetjük, s intjük a gyermekeket, hogy amazzal közremunkálni s ezt lelkükben megőrizni törekedjenek. Itt a lélek élete és halála is élénken feltüntetendő, s ezt Jézusnak a szőlőtőről és szőlővesszőről mondott példabeszédével meg lehet világitani.

2. A malaszt megnyerésének egyik hathatós eszköze **a sz. mise áldozat**. Ennek fogalmát az ó-szövetségi áldozatok nyomán s Jézus kereszt áldozatából kifolyólag történetileg megvilágitjuk a kisebbeknél. Miben egyezik meg ezzel Jézus keresztáldozata, s attól miben különbözik, azt kiválóan hangsulyozzuk; de ezzel kapcsolatban a szent mise hallgatásának módját is mindig behatóan ismertetjük.

Vonatkozással Isten 3. s az anyaszentegyház 2. parancsára, intjük a gyermekeket, hogy legalább minden ünnepen és vasárnapon hallgassanak szent misét; emlékezetükbe hozva Jézus kereszthalálát, intjük őket, hogy amilyen ájtatossággal és figyelemmel kisérték volna ott Jézus szenvedését; oly ájtatossággal és figyelemmel legyenek mindig jelen a szent mise áldozat bemutatásánál. Egyben kikerestetjük a miseimádságokat, és rávezetjük őket az ájtatos misehallgatásra és lelkiáldozás módjára.

3. Ha mindenütt, különösen a **szentségekről** szóló előadásokban **ki kell** mindig **emelni a főtanokat**, s ezeknek alárendelni mindazt, mi ezeket közelebbről meghatározza. Minden szentségnél kiemeljük *azon malasztot, melyet eszközöl*, aztán pedig *a látható jelt és isteni rendeltetést*; de főleg mégis azon oldalról tárgyaljuk a tananyagot,

hogy ennek felvétele nekünk miért szükséges, mily kegyelmet eszközöl ki számunkra és mint kell ezek felvételéhez elkészülnünk?!

Hogy pedig a gyermekek a szentség malaszthatását annál jobban s annál világosabban felfogják, valahányszor a szentségekről akarunk szólani, irányozzuk előbb a gyermekek figyelmét mindig Jézus keresztjére s a megváltás érdemeire, s a szentségeket mint eszközöket és csatornákat mutassuk be, melyek által Jézusnak számunkra szerzett érdemei reánk alkalmaztatnak. Aztán idézzük mindig emlékezetükbe a keresztség mulaszthatásait, melyeket az illető helyen kiválóan meg kell értetni, s ezzel hozzuk kapcsolatba és összefüggésbe a többi szentség által nyert kegyelmeket.

4. **A poenitentiatartás** szentségének előadásánál mindenek előtt hivatkozni kell azon történetekre, melyekben Jézus a bűnöket megbocsátotta, pl. Péternek, Magdolnának az inaszakadtnak, a jobb latornak. Miképen ruházta át ezen hatalmat Jézus apostolaira, s ezek utódaikra, azt történetileg tárgyalhatjuk, kiemelvén helyenkint a lényegesb részeket.

A poenitentiatartás *öt részének* megvilágitásául szolgál *a tékozló fiúról* mondott példabeszéd, s itt az egyes részek benső összefüggésére irányozzuk figyelmöket. *A lelkiismeret megvizsgálására gyakorlatilag rávezetjük* egyes gyónótükör segélyével a gyermekeket. Miben áll *a bánat,* ezt és ennek szükségességét különösen kiemeljük.

Az erősfogadás tárgyalását szorosan összekötjük a bánattal és ennek őszinteségével, valamint azt is, hogy az okozott kárt meg kell téritenünk.

A gyónásnál gyermekdeden s világosan ki kell különösen azt fejteni, hogy a nagyobb bűnök számát is meg kell vallaniok, s hogy mindenben őszinténck kell lennünk, mert különben az egész gyónás érvénytelen. Mire kell a gyónás alatt figyelnünk, s hogyan kell a feladott poenitencziát elvégeznünk, alkalmas példák által megvilágítjuk.

Mindez úgy a sz. gyónást megelőző oktatásnál, mint általán a bűnbocsátás szentségének magyarázásánál különösen kiemelendő.

5. **A szentelményeknél** gyakorlatilag ismertessük a legközönségesebb áldásokat és szenteléseket, minő pl. gyertya, barka, templom, víz, husvéti gyertya, tűz, tojás, só, kenyér, képek, feszületek, templomi szerelvények s ruhák megszentelése; a jegyesek, anyák, halottak s mise végén a hivők megáldása stb. Ezen ismertebb tárgyak szentelésének szertartásait is tüzetesebben megismertethetjük az V. és VI. osztályban.

Intsük őket az egyes szertartások megfigyelésére, a megszentelt tárgyak tiszteletben tartására és becsülésére, mindenek felett pedig a szentelt viz használatára és ennek üdvös voltára. — Végül összefoglalhatjuk a mondottakat a meghatározásban, hogy miket nevezünk szentelményeknek?

6. **Az imádság** az emberi kebel és vallásos érzelmek legdrágább és legszebb nyilvánulása, s egyuttal hathatós eszköz Isten áldásának és kegyelmeinek kiesdésére.

Mózes, Illés, de kiválóan *Jézus példája,* (ki pl. Lázár feltámasztásánál szemeivel lelkét is égre emelte,) szemlélhetőleg mutatja, miben áll az imádság?! Hogy *miért, miképen, mikor és kikért* kell imádkozni, alkalmas példák által meg kell világitani s minden lehetőt el kell követni arra, hogy a gyermekek ájtatosan is imádkozzanak, az imádságot meg is szeressék.

Nagyban elő fogja ezt mozditani, ha értik és tudják, mit imádkoznak?! Ezért a mint valamely imádságot tanulnak, gyermekded módon és más szavakkal rögtön mondjuk el nekik annak értelmét és jelentését: midőn pedig a katekizmus nyomán a Miatyánk, Üdvözlégy és Úr angyala imádságot fejtegetjük, ezt örömmel s meghatottsággal ragadjuk meg arra, hogy a gyermekek korához és felfogásához mérten az egyes részleteket velők mindig alaposabban megértessük. Ezen felül mondassuk el karban és többszörösen a mindennapi imádságokat, a többit pedig kérjük számon már az év elején, s ha valaki nem tudna, ne mulaszszuk el azt betanitani s attól később is többszörösen számon kérni.

72. §.

Taneszközök, segéd- és vezérkönyvek a káté kezelésénél.

I. *A gyermekek* kezébe adható kézikönyvek ezek:

1. Esztergomi **elemi, kis és közép katekizmus.**

2. Egri **elemi, kis és közép katekizmus.**

3. Csanádegyházmegyei **képes elemi és kis katekizmus,** meg „**Kezdők kátéja**“ (Temesvár, Polatsek könyvkereskedés.) Ez osztályról-osztályra feltagolja a tananyagot. Legelemiesebb és a taneredményt leginkább biztositja. Egy tanító és hitoktató asztaláról sem szabad ennek hiányoznia.

Figyelmet kell arra is forditani, hogy lehetőleg minden gyermek ugyanazon kiadású könyvvel birjon, s igy a könyvben eltérések ne legyenek. — A szegény gyermekek pedig ingyen kapják ezen könyveket az iskolafentartótól a népisk. törvény intézkedése értelmében.

II. *A hitoktató és osztálytanitó* által sikerrel használható taneszközök, illetőleg segéd- és vezérkönyvek közül nevezetesebbek:

1. Használhatók a szemléltetésnél mindazon **bibliai képek,** melyek a bibliai történeteknél felsoroltattak.[1]

2. Fonyó Pál: **Gyakorlati Hitelemzések** a róm. kath. népiskolák **I. osztálya** számára. — Óráról-órára módszertanilag kidolgozott hitelemzéseket nyujt gyermekded nyelven, és egész elemiesen ezen osztályra. — Használhatósága mellett elég kezesség, hogy rövid idő alatt három kiadás végleg elkelt. 394. l. 4 kor. Polatsek könyvkereskedőnél és a Szent István társulatnál kapható.

3. Fonyó Pál: **Magyarázott Elemi Katekizmus** vagy módszertanilag kidolgozott hitelemzéseket a róm. kath. népiskolák **II. osztálya** számára. - Ugy nyelvezetre mint tananyagra és kezelésre behatóbb és terjedelmesebb mű között. 456 l. 4 kor. Stampfel Károlynál kapható Pozsonyban.

---

[1] V. ö. 54. §. 69. l.

4. Fonyó Pál: **Módszertani Hitelemzések** a róm. kath. népiskolák **III. osztálya** számára, Baja, 1881. Óráról-órára előadja, mit mily terjedelemben és miképen kell a Kis »Katekizmusból« ezen osztályban előadni. — 480 l. 5 kor. Új kiadása kivánatos; régi elfogyott.

5. Gruber: **A hitoktatás gyakorlati kézikönyve.** Budapest, 1857. Kiadta Heckenast Gusztáv. — Nyelvezete és kidolgozása ismert jelességű.

6. Végh Kálmán: **A katekizmus magyarázata** kérdésről kérdésre. Miskolc, 1905. egy kötet.

7. Nagy Antal: **Hitelemzés Példákban.** »Épületes olvasmánytár katholikus szónokok, hitelemzők stb. számára.« Komárom, 1881. Három nagy kötet. — 16 kor.

8. Mendlik Ágoston: **A katekizmus Magyarázata** példák, történetek, hasonlatok, idézetek által. Budán, 1859. Bagó Mártonnál, II. kötet 5 kor.

9. Fonyó Pál: **Katholikus Hitoktatás,** havi folyóirat a hitoktatás elméleti és gyakorlati emelésére, Óbecse (Bács m.) 6 kor. I—X. évfolyam. Ezek bővebb tájékozást nyujtanak a hitoktatás történetéről és más hitoktatói kérdésekről. Polatsek féle könyvkereskedésben kapható Temesvárott.

10. Adjutus Secundus: **Felnőttek katekizmusa.** Szatmár, 1900. három kötet. A kath. családoknak és néptanitóknak vasárnapi olvasmányul ajánlható.

11. Schüller: **Erklärung des kl. und m. Katechismus** Wien, 1867. Mayer et Comp.

12. Keilman Frigyes: **Katechesen zu Deharbes Katechismus** (in Fragen und Antworten) Mainz, Kircheim 4 kor

13. Dr. Fr. Oberer: **Praktisches Handbüchlein für Katecheten.** Gratz 1887. Mozer 4 kor. – Rövid és praktikus.

14. Schmitt: **Erklärung des kleinen Katechismus.** Freiburg in Breisgau 1872. Herder.

15. Schmitt: **Erklärung des mittleren Katechismus,** Freiburg in Breisgau 1871. III. Bände.

16. Deharbe: Kurze **Handbuch zum Religionsunterrichte,** Paderborn, 1877. III. Bende a 2 M. 40 Pf.

17. Göbel: **Katechismus in Lebens-Bildern,** Regensburg, Mainz, 1875. IV. Bände.

18. **Der Praktische Katechet** in Kirche und Schule, III. Bände, Würzburg, Verlag der Staudinger'sche Buchhandlung 877.

19. Bruno: Kurze **Katechismus-Erklärung** zu P. Deharbe's mittlerem Katechismus. — Kempten 1884.

20. Mey: **Vollständige Katechesen** für die unteren Klasse der k. Volksschule, Freiburg in Baden, Herder. M. 3.

21. Mehler: **Biblische Beispiele** Regensburg 1872. Mainz V Bände.

22. Alleker: **Katholische Zeitschrift** für Erziehung und Unterricht, Düsseldorf, Schwan'sche Buchhandlung pro Jahrgang 3 Mark.

23. **Katechetische Blätter** für Religionslehrer, zugleich Correspondenzblatt des Canisius Katechetenvereins. Kempten, Jährlich 24 Nummern, 3 Mark 20 Pf. X. Jahrgang.

73. §.

Hitelemzés az ismétlő és iparos-tanoncz iskolában.

Az ismétlő iskolák az 1868. évi 38. t. cz. által szintén be lettek állitva, s mivel a hittan itt is kötelező tárgy, legalább heti $^1/_2$—$^1/_2$ órában elő kell ott is adni ennek

elemeit. Az ismétlő és iparos-tanoncz iskolák vallásoktatásáról tudni kell röviden a következőket:

1. Tekintettel a rendelkezésünkre álló heti $^1/_2$ vagy legfölebb 1 órára, **rendszerint úgy járjunk el**, hogy az összes vallásoktatást *a katekizmus közé csoportositjuk.* Azon katekizmust ismételjük át *a viszonyokhoz képest* rövidebben vagy bővebben, a miket legutóbb tanultak.

A hitigazságokkal kapcsolatban aztán kiemeljük a bibliai történet odavágó legfontosabb részleteit, de megelégszünk ideyonatkozólag, ha azt maguk szavaival elmondják, vagy megfelelnek kérdéseinkre; — a szertartásokat a sz. misével és szentségekkel párhuzamosan tárgyaljuk; az egyes főünnepek előtt pedig azok jelentését s a megfelelő ünnepköröket ismertetjük. — Az egyháztörténetből ott emlitünk fel egyes mozzanatokat, hol ez a katekizmus anyagát érinti, pl. a keleti képrombolást felemlithetjük az I. parancsnál.

2. Ha a **viszonyok** annyira **kedvezőtlenek**, hogy még a katekizmus ilyen ismétlését sem engedik meg, (pl. az alsófokú iparos-tanoncz iskolánál,) akkor:

a) tanítsuk be, illetőleg ismételjük főképen a mindennapi keresztény imádságokat; —

b) a *Hiszekegy* betanitása után röviden 3—4 órában fejtsük ki (pl. adventben) ennek kapcsán a hitágazatokat, — *a 10 parancs* és *5 parancs* nyomán 3—4 órában fejtsük ki (pl. farsangban) az erkölcstant, — *a 7 szentség* alapján (pl. husvét után) 3—4 órán át magyarázzuk meg a malaszteszközeiről szóló részleteket.

c) *a karácsonyi és husvéti gyónást* megelőzőleg adjuk elő a poenitencziatartás részeit, s az Oltáriszentséggel kapcsolatosan ismertessük az áldozás előtti és utáni imádságokat

d) *a főünnepeket* (pl. karácsony, husvét, pünkösd, áldozó csütörtök stb.) megelőzőleg figyelmeztessük őket röviden ezen napok jelentőségére, az evangeliumi szakasz tartalmára és ezen ünnepeknek keresztény módon való megülésére.

Mindezek figyelembe vételével évről-évre kellő tantervet készitünk, illetőleg tervszerűleg és úgy haladunk, hogy az összhangzat s arányosság ily viszonyok közt is lehetőleg biztositva legyen, s kedvezőtlen viszonyok között is teljes egészet végezzünk. — Magától értetik, hogy itt nem annyira a betanításra, mint inkább a sziv és keresztény jellem képzésére, s valláserkölcsös érzelmek és lelkiismeretesség fejlesztésére kell a főgondot minden körülmények között forditunk, s azért is a tanulságok lehozására mindennél több súlyt kell fektetnünk.

III. FEJEZET.

A kath. szertartások és ünnepek ismertetése.

74. §.

A kath. szertartások és ünnepek ismertetése és ennek terjedelme a népiskolában.

Már a tridenti zsinat[1] elrendelte, hogy a sz. mise, a szentségek és az isteni tisztelet más szertartásai a népnek saját nyelvén és többször megmagyaráztassanak. Ennek megértésére és kellő felfogására azonban már a népiskolai vallásoktatás kapcsán elő kell késziteni a gyermekeket, s ezért az 1876. évi püspöki tanterv a kath. szertartások és egyházi ünnepek ismertetését is felvette a népiskolai vallásoktatás keretébe.[2]

Tekintettel a hittani órák csekély számára, a kath. szertartások, ünnepek és isteni tiszteletre szánt tárgyak ismertetésénél a népiskolában legszükségesebbre szorítkozunk. Bár szűk keretben, meg kell mindazonáltal ismertetnünk:

1. **A templomot**, annak egyes részeivel s az ott található szent tárgyakkal egyetemben, — *hogy midőn oda belép a gyermek, már a helynek s az egyes tárgyaknak azon jelentősége által* is benső ájtatosságra legyen keltve.

2. **Az egyházi ünnepek és ünnepkörök** ismertetése is szükséges, — mert csak így fogják később a szent időket és egyes ünnepeket *az egyház szellemében megszentelni.*

3. **A szent mise szertartásait** és ezek jelentését szintén előadjuk főbb vonásaiban; — mert ez képezi a nyilvános isteni tisztelet központját, s így első sorban *e körül kellő tájékozottsággal kell birniok* már a gyermekeknek.

4. **A szentségek kiszolgáltatási módját** is meg kell ismertetni; - mivel az egyes szertartások kellő ismerete egyszersmind azok *ájtatosb és gyakoribb felvételére fogja* őket ösztönözni.

5. Végül a közönségesebb **áldások, szentelések, szentelt helyek és tárgyak** némi ismertetése is kivánatos, —

---

[1] Sess. 22. k. 8. de sacrificio missae, et sess 24. cap. 7. de Reform.
[2] V. ö. Püspöki tanterv 10—12 l.

hogy megtanulják ezen helyeket *és tárgyakat becsülni s használni*, és hogy a közönségesebb áldások s szentelések alatt magukban *a megfelelő jámbor érzelmeket annál biztosabban fel tudják magukban inditani.*

Mindezt azonban csakis röviden és népies módon adjuk elő, kerülve mindig a behatóbb s mélyebb fejtegetéseket, s osztályról-osztályra csakis annyit adunk elő tervszerűleg mindezekből, mennyit a tanulók könnyen felfoghatnak s mennyinek ismeretére épen szükségük van.

A kereskedelmi, iparos, polgári és felső népiskolákban fokozatosan s mindig jobban kibővíthetjük, kiegészitjük és alaposabban feldolgozzuk az itt kijelölt tananyagot, hogy ez által bennük a tiszteletet is mindjobban felköltsük a kath. egyház szertartásai iránt, s ezek látogatását is minél inkább megkedveltessük.

75. §.

A szertartások tananyagának osztályok szerint való beosztása.

Hogy a gyermekek az isteni szolgálatot kisded koruktól fogva megkedveljék s örömmel látogassák, részint *alkalomszerűleg*, részint *a katekizmus tananyagával kapcsolatban* osztályról-osztályra adni kell valamit annak anyagából, — mig a népiskola V. és VI. osztályában már külön hittani tárgyul fog az előadatni.

Ezen elv szemmel tartása mellett az egyes osztályokban felveszszük a következőket:

1. Az **I. osztályban** a hitágazatokkal kapcsolatban szólunk *a vasárnap, karácsony, nagy csütörtök, nagy péntek, husvét, áldozó csütörtök, pünkösd és úrnapjának* jelentőségéről és megüléséről.

Később figyelmessé teszszük a gyermekeket a templom jelentésére, egyes jelesebb tárgyaira és arra, mint kell ott magukat viselniök, midőn pedig a katekizmus alapján a szent miséről és a szentségekről szólunk, felemlitjük ezek szertartásainak lényegét is.

2. A **II. osztályban** ismételjük és kibővítjük a megelőző osztályban tanultakat.

a) *A templomban* megnevezhetjük az egyes tárgyakat, megismertetjük azok czélját és jelentését, s itt különösen hangsulyozzuk Jézusnak az Oltáriszentségben való jelenlétét; intve őket, hogy a legméltóságosabb Oltáriszentség előtt mindenkor térdet hajtsanak.

b) *A szent mise és szentségeknél* a főbb részleteket bővebben ismertetjük, s a szent mise ájtatos *hallgatásának módját* és szükségességét többszörösen kiemeljük.

c) A szent időknél szólunk az ádvent és nagyböjt jelentéséről és megülésérõl, karácsonynál a szent István napjáról, újévről, vizkereszt ünnepéről, — husvétnál a virág-vasárnapról, feltámadási körmenetről, hús, tojás, só és kalács szentelésről, — s megemlítsük a gyertyaszentelőt, Balázs-napja és gyümölcsoltó ünnepeket is alkalomszerűleg.

3. **A III. osztályban** a megelőző tanfolyamokban előadottak ismételtetnek és akként bővittetnek, hogy a gyermekek :

a) *az egyes ünnepkörökről* általános tájékozottságot nyerjenek, ha a naptárba betekintenek ;

b) *a templom főrészeit* s az egyes tárgyak czélját és jelentését tüzetesebben ismerjék ;

c) lassankint rávezetjük a gyermekeket, hogy *szent mise alatt* egyes *miseimákat mondjanak* s a szent mise főbb részeinél imádságaikat a pap imádságaival egyesítsék.

d) a fiu gyermekek megtanulják itt a sz. misénél való szolgálatot, s ennek betanitása alkalmából részletesebben megismertetjük velük a szent mise szertartásait.

4. **A IV. osztályban** az anyaszentegyház szokásai és szertartásainak ismertetését kedvező viszonyok közt **külön tankönyv** nyomán kezdjük meg. Főgondot fordítunk itt a *sz. mise és a szentségek* szertartásaira s az egyes *ünnepkörök* önálló s tüzetesb ismeretére.

Kedvezőtlenebb viszonyok közt ugyanezt a katekizmus és bibliai történet anyagával kapcsolatosan fogjuk feldolgozni.

5. A népiskola **V. osztályában** folytatjuk és **betetőzzük** az egyházi szokások és szertartások rendszeres ismertetését. A sz. mise és a szentségek szertartásainak s az egyes ünnepköröknek ismertetésén kivül itt már kiterjeszkedünk a *sz. helyek és tárgyak*, a szokottabb egyházi *áldások és szentelések* jelentőségének ismertetésére s az egészet összefoglalva, *áttekintést* nyujtunk a feldolgozott összes tananyagról.

6. **VI. osztályban** a katekizmus fonalán még egyszer átfutjuk s a hittételekkel szorosabb összefüggésbe hozzuk a szertartástanból tanultakat s a gyermekek felfogásához mérten mindig alaposabbá tesszük az ebből előadottakat, s ismételjük az V. osztály tananyagát.

Kedvezőbb viszonyok közt következesen sürgetjük a felső osztályokban a tankönyv betanulását; mig kedvezőtlenebb viszonyok közt meg kell elégednünk azzal, ha szóbeli előadásunkat[1] felfogták és tett kérdéseinkre a hallottakat saját szavaikkal visszaadják a gyermekek.

---

[1] Igen természetes, hogy ekkor is megállapitott tanmenet és valamely használható kis kézikönyv nyomán kell haladni s abban eleve fel kell tüntetni és meg kell jelölni, mit fogunk az egyes osztályokban előadni.

76. §.

Módszertani vezérelvek a szertartások ismertetésénél.

Az egyházi szertartások, ünnepek és tárgyak ismertetésénél főelvül szolgáljon a *szemléltetés*, vagyis mindent szemléltessünk, amit csak lehet. Ezért is:

1. Legjobb a szertartások ismertetését lehetőleg **összekötni a külső isteni tiszteletben való résztvevéssel** s miután **ott látták** az egyes szertartásokat, hallották az egyes énekeket, imádságokat, zsoltárokat s más könyörgéseket: akkor egyrészről előadjuk a külső cselekvények *összefüggő lefolyását*, másrészről pedig megismertetjük az ott használt egyes tárgyakat, úgyszintén a szertartások, imák, énekek, stb. *természetes okait* és ezek jelentését. Igy ismertetjük meg különösen a délutáni isteni tiszteletet, a nagyheti szertartásokat, az egyes ünnepek alkalmával előforduló különös szokásokat s egyéb rendkívülibb szertartások lefolyását és vallásos jelentését.

2. Úgy az egyes **tárgyakat**, mint az isteni tiszteletnél használt cselekvényeket, rendszerint **szemléltetőleg ismertessük**. Szemléltessük különösen:

a) A templomot s az ott előforduló tárgyakat és szerelvényeket; azért a kisebb osztályúakat *vezessük el néhányszor a templomba*,[1] s ott mutassuk meg nekik az egyes tárgyakat;

b) A szent mise szertartásait szintén legjobb szemléltetőleg megismertetni: ezért intsük őket, hogy a következő napokon a sz. mise ezen részeire különösen figyeljenek.

c) A szentségeknél is szemléltetőlég ismertessük azok *kiszolgáltatását*, s a kisebb osztályokban szoritkozzunk itt a legfőbb mozzanatokra (pl. a keresztségnél arra, mint öntik a gyermek fejére a keresztvizet, és mit mond a pap kereszteléskor?)

3. **Az áldások és szentelések** ismertetésénél oly módon járjunk el, hogy midőn pl. vizkereszt ünnepe, (gyertyaszentelő, Balázs napja, hamvazó szerda, nagyszombat, husvét, nagyboldogasszony napja) s más ily ünnep következik, *a megelőző órán figyelmessé teszszük* a gyermekeket ezen ünnepekre, úgyszintén az ez napokon *végbemenő áldásokra és szentelésekre;* aztán utaljuk őket, hogy ezt megfigyeljék és leírják.

---

[1] Hol ez nincs, vagy nehézségekbe ütközik, akkor legalább képen szemléltessük, pl. szállási iskolánál.

A templom, harang, temető, szentelt víz, hús, kereszt, gyertya, stb. szentelését és megáldását alkalomszerűleg szintén szemléltetve ismertetjük.

4. Az egyházi ünnepeket és ünnepköröket *a katekizmus és biblia anyagával kapcsolatosan kezdjük* ismertetni s pl. Jézus születéséről szólva, rögtön utalunk karácsonyra s az ekkor látható jászolkára és karácsonyfára, a nagyobbaknál pedig ezek jelentőségére. Az egyes ünnepeket megelőző órában ujra emlékezetükbe hozzuk s némileg kibővítjük a hallottakat, s minél magasabb tanfokozatba jutnak a gyermekek, annál több és több ünneppel ismertetjük meg őket a *naptár* igénybevétele mellett. Így jelöljük meg a *böjti időket* is.

Az egyes ünnepek nevezetesb szertartásait az ünneppel együttesen ismertetjük, a III—IV. osztályban pedig utalunk az ily ünnepeken mondandó egyházi énekekre is, melyet a felekezeti iskoláknál időről-időre betanulnak, hogy aztán annál több ájtatossággal és buzgósággal vegyenek részt a közös isteni tiszteleten.

5. Mikor a gyermekek már ismerik az egyes szertartásokat, tegyük őket *mindenek előtt arra figyelmessé,* hogy a nyilvános *isteni tiszteletnek* és ebben való résztvevésnek **hármas czélja** van, úgymint: a) hogy általa *Istennek külsőképpen szolgáljunk,* s a belső hitet, reménységet, szeretetet, imádást stb. külsőképpen is nyilvánitsuk, — b) hogy ez által többféle *kegyelmekben részesüljünk;* — c) hogy *a külső és belső vallásosságot* magunkban és másokban *tápláljuk* és fejleszszük.[1]

Ebből kifolyólag fejtegessük azután, mily hasznos, szükséges és Istennek tetsző dolog az egyház nyilvános isteni tiszteletében minél többször megjelenni, — s mily ájtatossággal és buzgósággal kell ezekben most is, később is résztvenniök.

77. §.

Tan-, segéd- és vezérkönyvek a szertartások ismertetéséhez.

I. A népiskolát látogató tanulók kezébe adható könyvek közül felemlítendők:

1. Fonyó: **Kath. Szertartások képekben.** Budapest, Révai könyvkereskedés (Üllői-út 18. sz.) már is XVI. kiadást ért, 32 lap oly nyomatással, hogy más betűkkel van szedve a szertartás leirása, és apróbb betűkkel a magyarázat. — 36 fillér s a képek magukban is szemléltetőleg hatnak a gyermekekre.

Ugyanez német nyelven is kapható. (alább 8. szám.) Maig legmelegebben ajánlható úgy a népiskolák, mint a polgári és felső népiskolák számára, sőt sikerrel használják az állami preparandiákban is.

2. Szulik: **A katholikus anyaszentegyház szertartásai.** — Eger, 1880. Már is IV. kiadást ért 88 l. — Ára 80 fill.

3. Némethy: **Egyházi szertartások tankönyve** kérdésekben és feleletekben, Budapest 1879. Lampel Róbert kiadványa, 70 l. — Ára 28 fillér. Túlterjedelmes a népiskoláknál.

4. Zimmerman: **Egyházi szokások és szertartások** magyarázata kisebb tanulók számára. — Kecskemét 1867. A szent mise szertartásairól, a templomról és egyházi ruhákról szól, alig 16 oldal. — Ára 28 fillér.

5. Végh Pál: **Kath. szertartások elemei**, Eger, 1879. 54 l. — Ára 40 fillér. Igen száraz és nyelvezete is nehézkes.

6. Supka Márton: **A kath. egyház szépsége, annak szokásai és szertartásában.** Elemi iskolák számára kérdésekben és feleletekben. Kiadja a Szent-István-Társulat, 1871. Budapest, 96. l. — Ára 70 fillér. Túlterjedelmes.

7. Nogáll: **A kath. egyház szertartásai**, Budapest, 1881. 86. l. — 1 kor. 38 fill.

8. Fonyó: Kurzgefasster Unterricht über **die kath. Ceremonien.** (derselbe oben Nr. 1.) Zum Gebrauche der V. und VI. Classe der Volksschulen und höheren Bürgerschulen. — Nach der IV. ungarischen Original-Ausgabe ins Deutsche übersetzt, 40 Seiten, ára 36 fillér. Pozsony Stampfelnél.

9. Brugier: Kurze **liturgische Erklärung** der h. Messe, 12. Aufl. 1881. Freiburg in Baden, Herder 20 Pf.

10. Fischer: **Ceremonien der kath. Kirche**, 4. Auflage, Wien, 1872. Mayer & Comp. 60 fillér.

11. Riess: **Kurzer liturgischer Unterricht** über die Kirche, die kirchlichen Geräthe und Ausschmuckungsgegenstände, 2. Aufl. 1889. Ebd. 25 Pf.

II. **Taneszközül** szolgálhatnak maguk az ismertetendő tárgyak, helyek, cselekmények, ugy szintén oly alkalmas **szemléltetési képek**, melyek részint a szent mise, szentségek és szentelmények szertartásainak főbb mozzanatait, részint a templom főrészeit s belső felszerelését stb. ábrázolják.

Ezek szintén érdekesebbé teszik az előadást, s ezek módszertani kezelése azon vezérelvek szerint történik, melyeket a bibliai képek kezelésére vonatkozólag előadunk.[1]

III. A hitelemző és tanító bővebb önképzésre használható segéd és vezérkönyvekből említésre méltók:

1. Dr. Dallos: **A kath. kultusz szelleme**, Szombathely. 1885. Két kötet, 8 kor.

---

[1] V. ö. 59. §. 75 l.

2. Lonovics: **Népszerű egyházi archeologia**, vagyis a katholikus ünnepek, szentségek, ünnepélyek és szertartások értelmezése. Bécs, 1857. Sommer Lipótnál. III. 3 kötet 10 kor.

3. Némethy Lajos: **A kath. szertartások** régészeti és magyarázati kézikönyve (archaeologico-liturgica) Budapest, 1882. 194 l. — 1 kor. 68 fill. (Igen figyelemre méltó és tömött mű.)

4. Majer István: **Liturgica** vagy a ker. kath. egyház szertartásainak ismertetése mesterképző intézetek számára. Budán, 1847.

5. Nogáll: **Egyházi szertartások magyarázata** kérdések és feleletekben. Eger, 1867. 65 l. — 50 fill.

6. Rácz András: **Liturgica** vagy a római kath anyaszentegyház szertartásainak magyarázata. Két rész. Esztergom, 1823. I. 617. I. II. 268 I. III. 617 l.

7. Rippel: **Az anyaszentegyház czeremoniái és szertartásai.** — Nagyszombat, 1790. 620 l.

8. Szaniszló: **A kath. anyaszentegyház ünnepeinek szertartásai.** Szombathely, 1847.

9. Zollner-Talabér: Egyházi beszédek **a kath. vallás összes szertartásairól.** Budapest, Tetteynél, 1878—79. IV kötet. — 24 kor.

10. Stroch: **Der Kultus der kath. Kirche.** 5. Aufl. 1881. Stuttgart, Heitz, Preis 80 Pf.

11. Kozma: **Liturgica sacra catholica**, Agriae, 1861. 459. l. typis Licei Archiepiscopalis.

12. Kudlik: **Bibliai Régiségtan.** Pest, 1871 Hunyadi Mátyás intézet, (csonka mű bibliai földrajz — ennek folytatása leend a bibliai régiségtan) 2 kor.

13. Schäfer: **Die R. Alterthümer der Bibel.** Münster, 1878. 2 kor. 40 fill. — Ugyanez magyar fordításban is megjelent Budapesten.

IV. FEJEZET.

Az egyháztörténet tanitása.

78. §.

Az egyháztörténet tanitása és ennek jelentősége a népiskolában.

A gyermekek úgy fognak jobban érdeklődni az egyház ügyei iránt, úgy lesznek a küzdő anyaszentegyház lelkesb tagjaivá, és csak úgy fognak a keresztény erényekben is biztosan előbbre haladni: **ha megismertetjük** velök **az egyház multját és jelenetét**, ha feltárjuk előttük az egyház feladatát és küzdelmeit, s ha oly példaképeket állitunk lelki szemeik elé követésül, kiknek életében megtestesitve látják egyrészről a keresztény erényeket, másrészről az anyaszentegyházhoz való törhetlen ragaszkodást.

A tananyag **terjedelmének** megállapitásánál azonban figyelembe veendő a népiskolának szűkre kimért tanideje, és tanonczainak korlátolt tehetsége, s ezért mindent a népiskolák viszonyainak megfelelő szűk keretben kell előadni.

Az egyháztörténeti **tananyag megválasztásánál** főleg azon kell lenni, hogy abba *oly képző elemek* hozassanak be, melyekből egyrészt példát lát a gyermek arra nézve, mint kell neki *az egyházzal közösen éreznie és igazi keresztény életet élnie,* s melyek másrészről összefüggésben vannak az egyházmegyei, hazai s főbb világ-egyházi eseményekkel.

1. Az I. és II. **osztályban** alkalmilag megismertetjük a gyermekekkel röviden azon **szentek élettörténetét**, kik az ifjúságnak kiválóan példányképül szolgálnak, s kik a községben vagy az országban kiválóan tiszteltetnek. Ilyen pl. sz. Alajos, sz. Szaniszló, Berchmans János, sz. Imre *a fiúiskolákban,* — limai Róza, sz. Terézia, sz. Ágnes, szineai sz. Katalin, stb. *a leányiskolákban*. Ilyen még hazánkban sz. István, sz. Gellért, sz. László, Kapisztrán János, Pázmány Péter, magyaroszági sz. Erzsébet, sz. Margit stb.

Emellett minden községben különösen tisztelnek egyes szenteket, kiknek életrajzát a tanitónak és hitelemzőnek szükséges ismernie és alkalmilag felemlitenie ; — aztán a tanulókat ezek követésére buzditani.

2. A III. és IV. **osztályban** szintén alkalmilag és röviden ismertetjük azon **kimagasló személyeket,** kiknek

élete szoros összefüggésben áll az egyháztörténet egyes főbb mozzanataival. Pl. az *apostolok* élete az egyház elterjedésével, *sz. Polikárp* és sz. Lőrincz élete az üldözésekkel, *sz. Antal* és Benedek élete a remete és szerzetes élettel, nagy *Konstantin* élete a kereszténység elterjedésével, *sz. István* király őseink megtéritésével, *Hunyadi* és Kapisztrán János az izlam elleni küzdelemmel, *Amiensi Péter* a keresztes hadakkal, *VII. Gergely* az egyház szabadságáért való küzdelemmel.

3. Az V. és VI. **osztályban** már összefüggőleg rendezzük és kiegészitjük a már előadottakat, s emellett ismertetjük azon *forduló pontot képező* **egyháztörténeti eseményeket**, melyek ismerete nélkül az anyaszentegyház története hiányos volna. Ilyen pl. Jeruzsálem pusztulása, a keleti képrombolás, az izlam terjedése, a protestantizmus kezdete és elterjedése az ujabb ker. missiók, egyes szerzetesrendek működése és érdemei, a franczia forradalom dúlásai, az egyházi állam keletkezése és elfoglalása, IX. Pius küzdelmei, stb.

Mindezt lehetőleg kor- és jellem rajzokba foglalva kell feldolgozni, hogy ezek fonalán az egyháztörténet főbb mozzanataival is megismerkedjék a gyermek, másrészről pedig minden egyes önálló részlet magában is szellem- és jellemképző hatással legyen a népiskolai gyermekekre.[1]

79. §.

Az egyháztörténet tananyagának osztályok szerint való feldolgozása.

Valamint a közhasznú ismereteknek (a realiáknak) külön órákban való tanitása csak a népiskola felsőbb osztályaiban van előirva, de azért *ezek tanitását már a kisebb osztályokban elő kell némileg késziteni:* **épen igy az egyháztörténet rendszeres tanítása is** csak az V. és VI. osztályban iratott ugyan elő, de azért ennek tanítása mindjárt az alsóbb osztálytól kezdve fokozatosan előkészitendő.

[1] Ezt úgy érhetjük el legbiztosabban, ha lehetőleg az egyháztörténetben szerepelt kimagasló egyéneket, — mint az egyes korszakok uralkodó eszméinek képviselőit, — állitjuk előtérbe, s azok élet- és jellemrajzához fűzzük a megfelelő korszak egyháztörténeti főbb eseményeit. Ezért a népiskolai egyháztörténeti oktatásnak leginkább ajánlható módszere a kor- és jellemrajzokat egymással kiegésziteni.

Ahol az V. és VI. osztály egy tanteremben tanul, ott tanulja mindkét osztály egyik évben együttesen a szertartásokat, — másik évben ugyancsak együttesen az egyháztörténetet, ismételve minden esetben **a Kis Katekizmust** és a **Bibliai Történeteket.**

Ezen *vezérelv* szemmeltartása mellett a tananyagot osztályok szerint igy lehet az egyháztörténetet kezelni és előadni:

1. Az **I. és II. osztályban** alkalmilag s a kátė anyagával kapcsolatosan ismertessük meg röviden a gyermekeket azon **szentek élettörténetének** fontosb mozzanataival, kiket védszentekül tisztelnek, és akik az erények gyakorlásában kiválóan követendő példaképül szolgálnak. — Ha pl. az iskolában egyes *szentek képei ki vannak függesztve*, vagy ha valamely ismertebb szentnek (pl. szent Anna, sz. József, stb.) képét adjuk a gyermekeknek, említsük meg röviden és gyermekdeden ezen szentnek életéből *azon erényt*, melyet már a gyermekek is gyakorolhatnak.

Máskor ismét, midőn pl. az imádságról vagy a szent áldozásról van szó, hivatkozzunk egyes szentek példáira, pl. sz. Alajoséra, s mondjuk el röviden, mily módon imádkozott, mily módon áldozott sz. Alajos s aztán vonjuk le ebből rögtön azon tanulságot, hogyan kell nekünk is imádkozunk vagy áldoznunk?! illetőleg ezen szent példáját követnünk?!

2. **A III. és a IV. osztályban** ezt kibővitjük és fokozatosan rendezzük; mig másrészről az egyes **olvasókönyvek alapján** s a földrajzzal kapcsolatosan itt megismertetjük a gyermekeket több egyháztörténeti fontosb helynévvel és eseménynyel. — Sz. Polikárp, Nagy Konstantin, sz. Gellért, sz. István, sz. László, sz. Antal, sz. Vincze, s más ily egyháztörténeti személyek *életleirása* alig fog hiányozni a kath. iskolák *olvasókönyvéből,* s ezek mind megannyi becses adatok lesznek az ezekkel kapcsolatos *egyház történeti események* és korrajzok ismertetésére. — A földrajzi helyneveknél meg röviden utalunk azon történetekre, pl. Gellérthegynél sz. Gellért vértanuságára.

Emellett az erények követésénél egyes szenteket állitunk fel mintaképül, kiknek életrajzával kapcsolatban itt már időről-időre valamit előadunk az egyháztörténeti események egyes mozzanataiból is.

3. Az **V. osztályban** első és főgondunk lesz **a hazai és világtörténettel kapcsolatosan** *időszerint egymásutánban rendezni az eddig előadottakat,* s az eddig minden rendszer nélkül közlött *életrajzi képek* kibővitése, rendezése és kiegészitése mellett *összefüggő áttekintést nyujtani az egyház multjáról és jelen viszonyairól.*

Itt az életrajzok épen azért nem lehetnek többé merően életleirások, hanem ezeknek oly életképeknek kell lenniök, melyekbe *az egyháztörténeti anyagból is mindig beszövetik annyi,* hogy a gyermek *a kor viszonyaiba és eseményeibe is bepillanthasson,* s igy némi ismeretet és kellő fogalmat nyerjen az egyház multjáról.

Ily szellemben adjuk elő pl. az apostolok történetét, Polikárp és Lőrincz vértanuságát, Nagy Konstantin megtérését, sz. Antal remeteségét, sz. István király apostolkodását, II. Endre király jeruzsálemi zarándoklását, VII. Gergely küzdelmeit. Pázmány Péter életét, hazánkban a protestantizmus elterjedését, Loyolai Ignácz és Xavéri Ferencz apostoli munkásságát, VI. és VII. Pius küzdelmeit és IX. Pius tevékenységét, stb.

3. **A VI. osztályban** kibővitjük, *kiegészitjük és önálló* **tankönyv alapján betetőzzük** az eddig tanultakat. Az eddig közölt részletekkel és a hazai egyháztörténeti viszonyokkal kapcsolatosan ismertetjük: a magyarok megtéritését, az egyházi hierarchia fejlődését, a szomszédos népek megtérésének történetét, az egyházi állam keletkezését, a görög egyház-szakadást, a kereszténység küzdelmeit az izlammal, a protestantizmus elterjedését és keletkezését hazánkban s a szomszéd államokban, a franczia forradalom pusztitásait az egyházban s végül a katholikus egyház jelen állapotát az egyes világrészekben.

Mindezek előadásában nem annyira a tárgy száraz részletezésére s az okozatok mélyebb fejtegetésére, mint inkább arra törekszünk, hogy a gyermekek lelkében élénk történeti képzetek keletkezzenek, melyek mig egyrészt azt értelemnek és emlékezetnek is anyagot adnak, másrészt a kedélyre is oly befolyást gyakoroljanak, hogy a gyermekek lelkében felkeltessék az egyház sorsa iránt való érdeklődés, lelkesedés és együttérzés, a gondviselés iránt való hála és bizalom; a kath. hit és ennek védelme iránti szeretet és ragaszkodás, a tévely és szakadás iránti visszatetszés, az egyházhoz és intézményeihez való őszinte ragaszkodás, s az egyház jelen küzdelmei iránt való meleg érdeklődés és benső együttérzés. — Ezért is éppen oly súlyt is fektetünk mindenütt a tanulságok levonására, mint az egyes történetek precis és jellemképző ismertetésére és előadására.

80. §.

Vezérelvek az egyháztörténet tanitásánál.

Az egyháztörténet tanitásánál általán véve irányadóul szolgálnak azon *módszertani elvek*, melyek a *bibliai történetek* kezelésére vonatkozólag előadattak.

E mellett azonban tudni kell a következőket:

1. Folyton szem előtt tartsuk **az egyháztörténet tanításának tulajdonképeni czélját**, a mi nem lehet egyéb, mint az, hogy a gyermekeket **katholikus öntudatra** *ébreszszük és az egyház hű gyermekeivé neveljük.*

Ezen czélnak megfelelően kell a tananyagot osztályonkint megválasztani, s a leányiskolákban oly női alakokat kell főképen ismertetni, kik szent életük, példás jétékonyságuk s mások üdvének előmozditása által egyaránt kitüntek; — fiúiskoláknál ezekhez hasonló férfi alakokat ismertessünk s az

egyház sorsára döntő befolyással birt egyének szilárd katolikus jellemét, s az egyház ügyei iránt való meleg érdeklődését élénk szinekkel ecseteljük.

2. Az egyháztörténetet igazán **vallásos és korrekt katholikus szellemben** kell előadni. A katolikus egyházat a tanitónak és hitelemzőnek ugy kell mindig tekinteni, mint Isten földi országát, *az igazság oszlopát s az egyes működő tényezők mellett soha sem szabad figyelmen kivül hagyni az isteni gondviselés* mélyebben elrejtett működését, kinek titokteljes intézkedését látjuk úgy az egyeseknek, mint az egész egyháznak történetében.

A történeteknél csak a rideg tény az embereké, — mondja idevágólag Lonovits[1] — annak az egyház és emberiség javára szolgáló jó eredménye pedig az isteni gondviselés szent műve! . . . Ki a világeseményekben megszokta Isten utait nyomozni, az megfejtve látja maga előtt a történetek egyes rejtélyeit s az ilyen a multban elég adatot talál arra, hogy az egyház jövője iránt minden jelek és jóslatok daczára is nyugodt lehessen.

3. Egyes ismert *ferditésekkel s az irányzatosan szitott* **előitéletekkel szemben** — *a VI. osztályban* (s később a polgári-, kereskedelmi-, iparos s felsőbb népiskolában és a tanitóképző intézetekben,) lépten-nyomon mutassuk **ki, mily érdemekkel bir a kath. egyház** úgy a polgárosodás, tudomány és művészet, — mint a szabadság, türelmesség, hazafiság, alkotmányosság és függetlenség szempontjából.

Kiemeljük pl. mit tett s mily érdemeket szerzett hazánkban a katholiczizmus egész a mohácsi vészig? — Később ismét kimutathatjuk, hogy főleg a pápáknak és a katholikusoknak köszönhető a törökök kiüzetése, s azóta is mindig voltak oly katholikus államférfiaink és intézményeink, milyenekkel mások alig dicsekedhetnek, s hogy következőleg az egyes felekezetekkel mindenben kiállhatjuk a versenyt.

Mindezt azonban oknyomozólag és ugy kell a tényekből kimutatni és előadni, hogy még látszatát is kerüljük a türelmetlenségnek és felekezeti elfogultságnak.[2]

4. Az egyháztörténet tanításánál különösen ápolandó **a római szék iránt** való kegyeletes **ragaszkodás**, s e végre: az egyháztörténet fonalán értessük meg a gyermekekkel: **a)** mi a pápa *az egyházra nézve,* s mi a pápa *az emberiségre nézve?* — b) A hazai történettel kapcsolatban ismertessük meg, mit tettek a pápák különösen *Magyarországért?* — c) Ismertessük meg velök alkalomszerüleg a mostani pápát, annak nevét, életét, arczképét, nagyobb tetteit.

---

[1] Josephinismus, Bécs, 1851. Előszó. — V. ö. Rapaics. Egyháztörténelem 3. l.

[2] Korántsem szabad ugyanis a történeti tényeket kizárólag a felekezetiesség szempontjából megitélnünk, s ha mindenütt, különösen itt megszivlelendők XIII. Leo eme bölcs szavai: Nequid non veri dicere audeat, aut nequid veri dicere non audent!«

d) Végre alkalom adtán szólhatunk a péterfillérekről, mi ennek czélja és eredete, van-e erre szüksége a pápának, kötelesek-e a jó katholikusok péterfilléreit adni és gyűjteni.[1]

5. Évről évre **összegezzük az előadottakat**, s ez által arra törekszünk, hogy a tanulók a közlött egyháztörténeti ismeretekből *általános áttekintéssel birjanak*, s az egyes élet- és korrajzi jellemképek közötti vonatkozásokat felismerjék. — Ez azt fogja aztán eredményezni, hogy a magasabb osztályokban közlött életképek egyre élénkebb egyháztörténeti szinezetet nyernek, s végül ezek alapján a tanulók az egész egyháztörténet főbb mozzanatainak fokozatos és összefüggő áttekintésére képesíttetnek.

6. Az egyes részletek **tanítása előadó tanalakban** történjék, s minden szónokiasság nélkül *egyszerűen, szemléltetően és oly élénken* adjuk elő az egyes jellemvonásokat és történeteket, hogy a gyermek az egyes körülmények, inditó okok, helyi s egyéb viszonyok kellő megismerése mellett mintegy szemléljék az egyes események lefolyását. Kezdetben *a legendaszerű* előadást használjuk, de később aztán fokozatosan mindinkább *egyháztörténeti szinezetet* adni törekedjünk.

Kerülni kell azonban később is a túlapróságok s a mellékes és másodrendű dolgok beszövését; mert ez már nehezítené a felfogást, s csak elhomályositaná a fő események benyomását.

81. §.

Tanszerek, segéd- és vezérkönyvek az egyháztörténet tanitásához.

I. *A tanulók kezeibe adandó tanszerek* közt emlitést érdemel:

a) Fonyó Pál: **A katholikus egyháztörténet elemei**, Bpest, Révai Testvéreknél (üllői út 18. sz.) XVI. kiadás, 58 l. 25 kr.

Ezen mű alig pár év alatt XVI. erős kiadást ért, s a legtöbb egyházhatóság által is melegen ajánlott tankönyv, — mely az ország legjobb tanintézeteiben tanittatik. Ujabb kiadásai képekkel vannak illusztrálva, ami szintén fokozza annak használhatóságát.

b) Fehér Gyula: **Kath. egyháztörténet** a népisk. stb. számára. Eger, 1887., 84 l. ára 40 krajcár.

c) a katekizmushoz csatolt: **Religio történetek vázlata.**

A tanító s hitelemző kezében hasznos kézikönyv, de a tanulók számára túltömött, és sok oly részletet foglal magában, mit a gyermekek nem érthet-

[1] Igen ajánlható olvasmány és segédkönyv e tárgyban Hujmann Ferencz »A római pápa és a péter-fillér« Pécsett, 100 lap ára 20 fill. s ez is a szentséges Atyának van felajánlva.

nek meg, pl. az ókori eretnekségeket, melyek tanitása helyett sokkal jobb erény- és jellemképekkel megismertetni a gyermekeket.

d) Kurzgefasste katholische **Kirchengeschichte** für die V. und VI. Klasse der Volksschulen, sowie für Bürger- und Industrie-Schulen mit oberhirtlicher Erlaubnis herausgegeben von Paul Fonyó. Pressburg: bei Stampfel.

Nach der vierten Ausgabe dem Ungarischen übersetzt. Preis 22 kr. Temesvár, Polatsek könyvkereskedésben.

e) Jungnitz: **Kleine Kirchengeschichte** für Katholische Schulen. Breslau, 1880. Verlag v. Fr. Gorlich 48 S.

f) Mack: **Abriss der K. Kirchengeschichte** in Erzählungen für Schulen. Wien, 1881. 118 s. 96 fillér.

II. Az egyháztörténeti tanitásnál használható *szemléltető taneszközök*:

a) az **egyháztörténeti térképek,**

b) az **egyháztörténeti személyeket és cselekvényeket** ábrázoló képek.

A szentek képeiből könnyebb ily képgyüjteményt összeállitani; de a többi egyháztörténeti kimagasló alakok képe is szükséges taneszköz; pl. nagy Konstantin, VI. István pápa, II. Orbán, bouilloni Gottfried, V. Károly, III. Pál, Martinuzzi, Pázmány Péter, IX. Pius stb. képei igen előnyösen használható az odavágó történeti események előadásánál.

c) Az épitészeti, szobrászati s egyéb műemlékek és egyháztörténeti nevezetesebb tárgyak **rajzai és utánzásai** szintén hasznos tanszerek.

III. A tanitó és hitelemző által használható segéd- és vezérkönyvek lehetnek pl. a következők:

a) Kazaly: **Kath. Egyháztörténet**, Vácz, 1882. II. kötet 6 kor.

b) Dr. Wappler: **A kath. egyház története**, Budapest, 1870. Hunyadi Mátyás intézet, 205 l.

c) Répásy: **Kath. Egyháztörténelem,** Eger, 1873. Lyceumi nyomda 185 lap. 1·60 Kor.

d) Hepp: **Keresztény Egyháztörténet** a népiskolák számára, Pest 1869. 138 l.

e) Vascotti: Institutiones **Historiae ecclesiasticae.** Goritiae et Cellejae, s. Caroli Sochar, editio altera, 718 p.

f) Stiefelhagen: **Kirchengeschichte in Lebensbildern,** für Schule und Familie. Freiburg in Breisgau, 1869. Herder 596 l.

g) Fischer: **Lehrbuch der Kirchengeschichte** für Gymnasien und höhere Lehranstalten, Wien, 1874. Mayer & Comp.

h) Dr. Rapaics: **Egyetemes egyháztörténelem,** Eger, 1879. I. r. 5 kor.

i) Dr. Karácsonyi és Dr. Balics: **A kath. egyház története Magyarországon.** Budapest, 1885. Szent-István-Társulat.

j) Dr. Knauz: **A magyar kath. egyház történelme,** Esztergom 1866. Horák Egyednél.

k) Dr. Rebics: **Egyháztörténelem,** forditotta a veszprémi növendékpapság, két kötet, függelékül a magyar kath. egyház története, Veszprém 1874—75.

V. FEJEZET.

A hitélet gyakorlása.

82. §.

A hitélet gyakorlásának jelentősége és gondozása.

1. Általános neveléstani elv, hogy az **oktatást támogatnia kell a szoktatásnak és gyakorlásnak.** Kiválóan fontos ennek érvényesitése a hitoktatásnál, melynek *tulajdonképeni czélja* nem az, hogy a gyermekek egyszerűen tudják a hit- és erkölcstani igazságokat, hanem az, hogy *ezen igazságok szerint éljenek, cselekedjenek és gondolkodjanak.*

2. Korán rá kell erre vezetni annál inkább a gyermekeket, mert **mi sem hat az akaratra jobban erősitőleg,** mint a gyakorlás és a szoktatás. A gyakorlás *ügyességre* vezet, a szokás második *természetté* válik.

Amiben a gyermek gyakorlás által ügyességre tett szert, azt később is örömmel végezi; amit pedig egyszer mint gyermek megszokott, ahhoz mint férfi is szilárdan ragaszkodik.

3. Idejárul, hogy amit ifjuságunkban nem szoktunk, *azt későbben nem igen gyakoroljuk;* félő tehát, hogy a gyermekek, mint felnőttek sem fognák a vallásosságot életükbe átültetni, ha kora ifjúságuktól fogva erre rávezetve s ebben kellően gyakorolva nem lettek.

Azért mondja a nagy Ketteler is[1]: **»Mig a gyermekeknél nem fordittatik annyi, sőt több buzgalom a vallás gyakorlására, mint annak tanitására: addig nem hizeleghetünk magunknak azzal, hogy az ifjú nemzedékben jámborabb érzülettel fogunk találkozni.«**

4. Korán szoktassuk tehát a gyermekeket a keresztény életre, s az **egész népiskolai oktatás alatt** folytonosan törekedjünk őket megerősiteni és megedzeni a vallásosság külső cselekvényeinek gyakorlásában.

Különösen gondot fordítson itt úgy a tanitó, mint a hitelemző a) az imádságok betanitására s ezek ájtatos végzésére; — b) az isteni tiszteletben való résztvevésre s ottani magaviseletre; — c) a szentségekhez való járulásra s a kellő előkészitésre; — d) azon erények tüzetes gyakorlására, melyekre már a gyermekek kora is alkalmas és — e) azon valláserkölcsi fogyatkozások orvoslására, melyek őket ezen korban leginkább fenyegetik.

[1] Bárány i. m. 91—92 l.

A) Az imádságok végzése.

83. §.

Az imádság szükségessége és betanitása.

1. Az **imádság** pedagogiai tekintetben is **nélkülözhetetlen** a nevelésnél, mert a gyermek *elméjét* Istenhez emeli, *szivét* meglágyitja s a valláserkölcsi igazságok befogadására leghathatósabban előkésziti, és *akaratát* a jóra leghathatósabban inditja.

Emellett a benső vallásosság kifejezésére és folytonos fejlesztésére szolgál, s általán a valláserkölcsös nevelést kiegésziti és hathatósan előmozditja, — ha el lehetne is tekinteni attól, hogy annak segélyét s kegyelmeit biztositja, kitől minden jó adomány jő, s ki nevelői munkálkodásunkra a növekedést adja.

2. Valamint tehát Krisztus maga is tanította apostolait az imádságra: úgy **tanitani kell** a gyermekeket a szokásos imádságokra.[1] — Nevezetesen:

Az *I. osztályban* beemléztetjük már a Mi Atyánkot, Üdvözletet, Hiszekegyet, — később a 10 parancsot, 5 parancsot, 7 szentséget — s „Az úr angyala" kezdetű imádságot, végül a reggeli és esti imákat.

A *II. osztályban* mindezt ismételjük s öntudatosabbá tenni iparkodunk.

Emellett tanitsuk be a *tanitás* előtti és utáni, a *gyónás* előtti és utáni, *evés* előtti és utáni imákat, az olvasókönyvbe felvett egy-két imaszerű *verset*, néhány alkalmi *fohászt*, pl. a templomba lépésre, a legméltóságosabb *Oltáriszentség* imádására stb.

A *III. osztályban* mindezt bővebben megmagyarázzuk, a *gyónás* és *áldozás előtti s utáni imákat* felolvassuk s karban utánmondjuk, — és betanitjuk a *szent olvasót s a bánat indulatának* felgerjesztésére szolgáló imádságot.

A *IV. osztályban* az imakönyvből elővesszük a *sz. mise alatti imádságokat* (midőn a katekizmust ismételjük,) s ezek értelmére és buzgó elmondására, úgyszintén a lelki áldozás módjára rávezetjük a gyermekeket.

Emellett a *hit, remény, szeretet* indulatait, a védszenthez, szülőkért, jóltevőkért való imádságot betanitjuk.

Az *V. osztályban* az elfogadott imakönyv többi részleteit fejtegetjük, kiváló figyelemmel lévén *a reggeli és esti ájtatosságra* és a nyilvános isteni tiszteletnél használt szokásos imákra és letenyékre.

---

[1] Lukács 11 1.

A *VI. osztályban* mindezt betetőzzük, *keresztúti* ájtatosságot ismertetjük, továbbá betanithatunk a bold. sz. Máriáról és egyes szentekről szóló néhány ismertebb rövid imádságot.[1]

3. A **betanitást** és kezelést **illetőleg** következő módon járhat el a tanitó és hitelemző:

a) Az *I. és II. osztályban* rövid néhány szót *mondjon elő*, s azt 8—10-szer mondassa karban ütemszerűleg utánna.

Pl. »Hiszek egy Istenben« szótagolva 8-szor, »mindenható Atyában« 8-szor, és igy tovább. Akkor foglaljon össze 2—2 ily rövidebb bekezdést, azt mondassa el 4—5-ször. Végül álljanak fel a gyermekek s a tanitóval vagy hitelemzővel együtt többször mondják el összefüggőleg az egészet, - s azután 10—20 napig reggel és délután mondják el szokott iskolai imádságaikkal kapcsolatba.

b) A III. és IV. *osztályban* már hosszabb mondatokat lehet utánmondatni, s itt már a *könyvből,* vagy ha a táblára leirtuk, onnan is segithetik magukat a gyermekek.

Az egyes részek ily többszöri ütemszerű elmondatása után elmondjuk a tanitóval vagy hitelemzővel néhányszor az egészet, — feladjuk nekik a végleges betanulást csendes foglalkozásul, s 10—20 napig elmondjuk minden nap az iskolai imádságokkal együtt az igy betanitott ujabb imát is.

c) Az V. *és* VI. *osztályban* az által tetőzzük be az imádságok tanitását és begyakorlását, hogy a megelőző osztályban tanultakat számon kérjük, s midőn a szertartásokat vagy egyháztörténetet *ismételjük:* kezünkbe veszszük a használatra elfogadott *imakönyvet,* kifejtjük röviden az ott foglalt *imádságok értelmét,* — ezt *néhánynyal utánmondatjuk,* — s ezzel kapcsolatban *felkeltjük bennök a megfelelő érzelmeket,* illetőleg az imának megfelelőleg a hit, remény, szeretet, bánat, hála felajánlás, stb. indulatát.

Záradékul intjük őket, hogy midőn a megfelelő imádságokat imakönyveikből elmondják, ne elégedjenek meg a szavak gépszerű elrebegésével, hanem az ezeknek megfelelő jámbor érzelmeket is költsék fel szivökben.

84. §.

Az imádságok sorrendje és ájtatos végzése.

Hogy a népiskolában az imádság folytonosan gyakoroltassék, arra nézve szükséges, miszerint:

1. A tanító eleve megállapitsa a **mindennapi imádságok sorrendjét**, vagyis, hogy mit fognak imádkozni reggel, mit délután az előadás kezdetén és végeztével. —

[1] Hol több tanfolyam tanul egy tanteremben, azoknál a III. és IV. valamint az V. és VI. osztály tananyagát az imádságok tekintetében is váltogatva állapitjuk meg, pl. a jelen iskolai évben ezen imádságokat, a jövő iskolai évben pedig másokat fogunk betanitani és megmagyarázni.

Az I. osztályban jó ideig a Mi Atyánkot és Üdvözlégyet fogják mindennap elmondani, később azonban már itt is felvehetők a többi betanult imádságok. A felsőbb osztályokban úgy osztjuk be, hogy lehetőleg minden imádság naponkint elmondassék; mert különben hamar elfelednék a gyermekek s otthon sem igen mondanák el azokat.

A kisebb osztályokban használható imarend lehet pl. a következő:

8-kor: 2. Reggeli imádság, 2. Miatyánk, 3. Üdvözlégy, 4. Tanitás előtti imádság, 5. Dicsőittessék és magasztaltassék.

10-kor: 1. Tanitás után, 2. Evés előtti, 3. Evés utáni imádság, 4. Az Úr angyala, 5. Dicsőség az Atyának stb.

2-kor: Tanitás előtt, 2. Templombalépéskor, 3. Hiszekegy, 4. Dicsőittessék és magasztaltassék.

4-kor: 1. Esti imák, 2. Tiz parancs, 3. Öt parancs, 4. Hét szentség, 5. Dicsőség az Atyának stb.

A nagyobb osztályokban azonban a hit, remény és szeretet indulatját, a bánat felgerjesztésének szavait, a szülők és jóltevőkért való imádságot, s az évi különböző részeihez képes más rövid fohászokat is felvehetünk, pl. juniushóban a szent Alajosról szóló imádságokat.

2. Meg kell követelnünk, hogy az előirt imádságokat **mindenki jól tudja**, — miről úgy győződhetünk meg, ha időnként egyesekkel is elmondhatjuk, valamint az is, hogy a közös imákat mindennap **hangosan, érthetően**, s a kellő **megállapodásokkal, hanglejtésekkel** és helyes szóejtéssel mondják el.

3. A külső gépies elmondást egyesiteni kell azután **a sziv és léleknek Istenhez való felemelésével.**

E végből meg kell mindenek előtt értetni a gyermekekkel, *miben áll az imádság*, s ebből kifolyólag, hogy az ima szavainak figyelmetlen és gépszerű elzakatolása Isten előtt semmi becscsel nem bir. — Többszörösen szólunk nekik az imádság lényegéről, *kellékeiről*, áldásairól, az ájtatos imádság tulajdonságairól, és előlegesen eltávolitjuk mindig, mi a gyermekeket szórakozottaká tenné és figyelmüket másfelé terelné.

Arra is intjük őket, hogy otthon s az iskolában a feszületre vagy valamely szent képre függeszszék ilyenkor szemeiket, (mi szintén megakadályoz sok szórakozottságot,) a templomban pedig az oltárra s a misézó pap ténykedésére figyeljenek. Példájával is sokat tehet e tekintetben a tanitó és hitelemző, kinek leleményessége időről-időre ki fogja tenni azt is, hol és mint kell alkalomszerüleg inteni és buzdítani a gyermekeket az imádság ájtatos végzésére.

Másrészről kössük szivükre, hogy otthon is pontosan elvégezzék a házi ájtatosságot, és szivesen tagjaivá legyenek az oly jámbor társulatoknak, melyeknek czélja épen az ájtatosság buzgóbb gyakorlása.

B) Az isteni tisztelet látogatása.

85. §.

A szent mise hallgatása körüli teendők.

Hogy a szent mise hallgatása a várt gyümölcsöket megteremje, arra nézve szükséges, miszerint:

1. A tanitó hitelemző a szent mise hallgatására **kellően előkészitse** a gyermeket. Ide tartozik, hogy *időnként elmondja nekik:* mennyire hasznos és áldásos a szent misét ájtatosan hallgatni, s miképpen menjenek oda párosával, — be és kimenetelnél miképpen vessenek magukra szentelt vizzel keresztet, — mikor s hogyan hajtsák meg együttesen a főoltár előtt térdeiket, — mint kerülhetik el a csendzavargó nagyobb kopogást, — mikor kell együtt lenniök mise előtt az iskolateremben, — s hogyan kell minden zsibongást kerülve, az adott jelre mindig párosával sorba állaniok.

2. Nem csekélyebb fontossággal bir ezeknél, hogy *mise alatt reájok* **felügyeljen a tanitó.** Nevezetesen jelölje ki mindenik helyét s állitsa őket *sorba* a padok előtt, ha ezekben helyet nem kaphatnának, — közvetlen *közelükben* foglaljon helyet, — állandóan szemmel kisérje ezek magaviseletét, — ne tűrjön ott meg *semmi rendetlenséget,* csintalankodást és futkározást; *mise végén* pedig maga *álljon osztálya élére,* s őrködjék felette, hogy párosával és kellő rendben vonuljanak vissza az iskolába.

3. A külső fegyelmezettséggel és renddel **párositani kell** aztán **a benső ájtatosságot,** evégre:

a) *Foglaljuk el imádsággal és énekléssel* mise alatt a gyermekeket s adjunk kellő útmutatást az **imakönyv használatához.**

b) *Osszuk be a hét napjait* pl. kedden-pénteken lehet *mise-ének,* hétfőn előmondás után *mise imák,* szerdán kiki magának imádkozik *csendben,* szombaton pedig és a bold. szűz Mária ünnepeit megelőző napokban közösen végezzék *a rózsafűzért.*[1]

c) A hitelemzések alatt, mikor csak erre alkalom nyílik, ajánljuk a sz. mise buzgó hallgatását, mely segit megnyerni a *hitet,* segít megtartani a *parancsokat,* gyara-

[1] Az se jó t. i ha mindig énekelnek; mert ha aztán nincs énekkel a mise, az igy szoktatott gyermek felnőtt korában is csak bámészkodni szokott mise alatt, nem imádkozni.

pítja bennünk Isten *malasztját;* — a szent misérél való kérdéseknél pedig terjeszkedjünk ki egyszersmind a sz. mise hallgatására is.

d) Időnkint tegyük meg *észrevételeinket* s a rendetlenkedőket fegyelmi eljárás alá vonjuk, a jó magaviseletűeket pedig másoknak is például ajánljuk.

86. §.

A ministrálás és a ministráczió.

A szent mise áldozatnál szolgálni vagy ministrálni egyik *legszebb kötelessége a gyermeknek,* s ez valláserkölcsi tekintetben is épülésre fog szolgálni, ha:

a) eleve figyelmeztetjük a szent mise méltóságára és malaszt hatásaira;

b) többszörösen emlékezetbe hozzuk, mint viselnék magukat Jézus keresztjénél;

c) ha kiemeljük, hogy az áldozó pap mellett első sorban azokért mutattatik be s azoknak szolgál a szent mise lelki javukra, kik annak bemutatásánál szolgáltak vagy ministráltak.[1]

A ministrálás körül a következő teendői vannak a tanitónak s hitelemzőnek:

1. A nagym. püspöki kar utasitása szerint már a III. osztályban jól be kell tanitani a **ministráczió szövegét.** Ezt úgy eszközölhetjük legbiztosabban, ha mindjárt husvét után kezdjük tanitani, s egy-egy óra alatt kevéssel megelégszünk; de viszont következetesen haladunk óráról-órára.

A bemléztetésnél úgy járhatunk el, hogy felnyittatjuk a gyermekekkel a könyv illető lapját, megmodjuk: melyik lapon s hányadik sorban találják, a mit tanitani akarunk?! Ekkor *szótagolva* előmondunk néhány szót,

[1] Talán felesleges is utalni azon bajokra és visszásságokra, melyek abból erednek úgy az isteni tiszteletre, mint a tanitóra és hitelemzőre, ha a gyermekek közül csak egy-kettő tud ministrálni. Az ilyen elbizakodott lesz, időnként szándékosan is elmarad, nem lehet kihágásaiért kérdőre vonni, sőt el sem lehet az isteni szolgálattól távolitani, mert hiánya némileg az isteni szolgálatot fogná megakasztani. Idejárul, hogy betegség vagy más hasonló körülmény felmerültével a pap és tanitó egyaránt zavarba jő, s ha ilyenkor ministrálni nem tudó gyermekek állittatnának az oltárhoz, ez az isteni tiszteletet is zavarja, az illető papra is kellemetlen, a jelenlevők figyelmét is másra tereli, s igy a népet is kellemetlenül érinti. — Ezért legjobb, ha kivétel nélkül az egész osztály tanulja a ministrácziót, s ha naprólnapra, vagy legalább hétről-hétre másokat rendelünk ministrálni.

és ők 8—10-szer szótagolva utánmondják; újra előmondunk egy-két szót, ezt ismét elmondják 8—10-szer s igy végig megyünk a kijelölt 2—3 soron, hogy a kiejtést megszokják. Most 4—5 szót mondunk elő, ezt 4—5-ször utánmondják; ujra előmondunk annyit, s ezt ismét többször elmondják. Záradékul néhányszor elmondjuk együttesen velök az egészet, s feladjuk otthon való ismétlésre.

Pl. ezt »Suscipiat« stb. igy tanulhatjuk be: Fiúk, ma ujból tanulunk valamit a ministráczióból. Nyissátok fel a kis katekizmust a 111 lapon! Alulról hetedik sorban tegyétek ujjaitokat oda, hol ezt olvassátok: Suscipiat! — Tehát mind megtalálta?! Akkor figyeljetek, én előmondok majd szótagonkint néhány szót, ti pedig 10-szer utánam mondjátok. Tehát: Sus—ci—pi-at Do—mi-nus!... (10-szer utánmondják,) hoc—sac—ri—fi—ci-um (10-szer elmondják,) — de—ma—ni—bus tu—is (10-szer ismétlik) és igy tovább!... Igy már tudjátok, azért többet fogok előmondani! figyeljetek: suscipiat dominus hoc sacrificum! — (Elmondják 5-ször) de manibus tuis, — ad laudem et gloriam nominis sui, — ad utilitatem quoque nostram, — totiusque ecclesiae suae sanctae. (Minden részletet elmondanak külön 4—5-ször.) Látom igy is tudjátok, hát most velem együtt elmondjátok néhányszor az egészet... Mára elég lesz! Most eltehetitek a könyvet, s a jövő óráig ezt otthon mindenki ismételni fogja.

2. A ministráczió szövegének betanitását kövesse **a szolgálat cselekvésének betanitása.** Itt is figyelni kell arra, hogy egyszerre nem szabad sokat mutatni. Elég például egyszer megmutatni a *lépcső imát*, máskor innen *evangeliumig*, aztán evangeliumtól *sanctusig*, később sanctustól *Miatyánkig*, végül innen utolsó *csengetésig* — s befejezésül ettől a *mise végéig*. — Ha a hitelemző teheti, vezesse el ilyenkor a gyermekeket a templomba, ott egy-két ministrálni tudó gyermek mutassa, a hitelemző vagy tanító pedig magyarázza meg a teendőket, később ugyanazt ismételtesse 4-szer 5-ször.

Ha már igy a teendők általános képével birnak, rendeljen előbb 2—2 nézőt a rendes két minister mellé; majd balról ministráljanak a tanulók, mig végre aztán jobb felől is próbát teszünk velök, de kezdetben ilyenkor egy ministrálni jól tudó fiút rendeljünk még melléjök. Ha igy néhány jól megtanulta a szolgálatot, a többi ezektől könnyen meg fogja ily előzmények után tanulni, különösen ha inteni fogjuk őket, hogy a szent mise alatt figyeljék meg, mit tesz a pap a szent mise egyes részeinél, s mit kell ugyanakkor tennie a ministernek?!

3. Hátra van ekkor, hogy rájuk **felügyeljünk s a ministrálók közt a példás rendet következetesen fentartsuk.** Ezt ugy eszközölheti a tanitó és hitelemző, ha folyton szemmel kiséri a ministrálók magaviseletét és ténykedését, s ha az oltártól következetesen eltávolitja azokat, kik panaszra adtak okot, s mintegy a jó magaviselet jutalmául engedi meg, hogy ez vagy amaz ministráljon. A

rend fentartása ismét nagy hatással lesz, ha hétről-hétre vagy napról napra *más és más ministert rendelünk*, ezt a megelőző napon vagy órán mindig kellően kihirdetjük, és így a kételyeket eloszlatjuk és a czivódást meggátoljuk.

Szintén utasitsuk a felnőttebb és gyakorlottabb ministrálókat, hogy a szent mise alatt buzgón imádkozzanak; s végezzék rendszerint **a rózsafüzér ájtatosságot**, melynek végzése mellett a miséző papra is eléggé figyelhetnek.

87. §.

Isten igéjének hallgatása.

1. Isten igéjének hallgatása nemcsak a felnőtteknek **szükséges és hasznos**, hanem a tanuló ifjúságnak is; miből ismét következik, hogy a tanitónak és hitelemzőnek úgy *közvetve*, mint *közvetlenül oda kell hatnia*, hogy a gyermekek *lehetőleg már zsenge korukban megszokják* kellő előkészülettel és figyelemmel hallgatni Isten igéjét. Hogy ezt elérhessük:

2. A tanitó és hitelemző: a) emelje ki alkalmilag a szent beszédek hallgatásának *jelentőségét, hasznát* és elengedhetlen szükségességét; — b) értesse meg velük, mint kell szent beszéd *előtt* **szivünket** imádság, jó szándék s a hit, remény, szeretet és bánat indulatának felinditása által **előkésziteni** Isten igéjének befogadására; — c) mint kell szent **beszéd alatt** ájtatosan figyelniök, a mondottakat saját lelkök szükségleteire alkalmazniok s minden rendetlenséget, csevegést és figyelmetlenséget kerülniök; — d) mint kell szent **beszéd után** a hit, remény, szeretet és bánat indulatát felujitaniok, a hallottak követését illetőleg magunkban a szándékot felindítaniok, a szent beszéd tárgyáról többször elmélkedniök s beszélniök, és mint kell a hallottakat szivökben meg is őrizniök, hogy az Üdvözitő ezen szavai rajtuk is teljesedésbe menjenek: „Boldogok, kik Isten igéjét hallgatják és megtartják azt!“ (Luk. 11, 28.)

3. Amennyiben az iskolai viszonyok oly kedvezők volnának, hogy az iskolai ifjúság **külön szent beszédet** hallgat, — melyben az ő felfogásukhoz és szükségleteihez alkalmazkodhatik a hitelemző, — az osztálytanitó kötelme leend: a) ellenőrizni, hogy minden gyermek pontosan megjelenjék, — b) sziveiket a szent beszéd hallgatására néhány komoly és vallásos szellem sugalta néhány szóval röviden előkésziteni, — c) szent beszéd alatt őket szemmel kisérni s közöttük a fegyelmet fentartani, d) szent beszéd után vagy pedig másnap reggel az első óra kezdetén a hallottakat még gyermekdedebb és közvetlenebb modorban életükre alkalmazni, a tanultakat tőlük számon kérni, s őket annak követésére ösztönözni és buzditani.

88. §.

Az ünnepélyesebb isteni tiszteleteken és körmeneteken való részvétel.

A keresztény szellemű tanitásnak és nevelésnek *összhangzásban kell lennie az egyház életével és főünnepeinek megszentelésével,* miért is az egyházi év egyes szakaszaiban megtartatni szokott ünnepélyesebb körmeneteken az isteni tiszteleten ***részt kell venniök a népiskolás gyermekeknek.***

Hogy azonban ezen résztvevés másoknak épülésére, a gyermekeknél pedig a valláserkölcsi érzelmek fokozására szolgáljon, figyelemmel kell lenni a következőkre:

1. Mindjárt az év elején állapitsa meg az igazgató, vagy azzal egyetértőleg a tanitó testület: mely ünnepélyesebb isteni tiszteleten s körmeneteken fognak a gyermekek résztvenni, s helybenhagyásul jelentsék be az iskolaszéknek.

Ilyenek szoktak lenni: év elején a Szentlélek segitségül hivása és év végén a hálaadás, — ő felsége a király és királynénak névnapja, — a gyertya, hamu és bárkaszentelés. — Balázs napján a torok megáldása, — a feltámadási, keresztjáró, buzaszentelési, urnapi körmenet. Ezekhez járulnak a hazát, egyházat és helyi viszonyokat illető más időszerű ünnepélyek vagy gyászisteni-tiszteletek.

2. Midőn ezen ünnepélyek vagy körmenetek **közelitenek**, magyarázzuk meg röviden ezek *jelentőségét, egyházi szertartásait,* valamint azt is, *minő lelkülettel* és hogyan kell ezekben résztvenniök.[1] — Ebből kifolyólag előlegesen is intsük azután a gyermekeket egyrészről főleg arra, hogy külsőleg csinosan jelenjenek meg, másrészről és főleg arra, hogy ott magukat ájtatosan viseljék, az imádsággal legyenek elfoglalva, s a lármázást, nevetgélést, játékot, taszigálást és rendetlenséget kerüljék.

A körmenetek előtt arra is intsük őket, hogy az imakönyvet és olvasót mindannyian elhozzák, — s mondjuk meg, hány órakor kell majd mindannyinak pontosan megjelennie az iskolában?

Az **ünnepély** vagy **körmenet napján** az iskolában kellő időben megjelennek; a tanitó újolag inti őket a belső ájtatosságra s a külső illendőségre; az isteni tisztelet vagy körmenet alatt a tanitó folyton saját osztálya mellett van s felügyel a gyermekek viseletére; kijelöli az előimádko-

[1] Az osztatlan népiskolában a szertartás tanitása főképen ebben gyökerezik.

zókat s a **körmenet alatt a letenyét vagy a szent olvasót imádkozzák.**[1]

Körmenet után párosával visszamennek az iskolába, s ott fogjuk a gyermekeket elbocsátani, a rendetlenkedőket a jövőre való tekintetből fegyelmi eljárás alá venni, a jó magaviseletüeket pedig megdicsérni.

89. §.

Az egyházi énekek gondozása.

A nyilvános isteni tisztelet fényének emelésére s a hivők ájtatoskodásának fokozására nem kis jelentősége van a szép egyházi énekek ájtatos elzengésének. Ezért is a hitelemzőnek a valláserkölcsi nevelés szempontból erre is ki kell terjesztenie figyelmét. Evégből :

1. **A felekezetnélküli iskoláknál** találjon rá az illetékes tan- vagy egyházhatóság közbejöttével módot és alkalmat, hogy a gyermekek katholikus egyházi énekeket is tanuljanak, s ennek tanitása már a kisebb osztályokban megkezdessék, s nagyobbakban pedig rendszeresen fejlesztessék és ápoltassék. — **A katholikus iskoláknál** pedig a tanitó és hitelemző lehetőleg *egyetértve* állapitsák meg osztályonkint: mely egyházi énekek lesznek az egyházi év megfelelő szakaiban betanitva, s az egyes énekek mindig *oly ima- és énekkönyvéből vétessenek, melyek egyházi jóvahagyást nyertek.*[2]

2. Ahol a viszonyok ezt megengedik, a tanitó és hitelemző az illetékes lelkészeknél és iskolahatóságnál hasson oda, hogy az iskolás gyermekek **külön misét hallgassanak,** mise alatt a tanitó vezetése mellett rendszerint énekeljenek; ahol pedig a nép miséjét hallgatják, ott legalább egy-két napon a népénekben vegyenek részt, s igy az isteni tisztelet alatt való éneklésbe bevezettetvén, valláserkölcsi érzelmeik e módon is fokozatosan fejlesztessenek.

Nem fog ártani itt arra nézve is felvilágositani a gyermekeket, a szent mise egyes részének, a különböző ünnepeknek és időszakoknak, s a délesti isteni tiszteletnek mely énekek felelnek meg, s mily érzelmeket kell az egyes énekeknél megfelelően magukban felgerjeszteniök?

3. Hogy a gyermekek az egyházi énekeket jobban átérezzék és megkedveljék, s hogy ezek valláserkölcsi érzületükre valóban nemesitőleg hassanak; a szöveg és

---

[1] Igen tanácsos minden tanitónak és hitelemzőnek a körmenetekre és ünnepélyes isteni tiszteletre vonatkozó megállapodásokat és tudnivalókat az iskolai naplóba bejegyezni, azt évről-évre kiegésziteni és megnézni: ha pedig távozik, utódjának is átadni. Igy aztán elkerültetik minden félreértés és tájékozatlanság, s a teendőket pontosan fogja tudni mindenki.

[2] Az egyházhatóság t. i. ugy a szöveget, mint a dallamot megbiráltatja, méltó-e az isteni tisztelethez, s alkalmas-e a vallás-erkölcsös érzelmek felköltésére és kifejezésére ? !

dallam betanitása mellett szükséges még **az egyes énekek tartalmát megmagyarázni**, s a gyermekek figyelmét arra is felhivni, mily valláserkölcsi érzelmeket gerjeszszenek fel magukban az egyes énekek elzengése alkalmával.[1]

Az egyes verseknél: a) a kötött beszédben elmondottakat felbontjuk, körülirjuk, s kötetlen beszédben visszaadjuk; — a) a képletes és nehezebb részleteket tüzetesebben megértetjük; — c) utalunk azon hit- és erkölcstani igazságokra, melyekre itt nyiltan vagy alattomban vonatkozás történik[2]; — d) törekszünk a megfelelő érzelmeket felkölteni, s ebből kifolyólag a gyermek akaratára hatni.

Az ily magyarázatnál mindenek előtt kiemeljük, mily összefüggésben van ezen ének az isteni tisztelet illető részével, vagy az ünneppel? Aztán elolvassuk kellő hangsúlyozással az éneket, kiemeljük annak főgondolatát, és felkelteni törekszünk az ennek megfelelő érzelmeket.

Ha a gyermek igy megérti az egyházi ének tartalmát, kellően át fogja azokat éneklés közben érezni, s ez által valláserkölcsi érzülete hatalmasan fog az egyházi énekek elzengésénél kifejezést nyerni és fejleszteni.

90. §.

A szentséglátogatás, szentségimádás és lelki áldozás.

A nyilvános isteni tisztelet látogatásával s az oltáriszentségről való tanitással mindig összekötendő volna a szentséglátogatásról, szentségimádásról és lelki áldozásról való tanitás is.

Evégből:

1. Figyelmeztessük többször a gyermekeket, hogy valamint az emberek közt fenálló barátság és szeretet *a látogatás és együttlét által tartatik fenn és erősíttetik meg*, hasonlókép Jézus iránt való szeretetünk is úgy fog növekedni és folyton erősödni, ha őt a legméltóságosabb Oltáriszentségben **minél gyakrabban meglátogatjuk** s ott vele minél gyakrabban társalgunk.

Épen ezért, ha templomba lépnek, első gondolatuk s teendőjük legyen, figyelmüket Jézusra irányozni, előtte térdre hullani, vele társalogni és beszélgetni.[3]

---

[1] Más érzelmekkel és lelkülettel fogják ugyanis énekelni, amit teljesen átértettek és átéreztek, s más érzelmekkel és lelkülettel, egyszerűen gépiesen tanulnak be.

[2] Viszont az illető hit- és erkölcstani igazság fejtegetésénél utalhatunk az imert egyházi ének odavonatkozó szavaira.

3 Hogy ezt annál több lelki haszonnal végezhessék, ajánljuk nekik oly imakönyvecskéket, melyben ily szentséglátogatások foglaltatnak vagy mutassuk ezt meg imakönyvünkben, hol foglaltatik.

2. Vezessük rá a gyermekeket, hogy a legméltóságosabb oltáriszentség **látogatását miképen kapcsolhatják össze annak imádásával.** Amint tehát elmélkedésüket és társalgásukat elvégezték, boruljanak térdre a kenyér és bor szinében jelenlevő Istenember előtt, *gerjeszszék fel magukban a hit, remény és szeretet indulatát,* s aztán imádják őt, mint urukat és Megváltójukat.

Fejezzék ki iránta hódolatukat és imádásukat, köszönjék meg neki, hogy e szentségben magát lelkünk eledeléül adta; inditsák fel magukban a bánatot bűneik felett, s igérjék meg neki, hogy őt szeretni fogják és a jövőben is mielőbb meglátogatják és imádják.

3. Az imádással **egyesitsék a lelki áldozást,** mely aquinói sz. Tamás szavai szerint abban áll, hogy *égő vágygyal óhajtjuk az Oltáriszentségben jelenlevő üdvözitőt szivünkbe fogadni* és vele szeretetteljesen egyesülni.

Hogy a gyermekek ezt megszeressék és gyakorolják, ismertessük meg velök: a) mennyi kegyelmet nyerhetnek a lelki áldozásban; — b) mutassuk meg imakönyvükben, hol foglaltatnak az ide vágó imádságok, s — c) ajánljuk a nagyobbaknak alkalom adtán valamely népies és olcsó oly imakönyvet, mely a lelki áldozás gyakorlására nekik kézi- és vezérkönyvül szolgálhat?![1]

C) A szentségekhez való járulás.

91. §.

Az oltári szentség vételéről.

Legszentebb kötelességének tartsa a tanitó és hitelemző a gyermekeket *a gyakori szent áldozásra buzditani és lelkesiteni,* s hogy ehhez mindig méltóképen és ájtatósan járuljanak a gyermekek, a következőket kell különösen szem előtt tartani, úgymint:

1. **A szent áldozásról úgy kell mindig szólani,** mint *rendkivüli nagy kegyelemről és oly szerencséről,* melylyel e földön semmi más össze nem hasonlitható. Ezt példák által többszörösen meg kell világitani, s ha már a gyermekek áldoztak, buzditsuk őket, hogy ne csak akkor gyónjanak és áldozzanak, midőn ezt az iskolai rendtartás

[1] Ilyenek pl. Nogáll: Ligouri sz. Alfonz vezérkönyve az oltáriszentség látogatásáról, V. Kiadás. Budapest, Hunyadi Mátyás intézet. — Fonyó Pál: Legszentebb nap, vagy imák és elmélkedések a sz. áldozás napjára, III. kiadás, 396 l. fűzve 50 kr. kötve 1 frt. Bpest, Révai Testvéreknél.

megköveteli, hanem azon kivül is, pl. minden hónapban, vagy a főbb ünnepekben.

Ezekről nemcsak ott kell szólni, hol tüzetesen a sz. áldozást magyarázzuk, hanem valahányszor erre idő és alkalom kinálkozik s emellett azt is többszörösen ki kell emelni, s többszörösen kell hangsúlyozni, hogy előbb mindig meg is kell gyónni, s hogy bűnökben nem szabad áldozni.

2. Midőn az ifjuság közös szent áldozást végez, első teendőnk erre **lelküket kellően elkésziteni.**[1]

a) kisebb osztályokban (t. i. ha itt is vannak már áldozók,) ilyenkor *egy órán át kizárólag a szent áldozásról szólunk.*

b) A 4—6 osztályban szintén szükséges kizárólag erre fordítanunk *megelőzőleg egy-egy órát,* azonban itt már nem annyira a katekizmus kérdéseit fejtegetjük, mint szivünkben *a megfelelő indulatokat felinditjuk.*

c) Mindkét esetben tanácsos az imakönyvben vagy legalább a katekizmusban foglalt *megfelelő imákat is megmagyaráznunk,* ha azt akarjuk, hogy ne csak olvassák ott a szavakat, de lelküket is a jó Istenhez emeljék azok elmondásakor.

3. **Az áldozás napján** kellő időben ott legyen a tanító az iskolában, hogy a gyermekeket fogadja, s ez által minden zajt eleve meggátoljon. *Mielőtt indulnak, pár szóval intse őket ujra a nap fontosságra, a kellő magaviseletre,* s a szivbeli ájtatoskodásra.

Ha az idő engedi, mondja el kellő hangsúlyozással a hit, remény, szeretet és vágyódás indulatainak szavait, — vagy pedig tegye ezt közvetlenül áldozás előtt a templomban. Intse őket az áldozás alatti magaviseletre, a hálaadás jelentőségére, s amennyiben ez a gyermekek miséje alatt történnék, mondja elő kellő hangnyomatékkal az áldozás utáni imákat.

4. **Áldozás után**, illetőleg a hálaadás végeztével, intse őket újolag, hogy szép rendben és csendben menjenek haza az *iskolából,* s hogy egész nap gondoljanak nagy vendégükre, ki szivüket választá lakásul; — óvakodjanak a lármás és czivódással járó játékoktól, — emlékezzenek minél többször a sz. áldozásban tett azon igéretükre, hogy az Ur Jézust szeretni fogják, — s merítsenek ebből erőt rossz hajlamaik legyőzésére, s megszokott hibáik és gyarlóságaik kerülésére.

Mindenek felett pedig óvakodjanak a nagyobb bűnöktől, melyek mindazon kegyelmektől megfoszthatnák, melyeket a szent áldozásban nyerni szerencsések voltak.

[1] Soha, de soha ne engedjük a gyermekeket különös elkészités nélkül a szentségekhez, mert igy a szentségtörés veszélyének is ki lennének téve, későbbi életükbe is minden előkészület nélkül járulnának a szentséghez.

92. §.

Az első áldozók előkészitése.

Minden józan nevelésnek czélja Istenhez és a jámborságra vezetni a gyermekeket; de különösen és *közvetlen czélja ez az első áldozók tanitásának és előkészitésének*; mi önmagában elég világosan feltünteti ennek nagy horderejét és fontosságát.

Innen van, hogy maga a nagym. **püspöki kar is** egyenesen meghagyja, hogy *az első áldozók mindig kiváló gonddal lesznek elkészitendők* éltük ezen legszebb és legfontosabb napjára. Hogy ezt a tanitó és hitelemző annál több sikerrel tehesse, vegye figyelembe a következőket:

1. Mindenek előtt gondot kell forditani **az első áldozók kiválasztására.** Olyanok bocsátandók csak a szent. áldozáshoz, akik

a) legalább 9—10 évesek,

b) a poenitencziatartás- és oltáriszentségről kellő ismeretekkel birnak,

c) akik legalább kétszer-háromszor meggyóntak s általános gyónást végezni tudnak;

d) a rest és vásott gyermekek 9—10 éves korukban csak akkor, ha javulást és szorgalmat tanusítanak,

e) kisebbek csak kivételesen és akkor, ha szokatlan érett gondolkodást mutatnak, és nagyon is jó magaviseletüek, s ha igy a szent áldozáshoz való járulásuk mintegy jutalmul szolgál a többiek buzditására.

2. A kiválasztást **az előkészitéshez tartozó intézkedések** követik, melyek leginkább a hely, idő s előkészítés terjedelmére és egyes ájtatosságok gyakorlására vonatkoznak.

a) *A tanitás helyéül* legjobb az iskola egyik megfelelő osztályát választani.

b) Az előkészités ideje *kezdődhetik,* pl. a második félévvel, vagy a nagybőjttel, ha t. i. fehérvasárnap tartatik az első áldozás és a husvét utáni héttel, ha az áldozó csütörtökre van kitűzve. Magától értetik azonban, hogy a megfelelő osztályban, (rendszerint a III. osztályban,) egész éven és figyelemmel vagyunk az első áldozók előkészitésére, s különösen a parancsokról, a poenitencziatartásról, az oltáriszentségről és a sz. áldozásról szóló részleteket erre való tekintettel dolgozzuk fel.

c) Hol a körülmények megengedik, ezen időszak alatt heti 2—3 órát kijelölünk az első áldozók külön tanitására, pl. hétfőn, szerdán, pénteken, 10—11-ig, vagy 4—5-ig, s ezt kellően meghirdetjük. Hol ez lehetetlen, a vallásoktatást 5—6 órán át kizárólag erre forditjuk, s a többi ezalatt ismételni fog.

3. A szorosabban vett **tanítás tárgyát** *a poenitenczia-tartásról és Oltáriszentségről* szóló részek képezik. Intjük őket mindenek előtt, hogy életüknek legszentebb napja közeledik, azért is lelküket meg kell tisztitaniok minden bűntől, törekedniök kell mindennapi hibáikat lehetőleg levetkőzni s jámborabb és szentebb életet kezdeni.

A poenitencziatartás egyes részeinél felinditjuk bennük a megfelelő érzelmeket és indulatokat. A legméltóságosabb oltáriszentség méltóságát, a méltó áldozás malaszthatásait, a méltatlan áldozás gonoszságát és következményeit, a lelki és testi előkészületek mibenlétét, az áldozás tényét, a hála-adás módját és szükségességét, mind élénk színekkel és megkapó példákkal kell előadni. Az áldozás napjának megszentelését ismételten lelkükre kötjük.

4. A tanitások befejeztével következik a **szorosabb előkészítés**. Ez abból áll, hogy:

a) megismertetjük velük, mi az általános *gyónás?* mikor szükséges azt okvetlenül végezni, miért hasznos és tanácsos ezt első áldozás előtt mindenkinek elvégeznie; aztán rávezetjük őket, mint készüljenek erre, s mint végezhetik ezt legkönnyebben?!

b) megismertetjük őket a *fehérvasárnap szertartásaival,* különösen a keresztségi fogadás megújitásával, az áldozás előtti, alatti és utáni teendőkkel, a fehér ruha, égő gyertya és virágok jelentésével; s általán mit kell tenniök és mit kell kerülniök az áldozás napján, és mint kell majd az előmondott imádságokat utánmondaniok;

c) Az áldozás előtti napon délelőtt még egyszer összegyűjtjük a gyermekeket, és segítjük őket előkészülni a szent gyónásra. Intsük őket a szent ténykedés fontosságára; előmondjuk a gyermekek viszonyaira alkalmas gyónótükör kérdéseit, rögtön megmagyarázzuk azoknak értelmét, vonatkozással az ezzel összefüggésben levő bűnökre, (ha a gyermekek jegyezni akarnak, időt engedünk nekik erre, de rögtön intjük aztán őket, hogy azt senkinek ne mutassák, s a gyónás után rögtön megsemmisitsék,) felindítjuk bennük a bánatot és erősfogadást, s azután előmondjuk ezt az elfogadott imakönyvből; intjük őket, hogy otthon is gondolkodjanak arról, jut-e még valamely bűn eszükbe, hogy délután a kellő időben itt legyenek, s magukat gyónás alatt mint viseljék.

5. Végre felvirrad a **fehér vasárnap**, melyet szintén minél ünnepélyesebbé és emlékezetesebbé kell tenni a gyermekekre nézve, hogy ez által is annál jobban szivünkbe írjuk a legméltóságosabb oltáriszentség imádandó felségét, tiszteletét, becsülését, szeretetét és vételének jelentőségét.

Evégből:

a) A leányok lehetőleg fehérben jelenjenek meg, a fiúk fehér vállszalagot kaphatnak.

b) Az iskolahelyiség is ünnepiesebb színt öltsön, s az első áldozók mind egy terembe jöjjenek össze, s ott csendben imádkozzanak.

c) Nagyság szerint párosával felállitjuk őket, s az adott jelre ezek együtt indulnak a templomba.

d) Mise alatt ki-ki saját imakönyvéből imádkozik, s közvetlen áldozás előtt és után előmondás szerint közösen is mondhatják a megfelelő imákat.

e) Mise előtt vagy evangeliumkor rövid intelmet intéz hozzájuk a lelkész vagy hitelemző, s megújitják a keresztségben tett igéretet.

f) Áldozáskor újra néhány szót intéz hozzájuk az áldoztató, s ennek végeztével elmondják együttesen a közgyónást.

g) A szent áldozáshoz az előre kiszabott rendben járuljanak, ott nyelvüket kellően kinyújtsák, s midőn a következő áldozott, az előbbi már helyére induljon vissza.

h) Áldozás után néhány perczig társalogjanak a legnagyobb gyermekbaráttal, aztán előmondás után együttesen végezhetik a hálaadó imádságokat.

i) Mise után visszamennek az iskolába,[1] s itt elmondja a tanitó, mihez tartsák magukat a hazamenetelben, magukviseletében, játékjaik közt stb. s mikor jelenjenek meg délután az iskolában.

6. Amily gondot igényel az előkészítés: épen oly figyelmet érdemel később **a benyomások állandóvá tétele.** Azért fehérvasárnap után többször emlékezetükbe kell hívni a gyermekeknek az első áldozás napját, ebből kifolyólag meg kell ismetetni őket a lelki áldozással, s annak módjával, több üdvös intelmet fűzünk a nap eseményéhez és tett benyomásához; meg-megújittatjuk velük tett igéretüket; intjük őket a bűnök kerülésére s a nyert megszentelő kegyelem megőrzésére, lelkesitjük őket a nekik megfelelő keresztény erények gyakorlására s a keresztény tökéletességre való törekvésre.

Midőn később újólag a szent áldozáshoz bocsájtjuk a gyermekeket, ismételten hivatkozunk az első szent áldozásra, az akkor hallottakra és tapasztaltakra, az akkor élvezett lelki örömekre és megszentelő malasztra, az akkori előkészületre, hálaadásra és magaviseletre, s mindannyiszor intjük őket, hogy hasonló örömmel, hasonló előkészültséggel, lelki ártatlansággal és jámbor feltételekkel járuljanak később is a szent áldozáshoz.

93. §.

Az első gyónók előkészitése.

Az *első gyónás* mivel sem kevesebb fontosságú a gyermek lelki életében, mint az első áldozás, sőt erre is előkészitésül szolgál.

---

[1] Ha lehet szerezzünk oly jótevőket is, kik a gyermekeket e napon megvendégelik. Az érzéki benyomások nem ártanak, sőt gyakran a felnőttekre is hatással vannak. Egyes áldozási emlékek is jó hatással lesznek, csak arra kell itt figyelni, hogy mindig ájtatossági tárgyak választassanak.

Épen ezért mindig kiváló *gond forditandó* az első gyónók előkészitésére, s erre nézve a következők veendők figyelembe :

1. **Eleve** gondosan **megválasztandók** és kijelölendők évről-évre azok, akik a szent gyónáshoz *először* fognak járulni. *A laterani IV. zsinat* azt mondja idevonatkozólag, hogy mindazok, ***kik már elérték azon kort, melyben a jót a rossztól megkülönböztetni birják,*** a poenitencziatartás szentségének felvételéhez bocsátandók. Mikor képes valaki a jót a rossztól megkülönböztetni, ez annak ***éveitől, nevelésétől és szellemi fejlettségétől függ.***

Ha a gyermek szellemi tehetségei annyira fejlettek, hogy kellően felfogja a bűnről, a malasztról és a poenitencziatartás szentségéről szóló részleteket, akkor már 7—8 éves korában gyónhat; de ha szellemi tehetségei annyira fejletlenek, hogy 9—10 éves korában sem érett ezek kellő ismeretére, akkor még ezen korban is el kell annak felvételét halasztani.

2. A kiszemelteket azután **kiváló figyelemmel kell kisérni**, s különösen a katekizmus azon részleteinél, mely összefügg a poenitencziatartás méltó felvételével, a főfigyelmet ezekre kell forditani.

Figyeljünk rájuk a magyarázatnál, a kikérdezésnél, az ismétlésnél, hogy mindezt összevetve megitélhessük, képesek lesznek-e ezek majd lelkiismeretüket kellően megvizsgálni, bűneiket igazán megbánni, teljes és értelmes gyónást végezni, s a szentség malaszthatásaiban részesülni?

3. Úgy a biztos, mint a kétes első gyónók azután **külön előkészitésben** részesülnek. A kétesekre nézve itt fog végleg elválni, odabocsáthatók-e mégis az első gyónáshoz?! A külön előkészités tárgyát fogja képezni a parancsoknak, bűnöknek, malasztnak és a poenitencziatartás öt részének ***részletes és gyakorlati előadása,*** s a gyengébbeknél ezen felül a ***hat főigazság és az imádságok*** átismétlése!

Röviden, de annál több melegséggel, szeretettel és gyakorlatiassággal tárgyaljuk mindezt, s különösen a poenitencziatartásnál nem azt fejtegetjük, mi az a lelkiismeret megvizsgálása, bánat, erősfogadás, gyónás és elégtétel, mint inkább a tékozló fiúról szóló példabeszéd alapján azt mutatjuk ki gyakorlatilag, ime, így hivjátok segitségül a Szentlelket, s igy vizsgáljátok meg lelkiismereteteket; azután pedig felinditjuk bennük a bánat és erősfogadás indulatait; gyakorlatilag elmondjuk, ime igy történik a gyónás és igy kell gyónnotok; végül igy és igy kell a poenitencziát elvégeznetek. Záradékul szólunk az érvénytelen gyónásról, annak megújitásáról, s röviden a búcsúról, de ezeket is igen gyakorlatilag tárgyaljuk.

4. Az ily távolabbi előkészitést követi azután a **közelebbi előkészítés.** Ez abból áll, hogy:

a) elmondjuk nekik, ***mi teendőjük lesz*** a szent gyónás napján, s hogyan kell különösen akkor öltözniök, a templomban mit kell tenniök, a gyóntatószékben miképen kell

magukat viselniök, s miután meggyóntak, mi lesz még a teendőjük?

b) A gyónást megelőzőleg 3—4 nappal ujból intjük őket, hogy a Szentlélek tiszteletére valamit naponkint imádkozzanak, szokott hibáiktól és gyarlóságaiktól különösen óvakodjanak, magukat az önmegtagadásban, imádságban és böjtölésben gyakorolják s minden este lefekvéskor lelkiismeretvizsgálást tartsanak, s utána rebegjék el ájtatosan és szívből a bánat indulatát.

c) A gyónást megelőző délelőtt, miután a többieket az iskolából elbocsátottuk, kiemeljük röviden még egyszer a teendőket, azután kezünkbe vesszük a katekizmust vagy az imakönyvet, s előmondjuk a Szentlélek segitségül hivását, felolvassuk és az életre alkalmazva egyenkint megmagyarázzuk a lelki tükörben felemlitett bűnöket.

5. **Közvetlenül a gyónás előtt**, ha már az iskolában összegyülekeztek, karban vagy külön-külön imádkoznak a gyermekek; aztán a tanitó nagyság szerint sorba állitja őket; a templomba érve, kijelöli helyeiket; ott imádkoznak, midőn a sor reájok jött, párosával a gyónószék elé állitja a tanitó őket, s mig a gyóntatás tart, folyton közelükben van és személyesen gyakorolja a felügyeletet.

Gyónást követőleg előmondás után elmondják közösen is a gyónás utáni imákat, elmondanak néhány Miatyánkot és Üdvözletet; visszamennek együttesen az iskolába, s ott a tanitó néhány buzdító szót intézvén a gyermekekhez, hazabocsátja őket.

6. Az első szent **gyónás végzése után** élénk szinekkel fogjuk többszörösen a gyermekek előtt rajzolni azon örömet, melyet Isten országában a tékozló fiú megtérése keltett; azon kegyelmeket, melyeknek itt részeseivé lettek; s azon eszközöket, melyek segélyével állandóan megőrizhetik Isten malasztját.

Kifejtjük különösen, mint kell Isten mindenhatóságára gondolva megtartaniok a gyónószékben tett igéretüket; mint kell használni és követni a lelkiatya intéseit; mint kell óvakodniok a lanyhaságtól és a jóravaló restségtől, s mint kell gyakorolni magukat különösen az imádságban, az önmegtagadásban, őrangyalunk s védszentjeink tiszteletében, az engedelmességben és más erények követésében; mint kerülhetik el legbiztosabban a bűnöket, mint kell minden este megvizsgálniok lelkiismeretüket, s mint kell mindannyiszor megújitaniok a bánat és erősfogadás indulatát?! — Minél többször és több változatossággal ismételjük alkalom adtán ezeket, annál mélyebb nyomokat hagy az első gyónás tanitványaink lelkületében, s annál maradandóbb gyümölcsöket fog ez teremni az örök életre.[1]

---

[1] Vezérkönyvül szolgálhatnak: Fehér Gyula: **Az első gyónók előkészitése.** Eger, — 1881. — Eder Ede: **Előkészités a szent gyónás- és áldozásra.** Szatmár, 1883. — **Erster Beichtunterricht.** Paderborn 1879.

94. §.

A gyakori gyónás jelentősége és a közös gyónásra való előkészités.

A nagy *Gerson* szavai szerint: »*a gyónás Jézushoz vezető út*« s ezért bármennyi hathatós eszköze van is a vallásosságnak és erkölcsösségnek, ezek között az *első és főhelyet foglalja el mindig* a gyakori szent gyónás.

Ezért mondja az 1876. évi *püspöki tanterv*, miszerint a husvéti gyónáson kivül *legalább* háromszor, még pedig mindenkor kellően előkészítve járuljanak a gyermekek a szentségekhez. — A kellő előkészítés tekintetében a következők jönnek figyelembe, úgymint:

1. Mindjárt az iskolai év elején meg kell határozni, **hányszor és mikor fognak**[1] a gyermekek **meggyónni?** ! Igy nem fognak ötletszerűleg és készületlenül gyónni a gyermekek, hanem a hitelemző és tanitó *hetekkel előbb tudni fogja,* mint kell az időt erre való tekintettel beosztani, mint kell őket erre lehetőleg előkészíteni, s mint kell a különben végzendő tananyagot is úgy előadni és *azon oldalról kidomboritani,* amely oldalról összefügg a poenitencziatartás szentségével.

2. Közvetlenül a gyónás előtt **előkészületre** forditsunk az V. és VI. osztályúaknál *legalább félórát,* a III. IV. osztályban rendszerint *egy órát,* az I. és II. osztályban *legalább két órát.*

Hivatkozva azokra, miket az első gyónáskor hallottak, s amiket mi a megelőző gyónásoknál tapasztaltunk, átismételjük velük a legszükségesebb tudnivalókat, mindenek felett pedig segitsük őket lelkiismeretük megvizsgálásában, felindítjuk sziveikben a bánat és erősfogadás indulatait, elmondjuk nekik, mit tegyenek s hogyan viseljék magukat a gyóńószékben s emlékezetükbe idézzük, miért és hogyan kell elvégezni az elégtételt.

3. Közvetlenül a **gyónás körül** arra figyeljünk, hogy tisztán jelenjenek meg, csendben és párosával vonuljanak a templomba, ott együttesen vagy magukban *imádkozzanak* mindaddig, mig a sor rájuk kerül; meg legyen jelölve a hely, hol gyónás után az *elégtételi imádságot* elvégzik, s a hová ezt követőleg *visszamennek;* a kisebbek lehetőleg közösen végezzék el vagy a templomban vagy az

---

[1] Irányadóul szolgálhat itt a kalocsai tartományi zsinat eme határozata: »Ne prima confessio ultra nonum annum differatur, stricte prohibemus, ac deinceps, quamdiu scholas frequentant, singulis trimestribus ad confessionem faciendam adducendi sunt.« Conc. prov. Coloc. 1860. p. 133.

iskolában *a hálaadó imákat;* együttesen menjenek vissza *az iskolába,* s ott a tanitó néhány buzditó szót intéz hozzájuk, azután hazabocsátja őket az iskolából.

4. A szent **gyónást követő órában** és napokban, emlékezetükbe hozzuk, minő *kegyelmeket* nyerhettek a szent gyónásban; mint lehet és kell azt megőrizniök; mint kell *a jó cselekedeteket és önmegtagadást gyakorolniok,* mily éberséggel kell a bűnöket és azon alkalmakat kerülniök, melyek őket a bűn elkövetésére szokták csábitani; szóval mint kell *életüket megjobbitaniok* és bűneikért a megbántott Istent lehetőleg kiengesztelniök.

95. §.

A bérmálás szentségének felvétele.

A bérmálás szentségének felvétele *a vallásos nevelés szempontjából* épen oly nevezetes és épen oly **nagy jelentőségű** *a gyermek életében,* mint az első szent gyónás és áldozás.

Épen ezért nagy buzgósággal és lelkiismeretességgel lássunk mindig a bérmálandók előkészítéséhez, — mely tekintetben némi tájékozással szolgálhatnak a következők:

1. Amint a tanitónak és hitelemzőnek tudomására jutott, hogy a községben a bérmálás szentsége ki fog osztatni, első és főteendő **a bérmálandókat kiválasztani** és azok névsorát összeállitani.

Nem bocsátandók a bérmáláshoz: a) a 9—10 évesnél ifjabbak, ha csak ezt valamely főpásztori utasitás nem követelné, - b) akik még nem gyóntak és áldoztak, s akikről ennélfogva feltehető, hogy kellő előismeret és lelki haszon nélkül fognának ezen szentséghez járulni. — Ellenkezőleg az ismétlő iskolások s a felnőttebbek mind oda bocsáthatók, annál inkább, mert félő, hogy később — részint a mai hithidegség, részint pedig bizonyos álszemérem miatt a bérmálás szentségét felvenni elmulaszthatnák.

2. Az igy kijelöltek két csoportra osztatnak, s a rendes iskolázók az iskolában, az ismétlő iskolások és többé már nem iskolakötelesek pedig a templomban **tanitandók és előkészitendők.**

A tanitás *tárgyát* képezik:

a) a legszükségesebb hittani ismeretek, minő a 6 főigazság és az imádságok;

b) a bérmálás isteni rendelése, annak malaszthatása, kiszolgáltatása, szertartásai, a bérmaszülők tiszte és kötelmei, végül a szentség méltó felvételének feltételei;

c) a részletes előkészület annak felvételéhez, t. i. az *általános* gyónás és méltó áldozáshoz való előkészület, s

buzditás az imádságra, böjtölésre és egyes jó cselekedetek gyakorlására.

3. **A közvetlen előkészítés** abból áll, hogy a bérmálást megelőző napokban:

a) még egyszer elmondjuk, mikor és hogyan jelenjenek meg az iskolában vagy a templomban;

b) előtte való napokban meggyónnak és megáldoznak a bérmálandók, s ennek végeztével megújittatjuk velük a keresztségben tett fogadásaikat;

c) ismételten figyelmeztetjük őket arra, mit kell tenniök *bérmálás előtt, alatt és után*, s újólag elmondjuk nekik, *mily kegyelmet nyernek a bérmálás szentségében*, mint kell a Szentlélek hét ajándékának elnyerése után sóvárogniok, mint kell szivüket azok befogadására megnyitniok és elkészíteniök, s mint kell azután ezen kegyelmekkel közremunkálniok.

d) A bérmálás *szertartásait* is lehetőleg szemléltetve megmutatjuk és begyakoroljuk.

4. **A bérmálás napján** még egyszer összegyüjtjük őket, felinditjuk szivükben a hit, remény és szeretet indulatát, előmondjuk a bérmálás előtti imádságokat, intjük őket a csend és rend megtartására, második harangszó után párosával bevonulnak a templomba[1] s ott elfoglalják a tanitó felügyelete alatt helyeiket.

Midőn a püspök bejön, szépen letérdelnek, mise alatt imádkoznak, az adott jelre a fiuk az epistola oldalon, a leányok az evangeliumi oldalon sorba állnak, czéduláját ekkor mindenik kezében tartja, midőn a püspök közelít, letérde'nek, azután pedig mindaddig, mig a püspök az utolsó áldást adja, szépen csendben várakoznak és imádkoznak.

5. **Bérmálás után** a gyermekek visszavonulnak az iskolába, ott előmondás után elmondják a hálaadó imákat; a tanitó inti őket, mint szenteljék meg a mai napot s mennyire kell óvakodniok minden bűntől. — Ezt a következő napokban szintén ismételjük.

D) A jó cselekedetek és erények gyakorlása.

96. §.

Egyes jócselekedetek gyakorlása s a keresztény tökéletességre való törekvés.

Minden keresztény tartozik jócselekedeteket művelni. mert »minden fa, mely jó gyümölcsöt nem terem, kivágatik és a tűzre vettetik.« Korán

[1] **Ha a szomszéd községbe kellene menniök, körmenetileg mennek oda, s az úton felváltva énekelnek és imádkoznak.**

kell azért a gyermekeket is szoktatni arra, hogy magukat egyes jó cselekedetekben gyakorolják, még pedig Istenért és Isten dicsőségére, mit a jó szándéknak naponkint való felinditása által érhetnek el.

Azon jó cselekedetek, melyek gyakorlását rendszerint már a népiskolás gyermeknek ajánlhatjuk, főképen a következők:

1. A buzgó és **ájtatos imádság.** — Jézus, a b. sz. Mária, az apostolok és a szentek oly buzgón s oly ájtatosan imádkoztak. Ezek példájára hivatkozva, kössük lelkükre a gyermekeknek, hogy *reggeli és estéli, evés előtti és utáni imádságaikat naponkint és pontosan elmondják* s mindig oly buzgósággal, ájtatossággal és kitartással imádkozzanak, mint Jézus, az apostolok és a szentek.

2. Az **önmegtagadás** szintén oly jó cselekedet, melyet már a gyermekek is gyakorolhatnak. Megtagadhatják *magukat az ételben és italban, a játékban és szórakozásban,* a csevegésben és foglalkozásban, megtagadhatják hajlandóságaikat, hiúságukat, vágyaikat s akaratukat.

Minél inkább gyakorolják ezekben az önmegtagadást, annál szilárdabbak lesznek a rossz kerülésében, hol szintén az önmegtagadás az egyik főtényező.

3. Az önmegtagadással kapcsolatban ajánlhatjuk a **böjtölést is**, mely lelkünket felemeli és megszenteli, erőt szerez az erények gyakorlására, s leghatásosabban felvértezi lelkünket a világ és test elleni küzdelemben.

Jézus, Illés, Eleazár, a 7 Machabeus és sok szent példája egyaránt ajánlják a böjtölést; figyelmeztessük tehát alkalomszerűleg többszörösen a gyermekeket, hogy pénteken az önmegtartóztatást, böjti napokban pedig a böjtölést szivesen és lelkiismeretesen megtartsák.

4. Hangoljuk a gyermekeket az irgalmasság testi cselekedeteinek gyakorlására, különösen a **könyörületességre és alamizsnálkodásra**, mert hisz már Tóbiás is mondja: „Jó az imádság böjttel és alamizsnálkodással *s hasznosabb, mint aranyból kincseket gyüjteni..*" (Tób. 12. 8.) Sokszor hangoztassuk tehát, mit fog a Megváltó utolsó itéletkor a gonoszoknak mondani, valamint azt is, *hogy a szegények is mind testvéreink, s hogy épen ezért a felebaráti szeretet kötelességünkké teszi szerencsétlen embertársainkon könyörülni.*

Állitsuk eléjük alkalmilag pl. sz. Erzsébet, sz. Vincze s más szentek példáját; emeljük ki, mily nemes szivre mutat másokon könyörülni s a szegényt és nyomorultakat megszánni; aztán emlitsük fel, hogy egy falat kenyérrel s oly kopott ruhácskával is enyhithetik mások nyomorát, mit ők már nem használnak.

5. Kisebb-nagyobb mértékben gyakorolhatják olykor **az irgalmasság lelki cselekedeteit**, képesek lesznek különösen szomorú társaikat vigasztalni, a megbántásokat békével tűrni, az ellenük vétkezőknek megbocsátani, az

élőkért s holtakért, (különösen pedig szüleikért s jótevőikért) imádkozni, sőt a nagyobbak képesek lesznek egyes elhagyott cselédeket s más tudatlan gyermekeket imádságra s egyes hitigazságokra is tanitani.

Tegyük itt figyelmessé őket Jézus, a b. Szűz Mária, az apostolok s más szentek példáira, s intsük őket, mily jól esnék nekik is, ha mások velük szemben az irgalmasság testi és lelki cselekedeteit gyakorolnák? !

6. Vezessük rá a gyermekeket a helyes **önismeretre, vagyis a lelkiismeretnek mindennapi megvizsgálására.** Értessük meg a gyermekekkel ennek hasznát, a jó és gyakori gyónásra való befolyását, a keresztény életre való nagy horderejét, s a bánat többszöri felgerjesztésére való szükséges voltát.

Állitsunk eléjük szintén példaképeket a szentekben, különösen az ifjuság védszenteiben, kik a helyes önismeret alapján oly nagy alázatosságra és életszentségre jutottak.

7. Szoktassuk a gyermekeket arra is, hogy **állapotbeli kötelességeiket teljesiteni** lelkiismeretbeli kötelességüknek tartsák.

Láttassuk be velük, hogy minden állapotnak meg vannak a maga kötelezettségei, s ha ezekkel jó szándékkal Isten dicsőségére végzi valaki, mint ebben sz. József s más szentek jó példát adtak, az által érdemeket szerez Isten és az emberek előtt, mig azok nem teljesitése által vétkezik Isten és embertársai ellen.

8. A nagyobb osztályokban szoktassuk a gyermekeket a **jó olvasmányok** szeretetére. A rossz lapokat, folyóiratokat és könyveket csak igy lehet némileg ellensúlyozni s XIII. Leo pápa őszentsége is azt mondotta: *»A (rossz) iratoknak (a jó) iratok teendők ellenébe.«*

Azért az iskolai és községi könyvtárat élénk figyelmünkre méltassuk, oda minél több jó és vallásos szellemű könyvet megszerezni törekedjünk, ezek olvasását és terjesztését szintén ajánlhatjuk a gyermekeknek.

9. A jó cselekedetekkel kapcsolatban arra is inteni kell a gyermekeket, hogy saját állapotához képest mindenkinek a **keresztény tökéletességre kell törekednie,** mert Krisztus Urunk mindnyájunknak mondotta: „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei atyátok tökéletes.“

Értessük meg, hogy a keresztény tökéletesség nem egyéb, mint Krisztus Urunk követése az önmegtagadásban, a kereszt viselésében s a jó cselekedeteknek Isten kegyelmében való végzésében, s hogy épen ezért minden állapotban lehet tökéletes életet élni, mint ezt a különböző sorsú és állású szentek élettörténete is bizonyitja.

97. §.

Egyes keresztény erények gyakorlása.

I. Az egyes erények gyakorlására rendszerint úgy **vezetjük** rá a gyermekeket, hogy

a) megismertetjük velük példákban az egyes erényeknek fogalmát, feltüntetjük ennek szépségeit és szükséges voltát, (pl. az alázatosságot, engedelmességet szemléltetjük a b. sz. Mária példájában);

b) a bibliából vagy a szentek életéből kimutatjuk, hogy azt mások miképen gyakorolták, mily kedvesek voltak ez által Isten előtt, s az ebből levont intelmek által lelkesítsük őket is ezen erény gyakorlására; (pl. Ábrahám engedelmessége, Jób béketűrése);

c) kimutatjuk, mily viszonyok közt s hogyan gyakorolhatják ők a kérdéses erényt, s amennyiben erre az iskolában is alkalom nyílik, (pl. szerénység, béketűrés, engedelmesség,) ezt ott egyenesen megköveteljük, a többinek gyakorlását pedig a bibliai példákban és elbeszélésekben többszörösen feltüntetjük.

II. Azon keresztény erények, melyek gyakorlására fokozatosan már a népiskolában szoktatni kell a gyermekeket, főleg a következők:

1. A hit, remény és szeretet erénye, vagyis az isteni erények, 2. a keresztény okosság, 3. a keresztény igazságosság, 4. a keresztény mértékletesség, 5. a lelki erősség, 6. a keresztény alázatosság, 7. az odaadó engedelmesség, 8. az Urnak félelme, 9. ajánljuk és sürgessük végre a **jóban való buzgóságot**, mi abban áll, hogy Istennek szivesen és örömest szolgálunk, dicsőségét erőnk- és tehetségeinkhez képest előmozditjuk s minden kötelességünket híven és lelkiismeretesen teljesítjük.

E) A valláserkölcsi fogyatkozások orvoslása.

98. §.

A rossz hajlandóságok fékezése s a valláserkölcsi fogyatkozások orvoslása.

I. A gyermekek nagyobb része részint magával hoz bizonyos rosszra való hajlandóságot és kisebb-nagyobb erkölcsi fogyatkozást az iskolába, részint azon idő alatt kezdenek ezek benne mutatkozni, mig az iskolát látogatja. Mindkét esetben törekednünk **kell ezeket gyógyitani**, nehogy azok megerősödvén, későbbi életükben nagyobb erkölcsi vétségek forrásaivá legyenek.

II. Az egyes erkölcsi fogyatkozások és rosszra való hajlandóságok **orvoslásánál** közönségesen **úgy járjunk el**,

hogy: a) *éber* figyelemmel *kisérjük a növendékeket* s nemcsak azok rossz hajlamait és fogyatkozásait, hanem *fölfödözni iparkodunk a hiba forrásait is,* s aztán ezt elfojtani, vagy legalább ártalmatlanná tenni törekszünk; — b) ha az erkölcsi baj s annak *forrása fel van fedezve,* törekszünk a gyermek *érzületét megváltoztatni,* megismertetvén vele ennek káros voltát, következményeit, a bűn utálatosságát, s ezek alapján őt a botlás belátására és a megbánás nyilvánitására birni törekszünk; — c) kiemeljük **az ellenkező erény szépségét,** gyakorlásának módját, szükségességét s mig a rossz indulatok és egyes fogyatkozások kitöréseit lehetőleg megakadályozzuk, s a növendéktől minden oly ujabb alkalmat és ingert, mely őt erre ragadná, eltávolitunk, addig az ellenkező erényben *gyakoroljuk* s annak szépségét, üdvös voltát és hasznos következményeit egyes történetekkel is megvilágitani törekszünk.

III. Hogy a rossz hajlandóságot és erkölcsi fogyatkozásokat csirájukban és forrásukban megtámadjuk s kiirthassuk, különösen óvni kell a gyermekeket:

1. A kevélységtől, 2. a testiség és érzékiség túlzott szeretetétől, 3. a földiek iránt való túlságos szorgoskodástól, 4. a felebaráti szeretet hiányának egyik jellemző nyilvánulásától: az irigységtől, 5. az emberi indulatosságtól, különösen pedig a haragtól, 6. a rút káromkodástól és a jóravaló restségtől. — Ha ezen vagy más hasonló erkölcsi fogyatkozásokat veszünk észre, a föntebbi módon azt orvosolni törekedjünk.

99. §.

A titkos bűnök és ezek lehető orvoslása.

Az óriási romlás- és erkölcstelenséggel szemben, bármennyire kényes legyen a hatodik parancs elleni titkos bűnök tüzetes érintése, annál kevésbbé lehet elzárkózniok ez elől a tanitónak és hitelemzőnek, mert hisz *ezeknek egyik legszentebb feladata a romlásnak gátat emelni, az ifjúságot ettől lehetőleg óvni, annak tovább terjedését gátolni, az eleseiteket felemelni, az elbukottakat meginenteni s a bajokat lehetőleg orvosolni.* Mindezt csak úgy teheti, s a mulasztást és ferde eljárást csak úgy kerülheti el, ha óvatosan bár, de egyszersmind folyton és lelkiismeretesen szemmel kiséri tanítványait, s ha kellően megszívleli, mint fog ezen borzasztó bűnök terjedésének lehetőleg gátat emelni, s a tudomására jutott esetekben tapintatosan eljárni.

Hogy ezt tehesse, okvetlenül meg kell szívlelnie minden tanitónak s hitoktatónak a következőket:

1. **Mily borzasztó következményei vannak e bűnöknek?!** Testben és lélekben tönkre teszi áldozatát, s végkép aláássa úgy a vallásosságot, mint az erkölcsiséget.

Azon szomorú következmények közül, melyeket ezen bűnök **az ifjúság testén** előidéznek, főbbek a következők: a) *tönkre teszi a szépséget,* ifjúságot, bájt, fiatal élénkséget és kinézést, — b) *elgyengíti és felemészti a test erejét,* kiszáritja a csontokat, erőszakos módon és természetellenes korban eltávolitja a testből a legszükségesebb életnedveket, — c) oka és *okozója sok betegségnek*, amennyiben az emésztést gátolja, s ha csak kis hajlandóság van is valamely betegségre, (pl. tüdővész, vesebaj stb.) ennek kiütését elősegiti és gyorsitja; — d) *az idegeket megtámadja, s a folytonos idegbajokat fokozza;* — e) mindkét nembeli ifjúságot *alkalmatlanná teszi a házasságra,* idő előtt kiéltek és halálsápadtak lesznek, nyomorult, beteges, korcs és görvélyekkel megmételyezett gyermekeket hoznak a világra.

Még szomorubb **ezek lelki állapota.** Ugyanis az ilyenek:

a) *Lelke szenvedő, érzéketlen,* lassú s a legszivrehatóbb intelmek, tanitások és jelenetek iránt is egykedvű és érzéketlen.

b) *A lelki tehetségek* ezáltal mintegy elerőtlenednek, az ész, értelem, emlékezet s képzelőtehetség gyengül, a szív és akarat elfásul, s igy a szellemi munkára is, az erkölcsiségre is képtelenek lesznek.

c) Az ilyenek *szemérmetlenek* és szemtelenek, a nemi és illetlen dolgokról a legszivesebben ábrándoznak és beszélnek, s ha csak tehetik, másokat is arra csábítanak.

d) Lelkiismeretük kezdetben nyugtalan, ezért tekintetükön s mozdulataikon némi zavarodottság és nyugtalanság látszik, mig később az is elfásul, s ettől kezdve mindig mélyebbre sülyednek, mig végre minden erkölcsiségből és vallásosságból kivetkőznek.

2. Miután e bűn oly ártalmas, oly általános és csaknem gyógyíthatlan, ismerni kell némileg azon **forrásokat és okokat,** melyekből ezen bűnök erednek.

Ezen utálatos bűnre viszi a gyermekeket:

a) Az *elkényeztetett vagy puha nevelés,* vagy másokkal együtt való alvás, b) sokat elcsábítanak *a szemtelen képek, ruhák, könyvek és a tétlenség,* c) a gyermekek legtöbbje mégis a gonosz társaknak, *a csábításoknak lesz áldozata,* d) *a természeti ösztön és hajlandóság,* e) a vigyázatlan vagy fajtalan *anyák, dajkák, ápolók és cselédek,*

ha hordozás, fürösztés, tisztogatás, altatás közben vagy más alkalommal vigyázatlanságból vagy pajkosságból olyasmit tesznek, mi által a gyermek érzékiségét ingerlik, s igy a kéjelgésre a gyermeket nagyon is hajlandóvá teszik, vagy pedig a még kiskorú gyermekek előtt olyasmit beszélnek avagy tesznek, mi által őket egyenesen ily bűnökre tanitják, f) *A bűntől való óvások s figyelmeztetések* is veszélyesek lehetnek, ha ezek nem alkalomszerűleg, mérséklettel és vigyázattal történnek, g) Legtöbb alkalom van a pajzánkodásra és szemtelenségre *a természet némely szükségeinek kielégitésénél.* Mindig gyanús, ha ott sokáig maradnak, bezárkóznak, többen egyszerre vannak, s ha itt a kellő óvatosság hiányzik, egy gyermek egész iskolát megronthat, h) *A kamrában és a hálószobákban is* ezernyi alkalom van e bűnök elkövetésére, azért a közös alvószoba, közös ágy, az öltözésnél és vetkőzésnél való rendetlenség lehetőleg eltávolitandó, i) *Az erős ételek* és hevitő italok szintén fokozzák a rosszra való hajlandóságot, k) Idejárulnak végre más kisebb okok is, pl. a bélférgek kínzása, a lépkórosok és mélaepések hajlama, bizonyos kövérség és dugulás, pajzán játékok, az idegzet gyöngitése, az állás, ülés, fekvésben való rendetlenség, a deszkákon s vesszőparipákon való lovaglás, stb. mely dolgok a figyelmet is elkerülnék, ha annyira veszélyesek nem volnának a gyermekek ártatlanságára.

3. Bármint vezettessék is valaki a tisztátlanság bűneire, vannak bizonyos **jelek, melyekből bár következtetni lehet a bűnre**, s melyek alapján bár *biztos itéletet hozni nem lehet,* — ha csak itéletünkkel ártatlanokat is sújtani nem akarunk, — de a szülők, tanítók és nevelők mégis vigyázókká és körültekintőkké lehetnek. Az ily bűn ugyanis, ha nagyobb mérvben és hosszabb ideig űzetik:

a) *elidomtalanítja az arczot,* mely sápadt, kifejezéstelen, felfújt lesz, lassan-lassan sárga vagy barnáskék, végre rézszinű;

b) *a szemek* előbb üvegesek, vizenyősök lesznek, végre kiszáradnak s mély, sötét gödörbe esnek. A nézés merev, majd nyugtalan, tétovázó,

c) ha az ifjak *igen idősnek* néznek ki, ha testük összegörbült, arczuk összeránczosodik, félő, hogy e bűnt ismerik;

d) rossz jel, ha a gyermekek többször bezárkóznak, a szükség helyére szokottnál többször járnak, s ott hosszabb ideig tartózkodnak;

e) rossz jel, ha a gyermekek másokra lopva tekintenek igen

el-elmélyednek, szemeiket mereven függesztik egyes tárgyakra, ha kezeiket elrejtik, s mindig ruháikban keresgélnek;

f) rossz jel, ha a fiatalok idő előtt kiéltek, nem találják kedvüket hasonkorúak társaságában, s azokat otthagyva, a magányt vagy kizárólag egyesek társaságát keresik;

g) veszélyes kettő-háromnak túlbizalmaskodása, folytonos együttléte, nemkülönben, ha levertek, rossz kedvűek, munkáikban hanyagok;

h) többször más külső jel is elárulja őket, pl. állandóan bizonyos szerelmi dalokat énekelnek, bizonyos jelvényeket viselnek, midőn a 6-dik parancsról, vagy a nemi dolgokról tétetik említés, kiválóan figyelnek, a kétes szavakat s mozdulatokat rögtön értik, igen sokat és nagyokat ásitanak stb

Egyes jelek ugyan többször csalnak, de ha a szülők azután figyelemmel kisérik az ilyeneket, rendszerint más jelekre is rájönnek s ha óvatosan, okkal-móddal járnak el, többször magát a bűnt is felderithetik, ha a gyermek rokonszenvét s bizalmát birják.

4. Miután ismerjük, mi viszi és csábitja az ifjúságot rendszerint a tisztátlanság bűnére, **azon eszközöket** kell a tanitónak és hitelemzőnek ismernie, melyek által ezek a bűntől megóvatnak. Fő itt, hogy amennyire csak lehet, *el kell távolitani a gyermektől minden okot, veszélyt és alkalmat,* mely azokat a bűnre vezetné. Ez a legsikeresebb és a legáltalánosabb eszköz e bűn terjedésének meggátlására. Emellett azonban:

a) *az anyák sokat* tehetnek, ha a szenvedélyeket fékezni tudják, a dajkát jól megválasztják, ha a gyermekek köréből minden szemérem- és tisztaságellenes dolgot idején eltávolítanak.

b) Ha szülők, nevelők s tanitók olykor kénytelenek sikamlós dolgokról beszélni, vagy a *gyermekeket* szemérmetlenség miatt *meginteni*, ez a legtermészetesebb módon, minden körülirás, tartózkodás és zavarodottság nélkül történjék.

c) A gyermek *ne lásson, ne halljon, ne olvasson* semmit, mi őt megbotránkoztatná, vagy kiváncsiságát felkölthetné, s ha mégis olyasmi történt, mi utálatos, gyűlöletes és ártalmas, a dolog iránt ellenszenvet és gyűlöletet kell benne felgerjeszteni.

d) Legfőbb eszköz mégis az *istenfélelem*, vagyis hogy megtanulják Istent félni.

e) Foglalkoztassuk állandóan korukhoz mérten a gyermekeket, s időnkint engedjünk időt a tisztességes szórakozásra is, hogy a gyermeki örömet becsüljék.

f) Szoktassuk a gyermekeket, hogy egymás iránt mindig és mindenütt, még ha egyedül vannak is, tiszteletet tanusítsanak, annálinkább a más nembeliekkel szemben mindig illedelmesek legyenek.

g) Ezekhez járul a vallási eszközök ajánlása és sürgetése, minők különösen a szentségek gyakori vétele, b. Szűz Mária és sz. Alajos tisztelete, a rossz társaságok és alkalmak kerülése, az érzékeknek, különösen

a szemeknek fékezése, az önsanyargatás és önmegtagadás gyakorlása, az ártatlanság megőrzéseért való imádság, s a rossz gondolatok és illetlen szavak kerülése. Kellő valláserkölcsi indokokkal többszörösen kössük ezeket a gyermek szivére.

5. Ha már végtelenül nehéz e bűntől a gyermekeket megóvni, még nehezebb azokat, kik egyszer elesnek, **abból kigyógyitani.** Helyezzük azonban *bizalmunkat Istenbe,* s használjuk mindenek előtt azon eszközöket erre, melyek a gyermek ártatlanságának megőrzésére szolgálnak. Szoktassuk őket mindenek felett a szó valódi értelmében az Isten félelemre, vezessük a gyermekeket gyakrabban a bűnbánatra és oltáriszentség méltó felvételére; ajánljunk nekik valamely tapasztalt és tapintatos gyóntató atyát, ki aztán, ha a gyermek neki egész bensejét őszintén feltárta, legtöbbet s legbiztosabban segíthet.

De az imádságnak és éberségnek nem szabad hiányoznia. Nem az imádságnak, mert ez Istenhez emeli s Isten mindentudására figyelmezteti a gyermekeket, — nem az éberségnek, mert ha a kellő gyanúokok fenforognak, kétszeres tapintattal kell a gyermekek közeléből eltávolitani minden oly körülményt és alkalmat, mely a szunnyadó ösztönt felköltené, s a gyermeket új bűnre vezetné.

Emellett:

a) törekedjünk megnyerni a gyermek bizalmát és szeretetét, hogy az betekinteni engedjen lelkébe, meg lévén győződve szeretetünkről és jóakaratunkról;

b) ha a gyermek véletlenül jött rá, vagy tudatlanságból követte el, eleinte csupa szeretettel bánjunk vele, s tüntessük fel előtte annak ocsmányságát s bűnös voltát;

c) ugyanigy kell azokkal bánni, kiket a bűnre csábitottak; világositsuk fel őket a bűn szomorú következményeiről, ne siessünk a büntetéssel, de ha intés nem használ, segítsen valamely érzékeny büntetés.

d) Ha valaki *hosszabb idő óta rabja a bűnnek,* a fenyegetés és büntetés magában véve nem használ, itt a bűnre vivő okokat kell mindenekelőtt eltávolitani, aztán győzzük meg őket e bűn ocsmányságáról és borzasztó következményeiről, s állitsuk élénken eléjük, mily szerencsétlenekké teszik magukat és hozzunk fel példát, más ily nyomorult módon elveszett szerencsétleneket.

e) Az is hathatós lehet, de leginkább a szülők és nevelők gyakorolhatják, ha minden két-három nap, később minden nyolczadik nap pontosan elmondatják, azóta hányszor, mely okból, s mily körülmények közt estek el, mert igy legbiztosabban el lehet távolitani a rosszra vivő okokat, s legbiztosabban elő lehet írni az új óvszereket.

f) Az ily ifjakat és leányokat azután *tétlenül egy pillanatra se hagyjuk,* s oly foglalkozást és szórakozást kell nekik szerezni, mely testüket elfárasztja s a szellemet

szórakoztatja és egészen más tárgyra irányozza. A hideg fürdés, mint edzőszer, szintén ajánlható.

g) A szokásos bűnösöknél fölötte fontos, hogy *megóvassanak a kislelkűségtől* és elcsüggedéstől. Isten iránt bizalomra kell őket hangolni, s meg kell őket győzni, hogy Isten segitségével mindent tehetünk, csak igazán kell akarnunk, hisz maga az Úr mondotta: „Nem akarom a bűnös halálát, hanem hogy megtérjen és éljen". (Ezek. 18, 12.)

Ha pedig bizalomra hangoltuk őket, lelkesítsük a buzgó imádságra, az őrangyal és szent Alajosnak, mindenek felett pedig a legtisztább szűznek, Máriának, tiszteletére és segítségül hivására, kihez a kisértet idején igy kiálthatnak: »Oh királynőm és anyám, ime neked ajánlom magamat, oltalmazz s őrizz meg, mint tulajdonodat!« Az ily rövid fohász ezerszer csodát művelt már, s kétségkivül hatásos lesz mindazoknál, kik ezt bizalommal s benső ájtatossággal mondják el.

FÜGGELÉK.

I.

RÉSZLETES

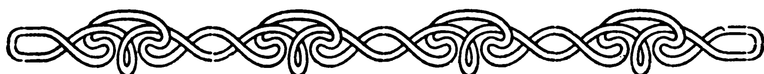
HITELEMZÉSI TANTERVEK.

II.

KIDOLGOZOTT

HITELEMZÉSI MINTÁK.

I.

HITTANI TANTERV

a népiskolák I. osztálya számára.[1]

(Heti 1 óra a *Kátéra,* — 1 óra a *Bibliára* van számitva)

Kézikönyv: Fonyó: *Kezdők Kátéja.*

Szeptember 1. hét: Beiratás.
2. hét: Keresztény köszöntés és keresztvetés.
3. hét: Imádság fogalma.
4. hét: Miatyánk.
Október 1. hét: Üdvözlégy.
2. hét: A világ teremtése. — Ádám és Éva.
3. hét: Hiszekegy első felének emléztetése.
4. hét: Hiszekegy második fele.
November 1. hét: Az első bűn és büntetése.
2. hét: Az angyalokról s Istenről.
3. hét: A három isteni személy.
4. hét: Isten Megváltót igér. (Hiszekegy begyakorlása.)
Deczember 1. hét: Gábor angyal küldetése, — Úrangyala emléztetése.
2. hét: Jézus születése és a pásztorok.
3. hét: A napkeleti bölcsek, — Jézus tanitása.
Január 1. hét: Jézus szenvedése, halála, feltámadása, mint itélő biró.
2. hét: Külön itélet, Szentlélek és működése.
3. hét: Az anyaszentegyház feje és pásztorai.
4. hét: A hat főigazság. Hiszekegy magyarázata és a hit szükségessége.
Február 1. hét: A szeretet parancsai és a tiz parancs.
2. hét: I. és II. parancs.

[1] A Fonyó-féle káték alapján.

3. hét: III. és IV. parancs.
4. hét: V., VI. és VII. parancs.

Márczius 1. hét: VIII., IX. X. parancs és az egésznek összefüggő elmondása.
2. hét: Az 5 parancs és emlézése.
3. hét: Az egyház I., II., III. parancsa.
4. hét: IV., V. parancs s a bűn fogalma.

Április 1. hét: A malaszt és 7 szentség.
2. hét: Keresztség és bűnbocsátás.
3. hét: Oltáriszentség és bérmálás.
4. hét: Az utolsó kenet, papszentelés és házasság.

Május és Junius. Ismétlés, osztályozás és előkészités a vizsgálatra.

RÉSZLETES TANTERV

a II. és III. osztály számára.

A II. osztálynál főleg az I. osztályban tanultak alaposabb ismétlésére és az alapfogalmak bővitésére törekszünk. A III. osztálybelieket az első szent gyónásra iparkodunk nagy gonddal előkésziteni, ezért is a parancsokról, a bűnről és a bűnbocsátásról szóló részleteket itt nagyobb alapossággal és figyelemmel tárgyaljuk.

Kézikönyv: Fonyó *Képes elemi katekizmus.*[1]

Szeptember. Ismerkedés, szoktatás, mult évben tanult imádságok ismétlése és gyakorlása.

Október 1. hét: A világ teremtése, Ádám és Éva teremtése, első bűn és büntetése.
2. hét: Angyalokról, Istenről, a 3 isteni személy.
3. hét: Megváltó születése, Jézus szenvedése, halála, feltámadása.
4. hét: Jézus mennybemenetele, mint itélő biró, utolsó és külön itélet.

November. 1. hét: A szentlélek működése, az anyaszentegyház és pásztorai.
2. hét: Az anyaszentegyház feje és főkormányzója.
3. hét: Szentek egyessége, 6 főigazság, a hit szükségessége.
4. hét: Számon kérés és ismétlés.

---

[1] Itt a II. osztály kérdései rendes irással, a III. osztály kérdései cursiv (irott) betűkkel vannak szedve; tehát felesleges itt a kérdés számát adni.

Deczember 1. hét: A szeretett parancsai és a 10 parancs.

2. hét: Az I. és II. parancs.

3. hét: A III. parancs és az I. II. parancs ismétlése.

4. hét: Ünnepek.

Január 1. hét: A IV. és V. parancs.

2. hét: A VI. és VII. parancs.

3. hét: A VIII., IX., X. és az 5 parancs emléztetése.

4. hét: A tiz parancs ismétlése.

Február 1. hét: Az anyaszentegyház I., II., III. parancsa.

2. hét: Az anyaszentegyház IV., V. parancsa. A bűnről.

3. hét: A malaszt és eszközei. A szentségek.

4. hét: A keresztség és bűnbocsátás.

Márczius 1. hét: A lelkiismeret vizsgálás és a bánat.

2. hét: Erősfogadás, gyónás.

3. hét: Elégtétel, oltári szentség.

4. hét: Husvéti ünnepek.

Április 1. hét: A sz. mise és sz. áldozás.

2. hét: A bérmálás és utolsó kenet.

3. hét: Az egyházi rend és a házasság.

4. hét: Jó cselekedet és erény.

Május és Junius. Ismétlés, — osztályozás, — begyakorlás, — felmondatás.

Az osztatlan népiskolák hittani tanterve

és ennek részletes tanmenete.

Kétségbevonhatlan tény, hogy az osztatlan népiskola legnehezebben oldhatja meg feladatát. Amellett, hogy az I—VI. osztályt kell itt együtt vezetni, (tehát hat rajjal kell állandóan foglalkozni,) itt a szorgalom idő is rendszerint a legrövidebb, tulajdonképen alig 7—8 hónap, (egy hónap elteltén a beiratásokkal s vizsgálatokkal,) s az iskolalátogatás is rendszerint a leggyengébb. Igy hát sokan vagy belemélyednek a katekizmus első czikkelyébe, s ennél tovább nem is igen haladnak; vagy pedig úgy osztják be három csapatra a gyermekeket, hogy az I. és II. osztály a hitről szóló részt végzi mindig. — a III. és IV. osztály, vagyis a második csoport tanulja aztán a parancsokat, — az V. és VI. osztály pedig tanulja a szentségekről szóló részt. — Csakhogy ily beosztás mellett egy sem végez teljes egészet, s ha a gyermek pl. a III. vagy a IV. osztályból kimaradt, akkor a szentségekről mitsem tud, s a sz. gyónás és áldozáshoz sem járulhat.

Eltekintve attól, hogy az ily beosztás ellen egész sereg indok küzd, ki kell mondanunk, hogy ez ellenkezik a nagym. püspöki kar

rendszabályaival is, melyek nyomós okokból szigorúan meghagyják, hogy évről-évre teljes egészet kell végezni, habár talán szűkebb terjedelemben is. Azért hát sokkal helyesebbnek tartjuk, ha valaki az I. és II. osztályból az első, a III. és IV. és V. osztályból a második, a VI. osztályból a harmadik csoportot képezve, a következő tantervet és tanmenetet igyekszik keresztül vinni:

I. Csapat. (I. és II. osztály.) **Október:** 1 óra. Ismerkedés, beiratás, keresztvetés.[1] — 2 óra. Miatyánk beemléztetése. — 3 óra. Üdvözlégy beemléztetése. — 4 óra. Istenről. 16, 17, (18,)[2] 20. — 5 óra. A Szentháromságról. 21—24, (25-ből öt szó) (27—29,) 30, 31.

November: 1 óra. A világ teremtése (és kormányzása.) 32, 33, 34, (35, 36.) — 2 óra. Az angyalokról. 39, 40, (41.) — 3 óra. Az angyalok esése, az őrangyal. (42, 44,) 45. — 4 óra. Az ember teremtése. 46, 47 (első sor,) 49. — 5. óra. Az első bűn. 50, 51, 52. — 6 óra. Az első bűn következményei és büntetése. 53, 54, (első sor.) (55 első sor.) — 7 óra. Jézus mint Megváltó és annak születése. 56, 60, 62. — 8 óra. Jézus gyermekkora és nyilvános élete. 63, 64, 66. — 9 óra. Jézus szenvedése és halála. (68-ból két sor.) 69, 71.

Deczember: 1 óra. Jézus eltemetése (és a pokol tornácza) 72, (73.) — 2 óra. Jézus feltámadása és mennybemenetele. 74, 75. — 3 óra. Jézus mint itélő biró 76, 77, (78,) 79, (első sor.) — 4 óra A külön itélet. 80, 81, (82, 83, 84.) — 5 óra. A Szentlélekről. 86, 87, (első sor,) (88.) — 6 óra. Az apostolok prédikálnak, s az anyaszentegyház, 90, (első sor.) — 7 óra. Az egyház pásztorai. 93, 94, (95, 99.) — 8 óra. A karácsonyi ünnep és ismétlés. — 9 óra. A keresztény hitről. 10, 11, 12, 13, (14.)

Január: 1 óra. Hiszekegy betanitása.[3] — 2 óra. Az ember végczéljáról. 1, 2, 3. — 3. óra. A hat főigazság. 4, 5, 6, 7, 8, 9, (első sor.) — 4. óra. A hitről szóló rész átismétlése a Hiszekegy alapján. — 5 óra. A szentek egyessége. (100, 101.) — 6 óra. A szeretet parancsai. 102, (103), 104, 107, (108). — 7 óra. A 10 parancs beemlézése. 113. — 8 óra. Isten I. II. és III. parancs röviden. (114, 123, 125.) — 9 óra. Isten IV. és V. parancsa. 128, (129, 130, 131).

Február: 1 óra. Isten VI. VII. és VIII. parancsa, (133, egy sor, 135, 138). — 2 óra. Isten IX. és X. pa-

---

[1] Az első órákban főképen az első osztálylyal foglalkozunk.

[2] A kérdések az egri elemi katekizmusból vannak kijelölve, — s a zárjelbe foglalt kérdéseket csak a II. osztálybeliek emlézik be, jóllehet a magyarázatot együtt hallgatják.

[3] Egyenkint többször elmondhatjuk az egyes ágazatokat, s a többit a közös elmondatásból majd könnyebben elsajátitják.

rancsa, s az egész áttekintése. (140, 141). — 3 óra. Az 5 parancs betanitása. (143, első sor,) 144. — 4 óra. Ennek rövid magyarázata. — 5 óra. A malasztról s a hét szentség beemléztetése. 161, 166, 169. — 6 óra. A keresztség és bérmálás. 170, (171 két sor 173). — 7 óra. Az oltári szentség, 173, 177, 178, 179). — 8 óra. A sz. mise és áldozás. (180, 181, 185, 186)

Márczius: 1 óra. A poenitentiatartás, (187, 191, 192). — 2 óra. Az utolsókenet és egyházirend. (196, 197, 198). — 3 óra. A házasság s a szentségek áttekintése. (199). — 4 óra. Az imádságról, s az Úr angyala betanitása. (200, 203, 205, 206 első sor, 208), 209. — 5 óra. Az imádságok begyakorlása az I. osztálybeliekkel. — 6 óra A harmadik czikkely kérdéseinek ismétlő emléztetése a II. osztálybeliekkel. — 7 óra. Tájékozás a husvéti ünnepekről. — 8—9 óra. Husvéti ünnepek.

Április: 1 óra. Isten I—IV. parancsának ismétlése kiválóan a II. osztálybeliekkel. — 2 óra. Isten V—X. parancsának ismétlése. — 3 óra. Az öt parancs begyakorlása és ismétlése. — 4 óra. Isten és a Szentháromság ismétlése. — 5 óra A világról és angyalokról ismétlés. — 6 óra. Az emberekről s azok eséséről, ismétlés. — 7 óra. A Megváltó és megváltás, ismétlés. — 8 óra. Utolsó itélet, különös itélet (és utolsó dolgok) ismétlés. — 9 óra. A Szentlélek és az anyaszentegyház, ismétlés.

Május: 1 óra Az egyház pásztorairól s a ker. hitről, ismétlés. — 2 óra. A hat főigazság, ismétlés. — 3 óra. A Hiszekegy alapján az egésznek áttekintése, ismétlés. — 4 óra. A Szentek egyességéről, ismétlés. — 5 óra. A hitről szóló rész átismétlése és begyakorlása. — 6 óra. Ugyanaz. — 7 óra. Ugyanaz. — 8 óra. Előkészület a vizsgálatra. — 9 óra. Az évi zárvizsga, vagy legalább a gyermekek nagyobb részének tényleges kimaradása, mely után legföllebb ismétlések vehetők fel folytatólagosan.

U. i. Láthatni ebből, hogy a főgondot a hitágazatokra forditottuk, s a parancsokkal és szentségekkel rövidebben végeztünk. A második csapatnál, mely hallás után ennek anyagát ismétli, ellenkezőleg járunk el, ott a hitágazatokat veszszük rövidebben, s parancsokkal és a szentségekkel foglalkozunk tüzetesebben, a mint itt következik:

II. Csapat. (A III. IV. és V. osztály.)

Ezek párhuzamosan tanulják a kis katekizmust, s miután a hitről szóló részt az első csapattal együtt aránylag elég bőven ismétlik, s a bibliai történetekben is tanulják, itt a főgondot a parancsok és a szentségek feldolgozására forditjuk, mi a részletes tantervnél is kinyomatot nyer:

Október: 1 óra. Beiratás, ismerkedés, az imádságok ismétlése. — 2 óra. Az ember végczélja 1, 2, 3, (IV. 4.)

(V. 5. Gyakorlati tanulságok.[1]) — 3 óra. A hitről. 6, (7, 8,) 9, [10, 11], 14. — 4 óra. A hit szükségessége, 15, 16, 17, (18), [19, 20, 21,] 22. — 5 óra. A szeretet parancsai 1, 2, 3, (4, 5,) 6, [7,] 10, [11,] 12, [13,] 14, 15, 16, 17.

November: 1 óra. Isten I. parancsa. 21, 22, 23, [24, 25, 29,] 30, (31, 32,) [33, 34, 35]. — 2. óra. A szentek tisztelete. 36, 37, 38, [39], (40), [41]. — 3 óra. Isten II. parancsa. 42, 43, [44, 45, 46], (47, 48), 49. — 4 óra. Isten III. parancsa. 50, 51, [52, 53], (54). — 5 óra. Isten IV. parancsa. 55, (56), 57, 58, 59, [60]. — 6 óra. Isten V. parancsa. 61, 62, [63, 64], 65, [66]. — 7 óra. Isten VI. parancsa, 67, 68, 69, (70), [71]. — 8 óra. Isten VII. parancsa. 72, 73, [74], 75, [76]. — 9 óra. Isten VIII. parancsa. 77, 78, 79, [80, 81], 82, [83], (84, 85).

Deczember: 1 óra. Isten IX. és X. parancsa, s a többi parancs vezérkérdései. 86, (87), 88, (89). — 2 óra. Az anyaszentegyház parancsai, s annak 1. és 2. parancsa. 90, 91, 92, 93, [94], (95). — 3 óra. Az anyaszentegyház 3. 4. és 5. parancsa, 96, (97), 98, [99, 100], 101, 102, 103, [104, 105], 106, (107). — 4 óra. A bűn gonoszsága. (108), 109, (110), 111, [112], 113, 114, (116). — 5 óra. A bűn különböző nemei. 117, 118, [119], 120, [121, 122, 123], 124. [125]. — 6 óra. Előkészités a karácsonyi gyónásra. — 7 óra. Előkészités a karácsonyi áldozásra. — 8 óra. Karácsonyi szünetek. — 9. óra. Az erény és ker. tökéletesség. 126, (127—130), 131, [132], (133), 134, [135], (136), [137—140], (141—144), 145.

Január: 1 óra. Ugyanaz ismétlésül a parancsokról szóló rész áttekintése. — 2 óra. Az ember végczéljáról, s a ker. hitről ismétlés. — 3 óra. Az I—IV. ágazat vezérkérdései,[2] 24, 39, 40, 47, 73, 76, 80, 81, 99, 100, 101, 109, 110, 113, 115. — 4 óra. A VI—XII. ágazat vezérkérdései. 116, 117, 120, 121, 122, 130, 131, 133, 136, (144—146), [147, 150], 151, (153, 155), [154], 156—160, (161), 163—165, (167), 168, 167, 175, 176. — 5 óra. A két előbbi óra kérdéseinek tüzetes begyakorlása a gyermekekkel. — 6 óra. A malasztról általában és a segitő malaszt, III. 1, 2, [3], (4), (5), 6, (7, 8,) 9, 10, (11). — 7 óra. A megszentelő malasztról. (12), 13—15, (16—18), [19—25], 26. — 8 óra. A szentségekről. 27, (28, 30),

[1] A zárjel nélkül álló kérdéseket tanulják a 3. osztálybeliek, a () közöttiekkel ezt kibővitik a 4. osztálybeliek, s az 5. osztály ezeken felül a [ ] közöttieket is tanulja.

[2] V. ö. I. csapat tanterve deczember hónap, mely csapattal ezek is tanulták a hitről szóló igazságokat.

[29], 31, [32, 36], 37, 38. — 9 óra. A keresztség. 39, (40), 41, 42, (43, 44), [45, 46], 47, (48), 49.

Február: 1 óra. A poenitentiatartás,[1] 98, (99), 100, (101), [102—106]. 107. — 2 óra. A lelkiismeret vizsgálás, 108, (109), [110], 111, (112, 113), 114. — 3 óra. A bánat 115, (116), 117, (118, 119), [120, 121, 127], (128). — 4 óra. Az erősfogadás, (129), 130, 131, (132), 133, [134]. — 5 óra. A gyónás mikor lesz egész és őszinte, 135—137, (138), [139], [140), 141, (142), [143]. — 6 óra. A gyónás értelmes és miképen gyónunk. 144, 145, [145, 146], 147, 148, 150. — 7 óra. Az elégtétel és a búcsú. 151, (152, 153), 154—156, (157), [158—163]. — 8 óra. Az egész begyakorlása és átismétlése az első gyónókkal.

Márczius: 1 óra. Bérmálás, 150, (151, 152), 153, [154, 155], 156. — 2 óra. Az Oltáriszentség. 57, (58), 59 —64, [66—70], (71), 72, (73). — 3. óra A sz. mise. 74, (75), 76, (77), 78, (79), 80, [81], 82. — 4 óra. A sz. áldozáshoz való előkészület. 83—85, [86—88], 89, (90), 91, [92], 93. — 5 óra. Hogyan áldozunk. 94, 95, (96), 97. — 6 óra. Ezek ismétlése és előkészités a husvéti sz. gyónásra és áldozásra. — 8 óra. Husvéti szünidő.

Április: 1 óra. Utolsó kenet, egyházirend. 161—166. (165), [168], 169, (170), (171), 172—174. — 2 óra. A házasság és a szentelmények. 175, 176, (177, 178), [179], [180], 181, (182), 183, [184, 185], 186. — 3 óra. Az imádság. 187, (188), 189, 190, (191), [192, 193], 194, (195). — 4 óra. A „Mi Atyánk.“ 196—198, (199), [200], (201—208), [209], (210), [211. — 5 óra. Az angyali üdvözlet. 212—214, (215—216), [217], (218), [219], 220, 221. — 6 óra. Az imádságokról szóló kérdések ismétlése és begyakorlása. — 7 óra. Az utolsó kenet, egyházi rend, házasság ismétlése. — 8 óra. A malasztról és szentségekről általában szóló kérdések ismétlése. — 9. óra. A keresztség, bérmálás és szentelmények ismétlése.

Május: 1 óra. Az oltáriszentségről és a sz. miséről szóló kérdések ismétlése. — 2 óra. Az áldozás, poenitentiatartás és lelkiismeret vizsgálás ismétlése. — 3 óra. A bánat, erősfogadás, gyónás és elégtétel ismétlése. — 4 óra. A III. czikkely ismétlése. — 5 óra A tiz parancs átismétlése. — 6 óra. Az öt parancs, bűnök és ker. tökéletesség átismétlése. — 7 óra. A II. czikkely ismétlése. — 8 óra. Előkészület a vizsgálatra, s a vezérkérdések. — 9 óra. Évi zárvizsgálat.

---

[1] Tekintettel az első gyónók előkészitésére s a husvéti sz. gyónásra.

III. Csapat. (VI. osztály.)

Heti külön félórában tanulják külön tankönyv alapján egyik évben a szertartásokat, másik évben az egyháztörténet elemeit. A katekizmusból és bibliából a többi osztályokkal párhuzamosan átismétli az egész katekizmust és bibliát; az egyháztörténelemből pedig az olvasókönyv alapján, a hitágazatokkal kapcsolatban és alkalomszerűleg hall egyes jelesb mozzanatokat. — A szertartások tanmenete Fonyó: »Szertartások elemei«[1] alapján következőkép osztható be.

Október: 1 óra. Ismerkedés, az imádságok átismétlése, s ezek jelentésének kiemelése. — 2 óra. Az egyházi év s egyes ünnepkörök, 17. és 18. lap. — 3 óra. A karácsonyi ünnepkör, s annak főbb ünnepei, 18. és 19. l. — 4 óra. A husvéti ünnepkör, s a nagyböjti időszak, 19. 20. l. — 5 óra. A nagyhét kiválóbb szertartásai.

November: 1 óra. Feltámadási körmenet, husvéti ünnepkör. 21. 22. lap. — 2 óra. Pünkösdi ünnepkör. 23. l. — 3 óra. Az istenanya nyilvános ünnepei. 24. l. — 4 óra. A szentek ünnepei. 26. l. — 5 óra. A templom és a fő részei. 27. l. — 6 óra. A templom főbb tárgyai. 27. 28. l. — 7 óra. Az egyházi edények. 28. l. — 8 óra. Az egyházi ruhák 29. l. — A temető és temetés 30. l.

Deczember: 1 óra. Az ünnepek és ünnepkörök átismétlése. — 2 óra. A pünkösdi ünnepkör s a szentek ünnepeinek ismétlése. — 3 óra. A sz. helyek és szerelvények ismétlése. — 4 óra. A tanultak összegének átvétele. — 5 óra. Az újszövetség áldozatairól. 3. 4. l. — 6 óra. Előkészités a karácsonyi sz. áldozásra. — 8 óra. Karácsonyi szünetek. — 9 óra. A sz. mise fő részei és a lépcső ima.

Január: 1 óra. Misekezdet, Glória, Kollekta. 5 l. — 2 óra. Epistola, Evangelium. 6. l. — 3 óra. Kredó, felajánlás. 6. l. — 4 óra. Kézmosás, praefatio. 6. l. — 5 óra. Élők mementója. 7. l. — 6 óra. Átváltoztatás, holtak mementója. 8. l. — 7 óra. Mi Atyánk, Isten báránya, Uram nem vagyok méltó. 9. l. — 8 óra. Áldozás, postcommunio. 9. l. — 9 óra. Mise vége 9. 10. l.

Február: 1 óra. Az áldozási részletek ismétlése. — 2 óra. Az átváltoztatási részek ismétlése. — 3 óra. A felajánlási részek ismétlése. — 4 óra. A mise kezdő részének ismétlése. — 5 óra. A sz. mise összes szertartásainak átvétele és begyakorlása. — 6 óra. Ugyanaz ism. — 7 óra. Az ó-szövetség áldozatai. 1. l. — 8 óra. A szertartástan fogalma és felosztása. 1. l. — 9 óra. A szentségek s a keresztelés a hitesketésig. 10—11. l.

---

[1] A lapszámok az V. kiadás szerint vannak jelölve.

Márczius: 1 óra. A keresztelés szertartásai. 11. l. — 2 óra. A bérmálás szertartásai. 12. l. — 3 óra. Az áldoztatás szertartásai. 13. l. — 4 óra. A poenitentiatartás szertartásai. 13. 14. l. — 5 óra Az utolsó kenet szertartásai. 14. l. — 6 óra. Az egyházirend szertartásai. 15 l. — 7 óra. Előkészités a husvéti sz. gyónásra és áldozásra, s a búcsú tárgyalása a katekizmus alapján. — 8 óra. Husvéti szünidő.

Április: 1 óra. A házasság szertartásai. 16. 17. l. — 2 óra. Az áldásokról és szentelményekről. 17. l. — 3 óra. Utolsó kenet, egyházirend és házasság ismétlése. — 4 óra. Oltáriszentség és poenitencziatartás ismétlése. — 5 óra. Keresztség és bérmálás ismétlése. — 6 óra. A szentségek szertartásainak egységes áttekintetése. — 7 óra. Mindenik szentség sajátos szertartásainak kiemelése. — 8 óra. A mise kezdő része, ismétlés. — 9 óra. A fölajánlás és átváltoztatás ismétlésül.

U. i. Az itt közölt tanterv alkalmazható általában véve a felekezetnélküli és a két tanteremmel biró iskoláknál is, legföllebb itt-ott kell azt a helyi körülményeknek megfelelően módositani. — Az esztergomi katekizmusok alapján szintén nem lesz nehéz a tananyagnak megfelelő főbb kérdéseket osztályonkint kijelölni.[1]

Május: 1 óra. Az áldozás és mise vége, ismétlés. — 2 óra. A sz. mise szertartásainak áttekintése. — 3 óra. A szentségek szertartásai. — 4 óra. Az ünnepkörök ismétlése. — 5 óra. A bold. sz. Mária és a szentek ünnepei, ismétlés. — 6 óra. A sz. helyek és szerelvények ismétlése. — 7 óra. Az első két fejezet ismétlése. — 8 óra. Előkészület a vizsgálatra — 9 óra. Az évi zárvizsga.

[1] V. ö. Fonyó: Hitelemzéstan 146–148. lap, hol az esztergomi katekizmus megfelelő kérdései is általában ki vannak jelölve.

II.

MÓDSZERTANILAG

KIDOLGOZOTT HITELEMZÉSEK.[1]

A) A bibliai történetből.

1.

Izsák feláldoztatása.

(A második osztály számára.)

Bevezetés és előkészités. — Gyermekek! tudjátok-e ti, mi az a hegy, s mi az az oltár? Talán láttatok már dombot, láttatok, amint a föld itt-ott jóval magasabb, jobban kiemelkedik . . . . A föld néhol oly magasan is kiemelkedik, mint a torony, sőt még kétszer-háromszor oly magas lehet annak kiemelkedése s oly messze is eltart, mint ide a szomszéd község, néha tovább is, és ez a kiemelkedés lehet vagy földből, vagy pedig kőből is van. Ezt már azután nem dombnak *mondjuk*, hanem *hegynek*. — Oltárt láttatok már talán a templomban?! Igen ám, de mikor Ábrahám élt, kinek hivatásáról a multkor beszéltem, akkor másképen készítették az oltárokat. Vajjon miképen? Látjátok ezt az asztalt? Körülbelül ilyen szélességben és magasságban köveket hordtak össze, s ez volt az oltár. Ha valamit Istennek akartak ajándékozni, azt erre rátették, (mint Kain és Ábel történetéből tudjátok), ott elégették, s ez volt az áldozat. — Miután ezt már tudjátok, folytathatjuk *Ábrahám történetének elbeszélését,* melyből különösen az ő nagy engedelmességét fogjátok ma megismerni.

[1] Az itt nyujtott mintahitelemzéseket először is *tanulják* be a növendékek, és *adják elő* a gyakorlati iskolában . . . Hasonlóképen többet betanulhatnak és előadhatnak: Fonyó P. *Gyakorlati Hitelemzésekből*, hogy a kezdet nehézségein könnyebben átessenek . . .

Ezt követőleg készitsenek 2—3 más *bibliai* történetről minta hitelemzést, — aztán a *katekizmusból* 5—6 hitelemzést, (pl. minden czikkelyből 2—3-at; — később 2—3 előadásra készüljenek a *szertartásokból*, pl. husvét, bérmálás, utolsó kenet; — végre 1—2 előadást tartsanak az *egyháztörténetből!* . . .

A kezdő hitoktatót gyakran úgy is zavarba hozza a gyermek, ha előre kidolgozta és betanulta az előadást; éppen azért kitűnően kell készülnie a fellépőnek, és mindent eleve kidolgozni, hogy egyes kérdések vagy helytelen feleletek a fellépésnél zavarba ne hozzák . . .

Kidolgozás. Isten próbára akarta tenni, meg akarta próbálni, hű szolgájának, Ábrahámnak ezen hitét és engedelmességét. Meg akarta próbálni, ha ő valami nehezet parancsol Ábrahámnak, megteszi-e, s ha olyasmit mond majd neki, mint Ábrahám meg nem érthet, elhiszi-e?

Igy szólt tehát Abrahámhoz: Ábrahám, Ábrahám! Ő felelé: Itt vagyok, Uram mit parancsolsz?! Isten most azt mondta: Ábrahám, vedd egyetlen fiadat Izsákot, s áldozd fel nekem a Mória hegyen! Vagyis Kanaántól jó messze volt egy hegy a Mória-hegy, s azt kivánta Isten Ábrahámtól, vigye fel fiát erre a hegyre, készítsen ott egy oltárt, tegye rá Izsákot, vágja el annak nyakát, eressze ki annak vérét egy edénybe, s aztán testét égesse el az oltáron.

Ki követelte ezt Ábrahámtól? Hogy kit áldozzon fel? Melyik hegyen kellett ezen áldozatot bemutatni? Mit kellett a hegyen késziteni? Kit kellett az oltárra rátenni? Vérét mibe kellett ereszteni? Testével mit kellett tenni? Kinek parancsolta ezt az Úr Isten? Mit akart evvel kipróbálni? Kinek hitét és engedelmességét akarta itt próbára tenni? Mit parancsolt tehát Ábrahámnak? Vagyis mit kellett tennie? Kit kellett feláldoznia?

Mondjátok csak gyermekek, nem fájna-e nektek, ha ki kellene mennetek a mezőre, s ott édes anyjátokat kellene feláldoznotok Istennek? Ábrahámnak még jobban fájt, hogy egyetlen fiát, kit úgy szeretett, kinek annyira örült s kit semmiért oda nem adott volna, most igy fel kell áldoznia.

Ábrahám Istent még Izsáknál is jobban szerette, s azért bármily nehéz volt neki Isten parancsát teljesíteni, ő engedelmeskedett, ő szótfogadott Istennek. Azt mondta tehát Izsáknak: Jer velem, menjünk fel a Mória hegyére, mutassunk be ott Istennek áldozatot. Izsák engedelmeskedett, a fát vállain ő vitte fel a hegyre, s útközben többször azt kérdezte: Atyám Ábrahám, de hát mit fogunk ott feláldozni? Ábrahám felelé: Fiam, majd erről az Úr Isten fog gondoskodni! . . . Mikor felértek, Ábrahám elkészitette az oltárt, Izsák segitett neki, s mikor ez készen volt, a fát is reárakták. Ekkor azt mondta Abrahám Izsáknak: Fiam az Úr Isten azt akarja, hogy téged áldozzalak fel neki! Izsák beleegyezett, mit sem szegült ellene; Ábrahám tehát megkötözte Izsáknak kezét és lábát, aztán feltette az oltárra, hogy ott feláldozza.

Tehát engedelmeskedett-e Ábrahám Isten parancsának? Valami könnyű volt neki ebben engedelmeskednie? Miért volt nehéz ezen parancsot teljesitenie? Mit mondott tehát Izsáknak? Hová fognak felmenni? Mit fognak ott bemutatni? Mit vitt fel a hegyre Izsák? S mit kérdezett az uton atyjától? Mit felelt neki Ábrahám? S mikor felértek, mit készitettek ott el? Mikor már ez készen volt, mit mondott Ábrahám Izsáknak? Hogy mit akar az Úr Isten? Mit tett azután Ábrahám Izsákkal? Hol kötötte össze? Azután hová tette fel?! . . .

Izsák már ott feküdt az oltáron, hogy atyja őt feláldozza, vagyis hogy nyakát levágja és aztán testét elégesse. Ábrahám most érezte csak igazán, mily nehéz Istennek ezen parancsát teljesítenie; de ő azt gondolta, Istent jobban kell szeretni mindennél, az ő parancsait pontosan kell teljesiteni mindenben, tehát elővette kardját, hogy azzal Izsák nyakát lecsapja! Azonban mi történt? Épen mikor felemelte kardját a csapásra, megjelent neki Isten angyala, s megfogta Ábrahám kezét, mondván: Ábrahám, Ábrahám! Ez felelé: Itt vagyok! Mondá az angyal: Kiméld meg fiadat, Isten csak próbára akarta tenni engedelmességedet; ott van egy kos felakadva a bokorban, azt áldozd fel Istennek!

Ime itt a kép, gyermekek! Nézzétek, ime az angyal éppen beszél Ábrahámhoz. Mutasd csak meg, melyik itt az angyal? Melyik Ábrahám? Mi van kezében? Hat Izsákot miről ismered meg? Tehát ez itt az angyal. Mit is mondott Ábrahámnak? Kit kell megkimélnie? Mit áldozzon fel? Hol volt az fennakadva? Mit akart Isten csak próbára tenni?

Ábrahám ekkor feloldozta Izsák kezeit és lábait, levette őt az oltárról; aztán odahozta a bokorban felakadt kost, azt tette rá az oltárra, s azt áldozta fel Istennek, ő pedig és fia Izsák ezalatt ájtatosan imádkoztak. — Ekkor az égből maga Isten szólt Ábrahámnak: Ábrahám, Ábrahám! Mivel ezt cselekedted, (mivel kész voltál egyetlen fiadat is feláldozni), s mivel te bizton hitted, hogy én őt ujra vissza fogom neked adni: megáldalak téged, s megsokasitom ivadékodat, (gyermekeidnek gyermekeit), s a te maradékaidból, (gyermekeid gyermekei közül,) fog majd születni a Megváltó, ki által majd megáldatik a föld minden nemzetsége!

Jól figyeljetek, ezt újból elmondom, hogy jobban megjegyezzétek . . . Ki mondta ezt Ábrahámnak? Miért mondta ezt? Mire volt kész Ábrahám? Kit akart feláldozni? Ki vette azt kedvesen? Azért mit mondott most Ábrahámnak? Kit áld meg? Mit sokasit meg? Ki fog születni az ő ivadékából? Kinek ivadékából születik a Megváltó? Kinek igérte meg ezt az Úr Isten? Mikor igérte ezt?

Mi által akarta Isten próbára tenni Ábrahám engedelmességét? Minő áldozatot kivánt Ábrahámtól? Hová ment fel erre Ábrahám? Mit tett a hegyen? Hová helyezte már Izsákot? Mire emelte kardját? Ekkor ki jelent meg? Mit mondott neki az angyal? Mit áldozott fel azután Ábrahám? S minő igéreteket tett akkor Ábrahámnak az Úr Isten?

Tanulságok: Ezen történetből igen sokat tanulhattok. 1. Ábrahám Istennek *mindenben engedelmeskedett;* kész volt engedelmességből fiát is feláldozni. Vajjon ily engedelmesek vagytok-e ti is, mint Ábrahám? Megtartjátok-e ti is, mint Ábrahám mindig és mindenben Isten parancsát? A jó Isten parancsolja pl. hogy templomba járjatok, szü-

leiteknek szót fogadjatok, ne hazudjatok, ne káromkodjatok stb . . . vajjon megtartjátok-e ti ezen parancsokat? Engedelmeskedtek-e Istennek mindenben oly készséggel s oly pontosan mint Ábrahám tette?! . . .

2. Mivel Ábrahám engedelmeskedett: azért *Isten őt szerette és megáldotta*. Akarjátok-e, hogy a jó Isten titeket is szeressen? Legyetek akkor engedelmesek. Akarjátok-e, hogy a jó Isten titeket is megáldjon? Teljesitsétek az ő parancsait s mindenek előtt fogadjatok szót szüleiteknek és tanítóitoknak, mert ez Isten parancsolata.

3. Ábrahámnak azt igérte Isten, hogy mivel engedelmes volt, azért az ő ivadékából származik a Megváltó. *Hát nektek mit igér a jó Isten?* Azt igéri, hogy ha neki szót fogadtok, itt a földön szerencsések és boldogok lesztek, azután pedig bevisz benneteket a mennyországba. Vajjon akartok-e itt szerencsések és boldogok lenni? Akartok-e Isten országába is bejutni?. . . Törekedjetek ezt kiérdemelni.

4. Izsák *maga vitte az áldozatfát* fel a hegyre, s mint a szelid bárány engedte magát feláldoztatni. Így tett az Úr Jézus is, mint ártatlan bárány, szótlanul engedte magát az emberekért feláldoztatni. Ezért azt mondjuk, hogy Izsák *előképe volt az Úr Jézusnak*, s azért ha Izsákról tanultok, gondoljatok mindig az Úr Jézusra is, ki saját vállain vitte a keresztet fel a kálvária hegyére.

2.

Jézus a háborgó tengeren.

(IV. osztály Oeler után.[1])

B. Előkészitésül megújítjuk a tenger, hajó, árbocz, vitorla fogalmát. Azután a képet felmutatva, így folytathatjuk:

Itt egy hajót látunk a tengeren. Rajta Jézus van és tanitványai. Jézus alszik, mert a tanitásban és járás-kelésben nagyon elfáradt és ezért is vonult el a hajóra, hogy ott megpihenjen. Egyszerre nagy szél támadt és a tengerviz mozgásba jő, nagy hullámokat hány, a hajót, mint kisded dióhéjat, föl alá hányja; a hullámok a hajó oldalához csapkodnak, a hajóba be is csapnak, az árbocz hajladozik és majd megtörik, a vitorlák szétrongyollanak; a tanitványok el vannak rémülve, ezek egyike kötélbe

[1] Oeler: Lehrbuch der Erziehung und des Unterr'chtes, 3. Aufl. 329. l.

kapaszkodik s a széltől kifeszitett vitorlát akarja az árbóczról lehúzni, a többiek aggódva terjesztik ki karjaikat Jézus felé, ki csendesen alszik, végre nem is állhatják tovább, felköltik Jézust álmából: és rémülve igy szóllanak: „Uram segits rajtunk! különben el vagyunk veszve!" — Jézus erre fölkel, parancsol a szélnek, és ez azonnal megszünik hullámzani; a rémitő vihar egy pillanat alatt lecsillapodik és minden csendes. A tanitványok ezen csodálkoznak, bámulva néznek egymásra és kérdik Jézustól: „Vajjon ki lehet Ő, hogy a szél és tenger is engedelmes neki?!"

Kikérdezés. Utánbeszéltetés.

T. 1. Jézus parancsolt az elemeknek, tehát ő ura a természetnek, ő valóságos Isten. *Erősitsen ez meg hitünkben*... 2 A tanitványok Jézusban biztak, hozzáfordultak. Ha tehát baj, szerencsétlenség ér bennünket, mi is Jézusnál keressünk segitséget . . . 3. Jézus készséggel *segített* a tanitványokon. Mi is tanitványai vagyunk, rajtunk is mindig kész segiteni, csak állhatatosak legyünk a kérésben... 4. Ez *képe az anyaszentegyház hányattatásának!* Istenségénél fogva azonban Jézus virraszt, s mikor legnagyobb a veszély, ő segiteni fogja azt kétségtelenül.

3.

Az inaszakadt meggyógyitása.

(IV—V. osztály.[1] Overberg után.)

Bevezetés. Hallottatok-e már valamit a köszvényről? A köszvény igen nagy betegség, a csontokat támadja meg, s a csontokban igen nagy fájdalmat okoz. A köszvényes olyan fájdalmakat érez kezeiben, lábaiban, hátgerinczében, mintha csak fúrnák és hasogatnák csontjait, és ha a baj régibb, összehúzza az izmokat, s igy a beteg nem járhat, nem állhat, nem foghat, sőt a fekvés is kinos rá nézve, ülnie is fájdalmas, — tagjai mindig fájnak s a legkisebb érintésre is fokozódik fájdalma. Sokszor az ilyenek keze vagy lába egészen elszárad, azért az ily betegségben sinlődött inaszakadtnak hivták a zsidóknál, s Jézusnak azon csodatételét akarom most nektek elmondani, melylyel Kafarnaumban egy ily inaszakadtat meggyógyitott.

K. Volt *Kafarnaumban* egy ember, ki régibb idő óta inaszakadt vagy köszvényes volt. Mit gondoltok, nem óhajtotta-e, nem kellett-e óhajtania, hogy ezen fájdalmas szenvedéseinek vége szakadjon? Igen! ő minden fűhöz-fához folyamodott; de a köszvény oly baj, melyből nem egykönnyen lehet valakit kigyógyítani. Ezen szegény em-

[1] Vesd ö. közép biblia. Eger, 1878. XXXVII. kiadás 97-98 l. — Mennyei i. m. 45—46 l.

ber hallotta egyszer, — bizonyosan valamely barátjától, — hogy Jézus a betegeket, kik hozzá folyamodtak, csodálatos módon meggyógyitotta. Mit gondoltok? Mit kivánt ezen szegény ember szenvedéseiben? — De hogyan jusson ő Jézushoz? Ő nem mehetett Jézust felkeresni; Jézus nem tartózkodott itt; csak olykor tért be Kafarnaumba és nem is volt könnyű Jézust felkeresni, mert minduntalan járt-kelt tanitani és az evangeliumot hirdetni. Nagyon természetes, hogy a beteg nagyon óhajtotta, hogy Jézus Kafarnaumba betérjen. „Óh! csak jönne egyszer ez áldott ember városunkba, — mondotta talán sokszor is szenvedéseiben, — ő bizonyosan segiteni akart rajtam!“

És mi történt? Egyszerre csak híre jár annak, hogy Jézus Kafarnaumba van és ott egy házban tanit. A szegény inaszakadtnak barátai is megtudták ezt, és a beteghez menvén, mondták: „Nálunk van, kit annyira óhajtottál, a jó Jézus és egy házban tanit“ — „Óh! bárcsak hozzá juthatnék sóhajtozott fájdalmasan a szegény szenvedő. — Ő bizonyosan meggyógyítana!“ — „Az megtörténhetik“ — mondták jószivű barátai. „Hogyan lehetne ez?“ nem tudjátok, hogy én menni, de még mozdulni sem birok?“ — „Ha te nem birsz menni, birunk a helyett mi, és miért ne vihetnénk el nyugágyon (zsölyén) oda?“ — „De ez nehéz lesz nektek.“ — „Mit, nehéz! van elég erőnk hozzá.“ — Fölfogják tehát négyen fektében a beteget s ágyon viszik egész a házig, hol Jézus tanít.

De láttatok volna csak a nagy embertömeget, melyet a háznál találtak. Bent a ház zsufolva telve volt emberekkel, akik be nem férhettek, a házat állták körül nagy és szorosan összeálló tömegekben. Mindenki hallani akart valamit abból, mit Jézus tanitott, mindenki látni akarta Jézust. Utat törni keresztül e nagy tömegben lehetetlen volt, mert helyet nem engedett senki. Képzelhetitek, mennyire aggódott a beteg, hogy Jézus ismét elmegy majd Kafarnaumból anélkül, hogy ő hozzá juthatna, anélkül, hogy őt meggyógyitaná. Barátainak egyike iparkodott a beteget megnyugtatni és iparkodott áttolakodni a sokaságon, hogy legalább inthessen Jézusnak, vagy tudtára adhassa valamiképen, hogy egy beteg óhajtja őtet; de ez is lehetetlen volt.

Képzelhetitek a szegény beteg növekedő aggódását. „Legjobb lenne, — mondá gondolkodva a tolongásból kiszabadult jóbarát, — legjobb lenne talán, ha mi a háztetőre vinnénk fel téged és onnan eresztenének le Jézus

elé." — Óh! ha ez lehetséges volna, és ti meg akarnátok tenni!" — sóhajtozott a beteg. Barátai azonnal hozzá láttak a munkához. Lajtorját, vagy lépcsőt, köteleket előszerezni, a beteget zsölyén fölvinni a háztetőre, ott lyukat nyitni, ezen a beteget a házba beleereszteni, nem sokáig tartott; de sietniök is kellett, hogy el ne szalaszszák az alkalmat Jézushoz közeledni.

Egyszer csak a Jézust figyelők tekintetei mind arra fordulnak, amerre a beteget leeresztik; némelyek tán zúgolódnak is amiatt, hogy Jézust háborgatják a tanitásban. De Jézus tudta mi történik, és elhallgatott, mialatt a beteget a zsölyén az emberek között Jézus elé leeresztették a földre. Jézus, ki látta az élő hitet, melylyel a beteg és barátai őt fölkeresték, igy szóla az inaszakadthoz: „Bizzál fiam! a te bűneid megbocsáttatnak neked!" Üdvözítőnknek különös oka volt, hogy legott nem igy szólott hozzá: „Kelj föl, vedd az ágyadat és menj haza!" — Az inaszakadt hallgatott és bizalommal várta, mit fog vele tenni Jézus.

Ott voltak Jézus körül a többiek között oly emberek is, kik magukat okosnak és tanultaknak tartották: az irástudók és farizeusok, kik gyűlölék Jézust, mert a nép őt buzgón szerette. — Ők mindenkor Jézus nyomán voltak, és kémkedtek, hogy őt valami rosszban érhessék el, de ez soha sem sikerült nekik. Most is, hogy Jézustól e szavakat hallák: „A te bűneid megbocsáttatnak neked!" legott felzúdultak és mondták: „Ime! az Istent káromolja mondván: meg vannak bocsátva bűneid; — mert ki bocsáthatja meg a bűnöket? De ők nem akarták elismerni, hogy Jézus Isten! És Jézus tudván gondolataikat igy szóla hozzájuk: „Miért gondoltok ti rosszat szivetekben? Mi könnyebb? mondani: „Bűneid megbocsáttatnak," vagy mondani: „Kelj föl, vedd ágyadat és menj!" — Hogy tehát tudjátok, hogy az ember fiának (Jézusnak) hatalma van a bűnöket e földön megbocsátani, — (az inaszakadthoz fordulva), most mondom neked: „Kelj föl, vedd ágyadat és menj haza." — Erre a beteg felugrik, vállaira fogja maga az ágyat és örömmel megy haza. A nép pedig helyet, utat enged neki és hitt Jézusban.

Kikérdeztetés, összefüggő elmondatás.

T. 1. Látjátok ebből gyermekeim! mily kedves Isten előtt, ha erős hittel és bizalommal fordulunk hozzá. Ha a beteg nem helyez vala oly erős bizalmat Jézusban, érdemelt és nyerhetett volna-e oly nagy kegyelmet tőle: bűneinek bocsánatát és testi épségét? — Vagy ti nem óhajtanátok hasonló kegyelmeket nyerni Jézustól? . . . 2. Mily szép volt az inaszakadt bará-

taitól, hogy a szegény beteget ápolták, és őt Jézushoz segitették. Ha tehát nálatok van vagy lesz beteg a háznál, mit kell nektek is cselekednetek? 3. Mint őrült az inaszakadt, hogy Jézus visszaadta egészségét? s mint törekedett azt Jézusnak megköszönni?! Hát ti kinek köszönhetitek, hogy épek és egészségesek vagytok? Megköszöntétek-e már ezt Istennek? Törekedtetek-e neki szolgálni?!... 4. Ezen történet jelképezi némileg a búcsút. Itt is előbb megbocsáttatnak a gyónásban a bűnök, s aztán elengedtetik a büntetés, mint Jézus is előbb az inaszakadt bűneit bocsátotta meg, melylyel talán e büntetést kiérdemelte, s aztán a bűnnek súlyos büntetését is elengedte.

B) A katekizmusból.

1.

Mi Atyánk betanitása.

(Az I. osztály[1] számára.)

Bevezetés. Kedves gyermekeim! Közöttetek többen vannak, kik jól és ájtatosan tudnak imádkozni. Vannak azonban olyanok is, akiket erre még nem tanitottak. Ma tehát mindnyájatokat megtanitalak azon szép imádságra, mely igy kezdődik: »Mi Atyánk.«

K. Üljetek szépen, egyenesen; kezeiteket tegyétek össze és szótagonkint mondjátok utánam mindnyájan és egyszerre: „Mi—a—tyánk, — ki — vagy — meny—nyek—ben.“ Mindnyájan: „Mi Atyánk, ki vagy mennyekben.“ (Ezt elmondják 6—8-szor, még pedig a hitelemző előmondása szerint *imaszerű hangnyomatékkal,* nem pedig egyszerű gépiességgel.) Épen igy előmondja és utánmondatja a hitelemző ezeket: „Szen—tel—tes—sék—a te—neved“; „jőj—jön—te—or—szá—god“; — „legyen a te akaratod“; — „miképen mennyben, azonképen itt a földön is“; — „mindennapi kenyerünket adjad nekünk ma“; — „és bocsásd meg nekünk a mi vétkeinket“; — „miképen mi is megbocsátunk ellenünk vétetteknek“; — „és ne vigy minket a kisértetbe“; — „de szabadits meg a gonosztól. Amen.“

Minden egyes rész külön-külön elmondandó 6 - 8-szor. Azután együttesen végig 4—5-ször úgy, hogy minden egyes szótag külön-külön hangoztatva legyen s a hang minden kérés végén levitessék, hol azután pár másodperczny szünetet is tartunk. Ez által t. i. akik még nem tudnák, könnyebben megtanulják, akik pedig hibásan vagy csak gépiesen tudják, figyelmesekké lesznek hibájukra és az imának ájtatos elmondására szorítva.[2]

[1] V. ö.: »Gyakorlati Hitelemzések« az I. osztály számára. Baja, 1879. 57—60 lap.

[2] Ily eljárást irnak elő a tanitástanok is. Pl.: »A kezdőket ugy segiti emlézésben a tanító, hogy a föladott anyagot mondatonkint fölveszi,... egyenkint s karban utánmondatja, s végre azon gyermekek által, kik már tudják is elmondatja a többiekben.« Mennyei J. Tanitástan. Budapest, 1875. 1. 112. l.

Látom, hogy most már értelmesen és ájtatosan is el tudjátok mondani a „Mi Atyánk"-ot. Ezután mindig igy imádkozzatok; a hangot az egyes kérdések végén mindig levigyétek és minden egyes szótagot egyszerre mondjatok ki.

Hadd látom, ki tudná nekem igy elmondani a „Mi Atyánk"-ot?! Mond el te G.! Vess magadra keresztet! „Az Atyának, — és Fiúnak — és Szentlélek Istennek — nevében Amen." „Mi atyánk, — ki vagy mennyekben, — szenteltessék a te neved", stb. Látom te még igen sietsz (?) az imádsággal, pedig a jó Isten nem szereti ám, ha nagyon gyorsan imádkozunk. Nyujtsa fel jobb kezét, aki értelmesebben és ájtatosabban el tudja mondani.

Próbáld te T. — Csak értelmesen és hangnyomatékkal mond ki az egyes szótagokat, ugy mint tőlem hallottad . . . Álljatok fel még egyszer mindnyájan és elimádkozzuk értelmesen és ájtatosan a »Mi Atyánk«-ot!

Jól vigyázzon azonban mindenki arra, hogy nem szabad sietni, és hogy ahol levisszük a hangot, ott meg fogunk kissé állapodni. Mondjátok tehát: „Az Atyának — és Fiúnak — és Szentlélek Istennek — nevében Amen." „Mi Atyánk, ki vagy mennyekben," stb. . . . Kezdjük még egyszer elölről . . . Most már elégszer elmondottuk, mindenki megtanulhatta. Ki tudná szépen elmondani? No próbáld meg P . . . . Csak minden szótagot értelmesen mond ki, és a hangot mindenütt levidd, a hol le kell vinni . . .

Ki tudná még elmondani? Nyujtsa fel jobb kezét, a ki szépen el tudná még mondani! Nyujtsa fel kezét mind, aki értelmesen és lassan el tudja mondani a »Mi Atyánk«-ot. Ki tudja még?[1]

Hát te kis fiú, nem mered a kezedet felnyújtani? Talán te még nem tudod a „Mi atyánk"-ot? Hát még kik nem tudják, hadd látom! Ezek jöjjenek ki szépen, és ezeket most én tanítom meg a „Mi Atyánk"-ra. Jőjjetek szépen ide s mondjátok velem:

„Mi Atyánk stb. . . . Látom ti is tudjátok kissé. Menjetek most szépen helyetekre, ma már nem érek rá a többit kikérdezni; ha majd jövőre eljövök, akkor ti fogtok felelni legelőször is.

Addig tehát csak tanuljátok meg, — mindig figyelmesen mondjátok a többivel együtt, — s odahaza próbáljátok magatok is elmondani. Értettétek-e mit mondottam? Majd meglátom, ki fog úgy cselekedni, amint mondottam?[2]

---

[1] Igen valószinű, hogy ezen kérdésnél néhány nem fogja felnyujtani kezét, mert talán még most sem tudja a »Mi Atyánk«-ot. Most ezeket kell számbavenni, ha csak néhány ilyen van, ki kell őket a padok elé állitani s velök a »Mi Atyánk«-ot elmondatni, ha pedig jelentékeny számmal volnának, akkor karban mondja tovább is az egész osztály.

[2] Ha a gyermekek kellő hanglejtéssel és a szótagok tiszta kimondásával el tudják mondani az imádságokat, az I. osztály feladatát e tekintetben

T. De a többinek is van még mondani valóm!

A mai előadásból t. i. mindenki megtudhatja, hogyan kell és hogyan nem kell a „Mi Atyánk“-ot elmondani?! Eddig talán kevesen tudták azt értelem szerint és kellő hangnyomatékkal elmondani; mától fogva azonban úgy az iskolában, mint otthon, igy fogja azt mindenik elimádkozni. Tehát igy mondjátok el reggel, délben és este; igy mondjátok el evés előtt és után; igy mondjátok el a templomban és az iskolában. A gyors eldarálást ezután mindenik kerülje; mert az nem imádság, hanem Istennek gúnyolása s épen azért nem illik hozzátok. Tudom ti nem akarjátok a jó Istent gúnyolni, azért tehát minden szótagot értelmesen és kellő hangnyomatékkal kell kimondanotok. Ezt jegyezzétek meg a mai tanulásból mindenkorra s mindjárt meglátom igy fogtok-e imádkozni. Álljatok fel, elimádkozzuk szépen a „Mi Atyánk“-ot és az „Üdvözlégy“-et.[1]

2.

Isten hetedik parancsáról.

Gyakorlati hitelemzés a *szemléltető inductiv* módszerben Dr. Wéber Antaltól, a »Katechetische Blätter« szerkesztőjétől.

Tétel: Ma Istennek hetedik parancsáról fogunk tanulni.

Előkészités: Egy mesét akarok ma nektek elbeszélni, amely ugyan valóban nem történt meg, de ami benne foglaltatik, az gyakran igazában is megtörténik. A mese két emberről szól, akik eleinte csekély dolgokat loptak, akik azonban később rablógyilkosokká lettek és végül megérdemelt büntetésüket el is vették.

általában véve megfejtettük. Kedvező iskolai viszonyok között később, ha már igy mind jól tudja és elő lesz készitve azok felfogására, elmondhatjuk még az egyes imák értelmét, ismertebb szavakkal és szokásosb kifejezésekkel; csakhogy azután e tekintetben igen körültekintőknek kell lennünk. Mivel az ily rövid magyarázat csak fokozza a gyermek ájtatosságát, ugyanezt teheti majd a hitelemző a következő imáknál is, jóllehet nem tartottuk indokoltnak meg az egyes imák magyarázatába bocsátkozni; mert azok megértésére nem tartjuk még a gyermekeket kellően előkészitve.

[1] A következő órában kiváló figyelemmel kell azokra lenni, kik talán az első órában még nem tudták. Többször el kell általuk karban mondatni az egyes kérdéseket; de kezdetben soha sem az egészet. Az összefüggő elmondást csak akkor próbáljuk, ha már az egyes részeket előbb jól begyakoroltuk, mert csak igy fogja mindenik tisztán és értelmesen kimondani az egyes szótagokat.

Elbeszélés.

Két fiatal ember egy és ugyanazon kereskedésben mint segédek voltak alkalmazva. Szegény családból származtak ugyan, de elég jó nevelésben részesültek. Még nem régen szabadultak fel s igy alig kaptak több fizetést, mint amennyi kosztra, kvártélyra éppen elég volt. Pedig mint segédek szerettek volna néha-néha egy kicsit mulatni is, azonban a borra, sörre, czigarettára már nem igen tellett. Gazdájuk próbára akarta őket tenni, hogy becsületesek-e s azért készakarva az árucczikkek raktárában elhányta a pénztárczáját, melyben három korona volt. A raktárban a kereskedőn s a két segéden kivül soha senki nem volt. A két segéd meg is találta a gazdája pénztárczáját, de azt nem adták vissza, habár tudták, hogy kié. Amikor a kereskedő kérdőre vonta őket, tagadták tettüket, pedig a kereskedő megfigyelte őket, amikor a pénztárczát megtalálták. Hűtelenségük miatt mind a két segéd el lett bocsátva s most munkát nem kaptak, mert mikor valahol be akartak állni, mindig attól a kereskedőtől kértek fölvilágositást viseletükről s igy megtudták, hogy megbizhatatlanok. Igy nagy nyomorba jutottak s elhatározták, hogy lopás által fognak pénzt szerezni. Először csak kisebb lopásokat követtek el. Később azonban mindig többet loptak. A fiatalabbiknak kellett a falakon át s az ablakon keresztül a szobákba mászni, az öregebb pedig kint vigyázott, hogy nem jön-e valaki. Egyszer megtudták, hogy egy gazdag ember sok pénzzel a vásárról fog hazatérni. Utja az erdőn vezetett keresztül. A két zsivány megleste, de miután az az ember védekezett ellenük, megölték és kirabolták. Az öregebb most egy ékszerész- és órásüzletet nyitott. A fiatalabb azonban hamar elköltötte a pénzét és ujra rablásra adta magát. A lopott arany- és ezüstórákat és gyűrűket társához vitte, aki olcsó pénzen megvette azokat. Az ékszerész azonban még másképen is tudott nagy gazdagsághoz jutni. Olyan órákat és gyűrűket, amelyek csak aranyozva voltak, igazi arany gyanánt adott el. Ha egy szegény jött hozzá, az soha sem kapott. Egyszer egy ismerőse száz koronát kért tőle kölcsön, de ő csak ugy adott neki, ha minden hónapban tiz korona kamatot fizet. Azonban a fiatalabbikat rablásain rajtakapták. Most nagyon megijedt az ékszerész, hogy őt is elárulja, azért elhatározta, hogy Amerikába szökik. De mielőtt ezt megtette volna, előbb több ismerősétől pénzt kért kölcsön azon igérettel, hogy nemsokára visszafizeti, pedig dehogy volt

ez szándékában. Azonban mialatt már a hajón volt, cinkostársa a vallatás alatt elárulta. Mindjárt sürgönyöztek utána s midőn Amerika partján kiszállott, elfogták s keményen lakolt bűneiért a fegyházban.

A fogalmaknak az elbeszélésből való kihámozása.

(**Lopás és rablás.**) Az ékszerész, akiről beszéltem, lopás által lett gazdag. Eleinte a két rossz pajtás csak kicsi dolgokat lopott, később azonban mindig többet. Igy tesz a legtöbb tolvaj. Eleinte csak kis dolgot mernek lopni. A lelkiismeretük még nyugtalanitja őket, de hamar elhallgattatják azt. A két czinkostárs kicsin kezdte s végül még a rablástól sem irtóztak vissza. Nem akarták ugyan a gazdag embert meggyilkolni, de ilyenkor könnyen megesik a gyilkolás. Igy lett a tolvajokból gyilkos. Lássátok, ennyire viszi, aki kicsi lopáson kezdi. Óvakodjatok tehát fiacskáim, a lopástól. Még egy fillért vagy almát se vegyetek el, mely nem a tietek. Még szüleitektől se vegyetek el semmit (pénzt, czukrot!) az ő tudtuk és beleegyezésük nélkül. A lopást az Úristen szigoruan tiltja, még pedig a VII. parancsban. Jegyezzétek meg tehát: *Isten a VII. parancsban tiltja, hogy felebarátunk vagyonában kárt tegyünk rablás és lopás által.*

(**Segitség.**) A lopásokat rendesen a fiatalabbik vitte véghez, de az öregebb tanácsolta neki, hogy másszék be az ablakon; ő segitette ebben és vigyázott, hogy valaki meg ne csipje őket. Az öregebb tehát épp oly bűnös, mint a fiatalabb. *A rablás és lopás által nemcsak a tulajdonképeni rabló és tolvaj vétkezik, hanem aki arra tanácsot ad és segitséget nyujt.* (Utána mondatni.)

(**Orgazda.**) A két czinkostárs közül az egyik abbahagyta a lopást, miután már annyi pénzt szerzett, hogy üzletet nyithatott. Ebből már szépen megélhetett volna, de ő még mindig csak többet akart szerezni. Ezért nagyon örült, hogy társa lopott tárgyakat adott el neki olcsó pénzen. Maga a tolvaj ezen tárgyakat nem értékesithette, mert különben nyomára jöttek volna. Azonban az ékszerészt senki sem gyanusithatta s igy könnyen eladhatta azokat. Az ékszerész volt tehát az *orgazda*. Igy hivjuk azokat, akik a lopott jószágot vásárolnak. Az orgazda ép oly bűnös, mint a tolvaj. Azért mondja katechizmusunk is, hogy *lopás és rablás által nemcsak a tulajdonképeni tolvajok és rablók vétkeznek, hanem mindazok, akik a lopott jószágot megveszik.* (Elmondatni.)

(**Csalás.**) Az ékszerész javainak szaporitásához más eszközöket is használt. Aranyozott órákat adott el igazi aranyórák gyanánt. Az ékszerésznek ezen tettét csalásnak hivjuk. Ezáltal a kereskedő éppúgy megkárositotta vevőit, mintha tőlük pénzt lopott volna. Ezért a hetedik parancs a csalást is megtiltja. *A VII. parancs tehát tiltja, hogy felebarátunk jószágában kárt tegyünk csalás által.* A csalástól tehát tartózkodjatok nagyon. Csalás által vétkeznél, ha iskolatársadnak egy czeruzát adnál el és azt mondanád, hogy többe került, mint amennyibe tényleg került. Ha szüleitek boltba küldenek, nem szabad pénzt elczukrozni s azt mondani, hogy az árú többre került. A cselédeknek sem szabad a vételnél maguknak pénzt visszatartani.

(**Uzsora.**) Az ékszerész még egy gyalázatos dolgot csinált, midőn ismerőse szorult helyzetét felhasználta arra, hogy 100 korona után *havonkint* 10 korona kamatot vett. A szegény ember eleinte vonakodott, de szorult helyzetében kénytelen volt megadni. Ez egy évre 120 korona kamatot tesz ki, holott neki legföljebb csak nyolcz koronát lett volna szabad venni. A kereskedő visszaélt tehát a szegény helyzetével s az ilyet uzsorásnak hivjuk. Az uzsora ép oly bűnös, mint a lopás s azért: *a VII. parancs tiltja, hogy felebarátunk jószágában kárt tegyünk uzsoráskodás által.* (Elmondatni!)

(**Talált jószág.**) A legelső lépés, melyet a két czinkostárs a romlás utján tett, az volt, hogy a talált pénztárczát vissza nem adták, habár tudták, hogy kié. Különösen megtudhatták ezt akkor, midőn a kereskedő kérdezte őket. Hogyha a pénztárczát az országuton találták volna, akkor nehéz lett volna kikutatni a tulajdonost és ha tényleg nem került volna elő a gazdája, övék lett volna. De így bizony ezáltal, hogy a talált pénztárczát vissza nem adták, habár tudták, hogy kié, épp olyan bűnt követtek el, mintha loptak volna. Jegyezzétek meg tehát: *A hetedik parancs ellen vétkeznek nemcsak a rablók és tolvajok, hanem mindazok, akik a talált jószágot vissza nem adják.*

(**Adósság.**) Az utolsó gonosztett, melyet az ékszerész elkövetett az volt, hogy pénzt kölcsönzött, habár esze ágában sem volt azt visszafizetni. Aki adósságot csinál, köteles azokat, mihelyt teheti, visszafizetni. Az ékszerész azonban a kölcsönzött pénzzel Amerikába akart szökni. Ez az eljárása is annyi, mintha tényleg lopott volna. Mondjátok tehát utánam: *Lopás és rablás által nemcsak*

a tulajdonképeni tolvajok és rablók vétkeznek, hanem mindazok, akik adósságaikat le nem törlesztik.

Összefoglalás.

Látjátok, hogy a VII. parancs ellen sokféleképen lehet vétkezni. Mondjatok néhány bűnt a VII. parancs ellen! Általánosságban azt lehet mondani: *A hetedik parancs tiltja, hogy felebarátunk jószágában kárt tegyünk, akár lopás, akár csalás, akár uzsoráskodás által vagy más módon történjék az.* Az a két czinkostárs minden képzelhető uton-módon károsította felebarátját (2. kérdés.) *Lopás és rablás által nemcsak a tulajdonképeni tolvajok és rablók vétkeznek, hanem mindazok, akik arra tanácsot adnak vagy abban segédkeznek, akik lopott jószágot vesznek, a talált jószágot vissza nem adják s adósságaikat nem fizetik.*

Alkalmazás.

Isten az ó-szövetségben nagyon keményen büntette a lopást. Az izraeliták ugyanis Jozsue vezérlete alatt Isten segitségével elfoglalták Jeriko városát, de Isten szigoruan megparancsolta, hogy az arany- és ezüstnemű zsákmányhoz hozzá ne nyuljanak, hanem azt áldozzák föl neki. Azonban egy Achan nevű izraelita mégis csak hozzányult az arany- és ezüsttárgyakhoz és többet közülök ellopott. Az ellopott tárgyakat sátora alatt a földbe ásta. Midőn az izraeliták egy várost el akartak foglalni, Isten nem segitette őket s igy vereséget szenvedtek. Jozsue nem tudott Acha lopásáról s a szerencsétlen kimenetelű csata után Istenhez fordult. Ekkor Isten igy szólt hozzá: „Izrael népe vétkezett ellenem, mert lopott a nekem szentelt tárgyakból s a földbe rejté azokat. Mindaddig le nem győzitek az ellenséget, amig azt, aki a lopást elkövette ki nem végzitek. Jozsue egy benső sugallat folytán megtudta, hogy Achan volt a tolvaj. Elküldötte tehát szolgáit hozzá s ezek csakugyan megtalálták a sátor alatt elrejtett arany- és ezüst holmikat. Ekkor Jozsue Achant a táboron kivül hurczoltatta és az egész nép szemeláttára agyonköveztette. Achan ugyan nemcsak a VII. parancs ellen vétkezett, hanem lopása szentségtörés is volt.

Most egy kicsit gondolkozzatok azon, hogy vétkeztetek-e már és hogyan a VII. parancs ellen és igérjétek az Úr Jézusnak, hogy ami nem tietek, azt sohasem fogjátok bántani.

3.

A keresztségről.

Gyakorlati hitelemzés a szemléltető inductiv módszerben.

Előkészités. Ti már tudjátok, hogy mi a malaszt és hogy mily szükséges és hasznos az az üdvösségre. Emlékeztek arra az elbeszélésre, midőn az a király egy mentő kötéllel kihuzott egy embert, a ki a vizben fuldoklott. Amint az az ember belehalt volna a vizbe, ha a király ki nem huzta volna, épp igy mi is menthetetlenül elkárhoznánk a pokol tüzében, ha Isten a lelkünkbe nem öntené az ő malasztját. A malasztot szappannal hasonlitottuk össze. A szappant miután megfőzték, egy ládikába öntik, a malasztot pedig Isten, mint az utolsó órán hallottátok, a szentségekben nyujtja nekünk. Hány szentség van? Melyik a legelső? Erről a legelsőről, a keresztség szentségéről fogunk ma tanulni. Mint rendesen, ugy ma is egy szép elbeszéléssel kezdjük meg, amely tényleg megtörtént Francziaországnak egyik királyával, szent Lajossal.

Előterjesztés. Szent Lajos rendkivül szerette azt a kis kápolnát, amelyben megkeresztelték. Órák hosszat tudott itt mély áhitatba merülve imádkozni. Sokkal jobban szerette ő ezt a kis kápolnát, mint bármely más templomot, pedig volt ám az ő országában nagyon sok szép templom, amelyek között fényességre nézve különösen kitünt az a templom, amelyben megkoronázták. Egy alkalommal egyik bizalmas embere megkérdezte tőle, hogy miért szereti annyira azt a kis kápolnát, amelyben csak megkeresztelték és miért nem szereti jobban azt a fényes templomot, melyben királylyá koronázták. Szent Lajos igy válaszolt: Édes barátom, szeretem én a templomokat mind, de hogyne szeretném kiválóan azt a kis kápolnát, amelyben megkereszteltek, amelyben Isten a keresztviz által lemosta lelkemről az eredeti bűnt és felékesitette azt az Ő megszentelő malasztjával. Hiszen ha nem kereszteltek volna meg, ugy soha a mennyországba nem juthattam volna. Igaz, hogy abban a templomban, amelyben megkoronáztak, nagy méltóságra emeltettem, amennyiben egész Francziaországnak királya lettem, amely országnak a királyságát atyámtól örököltem. De a keresztség szentségében még sokkal nagyobb méltóságra emelkedtem, mert az anyaszentegyháznak a tagja és Istennek a gyermeke lettem és nem egy földi országot, hanem a mennyországot

örököltem. Látod — igy fejezte beszédét a király — ezért szeretem én annyira ezt a kis kápolnát, ezért keresem fel oly szivesen s hogy Istennek kellőképen meghálaljam azt a nagy jótéteményt, melyben kereszteléskor részesitett, megujitom mindig azokat a szent fogadalmakat, melyeket keresztelésemkor keresztszülőim tettek helyettem.

(Egy-két kérdéssel most meggyőződhetünk, hogy a gyermekek tisztában vannak-e az elbeszéléssel.)

Fogalommagyarázat. Miért volt szent Lajosnak oly kedves az a kis kápolna? Ugy-e bár, mert benne megkeresztelték. Ti is mindnyájan meg vagytok keresztelve. Mikor is kereszteltek meg titeket? Mikor kicsinyek voltatok. Alig voltatok néhány naposak, midőn keresztszülőitek elvittek a templomba, hogy ott megkereszteljenek. *Most* is ugyanezt teszik a kis gyermekekkel. Tehát *miért viszik a gyermeket mindjárt születés után a templomba? Azért viszik a gyermeket születés után a templomba, hogy ott megkereszteljék.*

Láttatok-e már keresztelést? *Ki kereszteli meg a gyermeket?* Ugy-e bár a pap? És *mivel kereszteli meg?* Keresztvizzel. És hogyan kereszteli meg? *A keresztvizet a gyermek fejére önti és ezen szavakat mondja: Én téged megkeresztellek az Atyának és Fiunak és Szentléleknek nevében.*

Még egyszer kérdezem: Miért szerette szent Lajos azt a kis kápolnát annyira? Mert ott keresztelték meg. Hát oly nagy dolog az, ha valakit megkeresztelnek? Bizony nagy dolog az! Mert mint szent Lajostól hallottátok, a keresztviz lemosta lelkéről az eredeti bűnt. Ha az eredeti bűn a lelkén maradt volna, akkor a mennyországba sohasem juthatott volna. Már pedig akkor mit ért volna, ha még oly hatalmas, még oly gazdag király is?

Minek a tagja lett szent Lajos midőn megkeresztelték? A anyaszentegyháznak a tagja. És olyan nagy jó az, ha valaki az anyaszentegyháznak a tagja? Bizony, mert mikor a templomban imádkoznak vagy ha misét mondanak, ez nem csak a jelenlevőkért, hanem az anyaszentegyház összes tagjaiért lesz kiszolgáltatva. Sőt még halálotok után is folyton imádkoznak majd az anyaszentegyházban a megholtakért, tehát ti érettetek is, hogy a tisztitótűzből mielőbb a mennyországba jussatok. Tehát nagy jótétemény az, ha valaki a keresztség által *felvétetik az anyaszentegyházba.* Lássátok ezért gondolt szent Lajos mindig oly nagy szeretettel arra a templomra, amelyben megkeresztelték.

Szent Lajost kicsi korában keresztelték meg. Őneki akkor az eredeti bűnön kivül más bűne nem volt és ez is, mint hallottátok a keresztségben el lett törülve. Minket is kicsi korunkban kereszteltek meg s nékünk sem volt akkor az eredeti bűnön kivül más bűnünk. De előfordul, hogy nagy embereket keresztelnek meg. Igy pl. midőn a hittéritők elmennek messze országokba a vad pogányok közé és ott sokat a keresztény vallásra téritenek. Ezeknek a keresztelésük előtt van más bűnük is. Hogy is hivják a többi bűnöket? No, hogy tanultuk? Cselekedeti bűnöknek. Ezeknek nemcsak az eredeti bűn bocsáttatik meg, hanem *a cselekedeti bűnök is*.

Vigyázzatok csak tovább! Vajjon miért nem tüntette ki szent Lajos annyira azt a fényes templomot, melyben királylyá koronázták? Hisz ott a koronázás alkalmával ő lett egyszerre Francziaország leghatalmasabb és leggazdagabb ura. Ő maga mondja meg, hogy miért nem. Mert igaz, hegy koronáztatása alkalmával nagy méltóságra emeltetett, de sokkal nagyobb méltóságra emeltetett a keresztségben, mert a keresztségben *Isten gyermekévé lett*. Addig, mig az eredeti bűn volt a lelkén, addig bizony az Isten nem szerette, addig az ördögnek a gyermeke volt. Ti is a keresztségben Istennek a gyermekei lettetek. Örüljetek tehát, bármily szegény munkások is lennének szüleitek, a keresztségben épp ugy Isten gyermekeivé lettetek, mint a királyoknak gyermekei.

Szent Lajos ott abban a koronázási templomban, midőn a koronát fejére tették, azon örökségbe lépett, melyett királyi atyja hagyott reá. De ő sokkal jobban örült annak, hogy a keresztségben nem földi országnak, hanem a mennyei országnak az örököse lett. Mert mit ért volna az, ha bármily gazdag lett volna, ha azonban a földi élet után a pokol lett volna az ő öröksége. Ujra csak azt mondom tehát nektek, hogy örüljetek, bármily szegények legyetek is, elég gazdagok vagytok, mert a gyönyörű szép mennyországnak örökösei lettetek a keresztségben.

Összefoglalás. No most hadd lássam hogyan jegyeztétek meg azokat, amiket mondottam. *Miért viszik a gyermeket születésekor a templomba? Ki kereszteli ott meg? Mivel kereszteli meg a pap a gyermeket? És melyik szentségben részesül a gyermek keresztelésekor? Mitől tisztul meg a keresztségben? Hová vétetik fel a keresztség által? Hát akit felnőtt korában keresztelnek, az mitől tisztul még meg? Mivé leszünk a keresztség szentsége által?*

Alkalmazás. *a)* Hallottátok tehát, hogy a keresztség szentségében elveszitettétek az eredeti bűnt s hogy ezáltal Isten gyermekei s a mennyország örökösei lettetek. Csakhogy ezt az örökséget, mint minden más örökséget, nagyon könnyen el lehet ám pazarolni és elveszíteni. És vajjon mi által vesztitek el ezt az örökséget? A bűn által. Láthatjátok tehát, hogy mennyire kell őrizkednetek a bűntől. Mert ugyan ki szeretne közületek ujra az ördögnek a gyermeke és a pokolnak az örököse lenni?

b) Szent Lajos, midőn imádkozott a keresztelési kápolnában, mindig felujitotta azt a fogadalmat, melyet a keresztelésnél keresztszülei tettek. Aki már látott keresztelni, az hallotta is ezen fogadalmakat. Minthogy az ördög mindenáron elakarna csábitani titeket, hogy a keresztségben nyert örökséget elveszitsétek, azért a pap kérdezi a gyermeket: „Ellene mondasz-e az ördögnek és az ördög minden cselekedeteinek?" És a keresztszülők a gyermek helyett azt felelik: „Ellene mondok." Ujitsátok fel ti is gyakran ezen fogadalmakat, különösen ha a templomban a keresztkutakat látjátok, jusson eszetekbe, hogy az ördögnek és az ő cselekedeteinek, vagyis a bűnnek mindig ellent kell mondanatok.

c) A kereszteléskor fel lettetek véve az anyaszentegyházba. Ez bizony, mint hallottátok, nagy jótétemény számotokra, mert a Jézus igaz vallásának lehettek hivei. Adjatok ezért hálát a jó Istennek, hogy éppen titeket választott ki, holott millió meg millió ember ezen szerencséből ki van zárva.

d) Szalézi szent Ferencz már mint gyermek felszólitotta többször játszótársait, hogy jöjjenek vele a templomba. Ott aztán a keresztkut előtt térdre borultak és imádkozva vagy énekelve adtak hálát Istennek a keresztségben nyert jótéteményekért. Az ima, vagy az ének végén aztán mindegyik odament és megcsókolta a keresztkutat.

4.

A lelkiismeret megvizsgálása.[1]

(IV. és V. osztályban.)

B. Mi inditotta a tékozló fiút a megtérésre? Annak belátása, beismerése, hogy ő rosszat tett, atyját megbántotta, megszomoritotta; vagyonát elté-

[1] V. ö. Esztergomi kis katekizmus. Budapest, 1874. III. 117—122 k. — Egri kis katekizmus, Eger, 1878. III. 108—114 k. — Egri közép káté, 1876. Eger, III. 131—139 k. — Módszertani hitelemzések 319—325.

kozolta; magát oly nagy nyomorúságba és oly kínos szolgaságba sodorta. A mi megtérésünk is ott kezdődik, midőn magunkba szállunk, midőn bűneinket s azok szomorú következményeit magunk elé állítjuk. Azért midőn a poenitentiatartás szentségéhez akarunk járulni, mindenek előtt lelkiismeretünket szükséges megvizsgálnunk, mi körül főképen a következőkre kell vigyázni.

M. Tudjátok már, mit mondunk lelkiismeretnek. Ki tudná ezt megmondani? Azon belénk öntött titkos szózat a lelkiismeret, mely Isten helyett minden egyes cselekedetnél megmondja, erkölcsileg azt szabad-e tenni vagy nem szabad, s mely a tett elkövetése után korhol bennünket, ha rosszat tettünk, bizonyos benső örömmel jutalmaz, ha szavát követtük. Ki oltotta ezt a mi szivünkre? Kinek törvényét tartja elénk a lelkiismeret? Ha tehát azt akarjuk tudni, mit vétkeztünk, Isten parancsait miképen tartottuk meg, mit kell megvizsgálnunk?!

Igen, lelkiismeretünket kell megvizsgálnunk, vagyis meg kell lelkiismeretünket kérdeznünk, **mit vétkeztünk utolsó gyónásunk óta, vagy azon időtől fogva, melyben a jót a rossztól megkülönböztetni kezdettük.** A ki tehát 2—3 hét előtt vagy talán 3—4 hónap előtt volt gyónni, az megvizsgálja, ezen 2—3 hét vagy ezen 3—4 hónap óta mit vétkezett; aki pedig még nem gyónt volna, az megvizsgálja, hogy 6—7 éves korától, midőn már a jót a rossztól megkülönbözni tudta, mivel bántotta meg a jó Istent.

A lelkiismeret bizonyosan meg fogja mondani, mit vétkeztünk, megmondja különösen akkor, ha valaki hoszszabban gondolkodik efelett, ha valaki 2—3 napon át vizsgálja lelkiismeretét. Épen azért a jó gyermek, midőn gyónni akar, előtte 2—3 nappal kivált este és reggel, mindig arról gondolkodik, mivel bántotta meg a jó Istent; különösen midőn este lefekszik, midőn reggel felkel, arról gondolkodik egy ideig, arról kérdezgeti lelkiismeretét, mit vétkezett utolsó gyónása óta; ha pedig első gyónó, akkor mit vétkezett azon időtől kezdve, midőn a jót a rossztól megkülönböztetni kezdette.

Mit kell megvizsgálnunk, ha tudni akarjuk, mit vétettünk? Ki oltotta belénk a lelkiismeretet? Mi mondja mindig, mit szabad és mit nem szabad cselekednünk? S mivel vádol minket a tett elkövetése után, ha rosszat tettünk? Ha tehát gyónni akarunk, mit kell megvizsgálnunk? És pedig a ki először megy gyónni, hol kezdjük a lelkiismeretét megvizsgálni? Mely időtől fogva kell annak magával számot vetni? S a ki már gyónt, mely időtől kell annak lelkiismeretét megvizsgálnia? Miről gondolkozik azért a jó gyermek gyónás előtt 2—3 nappal? Különösen mely időtájban vizsgálja meg lelkiismeretét? Mit kérdez ilyenkor lelkiismeretétől?

De mondjátok, tehet-e az ember maga erejéből oly jót, miáltal az üdvösséget megérdemelhetné? Nem tehet: erre a Szentlélek segitsége szükséges. Épen ezért, hogy lelkiismeretünket helyesen megvizsgáljuk, hogy bűneinket mind eszünkbe juttassuk, mindenek előtt meg kell magunkat aláznunk és gyengeségünk érzetében alázatosan a **Szentlélek Istent kell segitségül hivnunk**, legyen velünk az ő segitő malasztjával, **világositsa meg értelmünket, juttassa eszünkbe bűneinket**, s adja szent kegyelmét, hogy bűneinket jól megismerjük, igazán megbánjuk, teljesen meggyónjuk, és igy üdvösségünket helyesen munkáljuk. Ha tehát a lelkiismeret megvizsgálához fogtok, mondjátok alázatos szivvel és élő hittel: *Jőjj el Szentlélek úr Isten, világosits meg engem, hogy bűneimet igazán megismerjem, szivemből megbánhassam, teljesen meggyónhassam és magamat egészen megjobbithassam!* Mondjátok ezt el a katekizmus szavaival, vagy pedig magatok szavaival minél többször és minél nagyobb alázatossággal, s akkor a Szentlélek Isten rá fog segiteni benneteket, hogy eszetekbe juttathassátok bűneiteket, beláthassátok menynyire megbántottátok az által a jó Istent, s ebből kifolyólag azután igazán megbánjátok, őszintén meggyónjátok azokat, magatokat pedig igazán megjobbíthassátok.

Kitől kell kérni ezt a kegyelmet? Mert mire van szükségünk, ha üdvösséges jót akarunk munkálni? Miképen nevezzük a Szentlélek ezen segítségét? Hányféle a malaszt? Minő malasztra van szükségünk a lelkiismeret megvizsgálásakor? Minő szavakkal kérhetjük ezt a Szentlélektől? Hogyan hivják tehát a Szentléleket segitségül? Vagyis mit kérünk ezen szavakkal a Szentlélek Úr Istentől? . . .

Hogy azután vétkeink annál könnyebben eszünkbe jussanak a lelkiismeret megvizsgálása alkalmával, azt mi is elősegithetjük. S vajjon miképen? Azáltal, ha 1. rendre megyünk **Isten 10, az anyaszentegyház 5 parancsán és kötelességeinken**, kérdezvén magunktól: vétettünk-e azok ellen; 2. ha rendre **elmélkedünk a bűnök** különböző **nemeiről**, s kérdezzük, nem estünk-e azokba?

Igen, mindenekelőtt Isten 10 parancsát vesszük szemügyre s azt kérdezzük magunkról, vétettem-e az *I. parancs* ellen, különösen: mindennap imádkoztam-e, templomba jártam-e, ott magamat rendesen viseltem-e?! Vétettem-e a *2. parancs* ellen, különösen: káromkodtam-e, szitkodóztam-e, esküdöztem-e, Isten nevét nem mondtam-e ki hiába? — Vétettem-e Isten *3. parancsa* ellen, különösen: vasárnap hallgattam-e és mikép sz. misét? — Mit vétettem Isten *4. parancsa* ellen, különösen: szüleimet szomoritot-

tam-e, szavukat fogadtam-e, őket haragítottam-e, érettük imádkoztam-e? — Mit vétettem Isten *5. parancsa* ellen, különösen: veszekedtem-e, irigykedtem-e, másokkal haragba voltam-e, másokat valami rosszra tanítottam-e? — Mit vétettem Isten *6. parancsa* ellen, különösen: illetleneket beszéltem-e, kivántam-e, gondoltam-e, valami illetlent tettem-e, vagy illetleneket néztem-e, érintettem-e, firkáltam-e? — Mit vétettem Isten *7. parancsa* ellen, különösen hazudtam-e, másét bántottam-e, másoknak kárt tettem-e, a másét vissza nem adtam-e? — Vétettem-e Isten *8. parancsa* ellen, különösen: hazudtam-e, másokra árulkodtam-e, csúfolkodtam-e, másokat gyaláztam-e? — Mit vétettem Isten *9. és 10. parancsa* ellen, különösen: kivántam-e, hogy mások valami illetlenséget tegyenek, meg voltam-e elégedve a magaméval, nem kivántam-e el a másét?!

Igy kell átmennünk Isten 10 parancsán s igy kell minden parancsnál kérdeznünk, vétettünk-e azon parancs ellen? S ha ezzel készen vagyunk, akkor *az anyaszentegyház öt parancsán* megyünk sorba, s kérdezzük magunktól: megtartottam-e az *ünnepeket*, hallgattam-e minden ünnepnap sz. *misét*, megtartottam-e a parancsolt *böjtöt* s miképen végeztem el a husvéti sz. *gyónást és áldozást?* — Sőt még itt sem állapodunk meg, hanem átmegyünk *kötelességeinken is* és kérdezzük, vajjon én, mint tanuló, eleget tettem-e kötelességeimnek, megtanultam-e szorgalmasan a feladott leczkét, hallgattam e szüleim és tanitóim intéseire, nem voltam-e irántuk engedetlen?

Végre sorba veszszük még a bűnök különböző nemeit, kiválóan a hét főbűnt és a kilencz idegen bűnt, kérdezzük magunktól, nem voltam-e kevély? nem voltam-e haragos? stb. Ugy szintén kérdezzük magunktól: nem adtam-e másnak bűnre tanácsot, nem segitettem-e másokat bűnre, nem értettem-e másokkal egyet a bűn elkövetésében? stb. S ha már ez is meg van, gondolkodunk még arról, vajjon *jut-e még valami eszünkbe*, vajjon nem felejtettünk-e még el valamit?

Ime gyermekek, igy kell megvizsgálnunk lelkiismeretünket, ha azt akarjuk, hogy minden bűnünk eszünkbe jusson a sz. gyónáskor. Vagyis kinek parancsain kell legelőször átmennünk? Mit kell mindenik parancsnál kérdeznünk? S miféle kötelessége van itt mindenkinek az iskolában? Mit kell tehát erre nézve is magatoktól kérdeznetek? S minek nemein kell ezután átmennetek? Különösen melyik két nemét kell a bűnöknek figyelembe vennétek? S mit kell mindeniknél magatoktól kérdeznetek?

Hogy mindezt annál pontosabban s annál könnyebben tehessétek, a katekizmus elején s az imakönyvben a

sz. gyónáshoz rendelt imák között, ugynevezett *lelkitükröt* fogtok találni, ahol mindez kérdésekbe van foglalva, s ha azt átolvassátok, lelkiismeretetek vizsgálása igen meg lesz könnyitve. Ha majd a sz. gyónásra készülünk, többet fogok mondani ezen lelkitükörnek használatáról, most áttérek még azon kérdésre, vajjon a kisebb gyermekek összeszámolhatják-e könnyebben is bűneiket?!

Igenis összeszámolhatják, ha arról gondolkoznak, 1. **mivel bántottátok** *meg Istent, szüleiket, testvéreiket s más gyermekeket,* és 2. **miképen viselték** *magukat a templomban, iskolában, utczán vagy mezőn, otthon, ha egyedül, vagy másokkal voltak.*

Aki közületek ezt a nyolcz pontot jól megjegyzi, az szépen fog gyónni, miért is most különösen figyeljetek!

Hogy bűneitek a sz. gyónásnál könnyen eszetekbe jussanak, mindenelőtt arról kell gondoskodnotok, mit vétettetek 1. a jó *Isten,* 2. *szüleitek,* 3. *testvéreitek,* 4. *más gyermekek ellen.* Igaz ugyan, hogy minden bűn által a jó Istent bántjuk meg, s minden bűn által Isten ellen vétkezünk, mégis különösen Isten ellen vét az, aki az *ő nevét* hiába kimondja, aki *káromkodik, szitkozódik, esküdözik.* Hogy jobban megjegyezzétek, felirom a táblára: „**I. Isten n. k. sz. e.**“ . . . Ki vétkezik tehát különösen Isten ellen?

Isten után a *szülők* állanak hozzátok legközelebb. Mi által vét a gyermek különösen szülei ellen? Az által, *ha őket haragítja, szomoritja, szavukat* nem fogadja, *érettük nem imádkozik.* Ezt is felirom a táblára, még pedig a másik alá: „**2. Szülők, h. sz. szav. ér.**“ . . . Ki vétkezik tehát különösen szülei ellen?

Szüleitek után *testvéreitek* azok, kiket legjobban kell szeretnetek, s legkevésbbé szabad megbántanotok. S vajjon ki bántja meg leginkább testvéreit: Aki velök *czivakodik, verekedik, irigykedik, rájuk árulkodik.* Ezt is felirom a táblára: „**3. testvér cz. v. i. á.**“ . . . Ki vétkezik tehát leginkább testvérei ellen?

Akikkel ti szüleitek és testvéreitek után legtöbb összeköttetésben éltek, azok iskolatársaitok s más *gyermekek.* Ezeket sem volna szabad soha megbántanotok s mégis hányszor megbántjátok az által, hogy velök *csúfolódtok, ingerkedtek, gyűlölködtök, verekedtek.*

Ezt is felirom a többiek alá: »**4 más gyerm. cs. ing. gy. ver.**« Ki vétkezik tehát különösen más gyermek ellen? !'

Miután ezt már tudjátok, lássuk még, mi által vétkezhetik valaki 1. a templomban, 2. az iskolában, 3. az utczán és mezőn, 4. otthon.

A *templom* Isten háza, s ebből következik, hogy ott magát mindenkinek illedelmesen kell viselnie. Vétkezik ezen kötelesség ellen, különösen, aki ott *beszélget, tekintgél, nevetgél s vasárnap* a szent misét elmulasztja.

A tábla közepére húzok most egy nagy vonalat, s felirom annak **másik** oldalára: »**1 templom b. t n. vas.**« . . . Ki vétkezik tehát különösen a templomban? . . .

A templom után az *iskola* ama hely, hol legjobban kell magatokat viselnetek. Vétkezik épen azért, aki itt *nyugtalankodik, figyelmetlenkedik, leczkéjét* nem tanulja s a *tanító* szavát és intéseit nem hallgatta.

Ezt is felirjuk a táblára: »**2 isk. r. figy. lecz. tan.**« . . . Ki vétkezik különösen az iskolában? . . .

S hová juttok, ha az iskolából kimentek? Az *utczára* és talán a mezőre. Itt is jól kellene magát mindenkinek viselni; azonban hány gyermek van, aki ott *kergetődzik, dobálódzik,* az öregeket *kicsúfolja s a falakra* illetleneket *irkál,* vagy pedig másféle rendetlenséget tesz.

Aki ilyesmit tett, annak igen természetesen ezt is meg kell gyónnia, azért ezt is fel fogjuk irni a táblára: »**3. utcza kerg. dob. ör. fal**« . . . Ki vétkezik tehát az utczán különösen? . . .[1]

Végre azon hely, hol talán legtöbbet vagytok, a *szülői ház.* Ott is óvakodnotok kellene a bűntől; de hány gyermek van, aki otthon *hazudik, illetlenkedik, torkoskodik, imádságait* reggel, délben, este el nem végzi és másféle gonoszságokat elkövet?!

Tehát: **4: Otthon h. ill. tork. imáds.** . . . . . . Ki vétkezik különösen otthon? . . .

Ime, most már tudjátok, ki vétkezik különösen 1. a templomban, 2. az iskolában, 3. az utczán és 4. otthon. . . . . Megpróbáljuk, el tudnátok-e mondani egymás után? . . . . Ha ezt már jól tudjátok, elmondjuk még azt is, ki vétkezik különösen Isten ellen, szülei ellen, testvérei ellen és más gyermekek ellen . . .

Miután mindezt tudjátok, odairom még: **másféle**, a mi azt jelenti, hogy nincsen ám itt minden bűn megemlitve, csak az, ami a gyermekeknél közönséges szokott lenni, s épen ezért, midőn már ezeket átgondolta valaki,

[1] Hogy mindezt könnyebben betanithassuk, első alkalommal a legjobb felfogású 4 gyermeket kiválasztjuk, s egygyel-egygyel egy-egy pontot betanitunk, s ez által majd a többiek is lelkesülnek és segithetnek. Különösen súlyt fektetünk erre a sz. gyónásra való előkészitésnél, (s kiválóan az első gyónók előkészitésénél,) mely alkalommal már ezek tudását mindeniktől megkövetelhetjük, bár a gépiességet is lehetőleg kerüljük.

még arra is kell gondolnia, vajjon másféle bűn nem jut-e még eszébe?

Pl. nem végezte-e imádságait tétovázva, nem volt-e durva a cselédekhez, nem kínzott-e valamely állatot szándékosan, nem volt-e szemérmetlen az öltözésnél, vetkőzésnél vagy midőn talán egyedül volt; nem lopott-e mástól valamit, megtartotta-e a bőjtöket, nem volt-e elbizakodott, haragos, bosszúálló, vagy nem követett-e el másokkal valami bűnt, valami vétket?! Erről is kell még gondolkodnunk, ha azt akarjuk, hogy minden bűnünk eszünkbe jusson, s aki mindezekről a szent gyónás előtt 2—3 nap gondolkodik, annak eszébe fog jutni minden vétke, s az jól meg fogja lelkiismeretét vizsgálni . . .

* * *

Az olyan szobában, k. gy., hol naponkint rendbe raknak mindent, bármit is igen könnyű megtalálni; mig ellenkezőleg ott, hol hetekig és hónapokig mindent rakásra hánytak, bármit is nehéz lesz feltalálni. Igy van ez némileg a lelkiismerettel is. A mely ember mindennap rendbe hozza lelkiismeretét, az a sz. gyónás előtt igen könnyen összeszámlálja elkövetett bűneit, mig ellenkezőleg, aki lelkiismeretét máskor soha sem szokta megvizsgálni, az a sz. gyónáskor is alig fog boldogulni.

Épen ezért e mai naptól fogva mindenesetre vizsgáljátok meg lelkiismereteteket, vizsgáljátok meg minden nap, mivel bántottátok meg a jó Istent. Mikor este lefeküdtetek, tegyétek össze kezeiteket, s képzeljétek mintha az éjjel meg kellene halnotok, vessetek tehát számot magatokkal, vajjon aznap mit vétettetek. 1. Isten, szüleitek, testvéreitek, mások ellen, 2. a templomban, iskolában, utczán és otthon?! . . . . Ha ily vizsgálódás után összeszámláltátok, mit vétkeztetek az nap, kérjetek azért bocsánatot a jó Istentől, s azután igérjétek meg neki, hogy ezután jobbak lesztek és azt többé nem teszitek.

Ha lelkiismereteteket igy mindennap megvizsgáltátok, akkor sz. gyónás előtt könnyű lesz a lelkiismeret vizsgálása, könnyű lesz kiválóan akkor, ha előbb a Szentlelket segitségül hivjátok, kérvén, juttassa eszetekbe bűneiteket, segítsen a lelkiismeret vizsgálásában benneteket . . . A Szentlélek bizonyára segíteni is fog ebben mindnyájatokat, csak azután a magatok részéről is megtegyétek, amit meg kell tennetek, s amire benneteket ma tanítottalak...

Leczkére lesz a 98., 107., 108., 111. és 114. kérdés, melyeket azonnal elmondhatunk karban is néhányszor!...

5.

Az utolsó kenet szentségéről.

Gyakorlati hitelemzés.

Előkészités. É. F.! Eddig már több szentségről tanultátok és hallottátok, hogy a jó Isten e szentségekkel segitségünkre jön, hogy a malasztot megnyerhessük és üdvözülhessünk. Amint pedig az Uristen elrendelte, hogy mindjárt születésünk után vegyük fel a legszükségesebb szentséget, a keresztséget, épp úgy az embernek, ha halálos betegségbe esik, fel kell vennie egy szentséget, t. i. az *utolsó kenetet.* Erről akarok ma veletek tanulni.

Előterjesztés. Most el akarom mondani, hogy milyen boldoggá tett egy embert az utolsó kenet szentségének felvétele. Egy férfiú, aki vasuti munkás volt, hideg téli időben megfázott és beteg lett. Eleinte csak egy kis köhögésnek mondotta a betegséget, de bizony érezte, hogy napról-napra gyöngébb lesz. Orvost is hivtak hozzá s ez megállapitotta, hogy a betegnek nagyon veszedelmes tüdőgyulladása van, sőt a beteg feleségének azt is megmondotta, hogy legyen kész a legrosszabbra, mert férje esetleg meg is halhat betegségében. Volt a beteg férfiúnak egy iskolába járó leánykája is, aki éppen a IV. osztályba járt és a hitoktató urtól hallotta, hogy mily hasznos és szükséges az, hogy a nagy betegek felvegyék az utolsó kenet szentségét. A leányka egy reggel felébred és bizony hallja, hogy mily erősen hörög már az ő atyja. Odamegy tehát kedves atyjának az ágyához, kezet csókol neki és kérdi, hogy jobban érzi-e magát Az apa vigasztalta leánykáját, hogy nem fáj neki semmi. De a leányka azt is hallotta az iskolában a tisztelendő urtól, hogy a betegek sokszor maguk sem érzik, hogy mily veszedelemben vannak. Ezért kiment a konyhába dolgozó mamájához és sírva fakadva ugyan, de azt mondja, hogy hivassuk a tisztelendő urat a tatához. A mama megijed, majd szintén sírva fakadt. Miután egyideig kisirták magukat és könnyes arczukat megmosták, bementek a beteghez s az asszony igy szólt: Édes férjem, te már egy hete beteg vagy. Milyen jó volna, hogy a jó Isten minél előbb megsegitsen és meggyógyitson, ha papot hivatnánk, hogy meggyónjál. Ugy sem végezted még el a husvéti szent gyónást, már azért is el kellene hivatnunk a tisztelendő urat. A beteg eleinte szabadkozott, hiszen ő nem érez semmi fájdalmat és nincs is olyan nagyon rosszul. De éppen azért kellene meggyónnod, hogy jobban légy. Nagy nógatásra végre beleegyezett a férfiú. Nyugtalan lett ugyan, mert egyszerre rágondolt életének összes bűneire, melyeket elkövetett; nagyon aggódott, mert érezte, hogy nem jó volna, ha így kellene az Úristen előtt megjelennie. Alig várta már a papot. A kis leány, amint az iskolában tanulta, egy feszületet, két gyertyát tett az asztalra, amelyet előbb tiszta fehér abrosszal terített le. Azután egy tányérkára sót és kenyérbelet, meg egy jókora darab gyapotot tett.

Nemsokára megérkezett a pap, aki magával hozta az Úr Jézust az Oltáriszentségben. A beteg arcza örömtől sugárzott . . . Miután mindannyian, akik jelen voltak, ki-

mentek a szobából, a beteg elvégezte a szent gyónást. A pap megadta a feloldozást s a beteg egyszerre oly boldognak érezte magát, mintha malomkő esett volna le szivéről. Hát még mikor utána az édes Jézust is magához vehette, ekkor már nem törődött azzal, hogy meghal-e vagy sem.

Mikor a beteg megáldozott, a pap egy szép beszédet mondott a betegnek, amelyben figyelmeztette, hogy még a *kenet* szentségét is fel fogja venni, amelyet az Ur Jézus azért rendelt, hogy a betegeknek megbocsássa még azon bűnöket is, amelyek tudtán kivül még a lelkét terheli, de használni fog ez nemcsak a lelkének, hanem a testének, mert visszaadja egészségét, ha ez lelkének javára szolgálna. Vagy ha nem adná vissza egészségét, legalább betegségének fájdalmait enyhiteni fogja. Erre a pap szentelt olajba mártotta jobb hüvelykujját és megkente a beteg szemeit, füleit, orrát, száját, kezeit, lábait s ezen szavakat mondá: Ezen szent kenet által és az ő irgalmassága által bocsásson meg neked az Ur, amit látás, hallás stb. által vétkeztél.

Végre a pap még az ugynevezett apostoli áldást adta a betegre, amelylyel ez teljes bucsut nyert.

(Fogalommagyarázat.) Hallottátok, édes fiaim, hogy milyen nagy szeretettel volt az a kis leányka tatája iránt. Fájt neki, hogy a tatája olyan nagyon beteg lett. De aggódott amiatt is, hogy esetleg meghal, anélkül, hogy Istennel kibékülne, hogy el legyen látva a pap által. Talán nálatok is odahaza egyiknél vagy másiknál sulyos beteg valaki. Ti is figyelmeztethetitek tehát akár a tatát, akár a mamát, hogy a beteghez papot hivjanak. Érzi-e mindig a beteg, hogy ő meg fog halni? Ah dehogy, a legtöbb beteg azt hiszi, hogy ő nincs is olyan nagyon rosszul. Annak a kis leánynak a tatája is ugy hitte, pedig nemsokára, hogy a pap ellátta, meg is halt.

Mit csinált a pap a beteg ágyánál. Először ugyebár meggyóntatta a beteget, mialatt a többiek a szobából kimentek s erre a beteg nagyon megkönnyebbülten érezte magát. Utána pedig a beteg a Jézust vette magához az Oltáriszentségben és még boldogabb lett. A szent gyónásról és a szent áldozásról már ti ugyis tanultatok sokat, azért ezt most csak emlitem.

De amikor már a szent gyónást elvégezte a beteg és a szent áldozáshoz járult, akkor még egy szentséget adott fel a betegnek. Hogy hivjuk ezt? Igen, utolsó kenetnek. *Ezt a szentséget rendelte Krisztus Urunk a betegeknek*

különösen. Ezt „utolsó“ kenetnek nem azért nevezzük, mintha a betegnek utána mindjárt meg kellene halnia, hanem azért, mert három szentség adatik fel kenet által: a bérmálás, a papszentelés és a betegek szentsége s ez az utóbbi rendesen az utolsó azon szentségek közül, melyeket kenés által adnak fel. Nagyon rosszul hiszik tehát azok, akik ugy gondolkoznak, hogy annak, aki az utolsó kenetet felveszi, meg kell halnia.

Hogy mennyire tévednek az ilyenek, azt tudjuk azon szép imából, amelyet a pap az utolsó kenet feladása előtt elmondott. Mit is mond a pap ezen szép imádságban? Miért rendelte az Ur ezt a szentséget? Éppen a beteg meggyógyitására. Legelőször a lelkét gyógyitja meg az utolsó kenet azáltal, hogy mindazon bűnöket, amelyek a beteg lelkét tudtánkivül terhelik, megbocsátja. A gyónás után rendesen még bocsánatos bűnök terhelik a gyónót. Amint a ruha is egyszeri mosás után nem szokott még egészen tiszta lenni. Ezen kisebb bűnöket azután az utolsó kenet szentsége törli el.

De akárhányszor előfordul az is, hogy a beteg már nem tud meggyónni. Például: hirtelenül rosszul lett, szélhűdés érte. Ilyenkor gyónás nélkül is eltörli az utolsó kenet szentsége a beteg bűneit.

Az utolsó kenet azonban nemcsak a betegnek a lelkét gyógyitja meg, hanem a testét is, ha lelkének üdvösségére szolgál az, hogyha megint egészséges lesz. Ha az Uristen előre látja, hogy az a beteg, ha felgyógyulna, megint csak halálos bűnöket követne el, akkor persze, hogy nem adja vissza a kenet szentsége az egészséget. Mert jobb most Istennel kibékülve bűn nélkül meghalni, mint felgyógyulni, de ujra halálos bűnöket elkövetni s ezek miatt esetleg majd később elkárhozni. De még ha nem is adná vissza az utolsó kenet a betegnek testi egészségét, akkor is enyhiti legalább betegségének fájdalmait.

Az utolsó kenet szentsége különösen nagy hasznukra van azoknak, akik annak felvétele után csakugyan meghalnak, mert megerősiti őket, hogy kétségbe ne essenek és hogy a sátán utolsó kisértéseit legyőzhessék. A sátán egész életünkben kisért minket, de legerősebb a kisértés halálunk órájában. A sátán ugyanis nagyon jól tudja, hogy ha a lelket abban az utolsó órában nem csábitja el, akkor már többé nem lehet az övé, ezért minden erejéből megkisérti az embert, s éppen ezen heves kisértés legyőzésére segiti a halálos ágyon fekvőt az utolsó kenet.

Most már tudjátok, milyen hatással van az utolsó kenet a betegre: *Bűnbocsánatot nyer, megerősitő malasztot, olykor még testi egészséget is.*

Lássuk még azt is, mit kell abban a házban elkésziteni, amelyben a beteghez papot hivtak. Mit készitett el az a kis leány. Az asztalt leteritette fehér abrosszal. Két gyertya közé tett egy feszületet. Egy tányérba sót és kenyérbelet, meg gyapotot. Miért? Mert *a pap a szent olajjal keni meg a beteget* s az újját a sóval és kenyérrel tisztitja meg az olajtól. Vizzel az olajat nem lehet lemosni. Azután az asztalra kell tenni egy poharat ivóvizzel, hogy a beteg áldozás után ihassék és igy a szent ostyát lenyelhesse. A gyapotot, sót és kenyérbelet a tűzbe kell dobni a pap elmenetele után. Ugyancsak a vizet is, melyből a beteg ivott, mert a pap benne megnedvesitette azt a két ujját is, melyekben a szent ostyát tartotta. Ha azonban a beteg azt a vizet megihatja egészen, mely pohárban oda lett készitve, ez még jobb.

Miután a pap az utolsó kenet szentségét kiszolgáltatta, rendesen még egy imát mond el. T. i. feladja az ugynevezett apostoli áldást. Ezzel teljes bucsu van összekapcsolva, ha a beteg teljesen megnyugszik Istennek szent akaratán.

Még csak azt az egyet akarom megemliteni, hogy az utolsó kenet szentségét *egy betegségben* csakis egyszer szabad felvenni. Azonban, ha valaki felgyógyulna és ujra halálosan megbetegednék, akkor ujra fel kell azt venni.

Összefoglalás. Lássuk csak tehát, hogy megjegyeztétek-e magatoknak, amit mondottam. *Melyik szentséget rendelte Krisztus urunk a betegeknek? Az utolsó kenetnél a pap mivel keni meg a beteget? Minő kegyelmet nyer a beteg az utolsó kenet szentségében? Hányszor szabad felvenni az utolsó kenetet? Mily szentségeket vesz fel a beteg rendesen az utolsó kenet előtt? Hogy nevezzük azon áldást, melyet a pap a nagybetegnek ad?*

Alkalmazás. Most már, édes fiaim, mindent hallottatok, a mi az utolsó kenet szentségéről tudnotok kell. Minthogy ez a betegnek olyan hasznos és olyan nagyon szükséges, azért nem szabad annak feladatását elmulasztani. Ha ti talán nagyon betegek lennétek, kérjétek majd magatok kedves szüleiteket, hogy a papot elhivják hozzátok. Sokan csak akkor hivatják a papot, mikor a beteg már egészen magánkivül van, mikor a halál már ugyszólván a nyelvén van. Ilyenkor bizony testi egészségére már nincs haszonnal,

mert ha csak az utolsó pillanatban gondolnak az emberek a jó Istenre, akkor már az Uristen sem gondol reánk. Mig ha ideje korán hivjuk a papot, akkor bizony nagy hasznára van neki. Sok beteget láttam már el, de mondhatom, hogy mindazok, akik annak felvételekor maguknál voltak, mindig jobban érezték magukat, mikor elmentek és betegségükbe egészen beletörődtek.

Jó példát adnak a Kinában lakó keresztények arra, hogy minő vágygyal kell az utolsó kenetet felvennünk. Egy hittérítő irja róluk, hogy az utolsó keneten kivül más orvosságot nem is igen használnak és ezen bizodalom következtében vissza is adja Isten nagyon sokszor testi egészségüket. A betegségben nem késnek soká, hanem idejekorán hivják a papot. A gyenge betegek is, akik alig élnek már sokáig 15, 20, sőt 30 órányira vitetik magukat, hogy a haldoklók szentségében részesüljenek. Mennyivel könnyebben juthatunk mi e szentséghez? Nem is kell fáradnunk, a pap maga siet hozzánk.

C) A szertartásokból.

1.

Karácsony ünnepe.[1]

(Gyakorlati előadás a II. vagy III. osztályban.)

Bevezetés. Az elemi népiskola I. II., sőt III. és IV. osztályban is, szó sem lehet a szertartások *külön* kezeléséről. Ennek a tanidő csekélységén kivül ellentmond a tanulók szűkebb szellemi látköre és a tárgy természete is, melynek kellő megértése nem épen csekély előismeretet feltételez. Ennek daczára is kell azonban a mondott osztályokban a szertartással foglalkoznunk: 1. alkalomszerűleg, 2. kapcsolatban más vallástani tananyaggal, mert szükséges, hogy a) minden tantárgynak lényege, mintegy a magva, már az első osztályban is előforduljon, s a következő tanitásnak alapját képezze, b) hogy mindaz, a mi a tanonczok tudvágyát közelebbről érdekli, előbb ünnepek, az egyes szertartásoknak nevezetesebb s feltűnőbb része, stb. előttök képességük szerint fejtegettessék s ez úton figyelmük köre egyre jobban tágittatván, az elvontabb dolgokkal való foglalkozásra is előkészíttessenek.

Az alább közlött mintatanitás czélja bemutatni, hogy kapcsolatban a vallástannal s az alkalomszerűség felhasználásával, a karácsonyi szertartástani szempontból miképen tárgyalandó a népiskola II. vagy III. osztályában.

Előkészités. — Ki a mi megváltónk? (Jézus[2] Krisztus.)

— Hol született Jézus? (Betlehemben.)

— Jézus szentséges születésének napját minden évben meg szoktuk ünnepelni?

---

[1] V ö. Fonyó: Szertartások elemei IV. k. 19. §. 19. l.

[2] A gyermektől megkivánjuk, hogy teljes mondatban s lehetőleg a káté szavaival feleljen. Itt rövidség kedvéért zárjel között csak a feleletek lényege emlittetik.

— Ki tudja megmondani, minek nevezzük Jézus szentséges születésének ünnepét? (Karácsonynak.)

(Az előkészités ezen része, miként azt az olvasó is azonnal észreveheti, a katekizmusra támaszkodik.)

A következőkben a biblia azon részét újitjuk fel a gyermek emlékezetében, mely a karácsonyi szertartások könnyebb megértésére a tanonczot mintegy előkészitik.

— Jézus születését kinek hirdették az angyalok legelőször? (A pásztoroknak.)

— Éjjel, vagy nappal jelentek-e meg az angyalok a pásztoroknak? (Éjjel.) Megmondották-e az angyalok a pásztoroknak, hogy hol és mikor született a kis Jézus? (Megmondották.)

— S mit mondottak ezek nekik? (Éjfélkor született a ti Üdvösségtek.)

— Jézus tehát éjjel, avagy nappal született-e? (Éjjel.)

— Mit cselekedtek a pásztorok, midőn az angyaloktól megtudják Jézus születését? (Elmentek Betlehembe.)

Hajnal volt, mire a pásztorok Betlehembe értek.

— Mikor értek a pásztorok Betlehembe? (Hajnalkor.)

— S mit csináltak a pásztorok Betlehembe? (Leborulva imádták a kis Jézust.)

— Ki akarta Jézuskát megöletni? (Heródes.)

— Megtudta-e Heródes, hogy hol van a kis Jézus? (Nem.)

— Mily kegyetlenséget követett el, midőn a Jézuskát nem találhatta meg? (Megölette a Betlehemi kis gyermekeket.)

Tárgyalás. A jövő kedden (1906.) lesz k. gyermekek, *karácsony napja*, melyen a kis Jézus születését ünnepeljük.

Ez igen nagy ünnep, s hogy lelkünket ezen ünnepre annál jobban előkészitsük, az előtte való napon *böjtölni* szoktunk, s ezen napot karácsony böjtjének nevezzük. A jámbor kath. emberek karácsony böjtjén csak este esznek főtt ételt.

Ekkor a gyermekek szivesen böjtölnek, de szépen is viselik magukat, s igen jók is szoktak lenni; mert tudják, mennyi mindent hoz a karácsony a jó gyermekeknek.

Már este ott van a szép karácsonyfa, melyen az aranyos kis diók, almák, szilvák és egyéb édességeken kivül a kis gyertyák is ragyognak! Oh mint örülnek ezeknek a gyermekek; pedig talán nem is tudják, hogy ezek mind az Úr Jézusra emlékeztetnek, kit a mennyei Atya mintegy ajándékul adott az embereknek! — (Kikérdezés.)

A pap karácsonykor **három misét mond**; az elsőt *éjfélkor*, a másodikat *hajnalban*, a harmadikat *fényes nappal*. — Mit gondolsz, miért mondja a pap az éjféli misét? (Mert a kis Jézus akkor született.) Hát hajnalban kik borultak le Jézuska jászolához? (A pásztorok.) Miért mondja tehát a pap a hajnali misét? (Mert a pásztorok akkor jöttek imádni Jézust.)

Ezt a misét azért pásztorok miséjének is nevezik. A harmadik mise, melyet a pap fényes nappal mond, azt jelenti, hogy az emberek lelke Jézus születéseig nagy sötétségben volt s az Úr Jézus tanitása és példája világositotta meg lelkünket. (Kikérdezés.)

Karácsonykor **betlehemi jászolkát** is késziteneк az emberek. Ki látott már ilyen jászolt? Mi volt abban? Ott lesz most is a kis Jézust ábrázoló szobrocska e jászolban, Mária és József szobra jászolka mellett; a barmok pedig a jászol körül. (Kikérdezés.)

Karácsony másnapján, vagyis az utána való napon, **sz. István vértanú** napját ünnepeljük, aki először ontotta vérét Jézusért. — Harmadnapján van **sz. János apostol és evangelista** ünnepe, kit az Úr Jézus annyira szeretett, s kinek Jézus édes anyját is ajánlotta. — Negyedik nap van ismét az **apró szentek napja**, vagyis annak emlékezete, hogy Heródes az ártatlan kis gyermekeket megölette. Az apró szentek napja és sz. János napja nem nyilvános ünnep; akkor, (ha ez vasárnapra nem esik,) dolgozni is szabad! de a sz. István és karácsony ünnepe oly nap, melyen nem szabad dolgozni, hanem pihenni kell és a templomba menni, vagyis Istennek szolgálni. (Kikérdezés.)

Karácsony a legnagyobb ünnepek egyike, az anyaszentegyház azt akarja, hogy ezen a napon mindenki örüljön; azért ha ez a nap (deczember 25-ike,) **péntekre esnék**, akkor nincsen bőjt, hanem a zsiros és hús-eledeleket is meg szabad enni. Tehát ha pénteki napra esik a karácsony, kell-e majd akkor bőjtölni?

Összefoglalás. Micsoda napra esik az idén karácsony? Pénteki napon mit szoktunk tenni? Tehát karácsony napján is fogunk bőjtölni? Miért engedi meg az anyaszentegyház, hogy ezen a napon ne bőjtöljünk? De hát mit fogunk tenni a karácsony előtti napon? A jámbor katholikus ember mikor szokott e napon főttet enni? S miért törekszenek ekkor a gyermekek magukat oly jól viselni? Mi szokott lenni a karácsonyfán? Kire emlékeztetnek ezek az ajándékok? Kit ajándékozott nekünk karácsonykor az Úr Isten? És a pap hány misét mond karácsonykor? Miért mond sz. misét éjfélkor? Miért mondja a hajnali misét? Hát a nappali sz. mise mire emlékeztet? Ki világitotta meg lelkünket? Hol láthattok majd betlehemi jászolkát? Mi lesz abban? Kinek szobrocskái lesznek a jászol mellett felállitva? S mily ünnep van kará-

csony másnapján? Hát harmadnapján? És a negyedik napon ismét mily ünnep van? Mire emlékeztet az apró szentek napja? De ez nyilvános ünnep-e? Szabad-e tehát ezen a napon dolgozni? Melyik két napon nem szabad a karácsonyi ünnepek alatt dolgozni? Kinek kell ekkor szolgálnunk? Hova kell ekkor ájtatosan eljárnunk?

Törekedjetek mindannyian pontosan megjelenni, s törekedjetek lehetőleg három misét is hallgatni, azonban nappal; — éjjel ti aludjatok; majd ha egyszer nagyok lesztek, akkor majd ti is elmehettek az éjféli, vagy hajnali szent misére....

2.

A keresztség szertartásai.[1]

(V. osztály.)

B. Megfigyeltétek-e már, miképen szokták a kis gyermeket a templomban megkeresztelni?! Figyeljetek jól, most azt fogom nektek röviden elmondani.

M. A keresztelés rendszerint a *plébániatemplomban* történik s ezért a kis gyermeket, hogy azt megkereszteljék, a templomba viszik a keresztszülők. Ekkor azonban még nem tagja a gyermek az anyaszentegyháznak, azért nem is mennek be vele a templomba, — hová hajdan a keresztényeken kivül másokat be sem engedtek, — hanem a templom melléképületébe, s *sekrestyébe* viszik azt s ott várnak a keresztelő papra.

1. A keresztelő pap karinget és stólát vesz magára, aztán azzal kezdi a keresztelés szertartásait, hogy mindenek előtt azt kérdezi a keresztelendőtől: **„Mi lesz a neve.“** E kérdésre a gyermek helyett a keresztszülők felelnek, s rendszerint egy *szentnek nevét* mondják, ki a gyermeknek példaképe és szószólója is leend. Ha pedig olyan neveket mondanának, mint Árpád, Zoltán, stb. akkor legalább egy szentnek nevét is csatolják ehhez.

Aztán azt kérdezi a pap: **„Ellene mondasz-e az ördögnek, — minden pompájának, — minden cselekedeteinek?!“** Az ördögnek ellene mondani annyi, mint lemondani a bűnről, tehát e kérdések értelme tulajdonképen ez: Istennek akar-e a keresztelendő szolgálni, vagy pedig az ördögnek? A keresztszülők azt felelik a gyermek helyett: ellene mondok, vagyis nem akarok az ördögnek, hanem Istennek szolgálni, s ekkor folytatja a pap a keresztelés szertartásait.

---

[1] V. ö. Fonyó: Szertartások elemei, Kalocsa, IV. k. 10. §. 11. l.

2. **Rálehel t. i. a gyermekre,** hüvelyk ujjával keresztet formál annak homlokán, s néhány imádság után **szentelt sót** tesz a kisded szájába. A rálehelés azt jelenti, hogy a Szentlélek malasztjában részesül; a kereszt jele a megfeszitett Jézus tanitását, vagyis a keresztény hitet jelenti; a szentelt só pedig azt jelenti, hogy valamint a só megmenti a rothadástól a besózott tárgyakat: úgy Jézus tanitása és a keresztény hit mentsen meg minket is a lelki rothadástól, a bűnöktől.

3. Most többszöri **hitesketés** következik. Az eredeti bűn által t. i. mindnyájan az ördög szolgáivá lettünk, s volt rá sok eset, hogy a gonosz lélek tényleg is megszállotta az embereket. A pap azért többszörös keresztvetés között felszólitja a gonosz lelket, hogy ezen gyermektől távozzék, mert a keresztség által ez felszabadul az ő rabságától, s Isten fiává lesz és a mennyország örökösévé. Ezt a szertartást mondjuk hitesketésnek vagy ördögűzésnek.

4. A többszöri hitesketés után a pap **a gyermek fejére teszi jobb kezét.** Ez azt jelenti, hogy a gyermek Isten fiává lesz, Isten oltalma alá helyeztetik, s megszabadul az ördög rabságától.

5. A keresztelő ekkor egy **evangeliumot** olvas fel, s aztán elmondja a keresztszülőkkel **a Mi Atyánkot, Üdvözletet, Hiszekegyet.** Az evangeliumi szakasz, mely — elmondja, miképen áldotta meg Jézus a kisdedeket, azt jelenti, mennyire szereti Isten a gyermekeket; az egyes imádságok elmondása pedig figyelmeztet bennünket arra, hogy jártasaknak kell lennünk a hit igazságaiban és állhatatosak legyünk az imádságban.

6. Ekkor nyálból és hamuból **sarat csinál** a pap, s ezzel megkeni a kisdednek orrát és füleit, mondván görög nyelven: *Epheta,* azaz: nyilatkozzál meg. Ez a sárral való megkenés emlékeztet minket Jézus azon csodatételére, midőn a süketnéma füleit ily kenés által megnyitotta s arra int bennünket, hogy füleinket mindig szivesen megnyissuk Isten igéjének hallgatására.

7. Most a pap odanyujtja a **stóla végét,** a templomba vezeti a gyermekeket a keresztkúthoz, hol a tulajdonképeni keresztelés történik. Ez a bevezetés jelenti, hogy a keresztelés által leszünk az anyaszentegyház tagjaivá.

8. A keresztkút előtt újra megkérdezi a pap a keresztelendőtől: *ellene mondasz-e az ördögnek, — minden pompájának — és minden cselekedeteinek,* — azután **megkeni** a gyermek mellét és vállait a **keresztelendők olajával,**

s kérdéseket tesz neki a Hiszekegy egyes főigazságaiból. Az olajjal való megkenés itt azt jelenti, hogy Jézus hitét szivében mindig megőrizze, s azért küzdeni is készen legyen. Az apostoli egyes ágazatainak kikérdezése ismét jelenti, hogy csak az lehet keresztényé, ki hisz Jézusban, s hiszi annak tanitását.

9. Most azt kérdezi még a pap: **Akarsz-e megkeresztelkedni?** — mire a keresztszülők igen-nel felelnek. Ekkor történik azután **a tulajdonképeni keresztelés**, midőn a pap kereszt alakjában háromszor keresztvizet önt a gyermek fejére, mialatt igy szól: *»Én téged keresztellek az Atyának és Fiunak és Szentlélek Istennek nevében Amen!«* A pap azért kérdezi előbb, akarsz-e megkeresztelkedni, mert az anyaszentegyház, kit sem kényszerít a keresztség felvételére, s azért mondja a három Isteni személy nevét, mert ez Krisztus Urunk rendelése.

10. Annak jeléül, hogy a kisded most már kereszténnyé lesz, feje tetejét **megkeni** a pap **krizmával**; — azután **fehér ruhácskát** nyújt át neki; végül pedig **égő gyertyát** adnak kezébe ezen szavakkal: *»Menj békével, s az úr legyen veled Amen«* krizma, vagy balzsammal vegyitett olaj, figyelmeztet minket a nyert kegyelmek bőségére, s a lelki ártatlanság megőrzésére; — a fehér ruhácska a lelki ártatlanság megőrzését köti szivünkre; — az égő gyertya pedig arra int, hogy a hit világosságában és Isten parancsainak útján járjunk, ha be akarunk jutni az örök világosság hazájába

(A kikérdezés záradékul vagy szakaszonkint történhetik.)

T. Egykor titeket is igy kereszteltek meg, k. gyermekek, s akkor ugyan még nem tudtátok megigérni, de most már magatok is megigérhetitek, hogy lemondotok örökre a bűnről, az ördög szolgaságáról; egyedül Jézusnak akartok szolgálni, s mindig az ő parancsainak útján akarok haladni! . . .

De megtanulhattátok a szertartásokból, mily szépen kifejezik ezek azon malaszthatásokat, melyekről a katekizmusban tanultatok. Ha tehát e szertartásokat ezután látni fogjátok, jusson eszetekbe mindenütt azoknak jelentése . . .

Ha pedig születéstek évfordulóját, vagy a Szentháromság vasárnapját ünnepelitek: újítsátok meg mindig a keresztségben tett fogadásaitokat, s amit ott keresztszüleitek igértek helyettetek: igérjétek most ti önmagatoknak újból az úr Jézusnak . . .

D) Az egyháztörténetből.[1]

1.

A magyarok megtérése.[2]

(V. osztály.)

B. Hadd lássuk, mit tudtok a magyarok történetéből?! Melyik fejedelem alatt jöttek be őseink mai hazájukba? A honfoglalás után minő kalandokban lelték főképen örömeiket? Mi vetett véget a harczi kalandozásoknak? Ki kezdette őket békésebb élethez és állandó lakhelyhez szoktatni? Minő vallásuk volt őseinknek? A vallást tekintve, mi nevezetes Géjza fejedelemről? — Igen, hogy ő alatta kezdett hazánkban a keresztény katholikus hit meghonosodni, s mivel ez nemcsak hazai, hanem egyháztörténeti szempontból is nevezetes, elmondom röviden, miképen lett országunk kereszténynyé?!

M. Őseink előtt már Zoltán és Taksony alatt ismeretessé lett a kereszténység. **Zoltán** 907-től 947-ig uralkodott, s ő alatta történt, hogy *Bulcsú és Gyula* vezérek a béke biztositása végett *Konstantinápolyba* küldettek, hol nem csak maguk lettek aztán keresztényekké, hanem a keresztény hit terjesztése végett *Hyerotheus* nevű görög szerzetest is az országba hozták, ki azután Erdélyben s a Maros mentén többeket megnyert a kereszténységnek. A kereszténynyé lett Gyula fejedelem leányát, *Saroltát*, vette később feleségül **Gejza fejedelem**, ki 972—997-ig uralkodott, s miután Sarolta Gejza fejedelmet megnyerte a keresztény hitnek, most már országszerte szabad volt hirdetni a kereszténységet, mit az előbbi fejedelmek nem engedtek volt meg. Igen természetes, hogy ennek a hire ment a szomszéd országokba, hol a kereszténység már el volt terjedve, s mikor ezt meghallotta **Piligrin** passaui és sz. **Adalbert** prágai püspök 973-ban, több papot és szerzetest küldöttek be hazánkba, kik azután rövid idő alatt mintegy 5000 magyart megtérítettek és megkereszteltek. Még nagyobb virágzásnak indult azonban a keresztény katholikus hit terjedése, midőn 993-ban maga sz. Adalbert is bejött az országba, ki aztán nem csak a fejedelmi házat, hanem sok főnemest is megtérített. Ekkor történt ugyanis, hogy Géjza fejedelem **Vajk** fia és trónörököse számára feleségül megkérette *Henriknek, a bajor fejedelemnek leányát, Gizellát.* Henrik készségesen bele-

---

[1] A hitoktatás történetét lásd: Fonyó **Népiskolai hitelemzéstan** Kalocsa 1885. év, 754—277. l. — A **Kath. Hitoktatás** egyes évfolyamai pedig számtalan más tantervet és számtalan más ily kidolgozott hitelemzést tartalmaznak . . .

[2] V. ö. Fonyó: Kath. Egyháztörténet, Kalocsa, IV. kiadás, 15. §. 19—20. l.

s kérdéseket [illegible]
Az [illegible] mégis azon nyilt feltétel alatt, ha
szi[illegible] a keresztséget. Géjza elfogadta a
gy[illegible] fejé[illegible] sz. Adalbertet, ez oktatta azután
je[illegible] vette kath. hit elemeiben és őt 995-ben
[illegible] keresztény megkeresztelte. Vajk a keresztségben István
[illegible] alkalommal számos főcsalád, a vezé-
[illegible] nevet nyert. Ugyanez alkalommal számos főcsalád, a vezé-
[illegible] családjaiból többen, szintén felvették a keresztséget.

Melyik fejedelem alatt kezdették őseink ismerni a kereszténységet? Mi-
kor uralkodott Zoltán és Taksony fejedelem? Kiket kellett Zoltán alatt Konstantinápolyba küldeni őseinknek? Kik voltak különösen az oda küldött vezérek? Minő hitre tértek ezek Konstantinápolyban? S kit hoztak ezután magukkal Erdélybe is? Mely vidéken terjesztette Hyerotheus a kereszténységet?

Géjza fejedelem kinek leányát vette el ezután feleségül? Mire birta rá Sarolta Géjza fejedelmet? Épen ezért mit engedett most meg a hittérítőknek? Ki volt ekkor a passaui püspök? Hát a prágai püspök? Miket küldöttek különösen ezek az országba? S mikor jött be maga sz. Adalbert is? Kit kéretett meg rövid idővel ezután Géjza fejedelem Vajk nevű fia számára feleségül? Minő feltételekhez lett kötve a házasság? Mit tett erre Géjza fejedelem? Hol és mikor lett Vajk megkeresztelve? Minő nevet nyert a keresztségben? S vele együtt mily családok vették még fel a keresztséget?

István 997-ben trónra lépett, s miután belátta, hogy a szomszéd népek egyesülése végre is veszedelmes lehet a magyarok jövőjére, már csak azért is egész lelkesedéssel hozzá látott népe megtérítéséhez, hogy azt, mint keresztény népet, felvegyék a szomszéd keresztény népek és fejedelmek testvéri szeretetükbe és szövetségükbe. Békére lépett tehát a szomszéd fejedelmekkel, hittérítőket kért azoktól, s a bejött papok és szerzetesek segítségével maga is teljes szivvel hirdette az evangeliumot, népét pedig felszólítá a keresztény hit felvételére.

A fejedelem példájára és felhivására sokan megtértek; számosan voltak azonban, kik az ősvalláshoz erősen ragaszkodtak, s kik a keresztény hittérítőket üldözni s az épitett templomokat rombolni kezdették. Ezek **Kupa** somogyi vezér alatt nem sokára nyilt lázadásban törtek ki. István fegyverrel indult ellenök, s a bevándorolt német lovagok segitségével Kulpát *Veszprém mellett megverte*, s ugyanott maga Kulpa is elesett. Háladásul és a győzelem emlékére ekkor alapitá sz. István a pannonhalmi főapátságot.

Hogy pedig a keresztény hit terjedését jobban előmozditsa és fennállását jobban biztositsa, elrendelte, hogy *minden 10 község egy templomot épitsen*; az országot pedig **10 püspökségre osztotta** be, s a legfőbb püspökké, vagy primássá az *esztergomi érseket tette*, kinek némileg fönhatósága alá rendelte a többieket, vagyis kalocsa (később

bácsi), csanádi, egri, erdélyi, győri, pécsi, nyitrai, váczi és veszprémi püspököket. A szerzetesek számára meg ***számos kolostort*** alapított, hogy népét szelídebb erkölcsökre, földmívelésre, mesterségekre s a tudomány kedvelésére szoktassa, a kolostorok mellett s a püspöki városokban ***számos iskolát és nevelő intézetet*** nyittatott. Hogy a püspökök és kolostorok papokat nevelhessenek, templomokat és iskolákat építhessenek, a néppel minél több jót tehessenek és szükség esetén a haza védelmére kellő számú katonát tarthassanak, a püspökségeknek és apátságoknak nagy terjedelmű földeket és halászható vizeket adományozott; a többi papnak eltartását pedig a termés tizedének, (decima, dézsma) egy részét elrendelte, hogy aztán ezek magukat kizárólag az evangelium hirdetésére, az ifjuság nevelésére s a szelidebb erkölcsök terjesztésére szentelhessék. Hogy pedig a népet ezek tiszteletére birja, de azért is, mivel a tudományt ekkor csak nem kizárólag a papság művelte, rangjukat a főnemesek fölé emelte, trónját ezekkel környezte, s ennek azzal is kifejezést akart adni, hogy Isten szolgáiban magát az Istent, magát a hitet is törekednünk kell becsülni és megtisztelni; mert hisz Krisztus urunk nyiltan mondotta ezekről: „Aki titeket hallgat, s aki titeket megvet, engem vet meg!“

Mikor lépett István a trónra? Mihez látott ekkor egész lelkesedéssel? Mily külső ok is sarkalta őt arra, hogy népét a keresztény hitre térítse? Mire lépett tehát a fejedelmekkel? Kiket hivott be az országba? Mire szólitotta fel egész népét? Azonban engedett-e mindenki a fejedelem felszólításának? Kinek vezérlete alatt lázadtak fel a pogányság pártolói? Hol történt a döntő ütközet? Kié lett itt a diadal? S mit alapított hálaadásul és emlékül szent István? Hogy pedig a keresztény hitet biztosítsa, mit parancsolt minden községnek? Mire osztotta fel az országot? A szerzetesek számára miket nyitott? Miket adományozott a püspökségeknek és kolostoroknak? Mily czélból? Mik nyíltak a püspöki templomok és kolostorok mellett? Mire oktatták itt a népet? Hát mit rendelt a lelkészkedő papság eltartására? Miért tette ezt? S miért emelte a papságot első renddé az országban? Miért vette körül trónját is főpapokkal?

Ily előzmények után az 1000-ik év elején **Asztrikot,** a kijelölt kalocsai püskököt **Rómába küldé.** Ennek kettős czélja volt. Egyik, hogy az ő egyházi intézkedéseire kikérje a pápának, mint a katholikus egyház fejének jóváhagyását; mert pápa nélkül vagy épen ellenére sem püspökségeket nem lehet állítani, sem az egyházi ügyekben nem szabad a fejedelemnek intézkednie. De mást is akart István. Hogy az egyes törzsfőkkel, mint másodrendű fejedelmekkel szemben hatalmát növelje, s az egész országnak megfelelő szervezetet adjon, elhatározta, hogy ***felveszi a királyi czimet,*** de sem a német császártól, sem Konstan-

tinápolyból nem akarta kérni a koronát; mert az akkori szokás szerint ezeknek adófizetőjévé és némileg alattvalójává lett volna; hanem nagy bölcsességgel a pápától kérte azt, kinek az akkori korban szintén hatalmában állott egyes fejedelmeknek királyi koronát ajándékozni. Rómában ekkor **II. Szilveszter** volt a pápa, s mikor ez Asztriktől hallotta, mit cselekedett István, mint buzgólkodik a keresztény katholikus hitnek terjesztésén és megszilárditásán, nemcsak jóváhagyta István intézkedéseit, s nemcsak királyi koronát küldött számára, hanem apostoli fáradozásainak elismeréséül *apostoli keresztet is küldött neki*; s úgy neki, mint utódainak apostoli jogot adott a püspökök és egyéb főpapok kinevezésére, vagyis *apostoli királylyá tette.* Innen van, hogy mig más országokban többnyire a káptalan választ püspököt s ezt a pápa kinevezi, az egyházi méltóságokat pedig rendszerint a püspökök adományozzák, nálunk az apostoli fejedelem nevezi ki a püspököket és főpapokat.

Szent István **1038-ban halt meg**, augusztus hó 15-én, s holt tetemeit Imre fiának, ki már előbb meghalt, sirja mellé temették Székesfehérvárott. Alig 45 év mulva, 1083-ban, VII. Gergely pápa szent élete és a sirjánál történt csodák alapján Imre fiával együtt a szentek közé igtatta. A magyar nép kegyelettel őrzi máig emlékét, s a katholikusok **augusztus 20-án** szent jobbjának feltalálása napján *országos ünnepet ülnek hazánkban,* s számtalan templom és oltár van tiszteletére emelve. A szent király **jobb keze**, melylyel annyi sok jót tett s annyi alamizsnát osztogatott, maig meg van, s Budán évről-évre ünnepélyesen körülhordozzák azt, *koponyáját* pedig a székesfehérvári székesegyházban őrzik, és szent István napján azt is körül szokták hordozni.

Halála után Péter, s később Aba Samu lettek királyok, kiknek villongásai alatt egyesek ujra fegyvert fogtak a pogányság védelmére: mások meg a templomokat kezdették pusztitani s a kolostorokat feldúlni. Midőn Péter a német császárok beavatkozását és segítségét kérte, sokak előtt a kereszténységet .s gyűlöletessé tette s egyesek nyiltan kezdették hirdetni, mintha minden bajt a kereszténység hozott volna az országra. Midőn **Endrét választották királylyá**, ettől határozottan azt követelték, hogy a keresztény hitet irtsa ki és a pogányságot .állítsa vissza. Endre kezdetben nem tudta magát tájékozni s ereje sem volt ellenállani, tehát hallgatott, s ekkor az engedetlenek

kezdették a templomokat rombolni s a papokat üldözni. Ekkor történt, hogy Gellért csanádi püspök Budára jött 1046-ban, s a róla nevezett budai hegyről a Duna hullámai közé vetették. Endre király öcscsét, a vitéz Bélát küldte ellenük, mire aztán a pogányság pártolói elhallgattak. Végül megemlitendő, hogy **sz. László** király alatt pusztultak ki véglegesen a pogányság maradványai, ki a szabolcsi országgyűlésen nagy büntetést szabott ezekre épen úgy, mint azokra, kik a vasárnapot meg nem szentelték.

Mikor küldötte sz. István Rómába Asztrikot? Mi volt ennek egyik czélja? S másik czélja? S melyik pápa élt ekkor Rómában? Miképen fogadta ez István intézkedéseit? Mit küldött Istvánnak? Ezenkivül minő kiváltsággal tüntette ki őt és apostoli utódait? Mikor halt meg sz. István? Melyik pápa igtatta a szentek közé? Hol őriztetik jobb keze? És szent koponyája? Halála után kik lettek a királyok? Ezek villongásai alatt kik kezdettek mozogni? Mit követeltek ezek később Endrétől? Ki irtotta ki a pogányság végső maradványait hazánkban?

T. Láthatjátok a hallottakból k. gyermekek: — 1. *mily lelkesedéssel terjesztette sz. István* a keresztény katholikus hitet? Nem kell-e szerencséseknek éreznünk magunkat, hogy mi is ezen hitben születtünk és növekedtünk, nem kell-e annak igazságait szorgalmasan tanulnunk, s nem kell-e ezen hitért élnünk s akár meghalnunk? — 2. Látjátok azt is, hogy *polgárosodást, műveltséget és jobb erkölcsöket a keresztény kath. hit honositotta meg hazánkban* épen úgy, mint a külföldön. Nem kell-e tehát már csak azért is becsülni a kath. egyházat s annak intézményeit, annál is inkább, mert az iskola és művelődés terén ma is alig tesz valaki annyit, mint épen a kath. egyház! — 3. Sz. Istvántól s a későbbi királyoktól *épen oly módon nyerték az egyes püspökségek és apátságok javaikat, mint akár a többi főurak.* Ha tehát ezek jogosan és tulajdonjoggal birják azt, lehet-e és szabad-e a szent király iránt való minden kegyelet megtagadása nélkül megtámadni az egyházi javakat? Ezek sokkal jobban a nemzetnek kamatoznak, mint bármely más főuri vagyon, melyhez az illető főurak szintén ily királyi adomány útján jutottak: azért, ha ezeket itt-ott csak szóval is megtámadnák, egész meggyőződéstekkel keljetek ki az ily beszédek ellen, melyek alatt különben is mindig egyházellenes és kétes jellegű czélzatok lappangnak . . .

2.

IX. Pius pápasága és áldásos működése.

(V—VI. osztály.)

1792—1878.

A számos küzdelmek közül, melyeknek az egyház az isteni Gondviselés különös engedelmével, az évszázadok során ki volt téve, nagy jelentőséggel bir azon rázkódtatás, mely szent Péter hajóját IX. Pius szelid kormányzata alatt érte. A papság világi hatalmát bitor kezek az ő uralkodása alatt semmisíték meg. Az ármány arra is kinyujtotta kezét, hogy az egyháznak minden irányban független fejét, világi uralkodók befolyása és hatalma alá hajtsa. Az ész is ő alatta kezdett újból minden tekintély ellen fellázadni, valamint ő alatta lett az egyház feje azon segélyeszközöktől megfosztva, mely anyagi léte fentartásának alapját képezi: a földi javaktól. S a szorongattatás ezen kétségbe eső napjaiban, neki ajánlották fel az évdíját, azon gonosz természetű alamizsnát, mely kezeit lett volna megkötendő épen azokkal szemben, kik ellen, mint az egyház ellenségei ellen, tiltakozó szavát az egyház fejének untalan fel kell emelnie. Ha az ármánynak ez irányban sikerült volna gonosz számitásokon alapuló munkája: beláthatlan zavarok állottak volna be a világegyház kormányzásában. S hogy ez nem történt meg, az főképen azon szilárdságnak, mély bölcsességnek folyománya, mely a nagy pápa-királyt oly kitűnő módon ékesítette. Valóban IX. Pius pápa élettörténete nagy tanulságokat tartalmaz. Világító torony az, melyre az egyház legfőbb vezetői közül, minden igaz katholikusnak állandóan tekinteni kell, nehogy a folyton tartó veszélyes áramlatok által megtévesztessék. Egy kimagasló példa a sok közül, melyet azoknak kell főképen szem előtt tartaniok, kik az egyház ifjú sarjadékának vallásos nevelésével vannak megbízva. A katholikus napi sajtó bizonyára fel fogja eleveníteni, ezen évforduló alkalmából mindazon emlékeket, melyek az ő nevéhez fűződnek, hogy ez által a történelem bölcs tanulságait tárja a keresztény világ elé. Mi, kik a vallásos nevelés szolgálatára vállalkozánk, szintén kötelességünknek tartjuk hasonlóképen cselekedni; mert erős meggyőződésünk az, mi egyébként nevelési axiomaként is el van fogadva, hogy a példák hatalmas befolyással vannak elhatározásunkra. Teszszük ezt azért is, hogy felhivjuk a keresztény ifjuság vezetőit ama kötelesség teljesítésére, melylyel az iskola, úgy az egyház, mint a haza nagyjai emlékének tartozik, mi abban áll, hogy a kedvező alkalmakkor azok felé irányozzuk az ifjúság szivét és elméjét, kikért lelkesülniök s kiket követniök szent kötelességük.

Közöljük tehát IX. Pius pápa eseményekben gazdag történetét egyszerű vonásokban és oly modorban, hogy azt a népiskola felsőbb osztályának tanulói megérthetik. A népiskolában a történelem tanitása különösen az által lesz főképen életre hatóvá és kedélynemesitővé, ha felhasználjuk a kinálkozó egyes alkalmakat (minők a nemzeti ünnepek, egyes nagy férfiak születésének vagy halálának évfordulatai,) arra, hogy ezt az azokhoz fűződő eseményeket megfelelő modorban közöljük az ifjusággal. Legyen ily kedvező alkalom IX. Pius pápa halálának évfordulata. Rójjuk le a nagy pápa emléke iránti hálánkat azzal, hogy élettörténetét közöljük az ifjúsággal — amint az rövid vonásokban következik:

Midőn IX. Piust XVI. Gergely halála után, 1846. junius 16-án, a bibornokok pápává választották, sok küzdelemmel járt az anyaszentegyház kormányzása.

Egy régibb időből maradt hagyomány alapján ezt választotta jelmondatul: „Crux de cruce,“ kereszt a keresztről, s csakugyan pápasága alatt tengernyi kereszt nehezedett vállaira és az egyházra.

Azon páratlan szivjóságnál fogva, mely egyik fő jellem vonását képezte, pápaságát azzal kezdette, hogy mindazon foglyokat, kik XVI. Gergely alatt kitört forradalmakban és zavarokban résztvettek, szabadon bocsátatta, mi által az egész világ tetszését és bámulatát biztosította magának. Mivel pedig sokan azt hitték, hogy talán a pápai állam kormányzatának gyengeségei birták forradalomra a népet, a kormányzat minden ágában módositásokat és javitásokat hozott be; de azért legjobb törekvéseivel sem volt képes megakadályozni a forradalom uj kitörését.

A számüzetésből visszatért forradalmárok ugyanis a helyett, hogy hasznos tagjaivá lettek volna családjaiknak és a társadalomnak, újra felizgatták a népet, aláásták a társadalmi rendet s a pápától mindig és mindig több engedményt s a többi közt alkotmányt és szabadelvű minisztériumot követeltek. A pápa 1848. tavaszán ezt is megadta népének, de a nyugtalankodó elemek vérszemet kapva, ekkor meg azt követelték, hogy üzze el a jezsuitákat és vezessen keresztes hadat az osztrákok ellen. Midőn erre azt mondta: „Non possumus“, ezt nem tehetjük, — az eddig tapasztalt lelkesedés és népszerűség rögtön gyűlöletté változott; a pápai kormány fejét a csőcselék meggyilkolta, IX. Piust honárulónak nyilvánították s a Franczia-, Porosz-, Bajor- és Olaszországban, sőt Ausztriában és hazánkban is kiütött forradalom hatása alatt Rómában is nyilt forrongásban törtek ki, itt is nyilt zendülésre birták a népet.

Ekkor a pápa élete sem volt többé biztosítva, ezért november 24-én egyszerű papi ruhába öltözve Harcourt franczia herczeggel, Spaur bajor gróffal és Antonelli bibornokkal együtt titkon Gäetába menekült, déli Olaszországba, Ferencz nápolyi királyhoz.

Mazzini és Garibaldi hívei erre kikiáltották Rómában a köztársaságot, melynek fejévé Mazzini lett, s az ideiglenesen alakult kormány IX. Piust megfosztottnak nyilvánítá világi uralmától. Ezen állapotoknak azonban csakhamar véget vetett az előrenyomuló osztrák és franczia hadsereg. Radeczky Novara mellett szétverte a piemonti hadsereget; mig a franczia Oudinet tábornok a Gari-

baldi által védett Rómát ejtette hatalmába. Ekkor azután franczia oltalom alatt kormányozták a pápa által kirendelt biztosok Rómát, mig végre 18 hónapi távollét után maga IX. Pius is nagy ünnepélyességgel visszatért Rómába, mikor aztán Antonelli bibornok és államtitkár elnöksége alatt újból miniszteriumot nevezett ki s teljes erővel hozzálátott a pápai állam belügyeinek rendezéséhez.

A forradalmárok most még elkeseredettebb ellenségei lettek a pápának, s nyiltan kezdették hangoztatni, hogy czéljuk: végleg megsemmisíteni a pápa világi uralmát s egész Olaszországot egy jogar alatt egyesiteni. A terv kivitelére Szardinia ravasz minisztere, gr. Cavour és kormánya vállalkozott. 1860-ban Victor Emánuel szardiniai király újra megtámadta a pápai államot s miután Castelfidardo mellett (szeptember 28-án,) a csekély számú pápai őrséget leverte, III. Napoleon beleegyezésével elfoglalta a pápai állam legnagyobb részét, úgy, hogy IX. Piusnak csak Róma és környéke maradt meg mintegy 700.000 lakóval.

III. Napoleon a forradalmárokkal kaczérkodva most arra szólította fel a pápát, hogy Róma környékéről is mondjon le, s kárpótlásul bizonyos évi jövedelmet igért; de IX. Pius visszautasitotta ezen ajánlatot.

Ennyi sok zavar után végre egy kis nyugalom állott be, mig 1870-ben a franczia-porosz háború ki nem ütött. III. Napoleon parancsára ekkor a franczia őrcsapatok elhagyták Viterbót s most Viktor Emánuel sietve használta fel az alkalmat, hogy a pápai államot újból megtámadja, mit szeptember 20-án el is foglalt, megfosztva a pápát mindenétől, az egy vatikán palotát kivéve.

A pápa ez időtől fogva kénytelen volt a vatikánba zárkózni és hogy azon hivatalokat és intézeteket fentarthassa, melyek a világegyház kormányzására szükségesek, katholikus híveinek kegyadományát vette igénybe, melyet Péter-fillér elnevezés alatt minden templomban ma is gyűjtenek számára. Az olasz kormány azonban még az által is nehezíti a pápa helyzetét, hogy az olasz püspököktől megvonta azok fizetését, a növendékpapokat besoroztatta katonáknak, a szerzeteseket elűzte kolostoraiból, azok vagyonát és kolostorait lefoglalta, az iskolából a hitoktatást kitiltotta. Ez idő óta a pápa Róma utczáin nem mutathatta magát többé szabadon, mert ki volt annak téve, hogy a kormány által oda csőditett söpredék őt bántalmazni fogja.

Daczára ezen sok keserűségnek és hányattatásnak, melyet a forradalmárok IX. Piusnak 32 évi pápasága alatt szereztek, ő mindig a legnagyobb lelkesedéssel és atyai gondoskodással vezette a világegyház ügyeit.

Igy Angliában és Hollandiában visszaállítá a 3. század előtt beszüntetett püspökségeket, vagyis az egyházi hierarchiát; Amerikában és Afrikában több új püspökséget szervezett; a pogány népek megtérítését pedig Ázsia, Afrika, Ausztrália és Amerikában az alatta virágzásnak indult missiók által segítette.

Gondot fordított arra is, hogy az egyes államok fejeivel egyházi szerződéseket kössön, melyet concordatumnak neveztek, s ezek által a fejedelmeket és kormányokat megnyerni törekedett az egyház támogatására, vagy legalább megakadályozni iparkodott ezek túlkapásait. Midőn pedig Schweitzban, Olaszországban, Spanyolországban, Mexikóban s más helyeken üldözésnek volt az egyház kitéve, egyedül IX. Pius volt az, ki szavát ez ellen felemelte s ki különösen s szegény lengyelek érdekében ismételten közbenjárt az orosz kormánynál, mely még nyelvüket is végkép kiirtani törekedett.

Ezeken felül:

1854-ben deczember hó 8-án a Rómában összegyült 200 püspök jelenlétében mint hitágazatot hirdette ki, hogy a b. szűz Mária eredeti bűn nélkül fogantatott. Ezt ugyan mindig hitte az egyház, — már a trienti zsinat is érintette, — de hitágazatul ekkor lett mégis kihirdetve.

1865. deczember 8-án az egész világ püspökeihez nagyfontosságú körlevelet intézett, melyben korunknak politikai, tudományos és társadalmi téves tanait kárhoztatta, s ezek ellen a 80 tételből álló syllabust adta ki.

1867-ben junius 29-én nagy fénynyel tartotta meg Rómában mintegy 500 püspök, 15,000 pap s több százezer idegen jelenlétében sz. Péter és sz. Pál vértanuságának 18 századdos évfordulóját, mely alkalommal hazánkból is mintegy félmillió aláírást tartalmazó albumot küldöttek neki a magyar katholikusok.

1869. deczember 8-án ismét személyesen nyitotta meg a vatikáni egyetemes zsinatot, melyen 756 főpap jelent meg. A zsinatot 1870-ben (okt. 20.) a franczia-porosz háború miatt felfüggesztette, s az ujabb olaszországi események miatt maig sem hivatott ujból össze, mégis örökre nevezetessé vált ezen zsinat már is annak kihirdetése által, hogy a hit és erkölcs dolgában a pápa nem hibázhat,

tévmentes. Ez szintén ősrégi tanitása az egyháznak, csak hitágazatul nem volt eddig kihirdetve; azonban ennek daczára mindent elkövettek az egyház titkos ellenei, hogy Schweitzban és Németországban a katholikus hiveket hitökben ennek kihirdetése miatt megtántoritsák, s a szentszékhez való ragaszkodásukban megingassák.

Sok egyéb áldásos működése után IX. Pius 1878. február 7-én jobblétre szenderült. Tehát 32 évig uralkodott, s már azért is nevezetes pápasága, mert az összes pápák közül egyedül ő volt az 19 századon keresztül, ki a római székben túlélte szent Péter éveit, a 25 évét.

Már 1878. február 20-án megválasztották utódául gróf Pecci Joachim bibornokot, ki XIII. Leó néven nagy bölcsességgel és ritka tapintatossággal kormányozza azóta Krisztus anyaszentegyházát.

(Kikérdezés és összefüggő elmondatás.)

T. 1. Megismerhettétek ezekből k. gyermekek, főbb vonásaiban IX. Pius pápaságát, működését és küzdelmeit. Az életben talán hallani vagy olvasni fogtok sok tévedést és irányzatosan terjesztett ferditést IX. Pius pápaságát illetőleg; de a mondottakat jól megjegyezve tudnotok kell, mint az ily koholmányok minő forrásból származnak . . . 2. Láttátok, hogy semmisült meg a pápa világi uralma, (mely a 8 ik századtól kezdve folyton fennállott,)[1] talán azok mulasztása folytán, kik hivatva lettek volna azt támogatni és megmenteni. Ti legalább sajnáljátok nyiltan az események ily alakulását, az igazság és jogosságnak ily erőszakos megsértését, s legyetek ezek daczára is arról meggyőződve, hogy »a pokol kapui erőt nem vesznek az anyaszentegyházon« . . . . 3 Bizonyára részvéttel és sajnálattal vagytok a pápa iránt, ki saját hiveinek kegyadományára van utalva. Inditson ez benneteket arra, hogy tehetségtekhez képest gyarapítsátok a Péter-filléreket, s hogy azt másoknak is figyelmébe ajánljátok . . . . 4. Látjátok a folytonos üldözést, melynek IX. Pius alatt az egyház ki volt téve. Oh ez maig is, napjainkban is ismétlődik..., kötelessége azonban ezek ellen az igazi katholikusoknak szóval és tollal szót emelni. Azért, ha erre majd alkalom nyilik, az egyház üldözése ellen emeljétek fel szavaitokat; egyes kérvényezések és tiltakozások aláirása által majdan adjatok kifejezést igazán katholikus érzületeteknek; vessétek meg a katholikus ellenes és pápaellenes lapokat és folyóiratokat, és sorakozzatok összetartóan és állhatatosan oly lapok és folyóiratok mellé, melyek a kath. egyház jogai és érdekei mellett bátran és nyiltan szót emelnek! . . .

[1] Keletkezését l. Fonyó. Egyháztörténet 21, l. 16. §.

